

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-навчальний центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ОСВІТНЬОЇ ТА МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

*29–30 квітня 2016 р.
м. Київ*

Київ
2016

УДК 001(063):378.4 (Укр)
ББК 72я43
П78

До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті), надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

Відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника Затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

П78 **Проблеми розвитку науки та освіти: теорія і практика : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми розвитку науки та освіти: теорія і практика» (м. Київ, 29—30 квітня 2016 р.) / ГО «Інститут освітньої та молодіжної політики»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. — Київ : ГО «ІОМП», 2016. — 180 с.**

Матеріали конференції рекомендуються учнівській молоді, молодим вченим, науковим працівникам, викладачам, здобувачам вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам вищих навчальних закладів, а також для широкого кола читачів.

Відповідальний редактор: *І. В. Козак*
Коректор: *П. А. Нємкова*

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 001(063):378.4 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2016
© Інститут освітньої та молодіжної політики, 2016
© Друк ФОП Москвін А.А., 2016

Підписано до друку 03.05.2016. Формат 60х84/16.
Віддруковано з готового оригінал-макету.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Literaturnaya. Ум. друк. арк. 10,46.
Зам. № 0305-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Поліграфічний центр «Copy Art».
69095, Запоріжжя, пр. Леніна, 109. Тел.: +38-050-961-66-67.
Партнерство «Нова Освіта»: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com.ua

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.**

Розділ 1

ОСВІТА

Н.Г. БУЗИЯН, Т.Ю. ЛЕБЕДЕНКО,

викладачі Технологічного коледжу

Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Щоб бути конкурентноспроможними на ринку праці, випускники ВНЗ повинні отримати не тільки фундаментальну базову підготовку, а й інформаційно-технологічну підготовленість. Тому під час навчання ми намагаємося прищепити студентам навички використання комп'ютерної, комунікаційної техніки та відповідних інформаційно-комунікаційних технологій, які будуть корисними у їх майбутній професійній діяльності.

Навчання проходить тим успішніше, чим вища активність тих, кого навчають. Це сприяє не тільки кращому засвоєнню нової інформації, але й виробляє уміння застосовувати отримані знання в практичній діяльності. Теоретичний матеріал, прослуханий студентами на лекційних заняттях, — це основа формування у них практичних навичок в процесі вивчення загальноосвітніх, професійно орієнтованих та спеціальних дисциплін. Тому контроль засвоєння навчального матеріалу має велике значення. Від правильної організації контролю в значній мірі залежить ефективність управління навчальним процесом та якість підготовки спеціаліста. Навчання не може бути повноцінним без регулярної та об'єктивної інформації про те, як засвоюється навчальний матеріал, як використовуються отримані знання для розв'язання практичних задач. Саме завдяки контролю між викладачем та студентом встановлюється зворотній зв'язок, який дозволяє оцінювати динаміку засвоєння навчального матеріалу, реальний рівень володіння системою знань, умінь та навичок і на основі їх аналізу вносити відповідні корективи в організацію навчання.

Контроль знань і умінь студентів виконує в процесі навчання перевірочну, навчальну, розвиваючу, виховну та методичну функції. Найважливіша з них — перевірочна. Навчальна функція пов'язана з тим, що відбувається повторення та закріплення, вдосконалення набутих раніше знань шляхом їх уточнення, доповнення та узагальнення. Розвиваюча функція пов'язана з тим, що виконання будь-яких контрольних завдань сприяє розвитку особистості, формує її пізнавальні здібності, спонукає до самостійного оволодіння знаннями. Виховна функція пов'язана з емоційною сферою особистості. Контроль дисциплінує студента, ви-

ховує почуття відповідальності, привчає до систематичної навчальної роботи, серйозного та добросовісного ставлення до неї. Методична функція контролю полягає в тому, що результати контролю дуже важливі для вдосконалення роботи самого викладача. Контроль повинен бути планомірним, систематичним, об'єктивним, всебічним, індивідуальним, економічним за витратами часу, педагогічно тактовним. У педагогічній літературі виділяють такі види контролю: попередній, поточний, рубіжний та підсумковий.

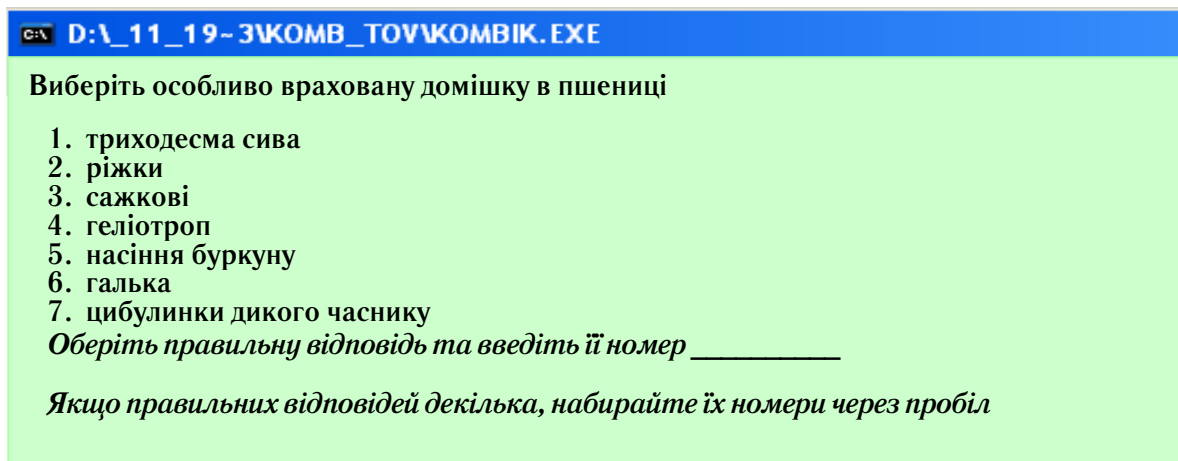
Інформаційні технології можуть слугувати надійним помічником викладача під час здійснення контролю якості засвоєння та закріплення знань і умінь. Комп'ютерний контроль дає вагомі переваги для забезпечення індивідуалізації процесу навчання та діагностики знань.

Протягом останніх понад 15 років нами розроблені і застосовуються комплекси тестових комп'ютерних програм з більшості дисциплін, що викладаються у коледжі. Це дозволяє оперативно та неупереджено проводити контроль знань, умінь і навичок студентів при вивченні нового матеріалу, при підготовці до окремих занять, при захисті звітів з практичних та лабораторних робіт, різних видів практики, наприкінці навчального модуля, семестру, під час складання заліків та іспитів.

Досвід проведення програмованого контролю знань з використанням ПК дозволяє виділити його позитивні моменти, а саме:

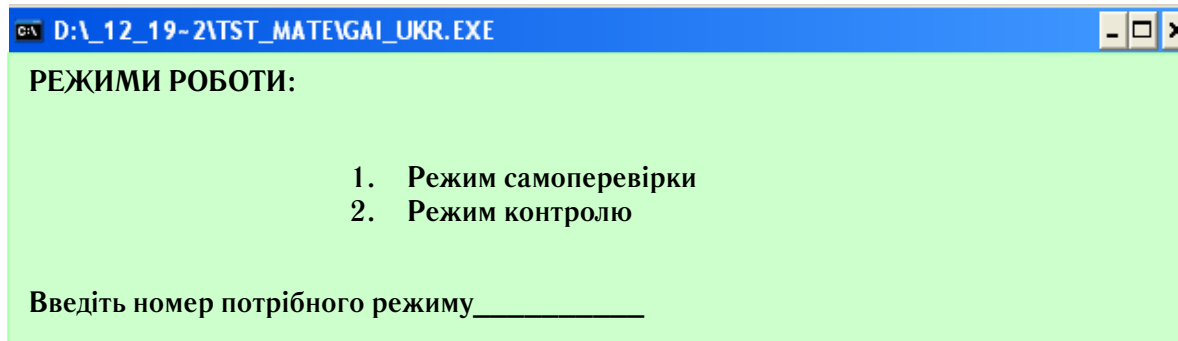
- підвищується об'єктивність оцінювання знань студента;
- до всіх студентів висуваються однакові вимоги;
- змінюється роль викладача, він звільняється від функції покарання, пов'язаної з виставленням оцінки. Викладач тепер не є джерелом негативних емоцій студента, а набуває роль консультанта, помічника. Таким чином, можна сказати, що утворюється стійкий зворотний зв'язок: викладач - студент - викладач;
- поліпшується психологічна атмосфера у групі;
- відсутня упередженість в оцінці відповідей;
- різко зростає оперативність одержання результатів оцінювання порівняно з іншими методами діагностики знань;
- автоматично зникає можливість підказування і списування;
- виховний потенціал тестування полягає в розумінні студентами того, що й невисокий бал (або оцінку) треба заробити.

Ми використовуємо декілька видів комп'ютерних програм для організації тестування. Серед них є програми тільки для контролю знань. Це завдання з вибиранням однієї або декількох правильних відповідей.

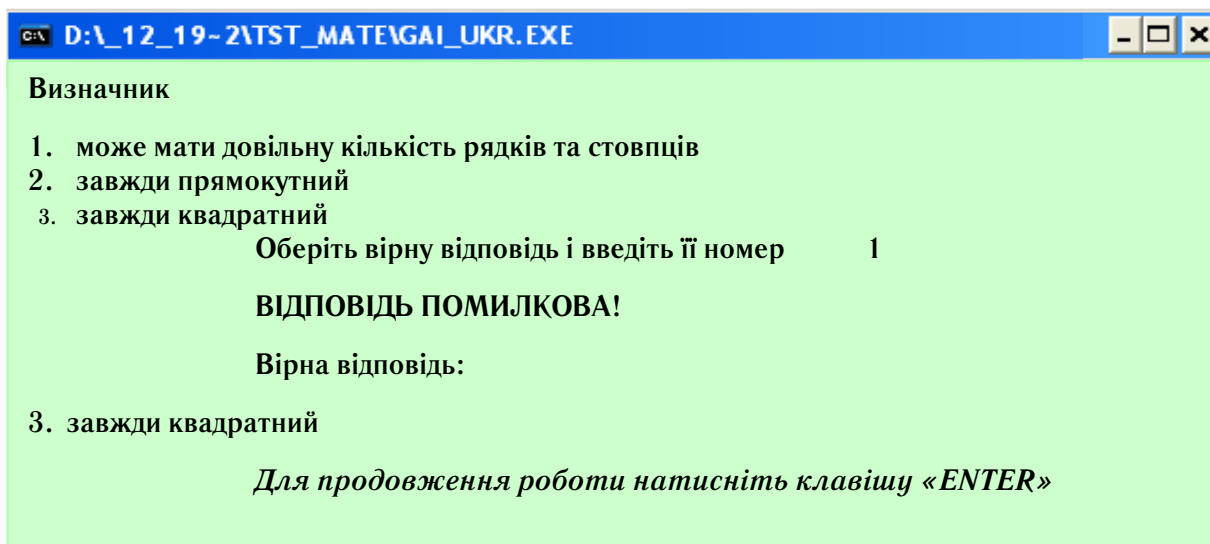

Такі програми можна використовувати для проведення підсумкового контролю знань з теми, модуля, розділу, всього навчального курсу, для захисту різних видів звітів. Приклади їх можна було побачити на відкритих інтегрованих заняттях з дисциплін: Інформатика — Гроші і кредит (потемне); Інформатика — Фінанси підприємств (з розділу); Інформатика — Товарознавство зерна (залікове); Історія України (допуск до іспиту), Інформатика — Борошномельно-круп'яне виробництво (екзамен) тощо.

Інший вид тестування - це навчально-контролюючі програми. В цьому випадку тест є не тільки інструментом контролю знань, а й методом навчання. Після запуску на виконання програма пропонує студенту обрати режим тестування: контролю або самоперевірки.

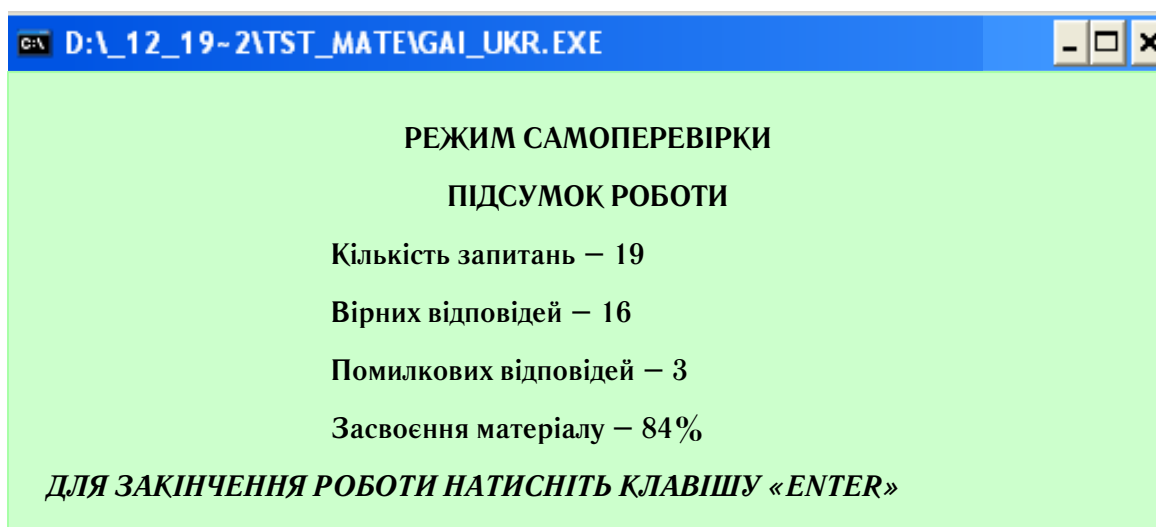

В режимі самоперевірки у випадку помилкової відповіді програма видає на екран правильну відповідь, що є корисним при закріпленні нового матеріалу, при перевірці виконання самостійної роботи, на початку заняття під час актуалізації знань студентів тощо. Робота у цьому режимі допомагає студенту з'ясувати «слабкі» місця та провести корекцію своїх знань та умінь.

По закінченні тесту програма видає на екран:

- загальну кількість питань даного тесту,
- кількість правильних відповідей,
- кількість помилкових відповідей,
- відсоток засвоєння навчального матеріалу (а не оцінку).

У разі неуспішного тестування студент не бачить негативну оцінку, а бачить результат своєї недостатньої роботи (низький відсоток), що спонукає його до подальшого вивчення матеріалу і в наступному разі отримання кращих результатів тестування.

Складання тестових завдань проводимо з урахуванням вимог і рекомендацій тестування, а також власного досвіду. За форматом більшість наших тестів - це тести, що складаються з двох частин: перша частина - умова (або завдання), друга - декілька варіантів відповіді, серед яких треба вибрати один або кілька правильних, що змушує студента аналізувати кожний варіант відповідей. Намагаємося складати тестові завдання так, щоб можна було перевіряти уміння студента застосовувати отримані знання та практичні навички, а не просто запам'ятовування якихось ізольованих фактів. Складені тестові завдання перед

широким застосуванням перевіряємо шляхом пілотного тестування, що дозволяє оцінити валідність окремих тестів та всього пакету вцілому.

Комп'ютерні тестові програми діагностики знань студентів дозволяють виключити вплив суб'єктивних факторів викладач-студент, підвищують об'єктивність оцінювання знань, мають такі позитивні якості як конкретність, чіткість, великий обсяг охоплених питань, можливість за короткий час здійснити контроль з навчальної дисципліни або декількох дисциплін, чим сприяють покращенню якості підготовки майбутніх спеціалістів.

Вище сказане та накопичений нами досвід дозволяє зробити висновок, що електронний контроль знань і умінь має безперечну перевагу в порівнянні з традиційними засобами контролю знань завдяки можливостям контролю великого об'єму інформації, забезпечення тренування в ухваленні рішень, самоперевірки знань студентами, детального контролю знань і умінь (виявлення "слабких" місць в навчанні), дистанційного контролю знань і умінь, моніторингу рівня і формалізації знань тощо.

Література

1. Використання інноваційних технологій навчання — запорука підготовки спеціалістів: Збірник «Організація навчально-виховного процесу».-2006
2. Впровадження інноваційних технологій в навчальний процес — один із факторів досягнення нового рівня конкурентноспроможності майбутніх спеціалістів: Збірник «Організація навчально-виховного процесу».-2007
3. Даниленко Л.І. Педагогічні інновації та інноваційні педагогічні технології: сутність і структура: Науково-методич. збірник «Нові технології навчання».-2005
4. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навч.посібн.-К., 2004

О.В. КЛЕХО,

викладач інформатики Луцького педагогічного коледжу

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Сучасне суспільство все більше орієнтує освіту на вільний розвиток особистості, її високу культуру, творчу ініціативу, самостійність, конкурентоздатність, мобільність. Сьогодення актуалізує вдосконалення загальних принципів визначення цілей та відбору змісту освіти, організації навчального процесу і оцінки навчальних результатів. Серед шляхів реалізації визначеного розглядають впровадження компетентнісного підходу до навчання [1].

Компетентність — спроможність особистості сприймати індивідуальні потреби та відповідати на них, кваліфіковано будувати діяльність у будь-якому напрямі, виконувати певні завдання або роботу [3].

Рис.1 Структура життєвої компетентності за Л. Сохань, І. Єрмаковим [4].

В сучасних дослідженнях фахову компетентність обґрунтовують як у складі професійної, так і проводячи між ними аналогію. Досліджуючи професійну компетентність, багато вчених її складовою визначають фахову, трактуючи її як складову підготовленості особистості майбутнього фахівця, що проявляється в здатності та готовності до здійснення конкретного виду професійної діяльності. Недостатньо мати фундаментальну теоретичну і практичну складові підготовки, щоб бути компетентним фахівцем, треба бути особистісно, професійно та психологічно готовим до ефективного застосування набутих фахових знань у професійній діяльності [5].

І. Онищенко проводячи аналогію між професійною та фаховою компетентністю вчителя початкової школи, досить вдало, обґрунтовує основні компоненти даної компетентності, зокрема авторка виокремлює:

1. Мотиваційний компонент забезпечує позитивну мотивацію учителя-початківця до прояву і розвитку професійно-педагогічної компетентності, що виражається в інтересі до педагогічної діяльності, бажанні працювати вчителем початкових класів, потребі у самоосвіті та саморозвитку.

2. Змістовий компонент охоплює такі елементи компетентності, як володіння науковими професійно-педагогічними знаннями (психолого-педагогічними, методичними, загальноосвітніми, управлінськими, інформаційно-технологічними), здатність педагогічно мислити на основі системи знань та досвіду пізнавальної діяльності.

3. Операційно-діяльнісний компонент фахової компетентності майбутнього вчителя початкових класів охоплює операційно-діяльнісні компетентності: уміння практично вирішувати педагогічні завдання, фаховий досвід, творчі здібності, володіння педагогічними технологіями та педагогічним менеджментом, фахове мислення.

4. Особистісний компонент професійної компетентності майбутнього учителя початкових класів представлений такими особистісними та професійно важливими якостями, як любов до дітей, доброта, альтруїзм, емпатійність, толерантність, моральна чистота, комунікабельність, конгруентність, активність, самостійність, ініціативність, креативність, гнучкість мислення.

5. Рефлексивний компонент професійної компетентності реалізується у рефлексивних уміннях особистості, що дозволяють ефективно та адекватно здійснювати рефлексивні процеси, реалізовувати дані здібності, забезпечувати процеси самопізнання, саморозвитку й самовдосконалення [6].

У Луцькому педагогічному коледжі створено комфортні матеріально-технічні умови для реалізації всіх основних структурних компонентів фахової компетентності. Особливо варто відзначити особистісний та мотиваційний компонент фахової компетентності, з яким приходять студенти першого курсу на навчання. Операційно-діяльнісний компонент починає формуватися під час проходження пробної практики у базових школах міста, де студенти реалізують знання з фахових методик, професійно-педагогічні знання, здатність педагогічно мислити на основі здобутої системи знань за весь період навчання.

Отже, на нашу думку, описані компоненти в повній мірі розкривають структуру фахової компетентності майбутнього вчителя початкової школи та сприяють чіткому виокремленню шляхів її розвитку. Таким чином, формування фахової компетентності майбутнього учителя початкової школи представляє собою цілісний безперервний процес, який реалізується в умовах освітнього середовища професійної підготовки даних фахівців та є дієвим за умов:

- ✓ комплексного підходу до проектування освітнього середовища, тобто врахування змін, що відбуваються в соціальних умовах, у самій особистості, яка розвивається;
- ✓ системного підходу, з яким пов'язана єдність і різноманітність педагогічних процесів, їх взаємовплив, взаємозв'язок;
- ✓ безперервності в організації педагогічного проектування середовища;
- ✓ постійного вдосконалення, введення додаткових умов, які б дозволяли покращити систему, виключивши з неї умови, що створюють перешкоди розвитку;
- ✓ оптимальності, що визначає врахування пріоритетів у процесі проектування, визначення основної ланки на тому або іншому етапі, орієнтацію на кінцевий результат — формування фахової компетентності.

Література

1. Єрмаков І.Г. Виховання життєтворчості [Текст] : Моделі виховних систем / І.Г. Єрмаков. — Х. : Вид.група "Основа", 2006. — 224 с.
2. Єрмаков І.Г. Розвивати життєву компетентність / І.Г.Єрмаков., Д.О.Пузіков // Шкільний світ. — изд., испр. и доп. — М. : Академия, 2006. — 304 с.
3. Життєва компетентність особистості : наук.-метод. посіб. / за ред. Л. В. Сохань. — К. : Богдана, 2003. — 520 с.
4. Психологія і педагогіка життєтворчості / Навч.-метод. посібник за ред. Л.В.Сохань, І.Г.Єрмакова, В.О.Тихоновича. — К., 1996. — 792 с.
5. Ящук І. П. Формування життєво компетентної особистості : науково-методичний посібник / І. П. Ящук. — Хмельницький : Видавництво Хмельницького гуманітарно-педагогічного інституту, 1999. — 54 с.
6. Онищенко І. Модель формування фахової компетентності майбутнього вчителя початкових класів [Електронний ресурс] / Ірина Онищенко — Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/portal>

М.І. КУЗЬМА-КАЧУР,

доцент кафедри теорії та методики початкової освіти
Мукачівського державного університету

ФОРМУВАННЯ ПРИРОДОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ МЕТОДОМ ПРОЕКТІВ

Сьогодні соціуму необхідні учні і випускники, готові змінюватися і пристосовуватися до нових потреб життя, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатися упродовж життя. А це значною мірою залежить не від отриманих знань, умінь і навичок, а від деяких додаткових якостей, для позначення яких і використовуються поняття компетенція і компетентність, що найповніше відповідають сучасному розумінню мети освіти.

Нормативні документи, що регламентують зміст початкової освіти, ґрунтуються на засадах особистісно зорієнтованого та компетентнісного підходу і вимагають чіткого визначення результативної складової всіх компонентів освіти, зокрема, змісту та умов формування природознавчої компетентності учнів початкової школи. Прагматичний характер компетентнісного підходу має відображення у змісті програм та підручниках природознавства.

В свою чергу, Державний стандарт освіти визначає предметну природознавчу компетентність як особистісне утворення, що характеризує здатність учня розв'язувати доступні соціально й особистісно значущі практичні та пізнавальні проблемні задачі, пов'язані з реальними об'єктами природи в сфері відносин «людина — природа» [3]. Предметна природознавча компетентність являє собою освоєний у процесі ознайомлення з довкіллям досвід діяльності (комплекс компетенцій), що формується на основі сукупності уявлень, знань, умінь, ставлень та оцінних суджень до предметів та явищ природного оточення.

Одним із методів, що спрямовує учнів на активну дослідницьку діяльність, є проектний. В пояснювальній записці до програми «Природознавство» зазначено, що значна увага відводиться проектній технології, впровадження якої спрямоване на стимулювання інтересу учнів до нових знань, розвиток дитини через розв'язання проблем і застосування знань у конкретній діяльності [2, с.187].

В основі методу проектів лежить розвиток пізнавальних навичок учнів, вміння самостійно конструювати свої знання та орієнтуватися в інформаційному просторі, розвиток творчого мислення. Залучення молодших школярів до проектної діяльності сприяє формуванню в них таких компетентностей: вміння працювати в колективі; вміння ділити відповідальність; аналізувати результати діяльності; відчувати себе членом команди; навички аналітичного погляду на інформацію; здатність до адекватної самооцінки.

Діяльність учнів у проекті передбачає пошук інформації, яка потім буде оброблятися, систематизуватися, узагальнюватися, адаптуватися для подальшого використання. Результатом роботи над проектом є якийсь певний кінцевий продукт. Наведемо конкретні приклади: «Моє улюблене місце відпочинку на природі в місті (у селі)» — презентація слайд-шоу, «Як облаштувати джерело» —

колаж (практичний продукт — очищення джерела) — 1 клас; «Будьмо знайомі!» (Походження назв рослин і тварин) — книжка-розкладка, «Як готуються до зими бджоли» — фотоколаж, «Квіти у моєму житті» — макет облаштування шкільної клумби (газета «Квіткова краса нашого міста (села)», «Книга скарг природи» — колективна «книга скарг природи найближчого довкілля», «Лісова аптека» — гербарій — 2 клас; «Виявлення пилу у повітрі та встановлення джерел його забруднення» — слайд-шоу чи пам'ятки, «Захисти природу (малюнки та плакати, що пропагують енергозбереження)» — плакати чи газети — 3 клас; «Моя адреса у Всесвіті» — слайд-шоу, «Речовини навколо нас» — повідомлення — 4 клас.

Освітній продукт проектної діяльності молодших школярів є основним засобом передачі зібраної інформації під час реалізації результатів. Формами реалізації проектної діяльності можуть бути: проведення дня відпочинку з батьками у відібраному учнями місці — проект «Моє улюблене місце відпочинку на природі в місті (у селі)» (1 клас), нестандартний урок-казка — проект «Не зривай первоцвітів» (2 клас), посадка квітково-декоративних рослин на клумбі — проект «Квіти у моєму житті», театралізовані літературні читання — проект «Книга скарг природи» (2 клас), позакласний захід «З природою живи у дружбі, то буде вона тобі у службі» — проект «Лісова аптека» (2 клас), нестандартний урок-конференція — проект «Виявлення пилу у повітрі та встановлення джерел його забруднення» (3 клас), виставка плакатів — проект «Захисти природу» (3 клас), усний журнал — проект «Речовини навколо нас» (4 клас) та ін.

Аналіз різних підходів до структурування проектної діяльності показує, що можна виділити три етапи: «Підготовчий», «Практично-виконавчий», «Заключний».

Дуже важливим є питання оцінювання виконаних проектів, яке має носити стимулюючий характер. Школярів, які досягли особливих результатів у виконанні проекту, можна відзначити «дипломами» або «пам'ятними подарунками», при цьому у початковій школі має бути заохоченим кожен учень, який взяв участь у виконанні проекту. На варто перетворювати презентацію у змагання проектів із присудженням місць. Краще виділити декілька номінацій і зробити так, щоб кожен проект «переміг» у якійсь номінації. Прикладом можуть бути такі номінації: «Пізнавальний проект», «Потрібний проект», «Пам'ятний проект», «Яскравий проект», «Веселий проект» та ін. Окрім особистих призів можна приготувати спільний приз для усього класу за успішне завершення проектів (за участі батьківського комітету). Це може бути похід до лісу, на виставку, в музей, на екскурсію та ін.

Таким чином, проект — це можливість учня виразити свої особисті ідеї у зручній для нього творчо продуманій формі: виготовлення колажів, афіш, газет, участь у проведенні виставок, виступах з повідомленнями на нестандартних уроках, позакласних заходах. Надзвичайно важливо показати дитині її особисту значущість у здобутті цих знань, де і яким чином вони можуть знадобитись. Проектна діяльність може стати містком вчителя до співпраці з батьками, адже мета у них спільна.

Література

1. Кузьма-Качур М.І. Метод проектів в курсі «Природознавства» початкової школи. Навч.-метод. пос./ М.І.Кузьма-Качур. — Мукачево: МДУ, 2013. — 72с.
2. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1-4 класи. — К.: Видавничий дім «Освіта», 2012. — 392с.
3. Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти. Постанова КМУ № 462 від 20 квітня 2011 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911

О.О. КУЛЬЧИЦЬКА,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

М.В. ДОЙЧИК,

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та соціології
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

АКАДЕМІЯ ЯК ПРОСТІР СВОБОДИ

Підвищення якості освітнього процесу в Україні сьогодні є одним із чинників, які можуть забезпечити успішний розвиток країни у майбутньому. Як домогтися *практичних* результатів у справі формування інтелектуально розвинутої, самостійної, соціально свідомої особистості? Це системне питання; кроки по його вирішенню повинні визначатися одним базовим принципом. На нашу думку, це принцип академічної свободи і відповідальності.

Перебуваючи за академічними програмами у США, ми не помічали об'яв в на кшталт «Якісна підготовка курсових і дипломних робіт, розробка рефератів і презентацій», які іноді потрапляють на очі в університетських містах України і які можна знайти на наших сайтах в Інтернеті. Очевидно, проблема коріниться в тому, що Тетяна Ярошенко називає дихотомічними зв'язками *студент — викладач, студент — студент, студент — ВНЗ*, які відбивають академічну і, відповідно, політичну культуру суспільства [5].

Цікавий факт — останнім часом кількість таких об'яв, принаймні на вулицях нашого міста, зменшилася (питання наявності реклами на ці послуги в Інтернеті вимагає окремого вивчення). Очевидно, змінюється система цінностей молодшої генерації, що спричиняє зменшення попиту на купований результат. Події останніх років показали, що народжена у вільній країні молодь не визнає нав'язування і прагне покращити якість життя і навіть змінити життя.

Університет як соціальний інститут є одним із середовищ формування світогляду і громадянської позиції молодшої людини. Окрім функції надання знань університет повинен вказувати шлях самовдосконалення, самореалізації. Це твердження є старим тавтологізмом. Проте, як свідчить практика, студенти не завжди мають свободу вибору, що може негативно впливати на формування їх переконань і здатності самостійно набувати знання, на вмотивованість. Спробуємо визначити поняття свободи в академічному дискурсі. Відразу зазначимо, що

наше тлумачення не претендує на вичерпність. Отже, свобода — це право студента обирати вищий навчальний заклад, спеціальність, предмети (і, відповідно, викладачів) із тих, що відносяться до категорії «за вибором», керівника і тему наукового дослідження, вести науковий пошук. Сюди ж відносимо право студента

- на отримання належних і потрібних знань, які у майбутньому допоможуть реалізуватися молодому фахівцю,
- на роз'яснення стратегій саморозвитку і самоосвіти,
- на підтримку і неупереджене ставлення з боку викладача у процесі навчання, на справедливе оцінювання результатів роботи студента.

Наведенні положення також є труїзмами. Однак, поклавши руку на серце, чи можемо ми стверджувати, що ці права студента повністю забезпечуються?

Зворотний бік свободи — це відповідальність за власний вибір. Студент повинен бути свідомим того, що невідвідування занять чи академічна неуспішність мають наслідком, як мінімум, вимогу пройти навчальний курс повторно. На жаль, ми змушені констатувати певну соціальну незрілість окремих категорій наших студентів. Риторика типу «не виключайте мене, я більше так не робитиму; сьогодні останній день, поставте мені оцінку, обіцяю, що потім все вивчу», прихід стурбованих батьків у деканат не рідкість у наших університетах.

З іншого боку, слід визнати, що планування навчального процесу і принципи викладання вимагають перегляду. Іноді, вдаючись до списування, плагіату, підказок, купівлі форм контролю, студент намагається обманути недосконалу або й несправедливу систему.

Звертаючись до питання підвищення рівня якості освітніх послуг та академічної культури, ми спиратимемося на власний досвід академічних стажувань у США (Програма академічних обмінів імені сенатора Фулбрайта, Іллінойського університету в Урбана-Шампейн і Програма професійних обмінів за запрошенням посольства США та Державного Департаменту США), а також на досвід роботи в Україні. Ми бачимо принаймні три напрямки, зміни в яких можуть забезпечити підвищення якості освітньої діяльності в університетах України. Це (1) збільшення кількості вибіркового дисциплін у навчальних планах, (2) культивування академічної чесності, (3) використання творчого потенціалу студентів і залучення їх до підготовки навчальних матеріалів, що використовуються в аудиторії. Усі три напрямки діяльності так чи інакше пов'язані з принципом академічної свободи і відповідальності за власний вибір.

1. Суттєвим недоліком української вищої освіти є те, що не завжди студент вибирає дисципліни та викладачів, хоча відповідно до норм Закону України «Про вищу освіту» така можливість передбачена в межах вибіркової частини навчального плану. Практика засвідчує, що вибір за студента може здійснювати керівництво навчальних підрозділів університетів, оскільки це дозволяє тримати під контролем велику кількість годин аудиторного навантаження. Низька поінформованість про наявність вибіркового навчальних дисциплін позбавляє студента права вибору. Як наслідок, студент не має відповідальності за власний ви-

бір; доводиться слухати і опановувати те, що не завжди до вподоби, в чому, на думку студента, немає практичної цінності.

Тут слід зауважити, що не все погано у нашому домі. Наприклад, студенти факультету гуманітарних наук Національного університету «Києво-Могилянська академія» можуть отримати додаткову спеціалізацію з історії, філософії та культурології; їм також пропонується широкий спектр сертифікатних програм, надається можливість «прослухати оригінальні авторські курси, поглибити рівень освіти шляхом вивчення дисциплін інших напрямів (дисципліни вільного вибору), вдосконалити знання англійської мови, опанувати латину та низку «нових» іноземних мов (польська, чеська хорватська, німецька, французька іспанська італійська, шведська, фінська, арабська, іврит тощо)» [3]. Ще один приклад. У Львівському національному університеті імені Івана Франка кафедра англійської філології пропонує магістрам-п'ятикурсникам окрім восьми обов'язкових дисциплін три спецкурси з мови на вибір, а кафедра перекладознавства і контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура — з дев'яти дисциплін два спецкурси (англо-український переклад) на вибір [2].

Порівняймо ці дані з наведеними у навчальній програмі On-Campus Certificate in TESL Відділення лінгвістики Інституту вільних мистецтв і наук Іллінойського університету в Урбана-Шампейн, США. Вимогою програми є вивчення шести дисциплін — трьох нормативних (Introduction to Linguistics, Theoretical Foundations of SLA (second language acquisition), Introduction to TESL Methodology) і трьох із запропонованого переліку дисциплін за вибором (English Grammar for ESL Teachers, Second Language Reading and Writing, Language in Social Interaction, Principles of Language Testing, Technology for Language Teaching, English Phonology and Morphology for TESL (Pronunciation)) [12].

Такий принцип навчального планування, прийнятий в університетах США, Західної Європи і в кращих університетах України, є одним із факторів, що забезпечують повноцінну академічну діяльність. Він передбачає надання студенту права вибору, певної міри свободи, а значить, і підвищення ступеня відповідальності. Одночасно, вільний вибір студента виявляє ступінь важливості запропонованої викладачем дисципліни і формує рейтингову оцінку діяльності викладача. А це потужний стимул для саморозвитку і самовдосконалення останнього.

2. Академічна чесність — це один із базових принципів системи освіти у США. У всьому цивілізованому світі академічна чесність і ставлення до неї є важливим показником для фінансових донорів і грантодавців. Це питання ділової репутації, від цього залежить перспектива їх співпраці з навчальним закладом.

У США академічна чесність розглядається як чесна і відповідальна позиція та поведінка членів академічної спільноти [6; 11]. Центр Академічної Чесноти визначає це поняття як єдність п'яти базових цінностей — чесності, довіри, справедливості, поваги, відповідальності [15]. В американських університетах багато уваги приділяють роз'ясненню того, що саме вважається свідомим або несвідомим порушенням принципу академічної чесності (плагіат, підказки, списуван-

ня, підробки), і як уникнути таких проявів академічної нечесності чи запобігти їм [7]. Документами, через які реалізується поняття академічної чесності, є Кодекс чесності або Кодекс честі. Студент ставить свій підпис на документі, засвідчуючи тим самим своє ознайомлення з Кодексом честі. Прояви академічної нечесності караються в університетах США доволі суворо — позбавленням права продовжувати курс занять, що означає необхідність пройти курс повторно, або навіть виключенням з університету.

В українських університетах, на наш погляд, питанням академічної чесності слід приділяти набагато більше уваги. Кодекси честі прийняті в окремих ВНЗ України — у Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут», Херсонському національному технічному університеті, Дніпропетровському національному університеті імені Олеся Гончара та інших. Тут важливо чітко прописати і довести до відома кожного студента, що саме є проявом академічної нечесності, і яке покарання передбачено за порушення Кодексу честі. Ще у 2005 році Тетяна Ярошенко зазначала, що «Українські студенти здебільшого не знайомі з правилами цитування, не знають терміна «плагіат». Роз'яснення цих положень має стати невіддільною частиною виховної й організаційної роботи у ВНЗ (...)» [5]. У липні 2015 року БФ «Інститут розвитку освіти» та ГО «Східноукраїнський фонд соціальних досліджень» за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» провели круглий стіл на тему «Академічна чесність як системна проблема вищої школи України: університет, викладач, студент». Необхідність проведення заходу підтверджувалась, зокрема, висновками соціологічного дослідження, проведеного «Східноукраїнським фондом соціальних досліджень»: «інституційні механізми боротьби зі списуванням, плагіатом та іншими видами низької академічної культури майже відсутні на системному рівні» [1].

У питанні впровадження та дотримання стандартів академічної чесності ми можемо звернутися до досвіду університетів США. У лютому-березні 2015 року семеро науково-педагогічних працівників різних університетів України, в тому числі і Максим Дойчик, представник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, один із авторів цієї публікації, за запрошенням посольства США в Україні та Державного Департаменту США відвідали ряд американських університетів — Массачусетський технологічний інститут, Університет Піттсбурга, Університет Джорджа Вашингтона у Вашингтоні, Округ Колумбія та ін., а також мали зустрічі у Державному Департаменті США і Департаменті Вищої Освіти штату Юта. Метою зустрічей було ознайомлення з досвідом США у сфері дотримання стандартів академічної чесності.

За результатами поїздки, представленими Максимом Дойчиком, у Прикарпатському національному університеті було прийнято Положення про запобігання плагіату та інших видів академічної нечесності у навчальній та науково-дослідній роботі студентів ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» і Кодекс честі Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», який охоплює своєю дією всю університетську громаду. Зокрема, у Положенні

чітко визначено поняття плагіату та інших видів академічної нечесності, а у Кодексі честі обумовлені правила поведінки студентів і працівників, визначена політика академічної чесності університету. Обговорення документу із профспілковим активом університету, студентством, із членами науково-методичної комісії та на вченій раді університету, а також його публічне прийняття на зборах трудового колективу є важливим кроком в напрямку системного впровадження належних стандартів навчальної та дослідницької діяльності. Із метою моніторингу дотримання членами університетської громади морально-етичних та правових норм Кодексу в Прикарпатському національному університеті створюється Комісія з питань етики та академічної чесності [4].

3. Використання творчого потенціалу студентів і залучення їх до підготовки навчальних матеріалів, що застосовуються в аудиторії, також дають можливість підвищити якість освітнього процесу. Аналізуючи проблеми освіти у США, відомий американський письменник і популяризатор технологій навчання і просвітництва Марк Пренскі наголошує на нагальній необхідності розширення спектру і форм інтерактивної діяльності у процесі навчання [13; 14]. Не можна не погодитись із твердженням Пренскі: молоді люди, що зростають у світі сучасних технологій, так звані *digital natives*, можуть знаходити і обробляти інформацію іноді швидше і краще, ніж представники старшого покоління. Визнання цього факту, довіра до творчих здібностей молодшої людини, активна співпраця зі студентом можуть забезпечити успішну академічну діяльність.

Наведемо два приклади. У 2013 році, виступаючи перед студентами факультету іноземних мов Прикарпатського національного університету, американський лінгвіст і педагог Шон М. Кленкі (Отаруський комерційний університет, Японія) представив серію навчальних посібників, розроблених ним у співпраці зі студентами. Основний принцип укладання посібника — це презентація теми, що вивчається, з точки зору студента [8; 9; 10]. Викладачі кафедри англійської філології Прикарпатського національного університету також використовують практику академічної співпраці зі студентами. Можна згадати, зокрема, студентський проект зйомки короткометражних навчальних фільмів англійською мовою на теми, обрані самими студентами, перегляд і обговорення цих фільмів в аудиторії, колективний переклад на українську мову віршів Майкла Свона (Michael Swan, GB) і листування з автором в Інтернеті, підбір студентами відео- та аудіо-матеріалів для занять з практики перекладу.

Досвід переконує: чим вищий рівень взаємоповаги і чесності, чим більше довіри до творчих здібностей молоді в академічній спільноті, тим ефективніше працює навчальний заклад. Збільшення кількості дисциплін за вибором, культивування академічної чесності, активне використання творчого потенціалу студента і ставлення до нього як до *партнера у процесі пошуку знань* можуть бути кроками, які дадуть конкретний результат у справі утвердження цінностей як молодшої людини, так і суспільства.

Література

1. Академічна чесність як системна проблема вищої школи України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.irf.ua/knowledgebase/news/akademichna_chesnist_yak_sistemna_problema_vischoi_shkoli_ukraini/
1. Львівський національний університет імені Івана Франка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://lingua.lnu.edu.ua>
2. Національний університет «Києво-Могилянська академія» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ukma.edu.ua
3. Конференцією трудового колективу Прикарпатського національного університету прийнято Кодекс честі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ru.if.ua/uk/повупу>
4. Ярошенко Т. Академічна нечесність та політична культура: порівняльний досвід (Україна - США) [Електронний ресурс] / Тетяна Ярошенко // Покликання університету: зб. наук. пр. / Відп. ред. О. Гомілко — К. : РІА "Янко"; "Веселка", 2005. — 304 с. — Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/student/studying/articles/2.html>
5. Academic integrity. The University of Oklahoma [Electronic resource]. — Mode of access: <http://integrity.ou.edu/students.html>
6. Brennecke, P. Academic integrity at the Massachusetts Institute of Technology / Patricia Brennecke. — Anna Babbi Klein (ed.). — July 28, 2014. — 35 p.
7. Clankie, Sh.M., Kobayashi, T. Taking sides / Shawn M. Clankie, KOBAYASHI Toshihiko. — Japan: Sanshusha, 2010. — 87 p.
8. Clankie, Sh.M., Kobayashi, T. Eye on Japan / Shawn M. Clankie, KOBAYASHI Toshihiko. — Japan: Sanshusha, 2011. — 110 p.
9. Clankie, Sh.M., Kobayashi, T. Language and our lives / Shawn M. Clankie, Toshihiko KOBAYASHI. — Japan: Sanshusha, 2013. — 83 p.
10. Michigan State University. Office of the University Ombudsperson [Electronic resource]. — Mode of access: <https://www.msu.edu/unit/ombud/academic-integrity>
11. On-Campus Certificate in TESL. Linguistics. Illinois [Electronic resource]. — Mode of access: [\[http://www.linguistics.illinois.edu/students/certificate/OnCampusCertificateinTESL.html\]](http://www.linguistics.illinois.edu/students/certificate/OnCampusCertificateinTESL.html).
12. Prensky, M. Digital natives, digital immigrants [Electronic resource] / Marc Prensky. — 2001. — Mode of access: <http://www.marcprensky.com/writing/Prensky>
13. Prensky, M. "Engage me, or enrage me": What today's learners demand [Electronic resource] / Marc Prensky. — 2005. — Mode of access: <https://net.educause.edu/ir/library/pdf/erm0553.pdf>
14. <https://net.educause.edu/ir/library/pdf/erm0553.pdf>
15. The fundamental values of academic integrity [Electronic resource] / T. Fishman (ed.). — 2nd edn. — Clemson University, 2004. — Mode of access: http://www.academicintegrity.org/ica/assets/Revised_FV_2014.pdf

О.Д. СОБОЛЕВА,

заслужена артистка України, доцент кафедри вокально-хорової підготовки вчителя
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради,
Харківський національний університет мистецтв ім. І.П. Котляревського

О.Л. ДУБОВСЬКА,

викладач кафедри вокально-хорової підготовки вчителя
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ НА ЦІННОСТЯХ МУЗИЧНОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

Стаття присвячена важливій і актуальній проблемі формування орієнтацій студентської молоді на цінності музичної культури. Теоретично обґрунтовуються психолого-педагогічні, естетичні й соціологічні особливості, сутність ціннісних орієнтацій студентів.

Ключові слова: музично-естетичне виховання, музичне мистецтво, пісня.

Статья посвящена важной и актуальной проблеме формирования ориентации студенческой молодежи на ценности музыкальной культуры. Теоретически обосновываются психолого-педагогические, эстетические и социологические особенности, суть ценностных ориентаций студентов.

Ключевые слова: музыкально-эстетическое воспитание, музыкальное искусство, песня.

The article deals with an important and actual problem of forming the students orientations towards the values of musical culture. Pedagogical, psychological, aesthetic features and sociological essence of the valuable orientations of the students of the higher educational institutions are grounded theoretically.

Keywords: musical-aesthetic education, musical art, song.

Постановка проблеми. Головною метою національного виховання на сучасному етапі розвитку суспільства є передача молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу, його національної ментальності, своєрідності світогляду і на цій основі формування особистісних рис громадян України, які включають у себе національну свідомість, розвинену духовність, моральну, художньо-естетичну, правову, трудову, фізичну, екологічну культуру.

Особлива відповідальність за виховання молодого покоління покладається на вчителя, який засобами української музичної культури спроможний ефективно формувати національну самосвідомість учнів, впливаючи не тільки на інтелектуальну, а й на емоційну сферу особистості. Актуальними проблемами в освіті сьогодення поряд із засвоєнням молоддю новітніх знань і упровадження новітніх технологій постає питання забезпечення всебічного розвитку і виховання молоді в процесі навчання, насамперед розвитку їх здібностей та духовної сфери.

На основі ціннісних орієнтацій можна судити про рівень соціального, естетичного, художнього розвитку особистості, де художнє, зокрема музичне виховання, є дійовим засобом формування ціннісних установок, які завжди тісно

пов'язані з певними напрямками мистецтва (жанровими, стильовими особливостями тощо). Формування ціннісних орієнтацій молоді вимагає боротьби із споживацькою психологією, потворними формами культури, пропагандою жорстокості, насильства, непристойності, оскільки це заперечує розвиток особи як суб'єкта і об'єкта естетичних стосунків. А сам виховний процес вищого навчального закладу має спиратися на дійсно цінні в художньо-естетичному плані шедеври вітчизняної та світової музичної культури.

Стан дослідження. Проблема виховання молоді на цінностях музичної культури набуває особливого значення у підготовці студентів, зокрема вчителів музичного мистецтва, чия особиста система художніх цінностей та вміння формувати її у майбутніх вихованцях багато в чому зумовлює рівень естетичного розвитку підростаючого покоління взагалі. Ці питання знайшли широке відображення у сучасній педагогічній літературі, в працях Г. Падалки, О. Рудницької, В. Шацької та інших; численних публікаціях, в яких підкреслюється, що визначальним принципом навчання як на музичних, так і музично-педагогічних факультетах є підготовка всебічно освічених, кваліфікованих музикантів-просвітителів з розвинутими художніми орієнтаціями.

Над розробкою ідей виховання молоді за допомогою музики працювали: М. Грінченко, Т. Єлагіна, А. Іваницький, Д. Кабалевський, Ф. Колесса, О. Кошиць, М. Леонтович, М. Лисенко, О. Правдюк, Д. Ревуцький, В. Сухомлинський та ін. Звертаючись до досвіду попередніх поколінь і аналізуючи роботи М. Бахтіна, Н. Бердяєва та інших, слід зробити висновок, що освіта — це процес духовного ставлення особистості, який відбувається в культурі орієнтованій на вільний творчий розвиток та прагнення особистості прилучатись до скарбів культури. Втілюючи в собі інтереси, мету та реальні можливості розвитку особистості, культура виступає як система суб'єктивного значення і ціннісних орієнтацій і одночасно як духовний потенціал.

У загальній проблемі музично-естетичного розвитку молоді залишається актуальною сфера формування орієнтацій студентів на цінності музичної культури. Вона полягає в теоретичному обґрунтуванні ціннісних орієнтацій особистості у різножанровій палітрі музичного мистецтва та дослідженні процесу формування орієнтацій студентства на справжні вартості музичної культури в умовах навчального процесу та вільного часу молоді. Головним тут постає питання, яким чином соціально та педагогічно скеровані дії в сучасних умовах можуть сприяти або перешкоджати формуванню правильних орієнтацій студентської молоді у царині музики.

Ми вважаємо, що саме в процесі підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва у вищому навчальному закладі існує можливість доцільної взаємодії різних видів мистецтв, тобто використання поетичного слова, творів живопису, можливість зосередити увагу студентів на змістовному сенсі музики.

Пошуки шляхів удосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя мистецьких спеціальностей у ВУЗі привели нас до висновку про взаємозв'язок педагогічної та естетичної культури. Процес підготовки майбутнього

музиканта-педагога перебуває у руслі проблем, які розв'язує загальна теорія педагогіки і практика вищої школи.

Метою даної статті є висвітлення проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти, яка передбачає особливі підходи до організації навчально-виховного процесу. Практична реалізація їх пов'язана з пошуком нових форм, методів та прийомів виховання студентів на цінностях музичної національної культури.

Виклад основного матеріалу. Особливо гостро постає проблема виховання творчої особистості, активний потенціал якої необхідний для подальшого розвитку, освоєння та використання досягнень в галузі педагогічних наук, її вирішення пов'язане з гуманітарними та художньо-естетичними аспектами інтелектуального суспільства. У зв'язку з цим педагогіка музичної освіти ставить перед собою мету всебічного розвитку динамічно активної особистості, формування художніх інтересів та естетичних потреб, становлення спроможності творчо мислити. Тому, вирішення основного завдання — творчість як виховний момент — повинно, на нашу думку, відбуватися через мистецтво.

Лише духовне може компенсувати вплив соціальних суперечностей, глибоко проникати в серця людей, об'єднувати їх в одне ціле, створювати з розрізненого на групи населення людську спільність [6, с. 283]. Важливим джерелом поповнення і збагачення скарбниці культурного надбання народу є музичне мистецтво, яке є важливим чинником відображення життя народу, засобом формування національного світогляду, ціннісних орієнтацій, морально-етичних переконань та громадянського виховання молодого покоління. Традиційно музичне мистецтво привертало до себе увагу педагогів, психологів, істориків, лінгвістів, публіцистів, етнографів, громадських діячів. На їх думку, музична творчість мала значні дидактичні можливості, тому «музична культура, її мовно-інтонаційна природа та художньо-естетичні характеристики мають бути головними чинниками процесу культурного відродження сучасної школи» [5, с. 350-354].

Музичне мистецтво є ефективним засобом формування духовної особистості. Необхідно звернути увагу на такі завдання:

- на основі теоретичного аналізу з'ясувати сутність і особливості формування духовних цінностей студентів;
- визначити та теоретично обґрунтувати методичні умови формування ціннісних орієнтацій у процесі навчання;
- охарактеризувати роботу, що сприяє формуванню ціннісного ставлення до життя, до людей, до природи;
- ефективно використовувати методики формування ціннісних орієнтацій, форми і методи виховного впливу, педагогічні інновації відповідно до віку.

Визначені завдання можливо реалізувати шляхом:

- вироблення вмінь і навичок слухати, розуміти й цінувати музику рідного краю;
- формування ціннісного ставлення до народної, класичної та сучасної музики та розвитку вокально-хорових навичок;

- ознайомлення з національною співацькою традицією, зумовленою багатьма чинниками: фонетичним складом мовлення, менталітетом народу, специфікою психології, темпераменту, смаків, уподобань, мрій, інтересів.

Сучасний урок музики передбачає звернення до різних видів мистецтва, насичення його художньою інформацією, що дозволяє студентам збагнути, що музика дійсно є частиною життя. Щоб зрозуміти музику, недостатньо лише слухати й аналізувати окремі музичні твори, які вчитель використовує на уроці. Цілісність уроку досягається постановкою єдиної мети: духовне пізнання світу засобами музичного мистецтва. Доцільно допомогти студентам усвідомити, що музика надзвичайно впливає на особистість, збагачує духовно.

Дієвим засобом виховання є пісня. Г. Ващенко зазначав, що українська пісня за змістом і глибиною посідає одне з перших місць серед народів світу. Саме вона підтримує свідомість національної єдності українського народу, любов до Батьківщини і пошану до себе.

Спів сприяє фізичному і духовному розвитку студента. Навчання співу має бути тісно пов'язане з розвитком музичних здібностей, створенням сприятливих психологічних умов для формування креативних якостей особистості, зацікавленості й творчому ставленню студентів до музичного мистецтва.

Добираючи той чи інший вокальний твір, необхідно враховувати емоційний стан студента, адже музика — це не тільки джерело радощів та насолоди, а й складна художньо-естетична система виховання.

Особлива відповідальність за виховання молодого покоління покладається на вчителя мистецьких спеціальностей, який засобами української музичної культури спроможний ефективно формувати національну самосвідомість учнів, впливаючи не тільки на інтелектуальну, а й на емоційну сферу особистості.

М. Лисенко закладав основи естетичного виховання молоді. В основу своїх посібників для школи композитор поклав кращі зразки української пісні. Палкий шанувальник і натхненний поет рідної пісні М. Леонтович послідовно дотримувався визначальної її ролі у справі музично-естетичного виховання молоді як найправдивішого за своєю естетичною сутністю життєвого явища. Він вважав, що завдяки виконанню народних пісень, в учнів виховуються естетичні почуття, художній смак, зміцнюється музична слухова пам'ять.

К. Стеценко, закладаючи методичні основи музичного виховання в Україні, наголошував, що спів має велике виховне значення у справі розвитку духовної природи дитини. Вивчаючи зразки українського пісенного фольклору студент поступово осмислює жанр, характер, зміст, форму, ідейне навантаження музичного твору, історичні аспекти його виникнення, розвитку, становлення, осучаснення.

Естетичні аспекти притаманні й педагогічній спадщині Ф. Колесси. Український фольклорист, композитор вважав що з усіх галузей народної творчості найбільш характерною для духу українського народу є його народна музика. «Український народ, обдарований вже від природи тонким музичним почуттям і незвичайною співлюбністю, виливає у музиці свою сердечну, з глибин душі пливучу сповідь» [2, с. 248].

Класична музика також дає людині уявлення про духовні досягнення людства, які зображені в звуках, про багатство людських переживань і засобів її вираження у різних епохах і різними авторами. А оскільки емоційне переживання, що виникає у процесі спілкування з твором мистецтва, неподільно пов'язане з естетичною цінністю, з тим, що композитор виступає за добро і красу, то естетичні відчуття, які виникають при прослуховуванні творів класичної музики, дають уявлення слухачеві про характер і зміст духовних пошуків орієнтацій людей минулих поколінь.

Висновки. Отже, сучасний український ідеал виховання — всебічно, гармонійно розвинена особистість, національно свідомо й соціально активна, людина з високою громадянською відповідальністю, з глибокими духовними, патріотичними почуттями, здатна до неперервного розвитку і вдосконалення. Для нинішньої української системи виховання потрібний тривалий час і напружена робота, аби остаточно сформулювати національний виховний ідеал ХХІ ст., усвідомити його сутність і втілити в життя. Але, безперечно, що виховання студентської молоді на цінностях музичної національної культури нині має пронизувати всі аспекти навчально-виховної роботи вищого навчального закладу.

Література

1. Калашник Н. Г. Естетичні смаки: їх витoki і формування : монографія / Наталія Григорівна Калашник ; М-во внутр. справ України. ЗЮІ. — Запоріжжя : Просвіта, 2001. — 344 с.
2. Колесса Ф. М. Музикознавчі праці [Текст] / Ф. М. Колесса ; Редкол.: Л. М. Ревуцький, М. М. Гордійчук, О. І. Дей та інші. — К. : Наук. думка, 1970. — 592 с.
3. Костюк О. Г. Сприймання музики і художня культура слухача [Текст] / Олександр Григорович Костюк. — К. : Наук. думка, 1965. — 123 с.
4. Литвинова Н. І. Розвиток творчої особистості майбутнього фахівця художнього профілю / Нalіна Литвинова // Імідж сучасного педагога. — 2006. — №5/6. — С. 55-57.
5. Музична культура в системі формування національної самосвідомості школярів // Етнос. Культура. Нація: зб. наукових праць за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф. 29-31 жовтня 1998 року. — Дрогобич : б/в, 1999. — С. 350-354.
6. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : У 5 т. — К., 1977. — Т. 3. — С. 283-582.

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Н.М. АНТОНЮК-КОБЕРСЬКА,

викладач кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва
художньо-педагогічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету

ФОРМИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ДИЗАЙН-ОСВІТИ

У статті розглянуто ступінь впровадження форм інноваційної діяльності у практиках ВНЗ та їх роль у професійній підготовці майбутніх дизайнерів. З'ясовано сутність інновацій та інноваційних технологій навчання. Розкрито основні форми і методи інноваційного навчання. Окреслені питання майбутніх досліджень.

***Ключові слова:** інноваційна діяльність, форми інноваційної діяльності, інноваційні технології, дизайн-освіта, становлення.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі соціально-культурних трансформацій українського суспільства актуалізуються вимоги до духовно-культурного розвитку особистості, її гуманістичної сутності. Зокрема, вони стають провідними щодо професійної компетентності фахівців художнього профілю. Це зумовлює необхідність впровадження форм інноваційної діяльності у освітній процес, а також оновлення його змісту.

Стан дослідження. Питання розвитку дизайну як особливого виду творчої художньої діяльності розглядається у працях Р. Б'юканана, В. Я. Даниленка, Дж. Джонса, М. С. Кагана, Є. М. Лазарева, Ю. Г. Легенького, С. Г. Лужецького, Т. Мальдонадо, А. Моле, В. Ф. Рунге, Г. Саймона, В. В. Сеньковського.

Проблеми становлення та функціонування вітчизняної дизайн-освіти, зокрема її методологічні та гуманітарно-художні проблеми досліджував О. І. Генесаретський, дизайн як техноестетичну систему — Є. М. Лазарєв, дизайн як засіб розвитку творчих здібностей особистості — О. В. Вишневська, проектну культуру та естетику дизайнерської творчості — В. Ф. Сидоренко, теорію та історію дизайну — П. М. Татіївський, проблеми графічного дизайну та глобалізаційні процеси сучасності — В. М. Косів, технології виробництва художньо-конструкторського формотворення — І. Я. Герасименко. Окремі аспекти розвитку дизайн-освіти в Україні та за кордоном досліджували С. І. Нікуленко, А. П. Павлів, С. О. Чебоненко.

Метою даної статті є дослідження ступеня впровадження форм інноваційної діяльності сучасної вітчизняної дизайн-освіти.

Виклад основного матеріалу. У дизайні сфокусовано комплекс явищ, пов'язаних із господарсько-економічним життям суспільства, явищами культури в цілому та мистецтва зокрема, діяльністю, яка передуює виготовленню речей і

створенню середовищних об'єктів. Саме тому необхідно розглядати дизайнера як художника, архітектора, оформлювача, верстальника, аналітика тощо. Відтак, дизайн-освіту необхідно розглядати як соціально-педагогічну систему, в якій здійснюється художній розвиток особистості через залучення її до творчої діяльності, спрямованої на формування гармонійного предметного середовища, що найбільш повно задовільняє матеріальні і духовні потреби суспільства.

Дизайн-освітні системи розвинених країн світу мають багато спільного та водночас відмінного: впровадження корпоративного навчання (кожний третій семестр студенти мають працювати в фірмах, корпораціях) (США); підвищення ефективності навчального процесу на основі зв'язків із виробництвом (Німеччина); підготовка дизайнерів із одночасним оволодінням інженерною спеціальністю (Велика Британія); посилення гуманітарної складової змісту дизайн-освіти, діалогічних форм навчання, конкретності і вузькості постановки проектних завдань у процесі навчання (Італія) [2; 5-9].

Вітчизняна дизайн-освіта спрямована на підготовку майбутніх дизайнерів до виконання творчих, виробничо-технічних, проектно-художніх, організаційно-творчих, управлінських і науково-методичних функцій відповідно до обраної спеціалізації. З урахуванням цього дизайн-освіта має спрямовуватися на формування у студентів таких важливих професійних якостей, що розкривають їхні креативні можливості, а саме сприйнятливість, зацікавленість світом речей, його багатоманітністю та єдністю, здатність до узагальнення, автономність, незалежність характеру мислення, здатність до спілкування за допомогою рисунків, схем, креслень, інформаційних засобів, схильність до дослідницької та конкурсної діяльності, здатність критично оцінювати власні та виконані іншими дизайн-проекти, здатність до самоствердження, відповідальність за результати власної роботи тощо.

Нині в Україні здійснюються пошуки шляхів удосконалення якісної підготовки майбутніх фахівців художнього профілю в навчальних закладах нового типу, а також відбувається реалізація дизайн-освіти на засадах синтезу мистецтва, науки і техніки, наступності змісту професійного навчання, його індивідуалізації та диференціації.

Як показав досвід, дизайн-освіта в нашій державі впродовж останніх десятиліть мала фрагментарний характер, зазнавала досить значного ідеологічного впливу, що негативно позначалося на розвитку дизайнерської творчості, зокрема, створенні якісних естетично оформлених виробів. Актуальність цієї професії стала очевидною в умовах насичення ринку товарів і послуг вітчизняними товарами, на які знизився попит, не зважаючи на їх ужиткову значущість, тобто, настав час готувати таких фахівців із дизайну, які здатні виготовляти не тільки функціонально корисні речі, але й високоякісні, зручні, естетично привабливі.

На жаль, розв'язання означених завдань гальмується суперечностями:

- між рівнем розвитку сучасного дизайн-виробництва та низькою кваліфікацією фахівців, яких пропонує ринок праці;
- між вимогами до організації навчально-виховного процесу в закладах нового типу і невідповідністю науково-методичного забезпечення їх діяльності;
- між зрослими потребами суспільства в культурних, освічених фахівцях

та низьким рівнем забезпечення умов формування їх художнього творчого розвитку в процесі навчання;

- між посиленням уваги до фундаментальної (мистецтвознавчої) складової змісту дизайн-освіти та недостатньою кількістю годин, передбачених на оволодіння нею в освітньо-професійних програмах.

Відтак, розв'язання означених суперечностей потребує теоретичного обґрунтування та розробки організаційно-педагогічних засад підготовки фахівців із дизайну, конкурентоспроможних на ринку праці не лише в Україні, а й за її межами.

Популяризація українського художньо-промислового мистецтва, створення промислових підприємств, що здійснюють випуск декоративно-прикладних виробів зумовили необхідність розвитку вітчизняної дизайн-освіти. Провідними школами вітчизняного дизайну стали Львівська національна академія мистецтв, Київська національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, Харківська державна академія дизайну і мистецтв, Київський національний університет культури і мистецтв, Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва ім. М.Бойчука та інші. Зростання вимог до якості професійної підготовки фахівців із дизайну, наповнення цієї професії відповідним змістом зумовлюють необхідність створення навчальних закладів нового типу, організації навчально-виховного процесу на інноваційних засадах.

До форм інноваційної діяльності у професійному навчанні майбутніх дизайнерів можна віднести: професійні семінари, студентські конференції, професійні конкурси, майстер-класи, експериментальні секції, ділові ігри, міні-лекції, виїзні лекції, відео-лекції, практики в студіях відомих дизайнерів, етнографічну діяльність в музеях, дослідницьку роботу тощо. Професійне навчання в дизайнерів на основі інноваційних методів можна проводити за допомогою метод-проектів, портфель-студента, кейс-методу, методу педагогічної підтримки. Значну увагу слід приділяти обґрунтуванню методики індивідуального підходу до професійної підготовки майбутніх дизайнерів, адже індивідуальний характер завдань забезпечує відпрацювання необхідних фахівцю з дизайну професійних знань, умінь, навичок. Етнографічна, плернерна та виробнича практики ґрунтуються на засадах індивідуалізації та диференціації. Комплексний підхід до навчально-методичного забезпечення сприяє ефективній спільній діяльності педагогів і студентів мистецького навчального закладу.

Так, зокрема, у контексті розгортання освітньої програми із застосування інноваційних технологій навчання, студенти факультету дизайну і реклами Київського національного університету культури і мистецтв проходять навчально-виробничу практику в майстернях провідних дизайнерів-наставників: Олександра Каневського, Марії Костельної, Христини Бобкової, Лілії Літківської, Олени Бурби, Ганки Третяк. Водночас реалізація творчих ідей студентів здійснюється в потужних київських дизайн-осередках: Будинку Моді «Ріто», дизайн-студії BOBKOVA, дизайн-студії LITKOVSKAYA, дизайн-студії SASHA KANEVSKI, дизайн-студії Elena Burba, ТОВ «Книголюб», ТОФ «ЮТАС», «Баксан», рекламних агенціях «Ganka Film» і «Ректайм», поліграфічних принт-центрах «Viter», «Make Time Group» і «Полігранд», дизайн-студіях «Zet

Design» та «Аскольд», а також у компанії з поставки дизайнерського паперу «Берег-Україна», ТОВ «Видавничий дім АДЕФ» та підприємстві ЗСТК Авто «ЗАЗ-ДЕУ» [4].

Наголосимо на тому, що результатом впровадження цих інноваційних практик стало підвищення рівня сформованості професійної компетентності студента-дизайнера, здатного до самодіагностики та практичного застосування навичок, отриманих на лекціях та у майстернях, реалізації особистісної креативності у реальному технологічному процесі.

Водночас однією з ефективних форм інноваційних технологій, що застосовуються в вітчизняній освітній підготовці майбутніх фахівців у галузі дизайну, є інтерактивне навчання через майстер-класи.

Так, студенти факультету дизайн Львівської національної академії мистецтв упродовж останніх років активно приймають участь у мистецьких майстер-класах відомих діячів українського дизайну [3].

Під час їх проведення створюються відповідні умови, що дозволяють студентам в повній мірі розкривати свій творчий потенціал. Саме завдяки цьому підвищується навчально-виховна ефективність занять, і як наслідок, значно зростає рівень реалізації творчої особистості, її активність та якість набутих нею знань, умінь і навичок. Це сприяє не лише глибшому засвоєнню навчального матеріалу, а й розвитку художньо-образного мислення, креативності, розширенню емоційної сфери та творчого потенціалу студентів. Відтак, впровадження інноваційних моделей дизайн-освіти забезпечує її конкурентоспроможність, дає змогу підвищити ефективність професійної підготовки майбутніх фахівців.

Висновок. Зарубіжна дизайн-освіта (США, Німеччина, Велика Британія, Італія та ін) у своєму арсеналі освітніх програм і навчальних методик вже впродовж тривалого часу пріоритетну роль надає інноваційним формам діяльності. Вітчизняна дизайн-освіта у цьому аспекті знаходиться на етапі становлення. На жаль, існує низка чинників, що суттєво гальмують цей процес. Їх вирішення потребує теоретичного обґрунтування та розробки організаційно-педагогічних заasad підготовки фахівців у галузі дизайну.

Саме тому сучасні педагоги-дизайнери активно впроваджують у навчально-виховний процес інноваційні форми та методики, зокрема проходження студентами виробничих практик у потужних дизайн-осередках, де виконуються ними практичні завдання у сфері дизайну, реклами, поліграфії, а також участь у майстер-класах відомих представників українського дизайну. Результатом цього стає відчутне підвищення навчально-виховної ефективності занять, значне зростання рівня реалізації творчої особистості, а також її активності та якості набутих нею знань, умінь і навичок.

Література

1. Андреев А. А. Некоторые проблемы педагогики в современных информационно-образовательных средах / А. А. Андреев // Инновации в образовании. — 2004. — № 6. — С. 98-120.
2. Ганчеренок И. И. Инновационная деятельность и высшее образование: европейское виде-

ние до 2020 года / И. И. Ганчеренок // Инновации в образовании. — 2005. — № 2. — С. 5-20.

3. Офіційний сайт Львівської національної академії мистецтв [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.lnam.edu.ua>
4. Факультет дизайну і реклами Київського національного університету культури і мистецтв [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://design.knukim.edu.ua>

Ю.Я. ВЕНЦ,

аспірант кафедри мистецтвознавства факультету теорії та історії культури
Національної академії мистецтв України,
Інституту проблем сучасного мистецтва (м. Київ, Україна)

СИНТЕЗ ПЛАСТИЧНОГО ОБ'ЄКТУ В КЕРАМІЧНИХ ТВОРАХ ЛЕСІ ГОРЛОВОЇ

У статті досліджується проблема сучасного керамічного пластичного об'єкту, його багатогранність та зв'язок з надбаннями предків на прикладі творчості молодшої художниці Лесі Горлової.

Ключові слова: пластичний об'єкт, керамічне мистецтво, народність, сучасність, пластичність, функція.

Венц Ю. Синтез пластического объекта в керамических произведениях Леси Горловой.

В статье исследуется проблема современного керамического пластического объекта, его многогранность и связь с достижениями предков на примере творчества молодой художницы Леси Горловой.

Ключевые слова: пластический объект, керамическое искусство, народность, современность, пластичность, функция.

Vents Juliya. Synthesis plastific object in ceramic works of Lesia Horlova.

This paper examines the problem of contemporary ceramic plastific object art, its diversity and heritage of ancestors connection with the works of young artist Lesya throat.

Keywords: plastific object, ceramic art, nationality, modernity, flexibility, function.

Постановка проблеми: дослідження сучасних скульптурних творів вимагає особливого переосмислення та введення нових термінів у розвиток наукових досліджень даної галузі. Так і сучасне керамічне мистецтво, перевтілене часом, але несе в собі давні традиції, потребує глибокого осмислення та конкретики.

Стан дослідження. У своїй науковій діяльності, зокрема керамічне мистецтво, досліджує доктор мистецтвознавства Голубець О., він ґрунтовно осмислює процес формування керамічних творів на тлі скульптурного мистецтва [1], [5]. Ан-тонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. в підручнику «Декоративно-прикладне мистецтво» опрацьовані питання теорії та історії декоративно-прикладного мистецтва України [4]. Метою статті є теоретичне осмислення пластичного об'єкту в розумінні та трактуванні сучасного керамічного мистецтва, а зокрема, молодшої художниці Лесі Горлової.

Виклад основного матеріалу. Сучасне мистецтво різноманітне і багатогранне. Воно з легкістю приймає нові форми і тенденції концептуального мистецтва, жваво відгукуючись на будь-який авторський креатив з красивою легендою або концепцією.

Важливою особливістю сучасної кераміки, котра в даний момент є обличчям художньої творчості є збереження в ній найяскравіших мистецьких традицій народного мистецтва та їх адаптація в сучасному трактуванні, спрямування до новітніх пластичних образів та експериментальної та асоціативної мистецької активності сучасного мистецького простору. Специфічне обличчя української професійної кераміки нині формує низка важливих факторів. Одним із головних є її причетність не лише до проблем ужиткового мистецтва й дизайну, а й значною мірою — до загальних питань образотворчого мистецтва. В більшості випадків цей фактор відрізняє нашу професійну кераміку від зарубіжної [1].

Дослідження древніх форм кераміки і способів її декорування допомагає відчувати першоджерела звучання матеріалу, естетичне єдність природи і людини, зрозуміти ясну доцільність архаїчної посуду. Сучасні майстри не копіюють стародавні вироби, а використовують лише традиційні технології і принципи формоутворення глини, вивчення древніх форм орнаменту, в основі якого лежить умовно-схематична передача явищ природи і міфологічної картини світу, яка дозволяє збагатити і наповнити сенсом сучасне художнє мистецтво.

Звертання до древньої кераміки служить для майстрів-керамістів джерелом натхнення, відправною точкою для створення нової художньої мови. Особлива увага приділяється декору і його призначенням в давнину і сучасному суспільстві; визначається семантичне значення. Застосовувані сировинні матеріали, які надають нове звучання традиційним формам, легко вписують стародавні елементи в сучасну пластичну творчість. Художники-керамісти, використовуючи досвід древніх гончарів, звільняють речі від первинної функціональності, перетворюючи їх в об'єкти дизайну. Керамічні вироби стали виконувати насамперед декоративну функцію. Керамічні інсталяції органічно вписуються в урбаністичне середовище. В даний час одним з основних принципів формоутворення предметів є використання певних стилістичних елементів.

У XXI ст. особливого значення набуває синтез кераміки з іншими матеріалами, який дозволяє значно розширити її можливості. Багато майстрів при декоруванні експериментують зі склом, металом, пластиком, фотографією. У своїй роботі керамісти орієнтуються як на традиції, так і на нові концепції, використовуючи всі засоби, які можуть бути корисні для втілення їх творчої ідеї в життя.

Проектування керамічних виробів передбачає використання різних художніх прийомів, наприклад, відбір і посилення виразних засобів, побудова асоціативного ряду, пластичне перетворення, за допомогою яких досягається цілісність образів. Сучасна кераміка проектується на основі вивчення формоутворення і орнаментики стародавнього мистецтва, а також під впливом сучасних художніх течій, впровадженні інноваційних матеріалів і технологій. Використання високотехнологічних матеріалів - порцеляни, фаянсу і інших складних ке-

рамічних мас, - пошук нових колірних і фактурних рішень за допомогою різних емалей, глазурі, солей і ангобів забезпечує появу нових сучасних форм.

Довгий шлях, пройдений світової декоративної керамікою - це еволюція від функціонального посуду до складних філософських, фігуративних, абстрактних композицій, арт-об'єктів, інсталяцій, які містять у собі високий художній образ і сучасність мислення.

Кожна робота тут - це ретельно спроектований, аскетичний художній об'єкт, який відповідає філософії свого творця.

У декоруванні творів сьогодення часто використовують розпис. Це тому, що він наділений різнорамітними прийомами та техніками виконання. Декорування ангобами - білою або з сумішшю барвників рідкою глиною — це техніка, яка зафарбовує цілий виріб, або частково, орнаментально наноситься на нього. Він вбирається в черепок, зберігаючи рельєфність орнаменту. Автентичним є використання кольорових прозорих чи непрозорих глазурей. А допомогою такого прийому модно легко досягнути контрасту матової і блискучої поверхні, що надає твору особливого звучання при певних умовах освітлення.

Для створення живописних мотивів використовують прийом кольорових емалей та глазурі, вони створюють ефект текучості, такі прийоми є актуальними в оформленні пластичних мотивів, бо створюють особливий ефект сучасного звучання стародавньої техніки.

Можливо припустити, що набутий стародавніми майстрами досвід передавався генетичним чином впродовж віків. Окремі стильові особливості та характер різьблення знайшли своє продовження в творчості сучасних пластиків, вони з гордістю опираються і вивчають спадщину предків, історію та практику їхніх надбань.

Міф і символ - це загальні категорії свідомості художників, що далеко виходять за рамки не тільки мистецтва, а й естетичного досвіду в цілому. Ці категорії притаманні більшості пластичних творів, які презентують своє відображення нереального і земного чи поєднують в собі ці два поняття, а митці повинні зуміти донести це до споглядача. Яскраво простежується звернення до витоків пракультур у роботах, особливо молодих художників-кераміків. Як і будь-який інший абстрактний арт-проект, мистецтво Лесі Горлової можна ідентифікувати як "про щось своє". Витончені керамічні лінії і закарлюки кожен з нас напевно сприймає по-своєму, відшукає в них свій таємний сенс, додає особливого значення. І в цьому основна цінність творчості художниці.

Молода художниця Леся Горлова народилась 4 червня 1981 року в місті Києві. Закінчила з відзнакою Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука, факультет «Художня кераміка». Стипендіантка Президента України.

З 1995 року бере участь у різноманітних виставках України та гідно представляє її за кордоном. Художниця-керамістка, працює в українсько-історичній тематиці, що охоплює Трипільську та Скитську культури, народне мистецтво різних періодів. Окрім скульптурної пластики, Леся також працює з гончарним колом, у графіці та живописі [2]. Батько та Олександр Архипенко — це перші

вчителі, на котрих рівнялась художниця. Вона вміло експериментує з глиною, використовуючи розписи, гравірування, різнобарвні поливи. Імпровізація — це основа її творчості, вона впевнена в собі ніколи не зупиняється, вміло долає поставлені перед собою завдання.

На сьогоднішній день професійний скульптор може застосовувати в своїй роботі, здавалося б, часом найнеймовірніші і несподівані матеріали. При цьому може чудово поєднувати всілякі стилі, різноманітні жанри, знаходити постійно унікальні, нові трактування, і виробити в процесі створення скульптури свою особливу техніку та манеру виконання, до цього прагне кожен художник. Найголовніше завдання будь-якого художника - побачити те, чого не змогли побачити інші і розповісти про це іншим, щоб і вони це помітили.

Коли авторка приступає до нової роботи, вона ніби починає нову гру, це точно відображає суть її творчого процесу. Починаючи з образу, який приходить в голову, і далі гра з лінією, плямою, об'ємом, світлом і тінню, рухом елементів і спостерігаєш за тим, як змінюються пропорції, композиція, а головне, енергетика об'єкта творчості. Скульптуру відносять до традиційного жанру, там є свої канони, яких слід дотримуватися. А об'єкт ні на що не претендує. Це інша форма мистецтва, швидше мистецтво понять. Це захоплюючий жанр, це певний консерватизм. Створюючи той же об'єкт, можна закласти більше пластів, наситити його інформацією.

Якщо говорити про стан під час спостереження на її роботи, то це медитація. Ти ніби порожній і наповнений одночасно. Ця внутрішня легкість особливо радує тому, що художниця завжди прагне передати природний стану свого майбутнього образу. Їй близьке особливе ставлення до роботи, коли майстер не силує матеріал, а як би вслухається і вдивляється в нього, намагається зрозуміти його природу і, торкаючись до нього, відчуває його внутрішню силу. У цьому сенсі кераміка ідеальний вид діяльності, адже ти не можеш контролювати жорстко процес, завжди присутній момент непередбачуваності, момент магії.

У своїй творчості художниця часто звертається до народного мистецтва. Часто використовує символіку Трипілья, орнаментальна система якої відома завдяки трипільській кераміці, вона була мовою символів, та не перетворитися на писемність. У мистецтві трипільців побачимо найяскравіші сакральні знаків, вже відомі нам — сварга (солярний символ), хрест, інь і янь. Графічна трипільська мова складається не лише з символічних позначень, вона наділена особливим значенням, енергетикою, яка може бути надзвичайно важливою, беручи початок від витоків древньої магії, від землі, на якій вона була народжена. Тому Леся уважно вивчає трипільську символіку і широко застосовує її в своїй творчості - «Трипільчанка», «Трипілья», «Птах».

Основний ресурс молодого художника - це його власне життя, світ, де все складніше розрізнати еволюцію, споживання і виробництво, навички і їх відсутність, іронію і контроль, важлива постійна готовність до експерименту у відповідь на раптові мутації середовища. На кожному кроці може чекати непередбачуване, швидкоплинне, випадкове - «Дана», «Дана 2», «Русалка». Ці роботи є легкі, повітряні, вони втілюють в собі риси вільної жінки, яка приваблює око

своєю красою. Керамічна пластика збагачена орнаментальними мотивами магічної символіки, знаками та нестандартним вирішенням - це стильова єдність пластичного й графічного засобів, якої досягнула художниця завдяки своїм вполюбанням і таланту та любові до народного мистецтва. Вона зуміла поєднати сучасний пластичний об'єкт з витоками прадавніх мотивів.

Архаїчна кераміка всього світу прекрасна, вона вабить своєю формою і змістом, своєю глибиною і енергетикою. Орнаменти-символи зачаровують, говорять з тобою, відкривають таємниці, надихають і сповнюють оптимізмом [3].

Частим явищем молодій художниці є використання кольорових ангоб, вони допомагають якнайбільше розкрити суть творчого задуму, осмислити задумане авторкою про це свідчать керамічні мотиви «Політ», «Двоє».

Інтуїція - найцінніше, що є у художника. Тому що свідомість, логіка, аналітика - двовимірні, і не дають справжніх відповідей, не дають радості, задоволення, вони можуть дати тільки тимчасові відповіді. Область емоцій, почуттів, інтуїції набагато цінніше. Роботи згодом знаходять свою схвальність чи навпаки. Надзвичайно творчим та неперевершеним у творчості Лесі Горлової є її серія посуду «Флора України». Історія керамічного посуду з кераміки сягає своїм корінням в стародавні століття. Виробництво посуду є одним з найдавніших занять на нашій планеті. Основним матеріалом була і є глина, доступна та недорога. Це ремесло було також проявом творчих рис людини, що доведено численними археологічними розкопками в різних точках світу. Посуд Лесі Горлової - це самобутній витвір мистецтва. Він відображає внутрішній стан молоді мисткині. Такий твір не може не зачаровувати, він покликаний аби тішити, любити та насолоджуватися. Рослинні мотиви, взяті з рідного довкілля, прикрашають тарелі різних розмірів. Ніжний, натуральний колорит підкреслює естетичний прояв смаків художньої душі.

Кожне покоління за допомогою засобів мистецтва осмислює та передає бачення історії свого часу. Саме це спонукає науковців до підбиття підсумків, пройденого шляху, до переосмислень мистецьких творів, їх здобутків з позицій століття. Важливим сьогодні є новий погляд і виклад історії українського мистецтва, яке розглядається в єдиному річищі світового художнього розвитку. Сучасне мистецьке середовище України творить назагал доволі складну і суперечливу картину [4]. Незважаючи на те, що науково-технічний прогрес, який істотно вплинув на техніку створення скульптур, незмінним залишається прагнення скульпторів до експериментування, пошуку нових форм і образів, які вчать нас любити своє минуле, цінувати те, що зробили наші предки, пишатися народною культурою та надбаннями кожного. Крім вищесказаного, скульптура має практичну і естетичну цінність, створюючи унікальність конкретної ідеї. У сучасному суспільстві скульптура набуває значення не тільки як художньо-естетичний об'єкт навколишнього простору, а й стає стимулом для осмислення соціальних, політичних, філософських та інших проблем.

Висновки. Вивчивши дане питання можемо сказати, що сучасні художники формують нову модель українського мистецького світосприйняття, яке базується на естетичних вимірах духовності і сприяють усвідомленню органічного єд-

нання національного та загальносвітового мистецьких процесів. Під створенням образу вони розуміють специфічну галузь пізнання світу, наповнену емоційною змістовністю та філософськими розмірковуваннями. Пошуки митців пластичного мистецтва схильні до узагальнення, опираються на індивідуальне, неординарне сприймання та трактування навколишньої дійсності, втілене в особливій манері виконання, емоційно насичений і змістовний. Відбувається зміна принципів формотворення: принцип корисності та утилітарності залишається в минулому. Сучасна пластика - це обличчя нашого часу. Вона створює оригінальний стиль і організовує простір інтер'єрів, вулиць, площ, скверів і парків. У той час як численні успішні митці не зраджують традиціям класичного формотворення, багато впливових художників використовують різноманітні сучасні методи і підходи у творчості, звертаючись до природних матеріалів і актуальних тепер штучних засобів формотворення, в залежності від контексту та задуму, а термін скульптура залишається відкритим питанням.

Література

1. Голубець О. Сучасна професійна кераміка // Кераміка України / Ред.: Серб М. та ін.. — Київ : Видавничий центр «Логос Україна», 2009. — С. 65
2. Рукотвори [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://rukotvory.com.ua/maystry/lesya-horlova/>
3. Горлова Л. Керамічні вироби / Л. Горлова // Журнал “Країна творчості JURAMAX”. — Квітень 2015. — С. 22–23.
4. Антонович Є.А., Захарчук-Чурай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. — Львів: Світ, 1993. — С. 154.
5. Голубець О. Регіональні проблеми мистецького середовища / О. Голубець // Сучасне мистецтво. — 2005. — № 2. — С. 86–91.

І.І. ЯВОРСЬКА,

викладач вищої категорії Тербовлянського вищого училища культури

Т.М. ТОПОЛЬНИЦЬКА,

викладач-методист вищої категорії Тербовлянського вищого училища культури

ОСМИСЛЕННЯ ПРОФЕСІЇ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА В ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОМУ РАКУРСІ МУЗИЧНОГО ВИКОНАВСТВА

Сучасна наука, що досліджує різноманітні прояви музично-творчої діяльності людини, є складною системою знань, пов'язаних з пізнанням різних музичних явищ, внутрішніх закономірностей музики, її функціонуванням. Теорія музичного виконавства займає своє особливе місце в охопленні цілої низки складних проблем, вирішення яких вимагає різних наукових підходів і спільних зусиль спеціалістів в галузі естетики, психології, педагогіки, музикознавства. Різні сфери музичного життя охоплює саме така спеціальність як концертмейстер-піаніст. Без концертмейстера неможлива робота ані філармоній, ані оперних театрів, ані музичних училищ, ані консерваторій, ані музичних інститутів, ані

сільських клубів культури тощо. Але ця професія не придбала ще того престижу, якого вона заслуговує. Слово „концертмейстер” мало хто асоціює з поняттям „артист”, „художник”.

У великому тлумачному словнику сучасної української мови слово „концертмейстер” означає - „піаніст, який допомагає виконавцям учити їхні партії та акомпанує їм під час концертів” [1].

Концертмейстерська діяльність проявляється в багатьох аспектах: діяльність музиканта-піаніста, який виступає на концертній естраді партнером солістів; діяльність піаніста, який розучує партії зі співаками у спеціальному класі, в оперному спектаклі та в опереті; діяльність піаніста, який акомпанує хореографам у спеціальному класі та у хореографічних постановках (балетах); як навчальна дисципліна на фортепіанних факультетах музичних навчальних закладів. Проблемі розкриття концертмейстерської майстерності присвячено ряд суттєвих розробок відомих авторів-музикознавців: К. Віноградова, Р. Верхолаза, Є. Кубанцевої, М. Крючкова, Б. Ломова, А. Люблінського, Р. Сулейманова, Г. Шахова та ін.

Але, на нашу думку, деякі аспекти цієї проблеми розглянуті недостатньо ґрунтовно.

Тому мета даної статті - розкрити та проаналізувати аспекти діяльності концертмейстера-піаніста.

Аналізуючи музично-педагогічну літературу, ми визначили, що поняття „концертмейстер” багатозначне:

Концертмейстер - перший скрипаль оркестру; концертмейстер - музикант, який очолює кожну з груп струнних інструментів оперних чи симфонічних оркестрів; концертмейстер - піаніст, який допомагає виконавцям (вокалістам, інструменталістам, артистам балету) розучувати партії та акомпанувати їм на концертах [2].

Говорити про „вторинність” функції концертмейстера неправомірно, хоча б тому, що фактура партії акомпанементу вокальних та інструментальних п'єс буває настільки складна, що часто потребує від піаніста майстерності найвищого класу. Майстерність ця вимірюється не тільки елементарною синхронністю партії фортепіано з партією соліста, не тільки балансом співвідношення звучності обох партій, а, головне, - в створенні цілісної звукової картини-образу, який народжується у спільній творчій діяльності обох партнерів.

Обидва музиканти, і соліст і піаніст, в художньому розумінні стають рівноправними членами єдиного, цілісного музичного організму. На жаль інколи ми зустрічаємося з явною недооцінкою важливості ролі концертмейстера, необхідністю відчуття і оцінки ансамблю як нероздільного художнього комплексу. Про це свідчать, наприклад, такі факти, коли по радіо або телебаченню називають лише прізвища солістів. Ці явища направляють увагу слухача не на загальне сприймання, а лише на соліста. Звідси випливає і зниження художнього рівня виконання в деяких філармонічних концертах і на екзаменах в учбових закладах. Правильніше було б ставити питання не про акомпанемент, а про створення

єдиного вокального, інструментального ансамблю. Проводити заняття в класі концертмейстерської майстерності з цих позицій — творча робота педагогів

Майстерність концертмейстера глибоко специфічна. Вона вимагає від піаніста застосування багатосторонніх знань і умінь з курсів гармонії, сольфеджіо, поліфонії, історії музики аналізу музичних творів, вокальної та хорової літератури, педагогіки - в їх взаємозв'язках. Для педагога класу постановки голосу концертмейстер - права рука і перший помічник, музичний одностудець. Для соліста концертмейстер - напарник його творчих справ; він і помічник, і друг, і наставник, і тренер, і педагог. Право на таку роль може мати далеко не кожен концертмейстер — воно завойовується авторитетом солідних знань, постійною творчою зібраністю, волею, відповідальністю в досягненні потрібних художніх результатів при спільній роботі з солістами та у власному музичному вдосконаленні.

Досвід показує, що головною відмінною рисою концертмейстерської діяльності є необхідність розвитку навичок і умінь слухати не тільки себе, а й соліста. Саме в подвійній концентрації та активності слухової уваги піаніста прихована головна риса концертмейстерської діяльності. У процесі акомпанування слухова увага піаніста проходить ряд характерних етапів розвитку та формування. А саме:

перший етап безпосередньо пов'язаний з виконанням і усвідомленням власної партії, яку піаністу необхідно добре вивчити і вільно та впевнено виконувати;

другий етап - обумовлений сприйняттям партії соліста, яку піаніст також уважно розучує, підспівуючи собі під час виконання;

третій етап - найскладніший, оскільки в ньому відбувається поступове злиття обох партій в єдиний звуковий потік, в якому вже не сприймаються дві партії, а чується єдиний ансамбль

.Всі перераховані етапи дуже значущі і взаємопов'язані, так як порушення їх послідовності або недостатня робота над тим чи іншим етапом може стати причиною відсутності виконавської ансамблю і невдалого виконання. І, навпаки, досягнення такого виконавського ансамблю є яскравим свідченням концертмейстерської майстерності піаніста.

Майстерність концертмейстера потребує від піаніста не лише великого артистизму, але й різнобічних музично-виконавських обдарувань, а також досконалого знайомства з різними співочими голосами, особливостями гри на всіх можливих інструментах, оперною партитурою, танцювальною музикою. Концертмейстер повинен бути не лише піаністом: він ніби і співак, і скрипаль, і тромбоніст, і диригент хору, і танцюрист. Піаніст повинен знати крім своєї ще й сольну партію. Добре акомпанувати він може лише тоді, коли вся його увага направлена на соліста, коли він повторює «про себе» кожен звук, наперед відчуває те, що буде робити партнер. Відчувати себе виконавцем сольної партії — необхідна умова в процесі роботи над твором зі співаком, танцюристом і т. д. Діяльність молодого музиканта при оволодінні камерним репертуаром розглядається в різних статтях. Автори цих статей ставлять перед собою завдання до-

помогти роботі молодого концертмейстера над постановою художнього образу для кожного твору, сприяють поглибленому розумінню ідейної і філософської думки тих або інших композиторів. Предметом спеціальної праці цих статей служать проблема відношення фортепіанної партії та іншої (вокальної, інструментальної), злиття їх в єдиному художньому синтезі, створення гармонійно цілісного музичного образу.

Таким чином, мистецтво концертмейстера - це основа цілого, основа усієї музики твору. Функція концертмейстера не „вторинна”. Для створення цілісної звукової картини твору потрібна спільна творча діяльність концертмейстера і соліста. Потрібно пам'ятати, що важливе значення для концертмейстера має його вміння читати з аркуша. Для цього молодим музикантам необхідно добре вивчати мистецтво акомпанементу в музичних школах, музичних коледжах, інститутах культури і мистецтв.

Підсумувавши вище сказане, можна зробити висновок про те, що специфіка професійної діяльності концертмейстера містить такі аспекти:

1) концертмейстер повинен мати різнобічний комплекс професійних і особистісних якостей, а також великий арсенал знань, умінь і навичок, і постійно вдосконалювати їх;

2) концертмейстер повинен бути рівноправним партнером соліста, а не виконавцем підпорядкованого плану;

3) концертмейстер повинен бути "прихованим" лідером, який спрямовує професійний розвиток соліста і творчий виконавчий процес;

4)) концертмейстер у роботі з солістом у навчальному процесі повинен реалізувати дві функції — педагогічну і виконавчу;

5) концертмейстер повинен бачити перспективи і шляхи розвитку дуету, реалізуючи головну мету творчої взаємодії соліста і концертмейстера — досягнення співтворчості між ними.

6) концертмейстер повинен бути хорошим піаністом і ансамблістом, уміти підкорятися і підкоряти собі, володіти образним музичним мисленням.

Зручність, яку забезпечує солістові чуйний партнер-акомпаніатор, що володіє великим ансамблевим досвідом, - це запорука успішної роботи та найголовніша із усіх складових якостей професії концертмейстера.

Література

1. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. / уклад.: В.Яременко, О. Сліпушко. - К. : Аконіт, 1999. - Т. 3.
2. Кубанцева Е. И. Концертмейстерский класс : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. завед. / Е. И. Кубанцева. - М. : Академия, 2002.
3. Люблінський А. Теорія та практика акомпанементу: методологічні основи — Л., 1972.
4. Нікітська О. Кафедра концертмейстерської майстерності — Харків, 1992.
5. Нікітська О. Виникнення концертмейстерської спеціальності в Україні — Харків, 2000.
6. Шендерович Є. В концертмейстерському класі: роздуми педагога — М.: Музика, 1996.

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

О.В. ВІРИЧ,

викладач ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
ім. К.Д. Ушинського»

**ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ САМОСТІЙНІЙ РОБОТІ
ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ**

Сьогодні спостерігається процес переходу суспільства до якісно нової епохи. Освіта також не може бути застиглою. «Побудова системи освіти в Україні на принципово нових соціально-економічних засадах зумовлює посилення уваги суспільства до підвищення загальноосвітньої, фахової, комунікативної компетенції майбутніх фахівців, забезпечення їхньої конкурентоспроможності. Виконання завдань, що постали перед вищою школою, вимагають пошуку шляхів удосконалення навчально-виховного процесу, розроблення нових методів та організаційних форм взаємодії викладача і студента. Разом з тим самим життям доведено, що тільки ті знання, до яких студент прийшов самостійно, завдяки власному досвіду, думці та діям, стають справді міцним його здобутком» [1].

Самостійна робота є однією з важливих і широко обговорюваних проблем викладання у вузі. Вона розглядається як керований процес, який служить, головним чином, цілям навчання (засвоєння, закріплення, вдосконалення знань в обсязі вузівських програм) і придбання відповідних навичок і вмінь, що становлять зміст підготовки фахівця. Основна функція викладача переміщається в організаційно-консультативну площину, але важливо підкреслити, що всі навички та вміння студентів повинні бути сформовані в навчальній аудиторній роботі. Завдання вищої школи - виховати кваліфікованого фахівця, здатного самостійно здобувати знання, - здійснення лише тоді, коли викладач стане організатором самостійного пошуку знань студентами.

Відмінною рисою навчання у вузі є самостійна робота студентів, ефективність якої залежить від власних зусиль пошуку знань. По суті, весь процес навчання у вищій школі - спеціально організована самостійна робота студентів, яка є неодмінною умовою успішного функціонування всієї системи навчання.

Вважається, що правильна організація аудиторного заняття привчає студента до активного засвоєння знань і виводить його на перший рівень самостійності - репродуктивний. Репродуктивна самостійність формується у процесі репро-

дуктивної діяльності, зміст якої полягає в тому, щоб учень, маючи зразок того, як треба діяти, міг свідомо і цілеспрямовано регулювати свої дії. Виконання цієї основоположної вимоги полягає в тому, щоб на заняттях учити студентів самостійному виконанню завдань. У програмі з іноземної мови для немовних вузів підкреслюється необхідність професійно-спрямованого та комунікативно-орієнтованого характеру навчання іноземної мови. В якості мети висувається набуття студентами комунікативної та мовної компетенцій, такого рівня, який дозволить використовувати іноземну мову як у професійній діяльності (для пошуку необхідних відомостей, усного спілкування, вміння фіксувати інформацію тощо), так і в цілях самоосвіти та міжкультурного спілкування. Поряд із професійно вагомими вміннями читання набуває особливого значення. У сучасних умовах читанню відводиться місце широкого інформаційного поля для забезпечення якісного пізнавального та освітнього потенціалу. При організації навчання іноземної мови як компонента всієї системи підготовки фахівця основну увагу слід приділяти саме читанню, так як воно відкриває фахівцю доступ до друкованих джерел (книг, газет, журналів, реклами, Інтернету тощо), які продовжують залишатися основним засобом зберігання і передачі інформації. Вивчення різних наук також передбачає читання наукових статей і текстів за фахом. Доцільно об'єднати навчання читанню і реферуванню, так як навчання реферуванню - ефективний спосіб навчання читанню і вилучення інформації з тексту. Реферування допомагає студентам зрозуміти загальну композицію тексту і відокремити головну інформацію від другорядної, покращує навички студентів у писемному мовленні.

Викладач будує роботу над текстами таким чином, щоб прищепити студенту навички та вміння працювати з навчальним матеріалом для подальшого самостійного використання засвоєних на уроках стратегій читання та реферування спеціальних текстів. Студент, отримавши чітку настанову, повинен продовжувати роботу самостійно, з розумінням, як її організувати, і з упевненістю, що виконає її. Отримуючи від викладача домашні завдання, він під час аудиторного заняття отримує інструкції щодо їх виконання. Самостійна робота з іноземної мови - це форма організації навчальної діяльності, при якій під керівництвом викладача і за його завданням в аудиторії або поза її студенти самостійно здійснюють навчальні дії, спрямовані на оволодіння відповідним матеріалом або на формування відповідних умінь.

Для правильної організації навчального процесу з формування навичок і вмінь самостійної роботи з іноземної мови в межах інформативного читання та реферування ми розглянули ідеї науковців щодо сутності процесу засвоєння і тих психологічних процесів, керування дією яких повинно бути одним із найважливіших завдань, які вирішуються під час навчання. Прийоми і методи, засновані на таких теоріях навчання у педагогічній науці, як поетапне формування розумової діяльності (П. Я. Гальперін, Н. Ф. Тализіна, С. Л. Рубінштейн та ін.), дозволяють розробляти науково обґрунтовані методики викладання та організації навчальної діяльності студентів.

Становлення вміння читати досягається, по-перше, шляхом удосконалення технічної сторони читання, все більшої її автоматизації, а, по-друге, поглибленням уміння розуміти зміст читаного тексту, осягати його зміст. Вирішальне значення тут набуває розвиток у студентів асоціативності мислення, здатності вести внутрішній діалог з автором, співвідносити образний світ, що виникає в ході читання, з власним життєвим досвідом. Навчання самотійному інформативному читанню і реферуванню текстів за поетапним принципом дає студентам можливість не тільки більш швидко і успішно працювати з літературою за фахом, але також дозволить полегшити і прискорити оволодіння навчальним предметом у цілому.

Роботу з текстом пропонується здійснювати в три етапи: передтекстовий, текстовий і післятекстовий. Головне завдання передтекстового етапу - занурення студентів у проблему, актуалізація їх фонових знань. Даний етап є надзвичайно важливим, оскільки студент самотійно оцінює свої знання. На текстовому етапі відбувається власне сприйняття нового, це - смислова стадія. На післятекстовому етапі відбувається організація інформації в логічну мережу тексту, її активізація, накопичення, перетворення та привласнення.

З метою ведення оперативного контролю за засвоєнням знань студентам пропонується самотійно вести записи, тому для них розробляються спеціальні вправи. Студенти повинні фіксувати в зошиті результати кожного виконаного завдання. Завдяки веденню таких записів викладач має можливість значну частину контролю здійснювати безпосередньо на занятті, доки студенти виконують завдання.

Спостереження за результатами роботи студентів на заняттях, результати виконаних ними контрольних завдань, досвідчена перевірка дозволяють зробити висновок про доцільність та ефективність методики навчання самотійному інформативному читанню і реферуванню, що дає можливість виробити у студентів стійкі і гнучкі навички і вміння самотійної роботи з текстами як у межах читання, так і реферування.

Література

1. Біда О.А. Сучасні тенденції в організації самотійної роботи студентів ВНЗ [Електронний ресурс] / О.А. Біда, О.П. Савченко // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. — 2010. — Вип. №2. — Режим доступу : http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_vypuski_n2_2010
2. Демченко О. Дидактична система організації самотійної роботи студентів // Рідна школа. — 2006. - №5. — С.68-70.
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. — К.: Академвидав, 2004. — 351с.
4. Есарева З.Ф. Методика викладання у вищій школі: Навч. посіб. Для студ. ВУЗів. — К.: Центр навч. літ., 2007. - 440 с.
5. Куписевич Ч. Основы общей дидактики. — М.: Высшая школа, 1986.
6. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение: Учебн. пособие. — К.: Вища школа, 1990.

В.В. ГОЛОВКО,

аспирантка кафедры всемирной истории

Института истории, этнологии и правоведения имени А.М. Лазаревского
Черниговского национального педагогического университета имени Т.Г. Шевченко

БЮРО ПЕЧАТИ И И.Я. ГУРЛЯНД

Конец XIX века для Российской империи ознаменовался активным ростом прогрессивно-демократических идей и информационной революции (развитие телеграфа, телефонной связи). Колоссальное значение в общественной жизни приобрела пресса. Всё чаще периодические издания превращались в трибуны антиправительственных идей. Все эти события заставили власть пересмотреть цензурную политику государства. Такие же события наблюдаются и в наше время — небывалую роль приобрел интернет и технические средства связи. Возникает необходимость изменения парадигмы управления обществом в новых условиях доступности информации, что невозможно осуществить без анализа исторического опыта.

Традиции российской действительности были таковы, что самодержавный режим держался исключительно на цензурных запретах и тоталитарном контроле. Ситуация изменилась вначале XX века, когда под натиском неконтролируемо растущих всё новых и новых частных периодических изданий, шаткость режима стала понятна даже закоренелым монархистам. Возникла необходимость создания официального органа, который бы не только отстаивал интересы правительства, но и мог конкурировать по популярности с частными изданиями. Следует отметить, что проекты такого правительственного органа были представлены разными бюрократическими группами. Одними из самых известных были проекты министра внутренних дел А.Г. Булыгина и гофмейстера Б.В. Штюмерера. Разница между ними была лишь в организационной структуре подразделения. А.Г. Булыгин настаивал на подчинении Бюро печати министерству, пытаясь расширить сферу своего влияния, Б.В. Штюмерер же отстаивал идею независимости данного органа.

Правительству нужно было любыми способами успокоить лояльно настроенное к режиму население в сложный революционный период. Понимание этого факта и заставило П.А. Столыпина (председателя Совета Министров и Министра внутренних дел) уже в сентябре 1906 года при Главном управлении по делам печати создать Осведомительное бюро [1, с. 34]. В 1915 году данный орган был переименованный в Бюро печати, а его главой назначен И.Я. Гурлянд (юрист, доктор полицейского права, историк, писатель, публицист, член Совета Министерства внутренних дел, действительный статский советник, ближайший соратник министра внутренних дел Б.В. Штюмерера и российского реформатора П.А. Столыпина, редактор правительственной газеты «Россия») [2, с. 117].

Для Бюро печати было открыты широкие полномочия (от распространения информации о деятельности и намерениях правительства и обзорных докладов на заседания Совета Министров до подбора круга тем, разрешенных в прави-

тельствственных учреждениях и проверенных цензурой). Деятельность И.Я. Гурлянда в Бюро печати проходила под активным натиском оппозиционной прессы. Например, в газете «Речь» отмечается целая серия сообщений о И.Я. Гурлянде и его распоряжениях с резкой критикой последних [3, с. 780]. Он же, в свою очередь, не отходил от курса тотального контроля. Бюро предоставляло ежедневные доклады по печати в виде систематизированных газетных вырезок, на основе которых возбуждались уголовные преследования против редакторов, авторов и издателей, которые нарушали установленные цензурой правила [4, с. 223].

Бюро печати анализировало ведущие столичные общественно-политические газеты: «Новое время», «Речь», «День», «Русская молва», «Гражданин» и другие [6, с. 12]. В этих изданиях формировались основные тенденции в газетной политике по отношению к органам государственной власти. Все эти жесткие меры вызывали бурю негодования со стороны оппозиционных изданий, что проявлялось в критике режима в целом и И.Я. Гурлянда, в частности: «...действия Г. носят систематически тенденциозный и противообщественный характер», «Г. стремится создать из печати оружие для достижения выше указанных целей », «...фальсификация думских отчетов, не слыханных масштабов» [7, с. 28-29].

Важно отметить, что существование такого подразделения как Бюро печати во время активизации общественно-политической жизни в стране свидетельствовало о признании властью силы общественного мнения [8, с. 138]. Но сам И.Я. Гурлянд, считал целью органа не только информирование правительства о настроениях в обществе, но и возможность официально влиять на формирование народного мировоззрения. Этой цели служил и возглавляемый ним официоз «Россия».

Взросшая актуальность периодических изданий способствовала изменению парадигмы государственной политики в этой сфере. Государственная верхушка понимала необходимость в реформирование уже существующих органов цензуры и внедрения новых. Приоритетной целью являлось: поставить прессу на службу интересам режима [9, с. 95]. И.Я. Гурлянд, имея огромный опыт в данной сфере, один из немногих понимал несостоятельность цензурной политики Российской империи. Хотя, надо отдать ему должное, с 1915 года до ликвидации Бюро в 1917 году Временным правительством, оно выполняло возложенные на него функции довольно успешно. Об этом можно судить исходя из многочисленных жалоб на И.Я. Гурлянда, поступавших из всех печатных органов страны. По этому, следует отметить, что Бюро печати было одним из самых важных инструментов в «информационной борьбе», которую правительство вело с «левой» оппозиционной печатью.

Литература

1. Амбросьев А. В. Осведомительное бюро при Главном управлении по делам печати Министерства внутренних дел Российской империи: структура и организация деятельности / А. В. Амбросьев. // История государства и права. — 2011. — №17. — С. 30–35.
2. Гессен Ю. И. Евреи в России. Очерки общественной, правовой и экономической жизни русских евреев / Ю. И. Гессен. — СПб: Типо-Литограф. А. Г. Розена, 1906. — 471 с.
3. Гринченко Н. А. Цензура в России XIX-XX вв. Русские писатели, 1800-1917: биогр.слов. / Н. А. Гринченко, 2007. — С. 775–791.
4. Жирков Г. В. История цензуры в России XIX-XX вв / Г. В. Жирков. — М.: Аспект Пресс, 2001. — 368 с.
5. Кучина Т.Г. Главное управление по делам печати. Отечественная история: история России с древнейших времен до 1917 г.: энциклопедия. / Т.Г. Кучина. — М.: Большая Российская энциклопедия, 1994. — Т.1. — 560 с.
6. Летенков Э.В. Из истории политики русского царизма в области печати (1905-1917): автореф. дис. ... канд. ист. наук. / Э.В. Летенков. — Л., 1974. — 18 с.
7. Львов-Рогачевский В. Печать и цензура / В. Львов-Рогачевский. — М.: Труд и воля, 1906. — 128 с.
8. Марков К.А. Проблемы свободы печати в России начала XX века / К.А. Марков. // Государство и право. — 1993. — №11. — С. 132-139.
9. Наумова Л.С. Царизм и периодическая печать перед Первой мировой войной / Л.С. Наумова. // Вопросы истории. — 1983. — №6. — С. 92-102.
10. Энгельгард Н. Очерк истории русской цензуры в связи с развитием печати (1703-1903) / Н.Энгельгард. — СПб.: Издание А.С. Суворина, 1904. — 389 с.

І.В. ЗАПОРОЖЦЕВА,

студентка Хмельницького національного університету

ПРОБЛЕМА ВІЙНИ У РОМАНІ ФРАНСУА РАБЛЕ «ГАРГАНТЮА І ПАНТАГРЮЕЛЬ»

Людина — новий ідеал яскравої, сильної особистості, яка прагне досягти щастя на землі, а також не тільки розвиває, але і утверджує творчі здібності своєї активної натури. Саме така особливість характеризує неповторну епоху Відродження, яка охоплює період XV—XVI ст. Епоха Відродження дала світові безліч славних імен: письменників, скульпторів, художників, музикантів. Митці-гуманісти вбачали об'єкт своєї творчості в зображенні людини, її почуттів, розумових здібностей і якостей, бо і самі митці цієї видатної епохи теж були неординарними особистостями. Можна навіть сказати, що епоха створювала людину нового часу, а людина створювала епоху. Шістнадцяте століття — це вершина в історії сміху, пік цієї вершини — роман Франсуа Рабле "Гаргантюа і Пантагрюель".

Франсуа Рабле (1494-1553 рр.) — французький письменник-гуманіст, монах, лікар і ботанік. Відомостей про життя даного письменника збереглося мало, проте відомо, що чернече життя, яким Рабле жив понад 25 років, викликало в ньому різкий спротив, він ставився з відразою до будь-яких містичних крайнощів та аскетичного вбивання плоті. Неприхильність його до чернецтва поси-

лювалася неучтвом, фанатизмом і, разом з тим, неробством і розпустою тих ченців, серед яких йому довелося жити, і які вже тепер давали йому надзвичайно цінний матеріал для його майбутніх сатиричних образів. У 1530 році він вступив до медичного факультету університету Монпельє (все ще зберігаючи звання священника), де і читав публічні лекції з медицини, а також надрукував деякі наукові твори та модні тоді «альманахи». Важливою подією в житті Рабле стала подорож до Риму в ролі секретаря Дю-Белле, яка відбулася майже одночасно з випуском перших книг «Гаргантюа», саме це місто збагатило його надзвичайно цінними для сатирика спостереженнями (адже його критика спрямовувалася переважно на зіпсоване католицьке духовництво) [2, с. 211].

«Гаргантюа і Пантагрюель» — роман-енциклопедія, в якому зображено панораму життя Франції XVI ст. У ньому представлені всі верстви суспільства, всі професії. Автор вирішив написати про соціальні вади, про те, як змінити світ і зробити людину щасливою. Саме твір Франсуа Рабле «Гаргантюа і Пантагрюель», мабуть, у кожного асоціюється з Ренесансом. На перший погляд може здатися, що даний твір — це проста казка, проте така думка хибна. Звісно ж твір просто переповнений чудернацькими образами велетнів та фантастичними подорожами на незвичні острови, проте сатира і гіпербола Рабле не абстрактні, вони спираються на реальне підґрунтя. Навіть у найпримхливіших образах відбивається й тогочасна дійсність, й історичні постаті. Ще у вступі до першої книги роману («Гаргантюа») письменник вказує на приховане значення своєї книги, значення, яке потрібно вміти розгадати: «...у книзі моїй ви знайдете зовсім особливий дух і деяке, доступне лише обраним навчання, що відкриє вам найбільші таїнства і страшні таємниці, що стосуються нашої релігії, так само як політики і домоведення». Роман Ф. Рабле написаний у формі казки-сатири. Автор саркастично змальовує кожного з представників схоластичної науки, релігійні чвари і самих церковників, із життям яких був добре обізнаний ще з часу перебування в монастирях. У своєму романі Рабле використав усі можливі форми комічного. Тут і вбивча іронія, і грубий комізм, і нищівна пародія, і сатиричний гротеск. Письменник завжди сміявся. Його сміх — різнобічний і викривальний: він дискредитував і скидав з п'єдесталу застарілі святині і авторитети. Незважаючи на те, що все описане в романі подане в комічній формі, книга розповідала про «серйозні речі, які стосувалися нашого життя» [3].

Надзвичайно важливий аспект роману — розкриття письменником проблеми війни і миру. Ця тема розгорнута в епізодах війни Грангузьє і Гаргантюа з королем Пікрохолом. І тут Рабле починає з антитези: докладно і сатирично гостро він зображує феодального володаря — безрозсудного, обмеженого і жорстокого. Рабле висміює Пікрохоля, змальованого гротескно-карикатурними фарбами, за його прагнення підкорити світ. Він збирає військо, навіть не розібравшись в причинах сварки своїх пекарів з пастухами Грангузьє. Блискучою пародією на військовий авантюризм (і, між іншим, ілюстрацією широти географічних знань Рабле) є розділ XXXIII, що оповідає про те, як Пікрохоль зі своїми сподвижниками будує плани підкорення «... Голландії, Зеландії, Баварії, Австрії, Швеції, Данії, Італії, Шотландії, Англії, Польщі, Литви ...» та інших країн, а

один з його наближених, Молокосос, вже бачить себе намісником в Московії, обіцяючи «... розтоптати, розтріпати, розгромити, рознести, розбити її жителів...». Королі Пікрохол і Анарх, які мріють про світове панування, є злою сатирою Рабле на європейських правителів, які вели загарбницькі війни. Вони є антиподами мудрих правителів Гаргантюа і Пантагрюеля. Точну характеристику подібним правителям дає Панург: «Ці чортові королі тут, у нас на землі, — сущі осли: нічого-то вони не знають, ні на що не здатні, тільки і вміють, що заподіювати зло нещасним підданам так заради своєї беззаконної і мерзенної примхи розбурхувати весь світ війнами». У Рабле такі вояки безславно закінчують свою військову кар'єру: Пікрохол став «простим поденником в Ліоні», а з Анарха виїшов «один з найбільш жвавих продавців зеленого соусу, яких тільки знала Утопія». Вирок письменника суворий і повчальний. Протилежністю Пікрохоля є мудрі правителі Грангузьє і Гаргантюа. Деякі літературні критики в Грангузьє бачали Людовика XII, в Гаргантюа — Франциска I. Однак ці образи ширші таких ототожнень, а Франциск I, з усіма прогресивними тенденціями на початку його правління, був ще дуже далекий від гуманістичного ідеалу, втіленого в Грангузьє. Основний принцип останнього — розумний захист національних інтересів, миролюбність та дружність. На військові дії він вирішується лише в крайньому випадку, до останнього моменту бажаючи залагодити справу миром. Рішучі у військових діях, Грангузьє і Гаргантюа милосердні з полоненими і переможеними, вони прагнуть покарати лише винуватців смути — пекарів і поганих порадників Пікрохоля. Характерним є і застосоване до них покарання: Гаргантюа «тільки велів їм стати до верстатів у знову відкритому ним видавництві» (розд. LI). Не випадково повторює Гаргантюа думку Платона: «Держави тільки тоді будуть щасливі, коли королі стануть філософами або ж філософи — королями» (розд. XLI). Ці слова відображають надії передових людей епохи, їх мрії про міцну національну державу і освічених королів. Саме такими гуманістичними королями-філософами і є у Рабле миролюбні велетні-королі [3]. Величезний зріст Гаргантюа і Пантагрюеля був уособленням їх безмежних знань, надзвичайної освіченості, шляхетності почуттів, щирості, доброти й здатності на самопожертву заради скривджених. В образі Пікрохоля деякі вчені вбачають противника Франциска I та Людовика XII — короля Англії Карла V та частково й інших агресивних володарів тієї епохи — Людовика Сфорца або Фердинанда Арагонського. І вони мали рацію. Весь роман Рабле тісно пов'язаний з політичними подіями і проблемами свого часу. А перші три книги роману (особливо «Гаргантюа» і «Третя книга») — з боротьбою Франції з Карлом V, який бажав повернути ті території на континенті, що раніше належали англійським королям. Крім того, англійські королі були зв'язані сімейними узами з французькою династією Капетингів, унаслідок чого пред'являли претензії на французький престол. У свою чергу Франція прагнула витіснити англійців з Аквітанії. Незважаючи на початкові успіхи, Англія зазнала поразки у війні, в результаті на континенті у неї збереглося лише одне володіння — порт Кале, який вона утримувала до 1559 року. Король Франції, як Грангуазьє у творі не бажав війни і будь-яким способом намагався загладити провину своїх селян (хоча не вони почали бійку).

Проте, врешті-решт, справедливість перемогла, адже в «Столітній війні» перемогу отримала Франція, а у творі — Грангузьє, хоча не обійшлося і без допомоги сина Гаргантюа.

Зокрема, пікрохольська війна є прямим відгуком на цю боротьбу. Наприклад, в дивовижній сцені військової ради Пікрохоля є елемент прямої сатири на завойовницьку політику Карла V. Ця сцена ради є відповіддю Рабле на аналогічну ж сцену в «Утопії» Томаса Мора, де претензії на світову монархію і агресивність приписуються Франциску I. Рабле переадресував ці звинувачення Карлу V. Джерелом промови Галле, в якій він звинувачує в агресії Пікрохоля і захищає мирну політику Грангузьє, є аналогічна промова Гільома дю Беллі до німецьких князів про причини війни між Францією і Карлом V. Образ пікрохольської війни є живим відгуком на актуальну тогочасну політичну тему про агресора. Рабле дав своє рішення цього питання, і в особі Пікрохоля і його радників він створив невмирущий образ агресивного військового політика. Не підлягає сумніву, що він надав йому та деякі риси Карла V [1, с. 132].

Але в XV і XVI століттях проблема війни і миру ставилася і більш широко і принципово, ніж, так би мовити, приватне питання про агресора в певному військовому конфлікті. Йшлося про принципове право володарів і народів вести війну і про відмінність війн справедливих і несправедливих. Обговорювалися і питання організації загального миру. Досить назвати Томаса Мора і Еразма. Образи пікрохольської війни тісно пов'язані і з цією широкою і принциповою політичною проблематикою епохи.

Отже, така сатира Рабле набагато випереджає свій час, вона і в наші дні звучить актуально. Симпатії Рабле цілком на боці миролюбності і людяності, він рішуче засуджує криваві затії завойовників, бо «за євангельським вченням — нам належить охороняти і обороняти власні наші землі, володіти ними і правити, а не вторгатися з ворожими цілями в чужі, і що в минулі часи, сарацинів і варварів, іменувалося подвигами, то нині ми звемо злом і розбоєм». Письменник виправдовує лише одну війну — війну на захист батьківщини, війну визвольну.

Література

1. Бахтин М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура Средневековья и Ренессанса / М. Бахтин — 2-е изд. — М.: Худож. лит., 1990. — 543 с.
2. Рабле Ф. Гаргантюа і Пантагрюель: Роман. / Післямова В.І. Пашенка. — К.: Веселка, 1984. — 224 с.
3. Михайлов А. Д. Франсуа Рабле [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.philology.ru/literature3/mikhaylov-85a.htm>. — Загол. з екрану. — Мова укр.

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ШТУЧНОГО ІНШОМОВНОГО СЕРЕДОВИЩА НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В СТАРШІЙ ШКОЛІ

В статті розглядається сутність створення штучного іншомовного середовища на уроках іноземної мови в старшій школі. Метою нашого дослідження було визначення особливостей формування штучного іншомовного середовища в старшій школі. Об'єктом виступає процес навчання іноземних мов. Предметом дослідження виступають педагогічні умови формування штучного іншомовного середовища на останньому етапі навчання іноземних мов у школі.

Ключові слова: мовне середовище, штучне іншомовне середовище, мовленнєва діяльність, психолого-фізіологічні особливості старшокласників.

В статье рассматривается сущность создания искусственной иноязычной среды на уроках иностранного языка в старшей школе. Целью нашего исследования было определение особенностей формирования искусственной иноязычной среды в старшей школе. Объектом выступает процесс обучения иностранным языкам. Предметом исследования выступают педагогические условия формирования искусственной иноязычной среды на последнем этапе обучения иностранным языкам в школе.

Ключевые слова: языковая среда, искусственная иноязычная среда, речевая деятельность, психолого-физиологические особенности старшеклассников.

The article deals with the essence of the formation of the artificial environment at foreign language lessons in high school. The aim of our study was to determine the characteristics of the formation of the artificial environment of foreign language in high school. The object of the process is the learning of foreign languages. The subject of research are the pedagogical conditions of formation of artificial foreign-language environment in the last stage of teaching foreign languages at school.

Key words: language environment, artificial foreign-language environment, speech activity, psychological and physiological characteristics of high school students.

Постановка проблеми. Процес дослідження полягає в науковому обґрунтуванні поняття штучного іншомовного середовища, що розглядається як методико-дидактичний принцип розвиваючого навчання у старшій школі.

Стан дослідження. Проаналізувавши літературні джерела, дисертаційні дослідження ми прийшли до висновку, що поняття штучного іншомовного середовища вимагає більш глибокої розробки. Вивчивши роботи зі створення штучного іншомовного середовища (Непомнящий А. В., Опрышко А. А., Спиридонов А.Ф., Познина Н. А. тощо) беручи за основу визначення Е.Г. Азимова [1, с. 364], щодо «мовного середовища» ми розширили поняття «штучного іншомовного середовища», під яким ми розуміємо сукупність компонентів: просторово-предметного, технологічного і соціального, що забезпечують активізацію предметної діяльності школярів на заняттях англійської мови, що створюють відповідний емоційний настрій і сприяють оволодінню навичками без перекладної комунікації.

Таким чином, важлива роль атмосфери уроку у здійсненні акту спілкування, потреба удосконалення змісту і методів навчання іноземної мови у початковій школі, недостатня науково-методична розробленість проблеми створення штучного іншомовного середовища в учнів старших класів визначили актуальність проблеми та вибір теми курсової роботи.

Виклад основного матеріалу. Одним із найважливіших досліджень сучасної комунікативної лінгвістики є здатність людини організовувати свою поведінку (мовленнєву, не мовленнєву) відповідно до завдань комунікації.

Мовне середовище — це об'єднання людей на основі спільної мови і культури, що проживають на певній території. [1, с. 364]. Воно може бути природним (навчання організовується в умовах іншомовного середовища) і штучним (створюється за допомогою різних засобів навчання в умовах її відсутності з метою відтворення мовного середовища). З лінгводидактичної точки зору можна говорити про мовне середовище як оточення, в якому відбувається вивчення мови. В нашому випадку оточення — це учні, які спілкуються між собою іноземною мовою на уроці та вчитель, який допомагає організувати цей процес за допомогою різних засобів навчання.

В старшій школі (10-11 класи) відбувається етап систематичної й послідовної роботи з автентичними навчальними матеріалами, які забезпечують нормативне оволодіння спілкуванням та допомагають створити штучне іншомовне середовище. Помітно зростає обсяг навчального матеріалу.

Ми маємо зазначити, що згідно з навчальною програмою з іноземної мови для учнів 10-11 класів, основною ціллю навчання іноземних мов є формування в учнів іншомовної комунікативної компетенції. Тому, на сучасному етапі вивчення іноземних мов важливе значення має принцип наочності - використання найсучасніших засобів навчання. Ними можуть бути відеоряд (включає явища навколишнього світу у вигляді зорових образів) вчитель має показувати цікаві відео, фільми, презентації ; аудіоряд (сприйнята учням на слух інформація) це можуть бути пісні, діалоги, тексти тощо. Дані засоби якнайкраще допомагають засвоїти пропонований матеріал та відтворити іншомовне середовище.

Також, для створення штучного іншомовного середовища вчитель має запропонувати учням попрацювати в парі, створити діалог, доповнити незакінчені речення, «мозковий штурм», аналіз проблеми, коло ідей, розігрування ситуації в ролях (рольова гра, імітація), дискусія, кейс-стаді тощо. Дані приклади є ефективними інтерактивними технологіями, о застосовуються на уроках іноземної мови.

Вчитель є ініціатором створення іншомовного середовища, він має з першої хвилини уроку спілкуватись з учнями іноземною мовою, постійно утримувати їхню увагу, мотивувати їх спілкуватись, мислити іноземною мовою, повинен зробити так, щоб учні реагували на його питання враховуючи психолого-фізіологічні особливості учнів старшої школи. Так, особливу роль в оволодінні іноземною мовою відіграє пам'ять, увага та мислення, вони є важливими основами формування штучного мовного середовища, адже саме завдяки ним учень може зрозуміти сказане, відповісти та й взагалі перебувати в даній атмосфері

уроку. Від учителя іноземної мови залежить, чи будуть перелічені психологічні основи перетворені у реальну рушійну силу процесу оволодіння іншомовним мовленням протягом усіх років навчання в середньому навчальному закладі [2, с. 56]. Слід пам'ятати і те, що чим більше носіїв мови (чоловіків, жінок, дітей) будуть слухати учні, тим легше вони адаптуються до індивідуальної манери мовлення.

Таким чином, аналіз і теоретичне обґрунтування психологічних особливостей сучасного освітнього процесу формування штучного іншомовного середовища дозволяє включити наступні концептуальні положення: необхідність формування потреб, мотивів, інтересів у ході навчальної діяльності; розвиток і підтримка емоційної зацікавленості на заняттях; врахування індивідуальних та особистісних характеристик учнів. Перераховані психологічні передумови є, по суті, основою, спираючись на яку вчитель може з самого початку створити в учня правильні установки, орієнтуючи його на потребу у вивченні іноземної мови, полегшити йому перехід на новий щабель системи освіти, занурити його в реальне іншомовне середовище [3, с. 28].

В ході нашого аналізу процесу формування штучного іншомовного середовища було досліджено, що на сучасному етапі вивчення іноземних мов важливе значення має — використання найсучасніших аудіо- та відеотехнічних засобів. Це мотивує учнів засвоїти пропонований матеріал та відтворює іншомовне середовище. А також за допомогою презентацій, відео та аудіо матеріалів вчитель «оживить» урок, пробудить учнів до активної співпраці. Результативність даного завдання - створити іншомовне середовище на уроці, залучати пасивних слухачів до активної діяльності, робити заняття більш наочними та інтенсивними, створити позитивну атмосферу на уроці.

Слід також підкреслити, що навчитися говорити іноземною мовою означає не тільки вивчити слова і фрази, а й виховувати в собі толерантне ставлення до іншої культури; познайомитися з іншомовною культурою, зі звичаями, підвалинами іншого народу, їхніми святами, фольклором, літературними творами, іграми. Це означає, що необхідно створювати культурну мовне середовище, яка сприятиме залученню дітей до іншої культури. Створюючи таке середовище на заняттях йде не тільки повідомлення нових знань, але також порівняння рідної культури з іншомовною, що і допомагає учням краще пізнати культуру своєї країни. Підсумовуючи, можемо сказати, що важливість створення на занятті англійської мови штучного мовного середовища незаперечна. Так як таке середовище стимулює іншомовну мовленнєву діяльність учнів і сприяє якнайшвидшому розвитку мовних умінь англійською мовою, тому одне з найголовніших завдань вчителя англійської мови - створити саме таке середовище.

Література

1. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий/ Э.Г.Азимов, А.Н.Щукин. — М.: Издательство ИКАР, 2009. — 448 с.

2. Вороніна Г.І. Організація роботи з автентичними текстами молодіжної преси у старших класах шкіл з поглибленим вивченням німецької мови / Г.І. Вороніна // Іноземні мови у шкільництві. — 1999. — № 2. — С. 55-59.
3. Спиридонов А.Ф. Искусственная развивающая среда / Александр Филипович Спиридонов // Журнал Вестник Челябинского государственного педагогического университета. — 2009. — Вип.8. — С.25-29.

Я.В. КАЛАШНИК,

студентка факультету іноземної філології Запорізького національного університету

ВИВЧЕННЯ КОНЦЕПТІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Стаття присвячена сутності та змісту такого терміну гуманітарного знання як «концепт». Проаналізовано підходи різних вчених щодо визначення особливостей «концепту» та його формуванню в сучасній методиці. Автор акцентує увагу на вивченні концептів у процесі формування іноземномовної комунікативної компетенції старшокласників.

Ключові слова: концепт, лінгвістика, лінгводидактика, старшокласник.

Статья посвящена сущности и содержания такого термина гуманитарного знания как «концепт». Проанализированы подходы различных ученых относительно определения особенностей «концепта» и его формированию в современной методике. Автор акцентирует внимание на изучении концептов в процессе формирования иноязычной коммуникативной компетенции старшеклассников.

Ключевые слова: концепт, лингвистика, лингводидактика, старшеклассник.

The article is devoted to the nature and content of the term humanities as a "concept." The approaches of various scientists to determine peculiarities of "concept" and its formation in modern methods. The author focuses on the study of the concepts in the formation of foreign communicative competence of senior pupils.

Keywords: concept, linguistics, linguodidactics, senior pupil.

Постановка проблеми. Проблема формування теоретичної бази щодо поняття «концепт» знаходить сьогодні значне місце у співвідношенні «мова і культура». Процес дослідження «концепту» знаходить широке застосування в різних областях лінгвістичної науки. Він увійшов до понятійного апарату когнітивістики, семантики, лінгвокультурології. Період утвердження терміна в науці неодмінно пов'язаний із певною довільністю його вживання, розмитістю меж, змішуванням із близькими за значенням чи за мовною формою термінами.

Стан дослідження. Такі вчені, як Е. А. Дичковська, В. И. Карасик, Е. С. Кубрякова та інші, суттєво розвинули наукові уявлення про «концепт». Їх роботи орієнтовано на вивчення мовних і культурних концептів у їхньому синтезі: розуміння культурної значимості мови може наблизити до розуміння самої людини, її біологічної, психічної, етнокультурної природи. Саме тому, метою статті є подальше теоретичне обґрунтування терміну «концепт», його особливостей,

генезису та дослідженні проблеми вивчення «концептів» у процесі формування іншомовної комунікативної компетенції старшокласників.

Виклад основного матеріалу. Перша декада ХХІ століття характеризує гуманітарний дискурс появою робіт, в яких робляться спроби виявити і проаналізувати соціокультурні, мовні та історичні канали проникнення традиції в структуру пізнавального акту. Тому одним із трендів сучасних гуманітарних досліджень стає вивчення культурних концептів в самих різних сенсах і контекстах. Вивчення культурних концептів допомагає зрозуміти, як влаштований світ і суспільство [1, с. 1]. У даний час термін "концепт" знаходить широке застосування в різних областях лінгвістичної науки. Концепт, як зазначає Е. Дичковська, є макро одиницею культури, ключовим терміном гуманітарного знання, однією з форм відображення світу на ступені пізнання, що міститься в самій культурі індивіда і допомагає людям організувати і впорядкувати свій досвід [1, с. 2].

Концепт - це термін, що слугує поясненню одиниць ментальних чи психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, що відбиває знання і досвід людини, оперативна, змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикона, концептуальної системи і мови мозку усієї картини світу, відбитої в людській психіці [2, с. 90].

На підставі узагальнення існуючого досвіду науковці сформулювали й обґрунтували такі характеристики концепту, як цінність, комплексність побутування, обмеженість свідомістю носія, умовність і нечіткість, мінливість, складноструктурованість, трирівневе мовне втілення. Кожен соціум відрізняється своєю концептуальною системою, національними концептами. Мова є одним із засобів формування концептів особистості. В рамках концептний підходу мовна особистість - це особистість, що володіє досвідом людства, специфічним досвідом свого народу і досвідом індивідуальним. Людина в мовному розвитку поступово переходить від низького рівня становлення мовної особистості до більш високого.

У сучасній лінгвістиці велика увага приділяється вивченню концептів і їх репрезентантів. Особливо цікавими є порівняльні дослідження концептів, які наочно показують відмінності в уявленнях різних представників народу про поняття або про об'єкт навколишнього світу. Вивчення концептів стає важливим не тільки для лінгвістики, але й для лінгводидактики. У процесі навчання іноземної мови учнів старших класів необхідно знайомити з концептами іншого народу, правильно сприймати чужі по відношенню до своєї культури поняття, уявлення та цінності.

Вивчення іноземної мови сприяє поглибленню уявлень старшокласників в концептуальному плані. Мета формування іншомовної компетенції — розвиток в учнів загальноосвітньої школи вмінь, необхідних для сприймання інтерпретації та використання іноземних мов відповідно до культурного і соціального контекстів країни, мова якої вивчається. У старшій школі (10-11 класи) навчання іноземної мови повинно допомагати формуванню іншомовних концептів, які забезпечують використання іноземної мови в ситуаціях офіційного та неофіційного спілкування в навчальній, соціально-побутовій, культурній, адміністративній,

професійній сферах комунікативної взаємодії. Водночас у центрі уваги є розвиток культури усного та писемного мовлення засобами іноземної мови, поглиблення культурознавчих знань про стиль життя у країнах, мова яких вивчається.

Навчання у старшій школі спрямоване на розвиток комунікативної культури та соціокультурної освіти учнів, що дає змогу їм бути рівноправними партнерами міжкультурного спілкування іноземною мовою у побутовій, культурній, та навчально-професійній сферах. У навчанні іноземної мови учням старших класів можливим є вивчення концептів в порівняльному аспекті. У лінгвістиці існують наступні прийоми аналізу і міжмовного зіставлення концептів: 1) семантичний аналіз слів, що відносяться до імен концептів і їх етимологічний аналіз; 2) аналіз переносних асоціативних значень слів, що втілюють ці концепти; 3) інтерпретативний культурологічний аналіз асоціацій, пов'язаних з певним концептом; 4) аналіз ціннісно-маркованих висловлювань (прислів'їв, афоризмів, цитат, виражають певні концепти); 6) аналіз коротких творів, написаних інформантами на тему, відповідну змісту досліджуваного концепту; 7) аналіз асоціативних реакцій інформантів як вербальних позначень концепту [3, с. 267]. Слід зауважити, що використання автентичних текстів на уроках іноземної мови допомагає учням познайомитися з іншомовними концептами, які формують комунікативну компетенцію старшокласників.

Висновки. На основі проведених численних досліджень можна стверджувати, що концепти формуються в свідомості людини. Таким чином, вивчення іншомовних концептів на уроках іноземної мови передбачає обов'язкове ознайомлення з культурною спадщиною інших країн. Це не лише допомагає учневі краще зрозуміти певний народ, але й розвиває в нього інтерес до навчання. Формування іншомовної комунікативної компетенції через вивчення концептів передбачає ціннісне відношення людини до навколишнього світу, готовність взаємодіяти з носіями мови в різних ситуаціях, завдяки інтеграції в різні навчальні дисципліни, поглиблює знання учнів, розширює їхній кругозір, розвиває почуття толерантності.

Література

1. Дичковська Е. А. К проблеме понятия «концепт» в гуманитарном дискурсе / Е. А. Дичковская // Лингвокультурология, когнитивная лингвистика. — Белоруссия: МИТСО, 2014. — № 2. — С.1-6.
2. Кубрякова Е. С. Части речи с когнитивной точки зрения / Е. С. Кубрякова // — М.: Наука, 1997. — 253 с.
3. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. / — Волгоград: Перемена, 2002. — 477 с.

Н.М. КОРНОДУДОВА,

старший викладач кафедри українознавства
Національного університету «Одеська морська академія»

М.А. БАРАНОВА,

старший викладач кафедри українознавства
Національного університету «Одеська морська академія»

ДО ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕТАФОР У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОРСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Наукові способи опису об'єктів реального світу завжди набували метафоричного відтінку, залишали у своїх глибинних шарах інтуїтивне відчуття взаємобумовленості людини і світу в їх матеріально-предметній взаємодії [10].

Мета статті — проаналізувати значення метафор у формуванні нових знань у сучасній українській морській термінології.

Завдання статті — обґрунтувати функціонування метафор як семантичний процес у сучасній українській морській термінології.

Дослідження семантики функціонування пропонованого шару морської термінології є актуальним, оскільки метафора лежить в основі появи багатьох нових понять у різних галузях науки.

Метафора — це перенесення значення слова за схожістю предметів чи явищ [8, с. 202]. Формування і функціонування метафор на різних рівнях дослідження привертало увагу багатьох дослідників і набуло розгляду як у загальних наукових працях [4, 5, 7, 8, 11], так і в окремих розвідках [2, 10, 13, 14].

Так, дослідник Г.Г. Кулієв звертає увагу на те, що метафоричне значення мови — це особливий засіб відкрити щось нове [10]. Лінгвіст Б.М. Величковський цілком зауважує, що вивчення метафори є ключем до розуміння багатьох проблем сучасної науки і, зокрема, «проблеми репрезентації нового знання» [10, 81], і «становить перший етап формування значення деяких наукових понять» [10, с. 82], тобто відбувається «процес лексичної термінізації» [7, с. 63].

У даній статті спираємося на матеріали досліджень мовознавців С.І. Дорошенка [5] і Ю.О. Карпенка [8], які виокремлюють перенесення:

1) За схожістю (зовнішньою, внутрішньою, кольоровою), або за подібністю прикмет;

2) За суміжністю (просторовою, часовою), або метонімічне перенесення найменувань;

3) За однорідною функцією, виконуваною різними предметами, або функціональні перенесення найменувань.

Розглянемо вищезазначені аспекти перенесень значень у морських термінах, дібраних з навчальної літератури морського профілю [1, 3, 6, 9, 12], загальна кількість яких складає 336 одиниць.

1) Перенесення за схожістю, або за подібністю прикмет виникає внаслідок того, що назва певного предмета, якості, дії переноситься на інший предмет. У морській термінології подібні перенесення зустрічаються здебільшого у словах, які означають назви:

а) частин людського організму, стану здоров'я, поведінки — ніс судна, вилиця катамарану, око тайфуна, гирло річки, горловина бака, корпус судна, сердечник, профіль лопатки, клапан паливний, плече хвилеводу, діафрагма індуктивна, рухомі органи машин; зовнішня характеристика генератора, операція регулятора, працездатність мастила, тиск пари, напруга генератора, індекс серйозності, активність маневрування;

б) одягу — юбка циліндра, кожух, муфта, каркас, манжети, рукав, шляпка гвинта, шлейф, ковпачок колектора тощо;

в) систем — система типу «спіраль», системи слідкуючі, гнучкі системи тощо.

2) Перенесення за суміжністю або метонімічне перенесення найменувань виникає внаслідок асоціації за просторовою чи часовою суміжністю. Наведемо приклади таких перенесень:

а) Просторова суміжність — один предмет знаходиться біля іншого (при, в, на іншому тощо): лист паперу — лист обшивки; ручка у дитини, в дверях — ручка керування; ребро людини — ребро кондиціонера; крило чайки — крило вітрильника.

б) Часова суміжність — один процес, пов'язаний з іншим у часі: бити склянки, бити ринду.

в) Каузальна суміжність — різні причинно-наслідкові зв'язки старого й нового значення слова. Так, термін навігація має такі значення: 1). Мореплавання, судноплавство; 2). Період часу в році, коли за місцевими кліматичними умовами можливе судноплавство; 3). Основний розділ судноводіння, в якому розробляються теоретичні обґрунтування і практичні прийоми водіння суден; 4) Навігація — вершина майстерності в танго; 5). Автомобільна навігація.

г) Суміжність частини й цілого. Наприклад, перенесення значення слова з частини на ціле: машина — машинне відділення, вітрильник — вітрильне судно, пасажир — пасажирське судно тощо.

3) Перенесення за однорідною функцією, виконуваною різними предметами, або функціональні перенесення найменувань: перо птаха — перо стерна. Перо птаха і перо стерна не тільки схожі зовні, але й виконують подібну функцію.

Як бачимо, метафора постає своєрідною «підказкою» для подальшого розгортання семантики наукового поняття й виступає як первинне найменування. Входячи до термінологічного поля морської термінології, метафора ніби «стирає» своє переносне значення і стає нормою, тобто термінологізується. О. Пономарів підтверджує, що «це так звані стерті метафори, які вже не є засобом створення образності, а джерелом виникнення нових лексичних значень» [11, с. 43]. Л.А. Васенко зауважує, що «термін, утворений від загальнолітературного слова, настільки переусвідомлюється, що часто сприймається вже як омонім відносно свого джерела, наприклад: звичайне слово «хвиля» означає *водяний вал, що утворюється від коливання водної поверхні*; фізичний термін «хвиля» — *коливальний рух у фізичному середовищі*» [4, с. 91]. Мовознавець Ю.О. Карпенко пише, що «дієслово *грати* в індоевропейській мові озна-

чало «рухатися». Нині це значення збігається у словосполученні *хвиля грає*» [8, с. 202]. Подібні процеси свідчать, що метафора є продуктивним засобом семантичного збагачення сучасної української морської термінології.

Компоненти значення є точками дотику слів з різним семантичним оточенням і відтворюють ту загальну ознаку, за допомогою якої у свідомості творця метафори зближують два, здавалося б, різні предмети і явища: крок і гвинт — крок гвинта, лист і обшивка — лист обшивки, ребро і кондиціонер — ребро кондиціонера тощо. Такі слова, підкреслює дослідник Н. А. Басилая, пов'язані «вторинною валентністю» [2, с. 22].

Сучасна українська морська термінологія постійно збагачується значною кількістю терміноодиниць. Частотність появи нових термінів доводить, що багато з них інтегруються до складу морської термінології із галузі комп'ютерних систем і технологій, наприклад: стійкість імпульсних систем, корекція імпульсних систем, прогноз елементів, стратегія програми, компроміс систем, розпізнавання систем тощо.

У сучасній українській морській термінології спостерігаємо процес, коли спеціальні лексеми функціонують у незвичному для них контексті і надають їм виразного оцінного характеру: поведінка САР (системи автоматичного регулювання), вигляд карти, жорстокість структури ЕОМ, чутливість зони, відкритість системи, хвилювання судна, характеристика генератора, схвилюваний рух.

Отже, формування наукової метафори — складний процес, який вміщує порівняння й емоційні оцінки, аналогії і переніс значень. Подібні метафоричні процеси засвідчують про активну розбудову її складу, що є проявом динаміки при створенні наукових понять у сучасній українській морській термінології.

Література

1. Бабак В.П. Обробка сигналів / В.П. Бабак, В.С. Хандецький, Е. Шрюфер. — К.: Либідь, 1996. — 392 с.
2. Басилая Н.А. Семасиологический анализ бинарных метафорических словосочетаний / Н.А. Басилая. — Тбилиси: Тбилиский университет, 1971. — 78 с.
3. Вагущенко Л.Л. Автоматизовані комплекси судноводіння: підруч. [для морськ. акад.] / Л.Л. Вагущенко, А.А. Кошовий. — К.: КВІЦ, 2000. — 292 с.
4. Васенко Л.А. Фахова українська мова: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / Л.А. Васенко, В.В. Дубічинський, О.М. Крimeць. — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 272 с.
5. Дорошенко С.І. Загальне мовознавство: навч. посібн. / С.І. Дорошенко. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 288 с.
6. Дьокін Б.Г. Гідравлічні лінії і масла суднового об'ємного гідроприводу / Одеська національна морська академія. — Одеса: Фенікс, 2007. — 76 с.
7. Зарицький М.С. Актуальні проблеми українського термінознавства: підручник / М.С. Зарицький. — К.: ІВЦ “Видавництво “Політехніка”; ТОВ “Фірма “Періодика”, 2010. — 322 с.
8. Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства: підручник / Ю.О. Карпенко. — К.: Видавничий центр “Академія”, 2006. — 336 с.
9. Кісельов В.П. Метеорологія та океанографія для судноводіїв. — Одеса: ЛАТСТАР, 2001. — 291 с.
10. Кулиев Г.Г. Метафора и научное познание / Г.Г. Кулиев. — Баку: ЭЛМ, 1987. — 156 с.

11. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови / О.Д. Пономарів. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2000. — 248 с.
12. Савчук В.Д. Технологія перевезення вантажів: підруч. [для курсант. і студ. морськ. вузів] / В.Д. Савчук. — Одеса: ОНМА, 2008. — 335 с.
13. Тараненко О.О. Метонімія як шлях зміни векторних відношень у семантиці (на рівні лексичних і синтаксичних значень) // Мовознавство. — 1984. — №1. — С. 32—40.
14. Тараненко О.О. Полісемічний паралелізм і явище семантичної аналогії / О.О. Тараненко. — К.: Наукова думка, 1980. — 144 с.

О.М. РОМАНЮК,

викладач соціальних дисциплін Вінницького технічного коледжу

О.В. ПАРАЩУК,

студентка Вінницького технічного коледжу

ІСТОРИЧНИЙ НАРИС ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПЛОЩІ МІСТА ВІННИЦІ — ПЕРЛИНИ ПОДІЛЛЯ

*Старі Мури, немов напившись трунку,
Вже шість століть в задумі тихій сплять...
Стоїть над Бугом в райдужнім серпанку, —
Краса Поділля — Вінниця моя...
В. Папаїка*

Поява нової міської площі була зумовлена внутрішньою логікою містобудівного розвитку населеного пункту. Характерним етапом в історії ранньомодерного міста була зміна його головної торговельної площі. Вінниця також не уникала подібних тенденцій.

В описі Вінниці 1762 року вже згадується топонім Завалля як складник міської території. Місто перейшло за вали, тобто за сучасну вулицю Артинова (у минулому Козицького) і стало поступово просуватись у західному напрямку. Спочатку межа міста пройшла вздовж сучасної вулиці Театральної, а наприкінці XVIII ст. вона пролягала вже на рівні нинішньої вулиці Хлібної.

Справа у тому, що цей, важливий для міста, в'їзд з Летичівського шляху проходив землями приватного маєтку П'ятничани, що належав графській родині Грохольських. Місто в цьому напрямку зростати не могло. Не було тут і вільного зручного місця для в'їзної площі, яка завжди влаштовувалася перед міською заставою, де таборилися приїжджі, збиралося мито, частково велася торгівля. Тому й проклали новий відрізок шляху, що проходив вже міською землею. Він був провідною сполучною магістраллю до Летичівського (Літинського) шляху. Але протягом певного часу, діяли, очевидно, обидва шляхи — і старий (північний), і той, що проходив через яр.

З приєднанням Правобережної України до Російської імперії (1793) відбувається адміністративно-територіальна реформа. 1795 року утворюється Брацлавська губернія з центром у Вінниці. За картою міста 1795 року вже простежується пересування центру на ріг сучасних вул. Соборної та Козицького, де

розташовано кілька заїздів, заплановані будинок міської канцелярії (території готелю «Савой») та західніше губернаторський палац (територія кінотеатру ім. Коцюбинського). Західна територія позначається як «часть города называемая новое место». На карті чітко простежується існування нової торговельної площі, що займає квартал, обмежений сучасними вул. Соборною, Козицького та архітектора Артинова, Згадані будівлі закладають вже нові її пропорції. Те саме зафіксовано картою 1810 року. Крім того, вона засвідчує властиве для польського містобудування планування ділянок. Це поліфункціональні садиби, що мають вузький по фронту вихід на площу, а головний їхній простір розгортається вглиб кварталу. На кожній ділянці розташовуються житлова та господарські будівлі, городи, сад тощо.

Перший генеральний план забудови міста Вінниці було прийнято у 1839 році. Ним було запропоновано механістичне регулярне розпланування, впорядкування вулично-дорожньої мережі. Законодавчі норми імперії, зокрема Будівельний статут 1832 року, сприяли принципам периметрально-квартальної забудови. Вважається, що відповідно до традицій класицизму 1830-х років було сплановано забудову озелененої площі з адміністративними будівлями та низкою приватних будівель.

Новий етап у розвитку площі починається наприкінці XIX ст. Тогочасний розквіт Російської монархії відчувався в назві площі і в її архітектурному вирішенні. Саме тут влаштовують два оригінальних бульвари з радіальним розміщенням «Олександрівський сад» і розміщують і в прилеглій частині частину приміщень міської управи (східне крило будинку окружного суду 1911 р.). Композицію створену за участю міського архітектора Григорія Артинова¹ та міського голови Миколи Оводова² згодом довершили водонапірна вежа³, прибутковий будинок з магазином та рестораном купця А.Й. Мар'янчика⁴, на східній стороні було споруджено механічну фабрику взуття «Яструб» Ф. Ярошинського⁵, 4-х поверховий багатоквартирний прибутковий будинок М.Ф. Недзельського⁶,

¹ Артинов Григорій Григорович (1860-1919) — цивільний інженер. Вінницький міський архітектор (1900-1919), з діяльністю якого пов'язують формування європейського архітектурного обличчя міста.

² Оводов Микола Васильович (1864-1941) — лікар, міський голова м. Вінниці (1899-1917). З його діяльністю пов'язують випереджаючі темпи розвитку міста, особливо у сфері благоустрою.

³ Див. окрему довідку «З історії водонапірної вежі».

⁴ У міжвоєнний час тут розміщувалася школа командирів Червоної Армії та ДПУ, де у 1928-1930 роках навчався майбутній генерал армії, двічі Герой Радянського Союзу І.Д. Черняхівський.

Черняхівський Іван Данилович (1906-1945) — радянський воєначальник. У Червоній Армії з 1924 року. Закінчив Київську артилерійську школу, після чого в 1928 році був командиром учбового взводу 17-го корпусного артилерійського полку (Вінниця). Тут у 1930 році він успішно закінчив вечірню середню школу. Бойовий шлях генерала пролягав на найактивніших ділянках радянсько-німецького фронту Великої Вітчизняної війни. Наймолодший генерал армії і наймолодший командувач фронтом в історії радянських Збройних Сил.

У повоєнний час тут розміщувався Будинок піонерів, який згодом переїхав у будівлю поряд з вежею на розі сучасних вул. Козицького та Грушевського.

А це приміщення після звільнення передали Міністерству зв'язку. Тепер — приміщення Укртелекому.

1976 року тут було відкрито пам'ятну дошку на пошану І.Д. Черняхівського.

⁵ Ярошинський Франц (1870-1930) — господарський діяч, поміщик. Власник кількох маєтків на території Подільської губернії. У 1912 році відкрив механічну фабрику взуття «Яструб», яка за радянський час існувала як взуттєва фабрика ім. М. Щорса і була закрита на початку 2000-х років.

⁶ Див. фрагмент спогадів Г.Г. Брілінга «Часи давноминулі».

приміщення кінотеатру «Амбрось»⁷. На протилежному боці від ресторану було споруджено віллу лікаря К. Вілінського⁸.

У буремні революційні роки 1905-1907 на Олександрівській площі відбувалися політичні дискусії, дебати, мітинги. За часів Першої світової війни тут відбувалися панахиди за воїнами, які загинули у ході бойових дій⁹.

Не минули обабіч Олександрівський плац і революційні вихорі 1917-1921 років. Тут відбувалися багатолюдні мітинги, огляди військових частин і формувань УНР, Червоної армії, польських та німецьких військових підрозділів. Саме в цій частині міста були дислоковані командування та урядові структури. В готелі «Савой» були розміщені урядові структури УНР з лютого по березень 1919 року. В приміщенні окружного суду знаходилося Міністерство юстиції, яке у лютому — квітні очолював Д.В. Маркович¹⁰.

З встановленням радянської влади на Поділлі площа набуває нового меморіального призначення. Тут починають ховати жертв революції та борців за радянську владу¹¹. У 1920 роках сквер отримав ім'я очільника Подільського ревкому Миколи Козицького¹².

Адміністративна, розважальна та інші функції, що зосередились при сквері імені Козицького, дозволили йому стати рекреаційно-культурним осередком — цілком органічним для міста радянської доби, так і функціональної генези цієї площі.

Невдовзі після Великої Вітчизняної війни тут продовжується формування меморіального комплексу пам'яті борців за радянську владу та радянських воїнів, які загинули під час визволення Вінниці від фашистської окупації. На південно-західній частині площі відбувалися перепоховання у братські могили останків вояків, яких ховали у 1944 році на місці гибелі. Офіційно комплекс був відкритий у 1958 році, у 1965 році тут було запалено Вічний вогонь.

На початку 1980-х років за проектом архітектора В.В. Спусканюка проведено реконструкцію скверу. Композиційно він був реорганізований як площа з акцентом на меморіальний комплекс¹³. Новий його вигляд розробляли архітек-

⁷ Перший ілюзіон (від франц. *illusion* — омана — застаріла назва кінематографа) у місті був відкритий у 1911 році співвласниками дворянкою Єфимією Казимирівною Добржанською та приватним повіреним Костянтином Федоровичем Ловицьким. Заснований він був на території садиби відомого міського лікаря і домовласника Миколи Філаретовича Недзельського. Спершу цей ілюзіон носив назву «Амбрось» (їжа богів, яка давала їм вічну юність та безсмертя), потім «Театр мініатюр», «Ампір», «Червоні крила». Тепер — кінотеатр «Родина».

⁸ Див. окрему довідку «Вілла лікаря К. Вілінського»

⁹ 2014 року світова спільнота буде згадувати про початок Першої світової війни.

¹⁰ Маркович Дмитро Васильович (1848, Полтава — 1920, Вінниця) — український громадський і державний діяч, правник, письменник. Племянник О. Марковича, чоловіка Марко Вовчок.

Меморіальна дошка на його пошану розміщено на будівлі колишньої Міської управи (вул. Соборна, 67).

¹¹ Перше урочисте поховання бійців Червоної Армії відбулося у 1919 році, втім після відновлення влади УНР було озвучено пропозицію ліквідувати захоронення. На сучасний момент невідомо чи відбулося перепоховання.

¹² Козицький Микола Григорович (1880, Кам'янець-Подільський — 1920, Вінниця) — радянський державний та партійний діяч. У 1920 році — голова Подільського губернського ревкому. У грудні 1921 року вул. Богдана Хмельницького була перейменована на вул. М. Козицького.

¹³ «Меморіал Слави» — меморіальний комплекс героям революції, громадянської та Великої Вітчизняної війн. Тут, зокрема, поховано 79 воїнів Червоної Армії. На стелі викарбувані імена 6 486 вінничан, які загинули за Вітчизну в 1941-1945 роках.

тор В.В. Спусканюк та скульптор Я.М. Куленко. 1983 року Меморіал Слави був відкритий.

А площа жила своїм життям. У повоєнний час з нею були пов'язані імена таких відомих особистостей, наприклад, як професор Борис Соломонович Шкляр¹⁴, Артем Григорович Горний, генерал-полковник юстиції, головний військовий прокурор СРСР¹⁵, Юрій Олександрович Левада, соціолог, організатор аналітичного центра Левада-центр (Москва)¹⁶ тощо. З іншого боку тут відбувалося й буденне життя звичайних дітей, молоді¹⁷, сюди приходили молодь та ветерани, гості міста. У 1986 році було прийнято рішення про створення тут пішохідної зони, згодом проведено кілька реорганізацій. З'явився фонтан, поставили пам'ятник архітектору Г.Г. Артинову.

2013 року прийнято рішення про нове найменування площі — Європейська.

Література

1. Гальчак С.Д. Розвиток краєзнавства у Східному Поділлі: ХІХ - поч. ХХІ ст. - Вінниця: Меркьюрі-Поділля, 2011.
2. Сім чудес Вінниччини: Альбом / Вінниц. обл. краєзн. музей; [відп. за випуск К.Висоцька]. - 2-ге вид. - Вінниця, 2011.
3. Пам'ятки історії та культури Вінницької області. Словникова частина/ Упорядники: Ю. Зінко, М. Мудраченко та ін. - Вінниця: ДП "Державна картографічна фабрика", 2011.
4. Архітектурна Вінниця. Час, простір, особистості. Альманах "Подільські джерела". - ВІН: ПП "ПРАДА АРТ", 2012.

¹⁴ Шкляр Борис Соломонович (1896-1961) — лікар, доктор медичних наук, професор Вінницького державного медичного інституту ім. М. Пирогова. Засновник кафедри пропедевтики, якою керував у 1936-1941, 1945-1950 рр. У 1950-1961 рр. — завідувач кафедри факультетської терапії. Автор підручника «Діагностика внутрішніх хвороб» (К., 1949), який тривалий час був одним з найкращих підручників з вивчення пропедевтики на теренах Радянського Союзу. У повоєнний час жив у будинку по сучасній вул. Грушевського, 48, де розміщено меморіальну дошку.

¹⁵ Горний Артем Григорович (1912-1986) почав юридичну кар'єру у прокуратурі Вінниці. Після мобілізації в армію служив у військовій прокуратурі. У 1945-1946 рр. на Нюрнберзькому процесі був помічником головного обвинувача від СРСР Р.А. Руденка. Упродовж 29 років (1957-1986) очолював Військову прокуратуру СРСР.

¹⁶ Левада Юрій Олександрович (1930-2006) — соціолог, доктор філософських наук, професор, організатор аналітичного центра Левада-центр (Москва).

¹⁷ Наприклад, у 1950-1960-х роках на лавках Літнього театру та на захаращеній кущами території біля вежі зустрічалися ворогуючі місцеві молодіжні угруповання: єврейські та асирійські. Серед останніх їхніх лідерів був Берт Михайлов, брат якого Едуард Михайлов виховав чимало видатних українських боксерів. Вони час від часу й досі навідують Вінницю.

Башта міського водогону на Європейській площі. Фото початку XX ст.

Вінницька башта сьогодні

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

ЕКОНОМІКА. СОЦІОЛОГІЯ

М.М. ГОЛУБКА,

викладач вищої категорії Львівського кооперативного коледжу економіки і права

ОСВІТНЄ ЗРОСТАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТА КООПЕРАТИВНОЇ ОСВІТИ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ-ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ) ЧЕРЕЗ ТОВАРИСТВО ім. Т.Г. ШЕВЧЕНКА, «ПРОСВІТА», «РІДНА ШКОЛА», НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ ТА ІСТОРИКО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРСОНАЛІЇ: ТЕОРІЯ

Освітнє зростання та початок функціонування фінансово-економічної та кооперативної освіти найбільш виразно прослідковуємо з 1873 р. у подвижницькій діяльності товариств. «Просвіта» (котре започатковане ще у 1868 р.) та Українського Товариства Педагогічного — Товариства «Рідна школа» (заснованого у 1881 р. під найменуванням Руського Товариства Педагогічного; у 1912 р. перейменоване на Українське Педагогічне Товариство, а у 1926 р. та дотепер відоме під скороченою назвою - УТП «Рідна школа»).

У кінці 80-х ХІХ століття Товариство «Просвіта» активно розвивало свою освітньо-просвітницьку видавничу діяльність. Ще у 1874 р. Товариством було видало статут для позичково-кредитних кас, а також «Поучення як закладати громадські штихліри» [1, с. 13].

Серед найбільш вартісних і популярних на той час книг, виданих за участі «Просвіти», також назвемо: «Практичний підручник для товариств задаткових» (Т. Кормош, 1895 р.), «Спілки для ощадності і позичок (система Райфайзена)» (М. Новаковський, 1900 р.), «Порадник торговельний» (К. Левицький, І. Петрушевич, 1905 р.), «Поучення, як закладати спілки для торгівлі і промислу системи Рочдель» (І. Петрушевич, 1908 р.) тощо. Загалом, ця організація за період 1868-1912 рр. видала аж 69 книг (520 тис. примірників) господарсько-кооперативного змісту [4, с. 40-41; 6, с. 103].

Так, товариство «Просвіта» приймало безпосередню участь у створенні перших українських професійних шкіл, організовувало навчання економічних курсів, а також за його участю видавалася література для масового читача. У 1909 р. в м. Львові було проведено Перший Всеукраїнський просвітньо-економічний конгрес товариства «Просвіта»; у ньому приймало участь 768 пе-

дагогів та вчених з усієї України; під час конгресу були визначені напрямки майбутнього розвитку нації.

Важливий вклад в освітнє зростання УТП «Рідна школа» перш за все полягає у створенні розгалуженої мережі гуртків, заснуванні у Львові першої української дівочої віділової школи ім. Тараса Шевченка (1898 р.), зусиллями Товариства «Рідна школа» було відкрито Дівочий інститут у Львові (1899 р.), відкриття першої української дівочої вчительської семінарії (1903 р.) та школи вправ (1907 р.), першої сільсько-господарської школи у Зарваниці (1908 р.) постійна інформаційно-пропагандистсько-освітня діяльність Товариства в області розповсюдження різних видань, а також активна робота над розповсюдженням бібліотек.

У 1873 р. у Львові розпочало своє функціонування Товариство ім. Т.Г. Шевченка (1873-1939 рр.) — це найперша українська академія наук національного спрямування. Зокрема, у 1892 р. дане товариство перейменовують як Наукове Товариство ім. Т.Г. Шевченка (НТШ). НТШ стало на той час визначальним науковим осередком до 1-ї світової війни та приймало активну участь у підготовці молодих українських науковців [3, с. 188], здійснювало видавництво власної періодики, якою цікавились не лише науковці, але й громадські діячі.

Хронологічно наступним варто виокремити діяльність ще одного ВУЗу. Так, 4 жовтня 1875 р. було засновано Чернівецький університет, який мав усі права, притаманні решті, але фактично лише на третю частину був укомплектованим необхідними приміщеннями. Варто відзначити, що у даному університеті навчальні плани та програми були недосконалими, не було всіх необхідних кафедр та матеріального оснащення. Тому всі вище перелічені негативні моменти впливали на неефективність надання освітніх послуг. При Чернівецькому університеті функціонувала кафедра політичної економії та статистики. Навчання предметам відбувалося німецькою мовою [5, с. 13-14]. Відомими викладачами ВУЗу були такі історико-економічні персоналії як:

1) Фрідріх Кляйнвехтер (1838-1915 рр.) — був перший викладачем, професором кафедри політекономії. Вчений займався вивченням особливостей організації промислового виробництва та зіставлення економічних систем [5, с. 67-68].

2) Йозеф Алоїз Шумпетер (1883-1950 рр.) — відомий австрійський економіст і соціолог, який був одним із засновників теорій економічного зростання та розвитку. Науковець займався дослідженням економічної динаміки, великих і малих циклів кон'юнктури [5, с. 68]. Лекції у м. Чернівці Й. Шумпетер проводив у період 1909-1911 рр.

3) Степан Йосипович Смаль-Стоцький (1859-1938 рр.) — професор Чернівецького університету, засновник кафедри української мови в цьому навчальному закладі та багато інших.

Значний внесок у розвиток Львівського політехнічного інституту (був заснований 1844 р., як технічна академія, а з 1877 р. ВУЗ був під керівництвом Юліана Захарієвича розпочався новий навчальний рік у новому корпусі), здійснив Леопольд Царо, який був професором права та економіки Львівського по-

літехнічного інституту. Саме Л. Царо здійснив значний внесок у розвиток науки західноукраїнських земель та був редактором щоквартального видання «Przegląd eonomiczny» (в перекладі «Економічний огляд»)[2, с. 109].

Отже, вклад товариств, подвижників та освітніх установ об'єднувало розпорошене українське населення у націю, а освіта була основою в зростанні національної самосвідомості, сприяла формуванню інтелігенції та розвитку фінансово-економічної та кооперативної освіти.

Література

1. Качор А. Роля «Просвіти» в економічному розвитку Західної України / А. Качор. — Вінніпег, 1960. — 32 с.
2. Квасов А. С. История экономической мысли Польши в межвоенный период (1918—1939 гг.): дис. докт. экон. наук: 08.00.02 / Квасов А. С. — Москва, 1999. — 295 с.
3. Кравець В. П. Історія української школи і педагогіки / В. П. Кравець. — Тернопіль, 1994. — 359 с.
4. Пастушенко Р. Початки споживчої кооперації на західноукраїнських землях [Текст] / Р. Пастушенко // Споживча кооперація України: Історичні та соціально—економічні аспекти : зб. пр. / [Бабенко С. Г., Аріман М. А., Апопій В. В. та ін.]. — К. : Ред. газ. «Вісті», 1996. — 192 с. — С. 37—43.
5. Чернівецький державний університет. — Львів : Вища школа, 1975. — 34 с.
6. Шафранська, І. Б. Розвиток теорії кооперації в Західній Україні в останній третині XIX — першій третині XX століття [Текст] / І. Б. Шафранська // Інвестиції: практика та досвід. — 2014. — № 22. - С. 102-105.

А.А. ДУДАР, О.Ю. ШЕЛЕСТ,

студентки Університету митної справи та фінансів

Л.Ш. ОЛІЙНИК,

науковий керівник, старший викладач

ОБЛІК ГРОШОВИХ КОШТІВ В АВТОМАТИЗОВАНІЙ ІНФОРМАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ

Ефективність роботи підприємства суттєво залежить від організації системи управління грошовими потоками, адже основу діяльності будь-якого підприємства складають операції, що пов'язані з рухом грошових коштів. Тільки чітко продумана та правильно організована система обліку господарської діяльності дає змогу працівникам підприємства отримувати достовірну, своєчасну інформацію, на основі якої здійснюється прийняття управлінських рішень.

Питанню організації облікового процесу на підприємствах присвячена значна кількість праць відомих вчених, зокрема Ф. Бутинця, В. Дерія, В. Завгороднього, В. Сопка, М. Пушкара, Л. Ловінської, М. Кутера, С. Свірка, М. Кужельного та інших.

Побудова належного обліку грошових коштів передбачає правильність здійснення та відображення всіх етапів їх руху, починаючи з нормативно-правових вимог, заповнення первинних документів, узагальнення та системати-

зації інформації в регістрах і завершуючи складанням звітності [1, с. 55]. Організація цієї ділянки обліку дуже трудомісткий процес і разом з тим ризиковий, адже лише одна помилка може призвести до спотворення інформації про фінансово-майновий стан підприємства і, як наслідок, до здійснення помилок при прийнятті управлінських рішень, недоплати податків, штрафних санкцій, тощо. Допущені помилки потрібно своєчасно виявляти і якомога швидше виправляти, а це в свою чергу займає достатньо багато часу.

В умовах сучасного інформаційного суспільства вирішенням такої проблеми є впровадження автоматизованої системи обліку (далі — АСО), що призначена для автоматизованого збирання, реєстрації, збереження, пошуку, оброблення та видачі інформації за запитами користувачів.

Сьогодні економічна користь від інформаційних технологій є очевидною, проте існує ще досить багато проблем щодо автоматизації діяльності підприємств та їх облікових підрозділів. Так у майже 40% підприємств України бухгалтерський облік слабо автоматизований, або автоматизовані окремі його ділянки. Проблема створення та впровадження інформаційних систем на підприємствах залишається досить складною [2, с. 177].

Застосування інформаційних технологій для автоматизації обліку грошових коштів має як переваги, так і недоліки. Так, АСО значно полегшує працю бухгалтерів та знижує трудомісткість окремих операцій [3, с. 574]. Взаємодія бухгалтера з інформаційною системою в діалоговому режимі допомагає зменшити кількість помилок при складанні первинних документів та зведених облікових регістрів.

Однак вартість комп'ютерного обладнання та програмного забезпечення висока, що обмежує кількість користувачів автоматизованої системи. Для впровадження такої системи обліку необхідні кваліфіковані кадри а, отже збільшуються витрати на навчання персоналу. Наступна проблема — це часта зміна нормативних актів, що встановлюють правила обліку, звітності та оподаткування і тому важливо обирати гнучкі інформаційні системи, що здатні відображати зміни зовнішніх умов.

Таким чином, автоматизація облікових процесів повинна сприяти правильній організації обліку підприємств з мінімальним обсягом початкових інвестицій, адже великі витрати на її впровадження можуть призвести до відсутності економічного ефекту від користування системою, а в деяких випадках навіть до отримання негативного ефекту. Саме тому підприємство має вибрати програмний продукт відповідно до своїх особливостей ведення діяльності та бухгалтерського обліку.

В основу організації системи бухгалтерського обліку з використанням АСО та програм, як зазначає О. В. Комасюк, мають бути покладені такі принципи: автоматизоване опрацювання облікових даних у реальному часі безпосередньо на робочих місцях бухгалтерів; взаємодія бухгалтера з інформаційною системою в діалоговому режимі; організація первинних документів на носіях, що читаються машиною; організація регістрів аналітичного та синтетичного обліків у

пам'яті ПЕОМ, формування і видача результативної інформації в режимі запиту і в необхідному обсязі [1, с.56].

Пропонуємо розширити обсяг зазначених принципів наступними: відповідність обраної АСО з існуючими особливостями ведення господарської діяльності та бухгалтерського обліку на підприємстві; наявність економічного ефекту від користування АСО.

Таким чином, автоматизація обліку грошових коштів в сучасних умовах є необхідністю для підприємств, незалежно від масштабів їх діяльності, адже її впровадження дозволить знизити витрати на здійснення інформаційного обміну даними, підвищити оперативність обліку та запобігти втратам від помилок у звітності. Однак, для досягнення максимального ефекту від реалізації АСО необхідно заздалегідь продумати вирішення основних проблем, що пов'язані з нею.

Література

1. Комасюк О. В. Організація обліку грошових коштів: удосконалення із застосуванням інформаційних технологій / О. В. Комасюк // Бухгалтерський облік, оподаткування, аналіз і аудит: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку: І Міжнародна науково-практична конференція (м. Чернігів, 11 грудня 2015 р.): тези доповідей. — ЧНТУ. — 2015. — 248 с.
2. Романюк Н. Особливості впровадження нового програмного продукту в бухгалтерію / Н. Романюк // Актуальні проблеми розвитку суб'єктів господарювання в умовах інформатизації та глобалізації економіки: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції 16-17 квітня 2013 року. — Тернопіль: Крок. — 2013. — 330 с.
3. Блідченко Т. Проблеми автоматизації інформаційних систем на підприємствах / Т. Блідченко, С. В. Степова // Вісник студентського наукового товариства «ВАТРА». — 2015. — № 26. — С. 574-576.

А.А. ДУДАР, О.Ю. ШЕЛЕСТ,

студентки Університету митної справи та фінансів

Л.О. ЗАВОЛОКА,

науковий керівник, старший викладач

ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ОБОВ'ЯЗКОВОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЗАХОДИ ЩОДО ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Сучасний стан охорони здоров'я в Україні є вкрай незадовільним, насамперед через недостатнє фінансування для її ефективного функціонування. Вирішальну роль у реформуванні системи медичної допомоги України відіграє перехід до обов'язкового медичного страхування, яке буде виступати додатковим джерелом фінансування галузі і дозволить підвищити якість медичних послуг. Проте в процесі запровадження даного виду страхування Україна може зіткнутися з проблемами його функціонування, без вирішення яких неможливо досягти ефективності обов'язкового медичного страхування в наданні медичних послуг.

Питанням запровадження в Україні обов'язкового медичного страхування досліджували в своїх працях такі вітчизняні науковці, як Н. Авраменко, Є. Касьян, С. Котова, Т. Марченко, М. Мних, Л. Новосельська, Р. Пікус, Є. Поліщук, О. Солдатенко, В. Стеценко.

Системи охорони здоров'я України не дозволяє у повній мірі забезпечити право громадян на медичну допомогу на рівні, передбаченому міжнародними стандартами та законодавством України. Потребує змін існуюча система фінансування закладів охорони здоров'я — перехід на принципи фінансування вартості конкретної медичної послуги, наданої конкретному громадянину, оскільки існуючого фінансування недостатньо для ефективного функціонування охорони здоров'я.

Обов'язкове медичне страхування є основною формою в країнах з розвинутою ринковою економікою. Обов'язкова форма медичного страхування використовується у тих країнах, де переважне значення має суспільна охорона здоров'я, а добровільна — там, де поширені приватні страхові компанії. Принцип обов'язкового медичного страхування діє, наприклад, у Франції, Канаді, Німеччині, Нідерландах. В Ізраїлі і Швейцарії переважає добровільне страхування, а обов'язкове існує тільки щодо окремих професій [2, с. 271].

Якщо розглянути співвідношення загальних витрат на охорону здоров'я до ВВП в Україні, то станом на 2013 рік даний показник склав 6,5% (табл. 1). Як бачимо, аналогічний загальносвітовий показник відповідає 10% ВВП, а в окремих країнах до 18% ВВП, що свідчить про необхідність проведення реформ системи охорони здоров'я України.

Таблиця 1. Співвідношення загальних витрат на охорону здоров'я до ВВП у різних країнах

№	Країна	2011	2012	2013
1.	Великобританія	9,4%	9,4%	9,3%
2.	Італія	9,2%	9,2%	9,1%
3.	Канада	10,9%	10,9%	9,4%
4.	Німеччина	11,3%	11,3%	11,3%
5.	США	17,7%	17,9%	17,4%
6.	Україна	7,3%	7,6%	6,5%
7.	Фінляндія	9,0%	9,2%	-
8.	Франція	11,6%	11,8%	-
9.	Швейцарія	11,0%	11,3%	-

Джерело: складено автором за даними [3,4]

За станом здоров'я громадян Україна посідає одне із найнижчих рейтингових місць у Європейському регіоні. При цьому одним із визначальних чинників низької якості медичного обслуговування та нерівності громадян у доступі до послуг охорони здоров'я є хронічний фінансовий дефіцит у галузі. Економічна криза в Україні за останні десять років поглибилася, різко зменшилися грошові надходження в бюджет і, відповідно, скоротилися асигнування на охорону здоров'я. Виникла проблема пошуку інших джерел утримання охорони здоров'я.

Став необхідним перехід до страхової медицини, яка передбачає використання, окрім коштів державного бюджету, ще й страхові внески громадян [5].

На сьогодні Україна активно готується до впровадження обов'язкового медичного страхування: тільки з 2000 року було підготовлено 22 законопроекти щодо обов'язкового медичного страхування, але жоден не знайшов підтримки в парламенті, що, пов'язане з неможливістю поділити контроль за фінансовими фондами, які будуть сформовані при впровадженні обов'язкового медичного страхування.

Останніми внесеними законопроектами є законопроекти «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування» №2597 від 21.03.2013 і «Про загальнообов'язкове державне медичне страхування» № 2597-1 від 05.04.2013. Відповідно до них, пропонується створити в Україні спеціальну організацію — Фонд обов'язкового медичного страхування [6,7].

На сьогодні розглядаються дві можливі моделі запровадження обов'язкового медичного страхування: через єдиний страховий фонд з обов'язкового медичного страхування (як у Росії), чи кілька страхових компаній, які надаватимуть відповідні послуги (як у Грузії). При цьому абсолютна імплементація грузинської моделі неможлива через вихідні умови (для порівняння: у Грузії понад 4 мільйони населення).

Кожна з зазначених моделей має свої переваги і недоліки. Так, єдиний фонд передбачає контроль держави, це, по суті, квазістрахування, тобто утвориться ще один фонд соціального страхування у компетенції Міністерства соціальної політики. Якщо ж цей ринок віддати страховим компаніям, виникне конкуренція, але вона може бути й недобросовісною, і компанія збанкрутує. Тому, в такому випадку, мають бути жорсткі критерії відбору таких страховиків. Для запровадження обов'язкового медичного страхування через декілька страхових компаній, необхідно чітко визначити що передбачає медична послуга, визначити її структуру та методологію розрахунку її вартості тощо.

Процес впровадження обов'язкового медичного страхування в Україні є доволі проблематичним, насамперед з погляду фінансування. Основним джерелом у страхуванні є страхові внески, основну частину яких сплачує працююче населення. Розмір цього внеску прогнозується в межах 5-7% заробітної плати. Запровадження обов'язкового медичного страхування призведе до збільшення нарахувань на фонд оплати праці і може призвести до поширення використання роботодавцями тіньових схем виплати заробітної плати та гальмування її зростання.

Необхідна умова для функціонування загальнообов'язкового державного медичного страхування — виведення офіційної заробітної плати працівників із «тіні», оскільки значна частина роботодавців, поряд із офіційною заробітною платою, величина якої становить законодавчо встановлений мінімум, виплачують і неофіційну частину заробітної плати, уникаючи у такий спосіб навантаження на фонд оплати праці. На сьогодні обсяги тіньової економіки в Україні сягають 50 % ВВП. Якщо така тенденція буде зберігатись, то до обов'язкового медичного страхування надходитимуть лише мінімальні страхові внески, чого не

буде достатньо для його функціонування. Слід зазначити, що для забезпечення повноцінного функціонування Єдиного медичного фонду, “у тіні” не може перебувати більше як 20 % заробітної плати [2, с. 14].

Дуже важливим питанням є розмір внесків, що сплачуватимуться до відповідного фонду, та наявність пільг для осіб з низькими доходами. Так, мінімальна заробітна плата в Україні становить 1378 грн. станом на 01.01.2016, а на 01.12.2016 - 1550 грн., середня заробітна плата найбільше складала в м. Київ 7886 грн. на 01.02.2016, по Україні у 2016 році 5142 грн. [4].

Враховуючи різні рівні заробітних плат, Україна повинна застосувати диференціальний підхід до визначення розмірів внесків, надаючи пільги соціально незахищеним категоріям населення та особам з низькими доходами.

Для успішного впровадження концепції обов'язкового медичного страхування в Україні, розроблено ряд основних етапів. До них відносяться: визначення пріоритетності і етапів впровадження нового економіко-організаційного механізму системи охорони здоров'я; розробка та затвердження електронної медичної картки; завершення роботи над розробкою стандартів і клінічних протоколів надання медичної допомоги з чітким визначенням розмірів надання медичних послуг на кожному рівні медичної допомоги; встановлення цінового еквівалента для стандартів надання медичних послуг; визначення ціни планових витрат, які відповідають лікуванню згідно стандартів; встановлення порядку та джерел фінансування затрат на медичну допомогу; встановлення найбільш ефективною і оптимальною системи розподілу грошових коштів, які будуть отримані від джерел фінансування; визначення вимог до посередників, які отримують 40 % коштів і проводять остаточні розрахунки; встановлення порядку укладання договорів між тими, хто надає медичні послуги і тими, хто буде фінансувати надання цих послуг; визначення порядку і системи проведення остаточних розрахунків з медичними установами.

На шляху запровадження в Україні загальнообов'язкового медичного страхування існує ряд суттєвих недоліків: відсутність відповідної організаційної інфраструктури для здійснення медичного страхування; недостатній досвід роботи медичних працівників в умовах договірних відносин; недосконалість спеціалізованих інформаційних технологій [4].

Запровадження обов'язкового медичного страхування в Україні, на нашу думку, потребує: законодавчого врегулювання кола платників страхових внесків і бази для їхнього нарахування, порядок збирання страхових внесків, їхню величину, облік і розподіл; здійснення низки заходів щодо оптимізації мережі лікувальних закладів з метою уникнення необґрунтованих витрат на утримання надлишкових приміщень та персоналу; забезпечення збалансованості обсягів послуг обов'язкового медичного страхування з його фінансуванням.

Отже, на основі аналізу літературних джерел із проблематики запровадження обов'язкового медичного страхування, варто відзначити, що цей вид страхування потребує чіткого визначення правових, організаційних та фінансових засад запровадження такої системи. Ефективне забезпечення прав грома-

дзян на охорону здоров'я є першочерговим соціальним пріоритетом. Дуже важливо, щоб особа, котра стає учасником такої системи, почувалася захищеною.

Література

1. Бермутова К.А. Обов'язкове медичне страхування: перспективи запровадження в Україні [Електронний ресурс] / К.А. Бермутова // Новини медицини та фармації — 2012. - № 17(430). — С. 22-27.
2. Білик О.І. Переваги на недоліки введення обов'язкової форми медичного страхування в Україні / О.І. Білик, С.А. Качмарчик // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». — 2013. — № 767. — С.270—276.
3. Офіційний сайт Всесвітньої організації охорони здоров'я [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.who.int/>.
4. Офіційний сайт державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Лобова О. М. Проблеми запровадження обов'язкового медичного страхування в Україні та заходи щодо їх розв'язання/ О. М. Лобова, Д. В. Акопян // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». — 2015. — № 3. 13.
6. Про загальнообов'язкове державне медичне страхування: проект закону від 05 квітня 2013 року № 2597-1 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46465.
7. Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування: проект закону від 21 березня 2013 року № 2597 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46242.

Л.В. КОВАЛЬЧУК,

здобувач ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України»

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦЕДАВЦІВ ПРИ СТВОРЕННІ НОВИХ РОБОЧИХ МІСЦЬ ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Соціальна та трудова виключеність окремих категорій громадян в Україні є невід'ємним атрибутом розвитку нашого суспільства, що пов'язано із соціально-економічним становищем України в цілому.

Законодавством України визначено: інвалід - особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист. Функції держави щодо інвалідів виявляються у створенні правових, економічних, політичних, соціальних та інших умов для забезпечення їхніх прав нарівні з іншими громадянами для участі у суспільному житті [1].

Законодавством також регламентується обов'язок роботодавців з працевлаштування інвалідів, зокрема підприємці зобов'язані створювати для працевлаштування інвалідів робочі місця, в т.ч. спеціальні робочі місця, вживати додаткових заходів безпеки праці, які відповідають специфічним особливостям відповідної категорії працівників, створювати для інвалідів умови праці з урахуванням індивідуа-

льних програм реабілітації і забезпечувати інші встановлені для інвалідів соціально-економічні гарантії. Підбір робочого місця для інваліда повинен здійснюватись підприємством з урахуванням рекомендацій медико-соціальної експертизи, зазначених в його індивідуальній програмі реабілітації. Крім того, у передбачених законодавством випадках роботодавець повинен організувати навчання та перекваліфікацію працюючого інваліда відповідно до медичних рекомендацій стосовно його інвалідності. Положення законодавства регламентують також окремі особливості трудових відносин при працевлаштуванні інвалідів, зокрема, при прийманні інваліда на роботу забороняється встановлювати для нього випробувальний термін, а у випадку скорочення чисельності або штату працівників інваліди мають переважне право залишитися на роботі при рівній з іншими працівниками продуктивності праці й кваліфікації. Окремі положення також стосуються праці у нічний час та відпустки інвалідів (30 календарних днів для I і II груп, 26 календарних днів для III групи) [2, ст. 26-55].

За даними Головного управління статистики у Львівській області станом на 2015 р. на 1000 осіб населення припадало 66 інвалідів, по Україні в цілому цей показник становить понад 6% населення [3]. Загальна чисельність людей з особливими потребами сягає 2,8 млн., при цьому працевлаштовано трохи більше, ніж чверть, або 755 тисяч осіб, хоча за стандартами Міжнародної організації праці передбачається працевлаштування 50% від загальної чисельності інвалідів у країні.

Забезпечення раціональної зайнятості інвалідів в Україні передбачає такі варіанти їх працевлаштування:

- працевлаштування на відкритому ринку праці, де робочі місця пропонуються як для осіб, які не мають інвалідності, так і для осіб з інвалідністю;
- працевлаштування на спеціалізованих підприємствах, заснованих громадськими організаціями інвалідів. Основною метою таких підприємств є сприяння інвалідам займатися корисною діяльністю, а також навчати та підготувати їх до роботи на відкритому ринку праці;
- працевлаштування на соціально-економічних підприємствах із транзитними та постійними робочими місцями, які створені на базі міжрегіональних центрів професійної реабілітації інвалідів.

Для залучення до зайнятості інвалідів на відкритому ринку праці на законодавчому рівні розроблено механізм, який передбачає встановлення для підприємств (установ, організацій) усіх форм власності фізичних осіб, які використовують найману працю, нормативу робочих місць для працевлаштування інвалідів, а також надання фінансової допомоги роботодавцям на створення робочих місць для працевлаштування інвалідів. Підприємства самостійно здійснюють працевлаштування інвалідів на створена робочі місця, також вони можуть звертатись із заявками у служби зайнятості.

У випадку невиконання встановленого нормативу робочих місць для працевлаштування інвалідів, роботодавці сплачують щороку відповідним відділенням Фонду соціального захисту інвалідів адміністративно-господарські санкції.

Більш активну роль з метою розширення соціальної діяльності бізнесу повинна відігравати держава — в Україні необхідно розробити державні моделі соціального проектування із залученням підприємців. На сьогодні для вирівнювання шансів на працевлаштування інвалідів держава стимулює роботодавців [4]. Для цього використовуються податкові пільги, позики та дотації, які надаються з держбюджету через Фонд соціального захисту інвалідів. Ці пільги повинні стимулювати роботодавців до працевлаштування інвалідів, що зареєстровані у державній службі зайнятості. Проте податкові пільги та позики доступні здебільшого лише підприємствам громадських організацій інвалідів. Це негативно впливає на створення робочих місць на підприємствах інших форм власності, все більш поширеною стає практика працевлаштування інвалідів на 0,25 або 0,3% ставки мінімальної заробітної плати.

У зв'язку з такою ситуацією доцільним є застосування методу квотування із економічними заходами стимулювання роботодавців, при цьому необхідна гнучка система квотування, яка враховуватиме існуючу ситуацію на ринку праці. Оптимізувати працевлаштування інвалідів на відкритому ринку допоможе заміна штрафних санкцій обов'язковими прямими внесками роботодавців до Фонду соціального захисту інвалідів. За такої ситуації держава б мала гарантований ресурс для створення робочих місць, а також це б підвищило її відповідальність за виконання вимог закону щодо створення належних умов для працевлаштування інвалідів. Важливим при цьому є створення чітких критеріїв надання податкових пільг та бюджетних асигнувань. Можливим є також диференційований підхід, за якого стимулювання залучення праці інвалідів залежить від розміру підприємства. У такій ситуації оптимізація існуючої системи економічного стимулювання підприємств призведе не тільки до збільшення бюджетних надходжень, а одночасно сприятиме працевлаштуванню більшої кількості інвалідів на ринку праці України.

Література

1. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» №875-12 від 01.04.2016 // [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/875-12>
2. Кодекс законів про працю №302-08 від 24.02.2016 // [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Головне управління статистики у Львівській області // [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/themes/23/theme_23_2_01.php?code=23&ind_page=stattables
4. Врегулювання проблемних питань працевлаштування та захисту прав інвалідів у сфері праці: практ. посіб. / уклад. О. В. Бабак, І. В. Гладка, Н. М. Малиновська, В. Й. Скаковська ; за заг. ред. В. М. Дьяченка, М. Л. Авраменка. — К. : «Ун-т Україна», Всеукр. центр професійної реабілітації інвалідів, 2007. — 156 с.

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

На сьогоднішній день сільське господарство є надзвичайно перспективною галуззю для Вінницької області, оскільки область багата на родючі землі та має сприятливий клімат. На жаль, держава в цілому та регіон зокрема, сьогодні приділяє недостатньо уваги розвитку сільського господарства, що в свою чергу веде до занепаду цієї галузі. Вирішення зазначеної проблеми потребує комплексного розв'язку як з боку регіону, так і самих підприємств. Тому актуальним є питання аналітичної оцінки сучасного стану сільськогосподарської галузі Вінницької області.

Сільськогосподарське підприємство виступає як суб'єкт господарювання, який має право юридичної особи, або відокремлений підрозділ юридичної особи, що здійснює систематичну виробничу діяльність у галузі сільського господарства. У табл. 1 наведені дані щодо кількості діючих підприємств за основним видом економічної діяльності.

Таблиця 1

Кількість діючих сільськогосподарських підприємств Вінницької області за організаційно-правовими формами господарювання у 2014 році*

Форми	Сільське господарство		Лісове господарство		Рибне господарство	
	усього	%	усього	%	усього	%
Господарські товариства	398	17,2	5	13,9	8	30,8
Приватні підприємства	191	8,2	1	2,8	6	23,1
Виробничі кооперативи	34	1,5	-	-	-	-
Фермерське господарство	1648	71,1	-	-	-	-
Державні підприємства	8	0,4	13	36,1	-	-
Підприємства інших форм господарювання	38	1,6	17	42,2	12	46,1
Усього підприємств	2317	100,0	36	100,0	26	100,0

* Складено авторами на основі даних Головного управління статистики у Вінницькій області [2]

Як видно з табл. 1 найбільшу частку підприємств у сільськогосподарській галузі займають фермерські господарства, а саме станом на 1 листопада 2014 року їх нараховується 1648 штук, або 71,1% у загальній структурі. З метою стабільного розвитку діяльності фермерських господарств необхідно відновити державну підтримку, покращити розвиток тваринництва, рослинництва та інших галузей.

Кожне сільськогосподарське підприємство здійснює реалізацію своєї виготовленої продукції, на яку впливають як природні так і економічні фактори. Більш детально розглянемо реалізацію продукції сільськогосподарськими підприємствами Вінницької області табл. 2.

Таблиця 2

Обсяг реалізованої продукції в галузі сільського господарства Вінницької області за 2012-2014 роки, тис. т.*

Продукція	Роки		
	2012	2013	2014
Зернові культури	2508,1	2577,5	2867,9
Олійні культури	510,5	735,3	867,2
Цукрові буряки	1117,7	588,3	785,6
Картопля	4,5	2,7	2,0
Овочі	6,2	7,0	8,8
Плоди та ягоди	104,0	135,7	102,1
Худоба та птиця	66,0	198,8	305,3
Молоко та молочні продукти	135,9	138,5	142,7
Яйця (млн. штук)	247,6	239,0	266,4
Вовна (тони)	13,5	3,3	5,6

* Складено авторами на основі даних Головного управління статистики у Вінницькій області [2]

Як видно з табл. 2 найбільше сільськогосподарські підприємства Вінницької області спеціалізуються на вирощуванні таких зернових культур, як: пшениця — у 2014 році реалізовано 1100,8 тис. т., що на 95 тис. т. менше ніж порівняно з 2012 роком; другою за обсягом реалізованої продукції є кукурудза — обсяг якої за аналізований період значно зріс з 1006,4 тис. т. у 2012 році до 1423,5 тис. т. у 2014 році. В загальному обсяг реалізованих зернових культур за проаналізований період зріс на 359,8 тис. т. Також спостерігається не менш низький обсяг реалізації олійних культур та цукрових буряків. Так, перший показник характеризується зростанням, з 2012 по 2014 роки він зріс на 356,7 тис. т. Реалізовані цукрові культури показують не стійку тенденцію, яка йде до зменшення на 332,1 тис. т.

Тваринництвом та м'ясо молочними продуктами Вінницька область займається не так широко, як вирощуванням сільськогосподарських культур. Обсяг реалізованого тваринництва, в живій вазі, за досліджуваний період зріс на 239,3 тис. т. Реалізовані молочні продукти також зростають за досліджувані роки 6,8 тис. т.

Розглянуті показники стану сільського господарства свідчать, що дана галузь на відміну від промисловості має позитивну динаміку розвитку. Негативні тенденції можна лише відмітити в переважних обсягах реалізації таких зернових культур, як овес, просо, зернобобові та інші.

Сільськогосподарські підприємства, як і інші види підприємств мають ряд витрат на виробництво та реалізацію продукції. Витрати на виробництво сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Структура витрат сільськогосподарських підприємств Вінницької області за 2012-2014 роки, %*

Витрати	Роки								
	2012			2013			2014		
	Усього	Рослинництво	Тваринництво	Усього	Рослинництво	Тваринництво	Усього	Рослинництво	Тваринництво
Оплата праці	8,0	6,7	16,6	9,1	7,9	15,8	7,0	7,1	7,0
Відрахування на соц.заходи	2,9	2,4	5,8	3,3	2,9	5,8	2,6	2,6	2,6
Матеріальні витрати:	70,7	70,8	70,6	67,7	66,9	72,2	73,3	67,5	86,8
- на насіння і посадковий матеріал	12,5	14,4	-	15,0	18,0	-	10,7	16,7	-
- корми	9,8	-	75,5	12,3	-	75,5	21,1	-	58,9
- іншу продукцію СГ	14,2	16,0	1,8	0,9	0,7	2,1	8,5	0,6	22,7
- мінеральні добрива	21,4	24,7	-	23,0	27,5	-	14,9	23,2	-
- нафтопродукти	14,5	15,7	6,5	17,0	18,9	7,1	14,7	20,8	3,5
- електроенергію	1,4	0,8	5,0	1,7	1,1	4,3	1,6	1,1	2,5
- паливо	0,8	0,9	0,1	1,3	1,5	0,1	1,6	1,3	2,3
- запчастини і ремонт	8,3	8,6	5,8	8,1	8,5	6,2	7,3	10,5	1,5
- оплата послуг і робіт	17,1	18,9	5,3	20,7	23,8	4,7	19,6	25,8	8,6
Амортизація ОЗ	4,8	5,0	3,2	6,4	6,9	3,3	5,1	6,5	1,6
Інші витрати:	13,6	15,1	3,8	13,5	15,4	2,9	12,0	16,3	2,0
- орендна плата за земельні паї	58,3	60,5	-	65,4	67,7	-	58,4	61,5	-
- майнові паї	0,4	0,3	1,8	0,5	0,5	1,1	0,4	0,4	0,5
Усього витрат	100,0	87,0	13,0	100,0	84,7	15,3	100,0	69,7	30,3

* Складено авторами на основі даних Головного управління статистики у Вінницькій області [2]

Як видно з табл. 3 найбільшу частку у структурі витрат сільськогосподарських підприємств займають матеріальні витрати, адже підприємства витрачають найбільшу частку своїх коштів на насіння, мінеральні добрива, оплату послуг, нафтопродукти та інші витрати. Спостерігається нестабільна динаміка даного показника, так у 2014 році він становив 73,3% у загальній структурі, що на 2,6% більше ніж у 2012 році. Більш детально розглянемо структуру матеріальних витрат за 2014 рік на рис. 1.

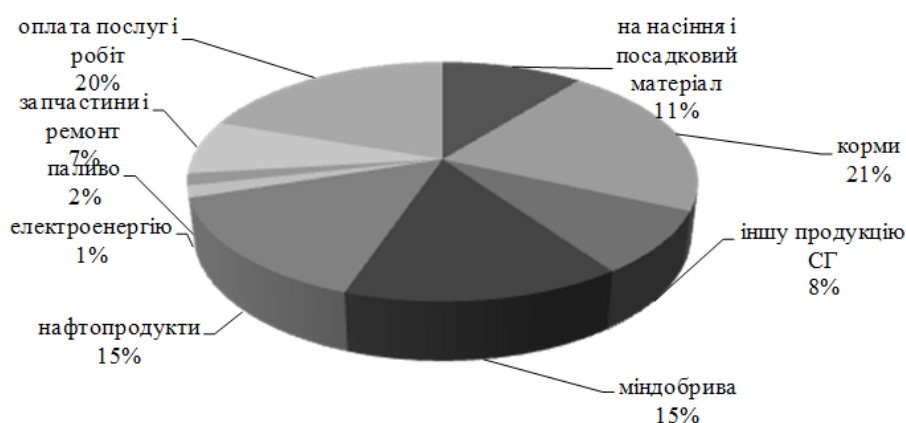

Рис. 1 Структура матеріальних витрат сільськогосподарських підприємств Вінницької області за 2014 рік*

* Складено авторами на основі даних Головного управління статистики у Вінницькій області [2]

Не менш важливими витратами на підприємствах є витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація основних засобів та інші витрати. Дані показники протягом аналізованого періоду мають нестабільну динаміку та займають разом у загальній структурі витрат підприємства близько 30%.

Україна та Вінницька область загалом, за оцінками багатьох вітчизняних і зарубіжних експертів, має великий потенціал для розвитку виробництва екологічно безпечної та органічної продукції. Органічне виробництво становить цілісну систему господарювання та виробництва харчових та інших продуктів, яка поєднує в собі кращі практики, що враховують збереження довкілля, рівень біологічного розмаїття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів належного утримання тварин і методів виробництва, які відповідають певним вимогам до продуктів, зробленим з використанням речовин і процесів природного походження. Органічне виробництво спрямоване на поліпшення здоров'я фермерів, населення в цілому шляхом виробництва високоякісних продуктів харчування, сировини та інших продуктів, збереження родючості ґрунтів і навколишнього середовища, розвиток сільської місцевості та стимулювання місцевого та регіонального виробництва [3].

Підприємства в результаті своєї фінансової діяльності отримують прибуток або ж збиток, що свідчить про стан розвитку підприємства. Розглянемо в табл. 4 фінансовий результат сільськогосподарських підприємств Вінницької області.

Таблиця 4

Фінансовий результат до оподаткування сільськогосподарських підприємств
Вінницької області з 2010 по 2014 рр., млн. грн.*

Роки	Фінансовий результат (сальдо)	Підприємства, які отримали прибуток		Підприємства, які отримали збиток	
		% до загальної к-ті підприємств	Фінансовий результат	% до загальної к-ті підприємств	Фінансовий результат
2010	930,5	72,4	1219,3	27,6	288,8
2011	1846,7	85,5	2048,3	14,5	201,6
2012	1255,3	84,9	1556,7	15,1	301,4
2013	439,9	83,5	980,0	16,5	540,1
2014	121,9	85,6	2687,1	14,4	2565,2

* Складено авторами на основі даних Головного управління статистики у Вінницькій області [2]

Як видно з табл. 4 фінансовий результат до оподаткування сільськогосподарських підприємств Вінницької області з 2010 по 2014 роки має нестабільну тенденцію. Так, найвищий прибуток спостерігався у 2014 році та становив 2687,1 млн. грн. або 85,6% до загальної кількості підприємств. Також за даний період є і ті підприємства які отримали збиток, так найбільша їхня кількість спостерігалася у 2010 році і становила 27,6% до загальної кількості підприємств. Збиток від фінансового результату становить 2565,2 млн. грн. у 2014 році.

Підводячи підсумок зазначеного, можна сказати, що, проводячи аналіз діяльності сільськогосподарських підприємств, необхідно врахувати вплив природно-кліматичних умов, значної тривалості виробничого циклу, місцезнаходження підприємства на результати сільськогосподарського виробництва, проводити оцінку сезонного характеру сільськогосподарського підприємства, якості земе-

льних угідь, розраховувати специфічні показники, що характеризують діяльність сільськогосподарського підприємства [1].

Отже, проведений економічний аналіз підприємств сільськогосподарської діяльності Вінницької області показав, що відбулися позитивні зрушення зокрема:

1. Зросла загальна кількість діючих аграрних підприємств;
2. Підвищилась прибутковість від сільськогосподарської діяльності;
3. Покращились умови діяльності господарств населення та інше.

Однак незважаючи на позитивні зміни діяльності сільськогосподарських підприємств Вінницької області мають місце такі негативні фактори, а саме: низький рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції та високий рівень збитковості від реалізації продукції. Для покращення економічного стану діяльності підприємств необхідна регіональна підтримка вітчизняного сільськогосподарського виробника та стимулювання його діяльності.

Література

1. Аранчій А. В. Інтегральні підходи до оцінювання економічної стійкості аграрних підприємств / А. В. Аранчій, М. О. Удовіченко // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pdaa.edu.ua>.
2. Офіційний веб-сайт Головного управління статистики у Вінницькій області [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.vous.vin.ua>.
3. Писаренко В. В. Реалізація органічної сільськогосподарської продукції через мережу інтернет / В. В. Писаренко // Ефективна економіка. — №3. — 2015. — С.47-53.

Н.С. ЧЕРНІКОВА,

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри філософії, соціології та історії
Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

ЦІННІСНИЙ КОНТЕКСТ СВІТОГЛЯДНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Питання визначення періодизації та виділення характерних рис «поколінь» є вкрай актуальним з огляду на сучасні зміни як у символічній, так і в нормативній соціально-віковій диференціації. Адже представники різних вікових груп, що є результатом соціалізації за різних соціальних умов, по-різному як проявляють себе у процесі соціальної взаємодії, так і позиціонують себе в соціально-політичному просторі. Автори теорії поколінь, американські дослідники Н. Хоув та В. Штраус, наголошують на тому, що покоління об'єднується навколо певних сумісно пережитих подій та визначається певним проміжком часу, під час якого закладаються цінності, які будуть подібними для людей однієї вікової групи, та значно різнитись від цінностей та орієнтирів іншої вікової групи [6, с. 60]. Різниця цих цінностей може породжувати труднощі соціальної взаємодії між представниками різних поколінь у соціумі. Забезпечення здорової спадковості, ціннісної трансмісії, безперервності суспільства органічно пов'язані з відносинами

поколінь, що безпосередньо залежить від розуміння й урахування соціально-психологічних особливостей поколінських груп, і насамперед — підростаючого покоління.

На сьогодні серед соціологів та демографів немає однастайності щодо поколінської ідентифікації вікової когорти сучасної студентської молоді. Деякі дослідники цілковито «розчиняють» її в поколінні Y, або «міленіумів» (1983-2000 р.н.). Проте більшість все ж таки виокремлює когорту молоді 1993-2000/2003 р.н., відзначаючи її соціально-психологічні, аксіологічні особливості, називаючи або перехідним Y (ехо-поколінням), або Поколінням «ЯЯЯ» (Generation MeMeMe), або навіть представниками наступного, Z-покоління (Net Generation, Internet Generation). Узагальнивши найпоширеніші точки зору, сьогоднішніх підлітків і молодь віком від 15 до 20 з невеликим років можна зарахувати до покоління «молодших Y» (саме таку назву пропонуємо застосовувати у даній статті).

Причина наявного полідетермінізму полягає саме у тому, який з критеріїв вважається основоположним у визначенні специфіки даної когорти. Приміром, саме акцентування таких характерних рис молоді, як егоцентризм, надмірна самопрезентація, дозволило Дж. Стейну назвати сучасну молодь «поколінням нарцисів», або «Поколінням ЯЯЯ» (стаття «The Me Me Me Generation», журнал Time, травень 2013 р.) [7]. Характеристика даної когорти як лінивої, егоїстичної і поверхової, амбіційної та високомірної, подана у його статті, викликала бурхливу дискусію навколо особливостей та ціннісних орієнтацій сучасної молоді та, відповідно, наведення безлічі аргументів на їх підтвердження або спростування.

Дана дискусія, абстрагуючись від емоційних звинувачень чи виправдань молоді, продемонструвала насправді об'єктивний факт — зміну поколінської парадигми, необхідність представникам інших поколінь пристосовуватися і рахуватися з тим очевидним фактом, що ця молодь — «не така, як ми», і відповідно, будувати модель міжпоколінської співпраці.

Тож чим «молодші Y» (а серед них і наші студенти) відрізняються від попередніх поколінь? У першу чергу слід зазначити, що вони народились і зростали в епоху глобалізації та постмодернізму; формування їхнього філософського й соціального світогляду відбувалося під впливом таких факторів, як світова фінансово-економічна криза, Веб 2.0, розвиток мобільних технологій. Тож вагомою відмінністю «молодших Y» від попередників є глибока зануреність у цифрові технології. Розвиток мережевих комунікацій: електронної пошти, SMS, та інших медіа-ресурсів на кшталт відеохостингу YouTube та соціальних мереж значно вплинули (й впливають) на формування їхнього світобачення та світосприйняття [4]. І саме з цим фактом доводиться рахуватися представникам попередніх поколінь.

Неоднозначною (з точки зору старших поколінь) психологічною особливістю «молодших Y» є мультизадачність у використанні засобів комунікації та виконанні справ. Слід враховувати той факт, що вони з дитинства звикли одночасно робити кілька речей: виконувати певні завдання, слухати музику, читати стрічку соцмережі, вживати їжу тощо. Тож потенційною проблемою міжпоко-

лінської взаємодії виступає необхідність тривалого зосередження «молодших Y» на єдиному завданні. Проте існує і вектор її потенційного вирішення: завантаження молоді одночасно кількома проектами із використанням ефективної мотивації.

Більшість дослідників констатують, що у «молодших Y» спостерігається розмивання життєвих принципів та ціннісних орієнтирів. Основними причинами, на їхню думку, є швидкі життєві зміни, в результаті яких окремі принципи, і навіть стиль життя в цілому стають застарілими; світоглядний розрив з батьками, неактуальність життєвих принципів старших. До того ж, на формування цінностей «молодших Y» значно впливає інформаційне перевантаження як невід’ємна риса сучасного інформаційного суспільства.

Нове покоління дотримується принципу «живи сучасністю», вважаючи за краще проводити час у своє задоволення і намагаючись ні про що сильно не турбуватися. Головна мета їхнього життя — «бути щасливими» [13]. При цьому у формулі щастя «молодші Y» виокремлюють насамперед такі компоненти, як дотримання фізичного і психологічного комфорту. Тож серед ціннісних пріоритетів молоді чільне місце займає підтримка та збереження фізичної форми, що в сучасному життєвому ритмі потребує більше зусиль, соціальна активність та хобі. Сімейні цінності, поряд зі збереженням їхньої значущості, зазнають у «молодших Y» девальвації внаслідок зміщення акцентів у бік соціальних — кар’єри, матеріального та соціального благополуччя тощо. До того ж, такі риси «молодших Y», як гіперактивність, підвищена конфліктність, перфекціонізм обумовлюють жорстку (персональну, а не корпоративну!) конкуренцію одне з одним задля досягнення власних цілей. Відповідно, викликає занепокоєння знецінення духовних цінностей молоді, що підсилюється впливом негативних факторів соціально-політичного та соціально-економічного життя.

Відтак, у «молодших Y» спостерігається зміна у ставленні до праці. Вони не хочуть працювати так багато, як їх батьки, проте прагнуть до наповнення власного життя змістом, вочевидь вбачаючи у праці засіб для реалізації даної мети: «не жити, що працювати, а працювати, щоб жити». Причому подорожування й відпочинок займають більш чільне місце серед життєвих пріоритетів молоді, ніж у представників попередніх поколінь.

Головним соціально-психологічним трендом для нових поколінь, у тому числі й «молодших Y» є інфантилізація, що знаходить прояв у збереженні дитячих рис у дорослому житті. Наявність даної особливості обумовлює нівелювання понять відповідальності та обов’язку, неготовність визнавати власні провини за зрив або неадекватне виконання певних завдань, очікування від оточуючих тощо безумовної позитивної оцінки своєї діяльності незалежно від її продуктивності чи результативності тощо. Звідси — дитячий егоцентризм та споживче ставлення до життя. Нерідко молоді люди претендують на отримання винагороди не за виконання власних зобов’язань, а просто за сам факт присутності на навчальному/робочому місці [3].

Сучасна студентська молодь є типовим поколінням споживачів; їхній світогляд формувалася в умовах бурхливого розвитку споживацького суспільства, ри-

нкових відносин, рекламного наповнення, що спостерігалось в Україні на зламі століть. Тож покоління, яке ще не стикалося з масовим безробіттям, легко розлучається з грошима. Вони люблять відвідувати кафе, ресторани, купувати технічні новинки. На Заході їх називають «digitalnatives» — людьми цифрових технологій, тому витрати на гаджети вони вважають не марнотратством, а необхідністю [13]. Водночас «молодші Y» досить прискіпливо ставляться до вибору товару (особливо технічного), ретельно вивчаючи його характеристики, проводять ціновий моніторинг (здебільшого, звичайно, в мережі), залишають відгуки на форумах, викладають відео придбаної продукції тощо.

Ще одна характерна риса молодого покоління — це *перфекціонізм*, що з дитинства формується під впливом як найближчого соціального оточення, так інформаційної спільноти в цілому. Життя «міленіумів» проходить під прицілом фотокамер, і на сьогодні це — добровільний вибір більшості людей. З моменту народження дитину вже не залишають у спокої: фотографують, знімають на відео і щедро викладають це у соціальних мережах у відкритому доступі. Тож будь-які форми людської життєдіяльності публічно обговорюються, причому в порівняннях. Звідси — формування перфекціонізму, який часто не дає змоги відчувати радість успіху.[11, с. 150-151]. Так починається й відбувається постійний кругообіг фейків та справжнього в соціальних мережах, що набуває іноді комічних форм. Коли 20-тирічна людина або підліток, із типовими комплексами чи віковими проблемами, відкриває свою сторінку в соціальній мережі і бачить там свято «захисного марнославства» іншого, починається копіювання, імітація, наслідування, і в кінцевому рахунку виникають паттерни. Дистанція ж між паттернами та реальними людьми може бути надзвичайно великою.

Відповідно, надмірний перфекціонізм молоді обумовлює наявність у неї завищеного рівня очікувань, бажання стати кращими у навчанні, професії, роботі. Ось тут і виникає певний дисонанс, адже поряд зі збільшенням запитів — зменшення бажання брати на себе відповідальність, відчувати необхідність в отриманні знань, робити роботу життєвим пріоритетом тощо. До того ж, амбітність і самовпевненість «міленіумів» є підставою для старшого покоління вважати їх зарозумілими. Дійсно, серед характерних рис «молодших Y» дослідники називають непоштивість — упевненість у тому, що всі мають їх поважати, а от їхню повагу ще треба заслужити. Для них характерні впевненість у собі та спілкування на рівних з усіма, що часто спричиняє непорозуміння із дорослими. До речі, на зірок та бренди вони так само дивляться як рівних собі. Це перше покоління, яке не має героїв, зате має кумирів (на кшталт Гаррі Поттера).

Крім того, серед особливостей покоління сучасної студентської молоді необхідно враховувати наступні: *ефективність* - намагання досягти максимальних результатів за мінімальний час та мінімальними зусиллями; *адаптивність* — швидка реакція на найменші зміни, прагматичний конформізм; *інноваційність* — перманентний пошук більш швидкого, ефективного та зручного шляху виконання завдання, залучення чужих ідей задля генерування власних [3].

Сучасна молодь відрізняється оптимістичним ставленням до життя, життєрадісністю, налаштованістю на позитив та охоче вчиться долати труднощі. Важ-

ливе місце серед життєвих пріоритетів «молодших Y» посідає соціальна активність. Тож молоді люди активно долучаються до волонтерської діяльності, беруть участь у різних соціальних проектах. Вони, безумовно, «зелене» покоління, думають про охорону навколишнього середовища більше, ніж будь-хто ще; захист природи — одна з головних цінностей у їхньому житті.

Тож як представникам інших поколінь знайти спільну мову з поколінням «ЯЯЯ»? Цікавитися їхнім життям, говорити з ними про те, що їм цікаво, на їхні питання відповідати в режимі реального часу. Цікавитися їхніми цінностями: як і інші покоління, вони мають свій візуальний образ, свою мову, свої принципи. Усе це потрібно поважати. Перекопувати у тому, що їхні думки поважають і цінують.

Для спілкування з ними використовувати соціальні мережі та форуми — не лише для передавання інформації, а й для прямого спілкування, обговорюючи важливі для них питання: як розвиватися, як стати відповідальною людиною, як досягти життєвої мети тощо. У спілкуванні завжди бути позитивними й оптимістичними, забезпечити їм можливість спілкуватися з мудрими людьми різних поколінь.

Як показали дослідження, 8 з 10 представників «міленіумів» змінити світ вважають за свій прямий обов'язок. «Виросло унікальне ... покоління, .. воно розуміє глобальні проблеми, володіє інструментами, особливо соціальними медіа, для позитивних змін у житті, — пише Д. Джонс, один із засновників One Young World — I форуму молодих лідерів світу. — ...Цифрова революція дає йому змогу впливати на майбутнє, нехтуючи такими «дрібницями», як людський вік чи географія...» [3]. Слід враховувати той факт, що до 2020 року кількість «міленіумів» серед працездатного населення світу становитиме 75-85%.

Література

1. Глотов М. Б. Поколение как категория социологии / М. Б. Глотов // Социологические исследования. — 2004. — № 10. — С. 42–48.
2. Дыльнов Г. В., Шахматова Н. В. Поколенческая организация современного российского общества (специфика современных межпоколенческих отношений) : [коллективная монография] / под ред. Г. В. Дыльнова и Н. В. Шахматовой. — Саратов : Изд-во «Научная книга», 2003. — 321 с.
3. Зрозуміймо покоління «міленіумів» — це наші учні! / [Електронний ресурс]. - // Інформаційно-методичний сайт ІППО Київського університету імені Б. Грінченка. -— Режим доступу : http://ippo.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=2556&Itemid=41
4. Исаева М. А. Поколение / Исаева М. А. // Знание. Понимание. Умение. — 2011. — № 1. — С. 265–268.
5. Лисовский В. Т. Диалектика преемственности поколений // В. Т. Лисовский Социология молодежи : [учебник] / Отв. ред. В. Т. Лисовский. — СПб., 1996. — 361 с.
6. Онищенко А. С. Покоління як соціологічна категорія / А. С. Онищенко // Наукові праці : науково-методичний журнал. — Вип. 222. - Т. 234. - Соціологія. — Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. — С.60-63.
7. Поколение нарциссов: Амбициозные и высокомерные, но пустые / [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.15min.lt/ru/article/vesti/pokolenie-nartsissov-ambitsioznye-i-vysokomernye-no-pustye-504-345747#ixzz3PvjR9kW7>

8. Поняття покоління: сутність і зміст / [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://1nauka.ru/pokoleniya-subekty/35-ponyatie-pokoleniya.html?start=1>
9. Пушина Л. Ю. Поколение как социокультурная общность / Л. Ю. Пушина / Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Серия: Социальные науки. — Н. Новгород : Изд-во ННГУ им. Н. И. Лобачевского. — 2011. — № 3 (23). — С. 28—35.
10. Танчин І. З. Соціологія: [навч. посіб.] / [Електронний ресурс] / І. З. Танчин /. — 3-тє вид., переробл. і доповн. — К. : Знання, 2008. — Режим доступу : http://info-library.com/content/6152_Molod_y_sociologichnomu_konteksti.html.
11. Царенко Н. В. Как понять своего ребенка? Поколение Z и другие / Н. В. Царенко. — Ростов н/Д: Феникс, 2014. — 187, [1] с.
12. Шамис Евгения. Теория поколений, или откуда берутся ценности / [Електронний ресурс] / Е. Шамис. - Режим доступу : <http://rugenations.ru/page/4/>
13. Якими вони виросли, молоді люди покоління Z? / [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://ukrainianblog.info/yakymy-vony-vyrosly-molodi-lyudy-pokolinnya-z/>

Т.В. ШТУЧКА,

аспірант Миколаївського національного аграрного університету

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРА

Завдання підвищення рівня економічної ефективності основної діяльності зумовлює необхідність оцінки рівня організації та управління маркетинговою діяльністю. Маркетингова діяльність не дозволяє застосовувати підходи до оцінки її ефективності, придатні до основної діяльності підприємства. Тому проблеми оцінки ефективності маркетингової діяльності підприємств агропродовольчого сектору сьогодні є актуальними.

Найбільш універсальним є запропонований Кеворковим В.В. підхід до оцінки рівня ефективності маркетингової діяльності підприємства, який полягає у визначенні приростів надходжень виторгу від реалізації продукції протягом певного дискретного періоду після докладання відповідних маркетингових зусиль. Вказана методика ґрунтується на такій таких критеріях: 1) якість, своєчасність і глибина проведених робіт по аналізу кон'юнктури ринку, а також точність розробки прогнозів обсягів реалізації видів та груп продукції на коротко-, середньо- та довгостроковий періоди; 2) здійснення пошуку споживачів основних видів продукції підприємства, виявлення основних причин відмови від укладення договорів на поставку продукції; 3) якість і своєчасність виконання робіт по розробці пропозицій щодо удосконалення та планування асортименту, організації товароруху, реклами, включаючи виставкову діяльність і формування іміджу підприємства, зв'язки з громадськістю та програми стимулювання збуту відповідно до затверджених планів робіт [6].

Підходи, що базуються на кількісних методах оцінки маркетингової діяльності ґрунтуються на співставленні рівня витрат на маркетинг з показниками рівня економічної ефективності діяльності аграрного підприємства. Вони характеризують кінцеві фінансові результати діяльності підприємства. Втім, вказані

підходи заслуговують на увагу, адже вони оперують даними про кінцевий результат будь-яких управлінських зусиль підприємства.

Підходи зарубіжних авторів ґрунтуються на використанні широкого спектру показників, які, як правило, групуються у декілька груп, в залежності від функціонального навантаження маркетингової діяльності та специфіки заходів, що оцінюються. Поряд з цим існують підходи, що ґрунтуються на залученні методів економіко-математичного моделювання. До них відносяться пропозиції Л.О. Стрій, яка пропонує оцінювати ефективність маркетингу підприємства або через систему показників результативності функціонування підсистем маркетингу в структурі управління підприємством, або через оцінку ефективності ринкового розподілу з позиції підприємства та рівня економічної ефективності його діяльності, який у запропонованій авторкою методиці характеризується рівнем рентабельності виробництва та реалізації продукції [3, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13].

Встановлено, що рівень рентабельності не є вичерпною характеристикою ефективності та якості функціонування суб'єкта економічних відносин. Досить часто охоплення більшої частки ринку навіть в умовах зниження рентабельності суттєво посилює позиції підприємства, позитивно впливає на його фінансову стійкість та продовжує життєвий цикл продукції та самого підприємства. Використання цього критерію без урахування рівня прибутковості також дозволяє однобічно оцінити ефективність маркетингу підприємства. Таким чином, очевидно стає необхідність застосування певного узагальнюючого показника, який дозволяв би оцінювати компенсацію розширенням ринкової долі зниження прибутковості і навпаки. Така методика була запропонована Вороновим О.А. та Валькович О.М., і полягає в розрахунку індексу ефективності маркетингової діяльності [14].

Оцінка ефективності маркетингової діяльності може бути виконана через співставлення приросту прибутку від здійснення тих чи інших маркетингових дій з рівнем витрат необхідних для них. Втім, досить складно оцінити саме приріст прибутку, адже не завжди відомо, чим саме він був зумовлений, якщо мова йде про маркетингові дії підприємства. Адже досить типовою є ситуація в менеджменті аграрних підприємств, коли нехтування комплексністю реалізації маркетингової політики за рахунок недофінансування маркетингових дій призводить до зниження рівня економічної ефективності підприємства, причину чого керівництво вбачає саме в низькій ефективності роботи підрозділів, що виконують маркетингові функції, втім, отримання значних результатів виробничо-збутової діяльності за рахунок вдало спланованих та реалізованих маркетингових дій, як правило, є заслугою не маркетингових підрозділів підприємства.

Дослідження показали, що спираючись на наведений огляд методів, методичних підходів та прийомів оцінки ефективності маркетингової діяльності підприємства вважаємо за доцільне використовувати методичний підхід, заснований на поєднанні кількісних, якісних та соціометричних методів. Поєднати вказані методи доцільно в такий спосіб:

— за допомогою соціометричного методу виконується збір даних про ступінь розвитку та рівень організації маркетингу в підприємствах, наприклад, шляхом анкетування;

— після обробки отриманого статистичного масиву даних, виконується ранжирування результатів по кожному з оцінюваних напрямів діяльності;

— застосовується бальна оцінка ранжированих даних;

— результати оцінки доповнюються результатами визначення показників економічної ефективності діяльності підприємства;

— виконується аналіз результатів оцінок різними методами та формуються обґрунтовані значення оціночних показників.

Для формування ефективного механізму маркетингу в підприємствах агропродовольчого сектору доцільно провести дослідження за такими напрямками: перспективи розвитку виробництва та організації реалізації продукції рослинництва та тваринництва; виявлення сучасного стану маркетингової діяльності підприємств агропродовольчого сектору; опрацювання методичних підходів по організації системи маркетингу в підприємствах агропродовольчого сектору залежно від рівня його розвитку, а також на макрорівні; обґрунтування шляхів подальшого розвитку маркетингової інфраструктури агропродовольчого ринку.

Література

1. Кеворков В.В. Маркетинг: регламент бизнес-процесса / Кеворков В.В., Кеворков Д.В. — М.: РИП-Холдинг, 2003. — 290с.
2. Стрий Л.А. Маркетинговое управление на рубеже XXI ст.: системное исследование / Стрий Л.А. — Одесса: АстроПринт, 2000. — 304с.
3. Воронов А.А. Маркетинговый подход к измерению эффективности производства / Воронов А.А., Валькович О.Н. // Маркетинг. — 2002. - №6. — С.32-42
4. Моисеева Н.К. Управление маркетингом: теория, практика, информационные технологии: учебное пособие / Моисеева Н.К., Коньшева М.В. — М.: Финансы и статистика, 2002. — 304с.
5. Aaker D.A. Building strong brands / Aaker D.A. — New York: Free Press, 1996. — 554p.
6. IPA KPMG Marketing effectiveness: a survey of finance directors. — London: Institute of Practitioners in advertising, 1996. — 658p.

УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

А.В. ФУРМАН,

аспірант Академії муніципального управління

РЕАЛІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Державна інформаційна політика - це сукупність головних державних способів та напрямів щодо отримання, використання, поширення та зберігання інформації.

Головні напрями і способи державної інформаційної політики:

- забезпечення громадян доступом до інформації;
- створення національних інформаційних систем та мереж;
- зміцнення основ інформаційної діяльності, а саме: матеріально-технічних, фінансових, організаційних, правових і наукових;
- забезпечення ефективного використання інформації;
- сприяння процесам постійного оновлення, збагачення та зберігання національних інформаційних ресурсів;
- створення загальної системи інформаційної охорони;
- сприяння міжнародній співпраці у сфері інформації і гарантування інформаційного суверенітету України;
- сприяння задоволенню інформаційних потреб закордонних українців [1].

Державна інформаційна політика розробляється і здійснюється органами державної влади загальної компетенції, а також відповідними органами спеціальної компетенції (ст. 6 Закону України “Про інформацію”)[1].

Реалії державної інформаційної політики кричать про низку проблем цієї сфери, а саме:

- неузгоджені окремі законодавчі норми, що регулюють інформаційну сферу (недієва державна система управління медіа-простором, відсутнє єдине бачення напрямів щодо майбутнього розвитку, нерозвинена національна система поширення інформації в глобальному масштабі);
- недостатня українська інформаційна присутність в глобальному медіа-просторі, висока інформаційна залежність від інших держав і медіа-структур;
- занедбаний та нерозвинений стан мережі дротового радіомовлення;
- застарілість технологічного обладнання українських телерадіокомпаній;
- недостатній рівень розвитку інноваційних комунікаційних засобів;
- монополізм кабельного мовлення;
- перехід на цифровий формат мовлення здійснюється надто повільно;

- ринкова стихійність телекомунікаційних мереж і комп'ютеризації, низьке їх керування державою;
- неврегульована підготовка та працевлаштування ІТ—спеціалістів в межах держави;
- державних програм щодо формування інформаційного суспільства створено не достатньо.

Перераховані вище українські інформаційні реалії актуалізують питання щодо вдосконалення державної політики в інформаційній сфері, а саме такі її аспекти:

- визначити механізми державного регулювання відносин у сфері забезпечення реалізації права доступності інформації для кожного;
- зміцнити матеріально-технічні, фінансові, організаційні, правові і наукові основи інформаційної діяльності;
- сприяти безперервному оновленню, збагаченню та зберігання національних інформаційних ресурсів;
- створити потужну й конкурентоспроможну національну систему інформаційного виробництва, що здатна до суспільного об'єднання на ґрунті спільних цінностей, завдань, ідей і сприяння всебічному особистісному розвитку;
- майбутня технологічна модернізація з орієнтацією на розширення присутності в міжнародному розподілі праці у сфері ІКТ;
- сприяти міжнародному співробітництву у сфері інформації й гарантування інформаційного суверенітету України.

Отже, державна інформаційна політика України має сформувати базис для вирішення визначальних завдань суспільного розвитку, найголовніше це створити єдиний український інформаційний простір та його входження до світового інформаційного простору, гарантування інформаційної особистісної, суспільної та державної безпеки.

Література

1. Закон України «Про інформацію» // Відомості Верховної Ради України. — К., 1992. — № 48. — Ст. 650.
2. Арістова І.В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти / За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О.М. Бандурки: Монографія. — Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. — 368 с.
3. Драч І. Інформаційна політика України: Доп. на міжнар. конгресі у Києві “Інформаційне суспільство в Україні - стан, проблеми, перспективи” // Укр. проблеми. - 2000. - № 20. - С. 103-107.
4. Інформаційна політика: навч. посіб. / Г.Г. Попечцов, С.А. Чукут. — К.: Знання, 2008. — 663 с.
5. Концепція національної інформаційної політики України: Законопроект № 4664 від 12.06.2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.gromada.lviv.ua/articles/2009/06/19/903.html>

ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

K. BADUROWICZ, K. BARSZCZEWSKA,

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

DEFINICJA POJĘCIA- ŚRODEK O SKUTKU RÓWNOWAŻNYM DO OGRA NICZEŃ ILOŚCIOWYCH W ORZECZNICTWIE TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI UE DOTYCZĄCYM SWOBODY PRZEPIYU TOWARÓW

Swoboda przepływu towarów jest jednym z kluczowych elementów polityki Unii Europejskiej prowadzonej w celu ustanowienia rynku wewnętrznego. W aspekcie przepływu towarów oznacza to zniesienie przez państwa członkowskie różnego rodzaju barier, które dyskryminują towary pozostałych państw członkowskich i utrudniają obrót wewnątrz Unii [1, s. 39-42]. Zakaz stosowania ograniczeń i środków o skutku podobnym dotyczy barier pozataryfowych, czyli takich środków, które nie są związane z wnoszeniem jakiegokolwiek opłaty przy przekraczaniu granicy przez towar. „Ograniczeniem ilościowym jest każdy przepis bądź środek państwowy, który ogranicza częściowo lub zupełnie import bądź eksport towarów na podstawie takich kryteriów jak ilość, waga, objętość, wartość lub czas. Za ograniczenia importowe należy uznać wszelkiego rodzaju: kontyngenty, plafony, limity, kwoty przywozowe i wywozowe” [2, s. 216.]. W przypadku środków o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych problem braku definicji legalnej został rozwiązany w drodze interpretacji TFUE w słynnych orzeczeniach: Dassonville, Cassis de Dijon oraz Keck.

Pierwsze orzeczenie Trybunału Sprawiedliwości definiujące środek skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych zapadło w 1974 r. w sprawie przeciwko Benoit i Gustave Dassonville. Dotyczyła ona braku wymaganego przez art. 1 belgijskiego dekretu królewskiego nr 57 z 2 grudnia 1934 certyfikatu autentyczności, wystawianego przez producenta produktu. Bracia Dassonville sprowadzili do Belgii zakupioną we Francji szkocką whisky pochodzącą z Wielkiej Brytanii niezaopatrzoną w świadectwo pochodzenia, następnie wystawili własny dokument potwierdzający autentyczność. Władze państwa belgijskiego w związku z powyższym oskarżyły Benoit i Gustave Dassonville o fałszerstwo oraz złamanie przepisów dekretu. Według braci Dassonville uzyskanie przedmiotowego certyfikatu wiąże się ze znacznymi utrudnieniami w przywozie towaru, co skutkuje naruszeniem zakazu stosowania przez państwa członkowskie środków o skutku podobnym

do ograniczeń ilościowych. Trybunał Sprawiedliwości podtrzymał opinię braci Dassonville [3, s. 837].

Formuła Dassonville bardzo szeroko zakreśla krąg zachowań państwa członkowskiego, które są sprzeczne z art. 34 TFUE [4, s. 577]. Stwierdzenie „reguły handlowe” nie odnosi się do etapu produkcyjnego bowiem dotyczy tylko procesu dystrybucji oraz handlu towarami, a wymieniony wyżej zakaz odnosi się zarówno do regulacji prawnych jak i wszelkich działań i zaniechań ze strony państwa członkowskiego mających wpływ na ograniczenie w handlu towarami [5, s. XIV-35].

Z treści formuły Dassonville wynika, że środki wywierające wpływ na import mogą przyjąć formę środków bezpośrednio jak i pośrednio dyskryminujących. Charakter bezpośredni mają regulacje, które traktują importowane towary w sposób wyraźnie gorszy niż towary krajowe. W przypadku dyskryminacji pośredniej przepisy stosowane są w ten sam sposób do produktów krajowych jak i importowanych, natomiast w wyniku wymogu spełnienia dodatkowych kryteriów towar importowany stawiany jest w sytuacji gorszej niż krajowy. Formuła Dassonville dodaje kryterium środków ograniczających handel wewnątrzwspólnotowy. Wyrok ETS w sprawach przeciwko Van de Haar zdefiniował wspomniane wcześniej kryteria: „Jeżeli środek krajowy jest zdolny wpłynąć na handel między państwami członkowskimi, musi być zakwalifikowany jako środek o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych, nawet wtedy, jeżeli wpływ ten jest niewielki i nawet jeżeli produkt importowany może być sprzedawany w inny sposób” [6, s. 1797]. Orzeczenie wyłącza zasadę de minimis.

Dassonville spowodowało, że praktycznie każdy środek wprowadzony przez państwo członkowskie mógł być uznany za niezgodny z Traktatem, nie ważne czy ma on dyskryminujący charakter. W celu zawężenia wykładni pojęcia środek o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych udało się wypracować kompromis w słynnej formule Cassis de Dijon, która zapadła w sprawie 120/78 Rewe-Zentral A.G. przeciwko Bundesmonopolverwaltung für Branntwein [7]. Sprawa dotyczyła likieru z czarnej porzeczki Cassis de Dijon o zawartości alkoholu w przedziale 16-22%. Niemiecka spółka Rewe-Zentral A.G. wystąpiła do Federalnego Monopolu Spirytusowego o wydanie zezwolenia na import przedmiotowego likieru. Urząd odmówił wydania zezwolenia powołując się na regulację krajową która stanowi, że minimalna zawartość alkoholu w likierze musi wynosić co najmniej 25%. Importer zakwestionował decyzję przed sądem krajowym Republiki Federalnej Niemiec co stało się przyczyną wydania przez ETS wyroku wstępnego. Trybunał Sprawiedliwości orzekł, że środkiem o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych są „przeszkody w swobodnym przepływie towarów wynikające, w braku harmonizacji ustawodawstw, z zastosowania do towarów pochodzących z innych państw członkowskich, w których, są zgodnie z prawem, produkowane i wprowadzane do obrotu, przepisów określających wymogi, które towary te muszą spełniać, nawet jeżeli uregulowania te są stosowane bez rozróżnienia do wszystkich towarów [8, s. 32].

Wyrok w sprawie Cassis de Dijon wprowadził zasadę wymogów koniecznych oraz zasadę wzajemnego uznawania standardów. Zgodnie z pierwszą zasadą państwo członkowskie powołując się na ważny i uzasadniony interes publiczny może wprowadzić pewne ograniczenia w swobodzie przepływu towarów pochodzących z innego państwa członkowskiego pod warunkiem spełnienia warunków określonych w formule Cassis de Dijon. Zasada wzajemnego uznawania standardów oznacza, że towar, który został legalnie wyprodukowany w jednym państwie członkowskim oraz został w nim dopuszczony do sprzedaży jest automatycznie dopuszczony do obrotu handlowego w innym państwie członkowskim [9, s. II-58]. Orzeczenie Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości w sprawie likieru Cassis de Dijon było potwierdzeniem uprzednich konstatacji zawartych przede wszystkim w dyrektywie komisji 70/50/EWG [10] jak i w sprawie przeciwko Benoit i Gustave Dassonville.

Orzeczenie Cassis de Dijon w znacznym stopniu wpłynęło na realizację swobody przepływu towarów. Formuła Cassis de Dijon stanowi wyjątek od formuły Dassonville, która przyjmowana jest zbyt szeroko, natomiast wyjątek, który wprowadziła formuła Cassis de Dijon zbyt restrykcyjnie przyjmując warunki konieczne jej zastosowania w związku z czym wciąż wiele środków nie mogło być w ten sposób usprawiedliwionych.

Formuły Cassis de Dijon i formuła Dassonville okazały się niedostatecznie skuteczne w przypadku regulacji krajowych, które mimo niewielkiego wpływu na przepływ towarów pomiędzy państwami członkowskimi mogły zostać zaklasyfikowane jako środki o skutku podobnym do ograniczeń ilościowych. Następstwem takiego stanu rzeczy była zmiana stanowiska Trybunału oraz wydanie przez ETS orzeczenia w sprawach przeciwko Bernardowi Keck i Danielowi Mithouard [11]. Sprawa dotyczyła dwóch menadżerów, którzy odsprzedając towar po cenach dumpingowych złamali przepisy krajowe zakazujące sprzedaży produktów poniżej ceny ich nabycia, w związku z czym zostało w stosunku do nich wszczęte postępowanie karne. Menadżerowie podnieśli niezgodność przepisów krajowych z przepisami Unii Europejskiej zwracając się w trybie prejudycjalnym do Trybunału Sprawiedliwości. ETS orzekł: „Należy natomiast stwierdzić, że w przeciwieństwie do dotychczasowego orzecznictwa, zastosowanie do produktów pochodzących z innych państw członkowskich krajowych przepisów, które ograniczają niektóre sposoby sprzedaży bądź ich zakazują, o ile tylko obowiązują one wszystkie zainteresowane podmioty gospodarcze prowadzące działalność na terytorium krajowym i dotyczą w ten sam sposób, z prawnego i faktycznego punktu widzenia, obrotu produktami krajowymi i produktami pochodzącymi z innych państw członkowskich, nie utrudniają, bezpośrednio ani pośrednio, rzeczywiście ani potencjalnie wymiany handlowej między państwami członkowskimi w rozumieniu w rozumieniu wyroku z dnia 11 lipca 1974 r. w sprawie 8/74 Dassonville, Rec. str. 837”.

Formuła Keck dokonała podziału środków podejmowanych przez państwa na środki dotyczące produktu i środki dotyczące zasad sprzedaży. Na podstawie formuły Keck zasada Dassonville zostaje wyłączona w przypadku gdy przepisy odnoszące się do sprzedaży towarów, dotyczące wszystkich przedsiębiorców pro-

wadzących działalność gospodarczą w danym państwie członkowskim, w jednakowy sposób traktują produkty krajowe jak i importowane. Takie środki ustanowione przez państwo nie wywołują skutku podobnego do ograniczeń ilościowych, a więc art. 34 TFUE nie będzie miał w tym przypadku zastosowania. A contrario na podstawie formuły Keck środkiem o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych jest każda regulacja państwa członkowskiego dotycząca sprzedaży towarów, której adresatami są wszyscy przedsiębiorcy prowadzący działalność gospodarczą w danym państwie wpływająca na sytuację rynkową produktów krajowych i importowanych, stawiając te drugie w gorszej pozycji. Formuła Keck reguluje metody wprowadzania towaru na rynek, a więc reguluje takie kwestie jak: gdzie, kiedy i kto może zbywać oraz reklamować towar.

Na podstawie wyroku ETS w sprawie C-110/05 Komisja przeciwko Włochy na nowo zostało zdefiniowane pojęcie- środek o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych: „Do tego samego pojęcia należy każdy inny środek stanowiący przeszkodę w dostępie do rynku jednego z państw członkowskich towarów pochodzących z innych państw członkowskich” [12]. Potwierdzony następnie w wyroku ETS w sprawie przeciwko Mickelsson [13] Wyrok Komisja v. Włochy zostało powołane kolejne kryterium oceny zgodności przepisów krajowych z art. 34 TFUE, jest nim kryterium „przeszkody w dostępie do rynku”. Zasada ta nie ogranicza w żadnym zakresie formuły Keck, stanowić może natomiast przyjęcie przez ETS zasady de minimis. Przedstawione w ten sposób kryterium może znaleźć swoje zastosowanie w stosunku do przepisów prawa krajowego, które nie odnoszą się do samego towaru i przepisów regulujących wprowadzanie towarów na rynek.

Istnieje bogaty zbiór wyroków definiujących pojęcie środka o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych, poczynawszy od formuły Dassonville, która pojęcie środka o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych definiuje zbyt szeroko, do tego stopnia, że praktycznie każde działanie państwa może stanowić naruszenie art. 34 TFUE. Kolejnym orzeczeniem był wyrok w sprawie Cassis de Dijon, który poza wprowadzeniem zasady wzajemnego uznania, uzupełniał formułę Dassonville wprowadzając wyjątki w postaci wymogów koniecznych. Następnie pojawił się wyrok w sprawie Keck i Mithouard. Doszło do rozróżnienia środków dotyczących produktu oraz środków dotyczących sprzedaży. Najnowsze tendencje rozwijające formuły Keck zostały wyrażone w sprawach Komisja v. Włochy i Mickelsson.

Jak dotąd Trybunał Sprawiedliwości nie wypracował kryteriów, w oparciu o które zostałaby stworzona uniwersalna definicja pojęcia środka o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych. Może w wyniku stopniowej ewolucji orzecznictwa, Trybunał w końcu odnajdzie rozwiązanie, których zastosowanie pozwoli urzeczywistnić w pełni ideę swobodnego przepływu towarów na obszarze rynku wewnętrznego Unii Europejskiej.

Literatura

1. K. Kołodziejczyk: *Rynek wewnętrzny i wspólne polityki*. [w:] W. M. Góralski: *Unia Europejska. Tom II. Gospodarka - Polityka – Współpraca*, Warszawa, 2007.
2. R. Skubisz, *Swoboda przepływu towarów* [w:] R. Skubisz, J-M. Mouton, E. Skrzydło-Tefelska, D. Miasik, E. Całka, J. Dudzik, D. Kiedrowska, M. Mazurek, R. Poździk, *Prawo Europejskie. Zarys Wykładu*, Wydanie III, Lublin 2006.
3. Wyrok ETS z dnia 11 lipca 1974 r. 8/74 Postępowanie karne (oraz cywilne) przeciwko Benoit i Gustave Dassonville, , Zb. Orz. 1974.
4. D. Miasik, *Zakaz ograniczeń ilościowych między państwami członkowskimi* [w:] A. Wróbel (red.), *Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską. Komentarz*. Tom I, Warszawa 2008.
5. P. Dąbrowska, E. Gromnicka, *Zakaz ograniczeń ilościowych i ograniczeń o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych*, [w:] P. Dąbrowska, E. Gromnicka, Ł. Gruszczyński, B. Nowak, A. Pudło, *Swobody Przepływu Towarów*, Wydanie I, Warszawa 2010.
6. Wyrok ETS z dnia 5 kwietnia 1984 r. w sprawach połączonych 177&178/82 Postępowanie karne przeciwko Van de Haar, Zb. Orz. 1984.
7. Wyrok ETS z dnia 20 lutego 1979 r. w sprawie 120/78 Rewe-Zentral A.G. przeciwko Bundesmonopolverwaltung für Branntwein,
8. M. Szwarc-Kuczer, *Ewolucja definicji środka o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych w orzecznictwie TS- od Dassonville do Mickelsson*, „Europejski Przegląd Sądowy”, 2012, nr 1.
9. W. Czapliński, M. Szwarc, *Swoboda przepływu Towarów*, [w:] J. Barcz (red.), *Prawo Unii Europejskiej. Prawo materialne i polityki*, Tom II, Warszawa 2005.
10. Dyrektywa 70/50/EWG w sprawie zniesienia środków mających skutek równoważny do ograniczeń ilościowych w przywozie i nieprzewidzianych innymi przepisami przyjętymi na mocy Traktatu EWG (Dz.U. L 13 z 19.1.1970, s. 29)
11. Wyrok ETS z dnia 24 listopada 1993 r. w sprawach połączonych C-267/91 i C-268/91 Postępowanie karne przeciwko Bernardowi Keck i Danielowi Mithouard, Zb. Orz. 1993..
12. Wyrok ETS z dnia 10 lutego 2009 r. w sprawie C-110/05 Komisja przeciwko Włochy.
13. Wyrok ETS z dnia 4 czerwca 2009 r. w sprawie C-142/05 Komisja przeciwko Mickelsson.

M. BARANOWSKA, I. CĄKAŁA,
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ZASADY OGÓLNE POSTĘPOWANIA ADMINISTRACYJNEGO UREGULOWANE W K.P.A.

1. Definicja i katalog zasad ogólnych.

Postępowania administracyjne uregulowane w kodeksie postępowania administracyjnego, podobnie jak inne postępowania administracyjne i sądowe (cywilne, karne, sądownoadministracyjne), toczą się według pewnych reguł. Te najważniejsze reguły to właśnie zasady ogólne postępowania administracyjnego. Są to podstawowe normy postępowania administracyjnego lub ich logiczne konsekwencje, uznane za takie przez ustawodawcę i wyodrębnione redakcyjnie w rozdziale 2 (art.6-16) działu I k.p.a.

Kodeksowe zasady ogólne postępowania administracyjnego to zasady: praworządności; prawdy obiektywnej; uwzględniania interesu społecznego i interesu obywateli; pogłębiania zaufania obywateli do organów państwa; informowania stron; czynnego udziału stron w postępowaniu; przekonywania; szybkości; nakłaniania do ugody; pisemności; dwuinstancyjności; trwałości decyzji oraz sądowej kontroli decyzji. Katalog ten zawiera zarówno zbiór zasad ogólnych przesadzających o modelu danego postępowania, jak i zasad będących wytyczną dla postępowania organów administracji.

2. Charakter prawny zasad ogólnych.

Wszystkie zasady ogólne mają charakter norm prawnych, nie zaś wskazówek czy zaleceń. Przepisy, które je statuuja, mogą być stosowane samodzielnie, jak również w powiązaniu z innymi przepisami k.p.a. Mogą być stosowane bezpośrednio, bez odnoszenia się do konkretyzujących je przepisów szczególnych.

W wyroku z dnia 4 czerwca 1982r., Naczelny Sąd Administracyjny stwierdził, iż „zasady ogólne postępowania administracyjnego, wyrażone zwłaszcza w art. 7 – 11 k.p.a., są integralną częścią przepisów regulujących procedurę administracyjną i są dla organów administracji wiążące na równi z innymi przepisami tej procedury.”

Naruszenie zasad ogólnych stanowi naruszenie prawa mogące skutkować wadliwością decyzji administracyjnej w postaci: nieważności, wzruszalności, odpowiedzialnością odszkodowawczą bądź też odpowiedzialnością dyscyplinarną.

Spośród innych przepisów k.p.a. zasady ogólne wyróżniają się tym, że:

- 1) określają model procedury karnej
- 2) zajmują wyższą pozycję w hierarchicznej strukturze prawa proceduralnego w tym sensie, że są przesłankami innych reguł prawnych
- 3) są ważniejsze od innych reguł prawnych w kontekście założonych ocen społeczno-gospodarczych i politycznych
- 4) mają charakter ogólny, a konkretyzują się w przepisach dalszych rozdziałów k.p.a., ustanawiających poszczególne instytucje i rozwiązania proceduralne.

Kodeksowe zasady postępowania administracyjnego wykraczają swoją treścią poza kwestie procesowe, część z nich niewątpliwie znajduje zastosowanie także w procesie wykładni i stosowania norm prawa administracyjnego materialnego. Istotna rola zasad ogólnych polega również na tym, że większość z nich ustala obowiązki organów administracji publicznej oraz związane z nimi na zasadzie odbicia tzw. refleksowe uprawnienia stron postępowania.

3. Funkcje zasad ogólnych.

Zasady ogólne postępowania administracyjnego pełnią różnorakie zadania, a wśród nich najczęściej wskazuje się na funkcje:

- 1) ujednolicania praktyki stosowania prawa administracyjnego,
- 2) sterowania działaniami podejmowanymi w ramach uznania administracyjnego,
- 3) pełnienia roli dyrektyw interpretacyjnych,

- 4) zapewnienia elastyczności działań, podejmowanych na podstawie przepisów,
- 5) wypełniania luk w prawie administracyjnym,
- 6) wyznaczania kierunku pracom legislacyjnym.

4. Zakres stosowania zasad ogólnych.

Zasady ogólne, podobnie jak wszystkie inne przepisy działu I k.p.a., dotyczą przede wszystkim jurysdykcyjnego postępowania administracyjnego, czyli postępowania którego celem jest rozstrzygnięcie indywidualnej sprawy w drodze decyzji administracyjnej, i obowiązują w nim w pełnym zakresie.

Natomiast te z zasad ogólnych, które nie odnoszą się wyraźnie tylko do „strony” bądź „decyzji” (a więc pojęć właściwych tylko jurysdykcyjnemu postępowaniu administracyjnemu) mogą i powinny mieć zastosowanie także w innych postępowaniach administracyjnych uregulowanych kodeksem, tzn. w postępowaniach w sprawach skarg i wniosków, w sprawach wydawania zaświadczeń i w sprawach ubezpieczeń społecznych. Są to następujące zasady:

- 1) legalności,
- 2) uwzględniania z urzędu interesu społecznego i słusznego interesu obywateli,
- 3) prawdy obiektywnej,
- 4) pogłębiania zaufania uczestników postępowania do władzy publicznej,
- 5) informowania uczestników postępowania oraz szybkości i prostoty postępowania.

Zasady ogólne k.p.a. stosuje się także w postępowaniach administracyjnych unormowanych poza kodeksem, jeżeli przepisy ustaw lub innych aktów normatywnych regulujących te postępowania zawierają odesłanie do k.p.a. Jeżeli natomiast takiego odesłania nie ma, zasady ogólne powinny być stosowane posiłkowo, w drodze analogii, w przypadkach, gdy w postępowaniach tych brakuje odrębnego uregulowania określonych zagadnień. W postępowaniach takich mogą one mieć także znaczenie wytycznych interpretacyjnych.

Zasady ogólne stosuje się w tzw. postępowaniach wyłączonych, jeśli przepisy regulujące te postępowania odsyłają do k.p.a. Jeżeli takiego odesłania nie ma, dopuszcza się możliwość odpowiedniego stosowania zasad.

Należy również przyjąć możliwość stosowania zasad ogólnych w postępowaniu podatkowym w takim zakresie, w jakim nie zostały uregulowane w ordynacji podatkowej.

Wg G. Łaszczycy na aprobatę zasługuje teza o obowiązywaniu zasad ogólnych we wszystkich postępowaniach zmierzających do podjęcia innych czynności administracyjnych, w tym czynności materialno-technicznych.

Zasady ogólne k.p.a. stosuje się odpowiednio również w postępowaniu egzekucyjnym w administracji. Pełny zakres regulacji prawnej czynności o charakterze procesowym jest zapewniany przez odesłanie w kwestiach nienormowanych w ustawie o postępowaniu egzekucyjnym w administracji do przepisów k.p.a. stosowanych z zachowaniem odpowiedności (z przystosowaniem

do szczególnego charakteru procesowych czynności postępowania egzekucyjnego). Nie wszystkie jednak z zasad ogólnych k.p.a. będą mogły znaleźć zastosowanie w postępowaniu egzekucyjnym, m.in. zasada ugodowego załatwiania spraw o spornych interesach stron (ponieważ organ egzekucyjny nie może zajmować się istotą sprawy, rozpatruje tylko zastosowanie przymusu), czy też zasady trwałości decyzji administracyjnej (rozstrzygnięcia organu egzekucyjnego mają formę postanowienia).

Jak słusznie wskazuje się w literaturze, w postępowaniu administracyjnym, oprócz ww. zasad ogólnych, równocześnie obowiązują także zasady prawa wpływające z Konstytucji, zasady prawa przyjęte w prawie UE oraz zasady wypracowane w doktrynie prawa.

W doktrynie i orzecznictwie zdaje się dominować pogląd, że zasady ogólne postępowania odnoszą się po części także do stosowania prawa, w tym wykładni prawa materialnego. W szczególności dotyczy to uwzględniania z urzędu interesu społecznego i słusznego interesu obywateli. Odmienne poglądy reprezentują niektórzy przedstawiciele doktryny, między innymi A. Wróbel, zdaniem których nie ma potrzeby przenoszenia zasad procesowych do procesu stosowania prawa materialnego, gdyż funkcję tę mogą pełnić zasady konstytucyjne, z których można wywieść analogiczne konsekwencje, jakie wynikają z zasad ogólnych.

Literatura

1. Adamiak B., Borkowski J., Postępowanie administracyjne i sądowoadministracyjne, Warszawa 2015.
2. Bielecki L., Ruczkowski P. (red.), Postępowanie administracyjne, Warszawa 2011.
3. Federczyk W., Postępowanie administracyjne, Warszawa 2015.
4. Jaśkowska M., Wróbel A., Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, Warszawa 2013.
5. Kędziora R., Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, Warszawa 2014.
6. Łaszczyca G. (red.), Kodeks postępowania administracyjnego: komentarz, t.1, Warszawa 2010.
7. Nowak I., Postępowanie administracyjne: podręcznik akademicki z orzecznictwem, Kielce 2012.
8. Ustawa z dnia 14.06.1960 r. - Kodeks postępowania administracyjnego, (Dz.U. 1960 nr 30 poz. 168).
9. Ustawa z dnia 17.06.1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, (Dz.U. 1966 nr 24 poz. 151).
10. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 4.06.1982r., I SA 258/82, ONSA 1982, Nr 1, poz. 54.

POSTĘPOWANIE NIEPROCESOWE – SPRAWY Z ZAKRESU OPIEKI NAD MAŁOLETNIM

Przez pojęcie opieki rozumie się dbałość, troskę i ochronę udzielaną określonej osobie lub nawet rodzinie. Opieka prawna nad małoletnim stanowi formę pieczy nad osobą, dla której została ustanowiona i jej majątkiem, sprawowaną na podstawie tytułu prawnego.

Polski ustawodawca uregulował kwestie dotyczące opieki prawnej w tytule III dziale I i II Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Natomiast postępowanie o ustanowienie opieki i powołanie opiekuna należy w systemie polskiego prawa procesowego do postępowań nieprocesowych.

Postępowanie dotyczące osoby małoletniej wszczyna się na wniosek lub z urzędu. Zgodnie z art. 570 k.p.c. sąd opiekuńczy może wszcząć postępowanie z urzędu, jednak sformułowanie to nie oznacza dowolności. Na podstawie art. 145 § 2 k.r.o. sąd opiekuńczy ma obowiązek ustanowić opiekę jeśli tylko poweźmie wiadomości, że zachodzi podstawa do jej ustanowienia. Każdy, komu znane jest zdarzenie uzasadniające wszczęcie postępowania z urzędu, obowiązany jest zawiadomić o nim sąd opiekuńczy. Taki obowiązek ciąży w szczególności na urzędach stanu cywilnego, sądach, prokuratorach, notariuszach, komornikach, organach samorządu i administracji rządowej, organach policji, placówkach oświatowych, opiekunach społecznych oraz organizacjach i zakładach zajmujących się opieką nad dziećmi lub osobami psychicznie chorymi.

Obowiązek sądu opiekuńczego ustanowienia opieki prawnej nad osobą małoletnią powstaje, gdy rodzice dziecka: nie żyją, są nieznani, nie mają pełnej zdolności do czynności prawnych, zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej a także, gdy władza ich została zawieszona.

K.R.O. jako regułę przyjął sprawowanie opieki przez osobę fizyczną. Zasadniczo jest ona sprawowana nad jedną osobą. Sąd wyjątkowo może powierzyć wspólne stanowienie opieki tylko małżonkom. Istnieje natomiast możliwość ustanowienia jednego opiekuna dla kilku osób, jeżeli nie ma sprzeczności między ich interesami. Opieka nad rodzeństwem powinna być w miarę możliwości powierzona jednej osobie.

Kolejną fazą postępowania opiekuńczego jest poszukiwanie kandydatów na opiekunów. Opiekunem małoletniego powinna być przede wszystkim osoba wskazana przez ojca lub matkę, jeżeli nie byli pozbawieni władzy rodzicielskiej. Pierwszeństwo to ma jednak charakter względny i sąd nie jest nim związany. Podstawowym kryterium mającym znaczenie przy wyznaczaniu opieki jest dobro dziecka, które podlega ocenie w każdej konkretnej sytuacji. Jeżeli opiekunem nie została ustanowiona osoba wymieniona wcześniej, opiekun powinien zostać ustanowiony przez sąd spośród krewnych lub innych osób bliskich. W razie braku

kandydatów z grona najbliższych sąd zwraca się o wskazanie osoby do właściwej jednostki organizacyjnej pomocy społecznej.

Normatywne kryteria jakie powinien spełniać kandydat na opiekuna szczegółowo reguluje art. 148 k.r.o. i są to np. pełna zdolności do czynności prawnych czy posiadanie pełni praw publicznych. Ponadto powinny zostać zbadane kwalifikacje podmiotowe każdego z kandydatów m. in. kwalifikacje moralne, stan zdrowia czy dotychczasowe więzi.

Po stwierdzeniu, że kandydat na opiekuna spełnia wszystkie przesłanki, sąd wydaje postanowienie o ustanowieniu opieki i jednocześnie powołuje na opiekuna konkretną osobę. Takie postanowienie jest skuteczne i wykonalne z chwilą ogłoszenia, chyba że sąd wstrzyma jego wykonanie. Postanowienie o ustanowieniu opiekuna ma charakter konstytutywny. Opiekun ustanowiony przez sąd nie może skutecznie odmówić objęcia opieki. Osobie uchylającej się od tego obowiązku sąd może wymierzyć karę grzywny, którą wymierza się do 5 tys. zł.

Z ważnych powodów sąd opiekuńczy może jednak zwolnić osobę z obowiązku podjęcia opieki. Tryb postępowania w przedmiocie tego zwolnienia wymaga wniosku osoby ustanowionej opiekunem i wyznacza na jego złożenie tygodniowy termin procesowy.

Objęcie opieki, mające charakter deklaracyjny, następuje przez złożenie przyrzeczenia przed sądem opiekuńczym, którego treść zawarta jest w art. 590 k.p.c. Z faktem i datą złożonego przyrzeczenia wiążą się istotne skutki. Z tą bowiem chwilą następuje objęcie opieki, równoznaczne z powstaniem stosunku prawnego opieki.

Po złożeniu przyrzeczenia sąd opiekuńczy wydaje opiekunowi zaświadczenie, które pełni funkcję legitymującą wobec osób trzecich w czynnościach wykonywanych przez opiekuna w ramach sprawowania pieczy nad osobą i majątkiem pozostającego pod opieką. Po zwolnieniu opiekuna lub ustaniu opieki, opiekun zobowiązany jest zwrócić sądowi otrzymane zaświadczenie. Niewykonanie tego obowiązku jest podstawą do wymierzenia grzywny.

Opiekun podlega przy sprawowaniu pieczy nadzorowi sadu opiekuńczego – *ex lege* i w sposób ciągły. We wszystkich ważniejszych sprawach dotyczących małoletniego musi on uzyskiwać zezwolenie sadu opiekuńczego n.p.: na poważniejsze zabiegi medyczne, zmianę imienia lub nazwiska czy uznanie dziecka. Postępowanie wszczynane jest na wniosek, a na postanowienie sądu wydane w tym przedmiocie przysługuje apelacja.

W ramach nadzoru sąd może także żądać od opiekuna wyjaśnień oraz przedstawiania dokumentów związanych z opieką. Ponadto sąd bada sprawozdania i zatwierdza rachunki z zarządu majątkiem. Nie ma przepisów określających treść sprawozdania natomiast przyjmuje się w orzecznictwie i doktrynie, że powinno ono zawierać takie elementy jak wskazanie stanu zdrowia, poziomu rozwoju psychicznego, uzdolnień i predyspozycji czy trudności wychowawczych. Natomiast zakres i treść rachunków z zarządu majątkiem zależy od konkretnej sytuacji, od wielkości czy rodzaju majątku. Dokumenty te powinny być składane sądowi nie rzadziej niż co roku. Nadzór nie może się jednak ograniczać do sprawozdań od

opiekuna, lecz powinien być tak zorganizowany, aby sąd opiekuńczy uzyskiwał regularne i rzeczywiste dane o sposobie sprawowania opieki.

Ustawa rozróżnia ustanowienie opieki i powołanie opiekuna. Analogicznie należy odróżnić ustanie opieki i wygaśnięcie funkcji opiekuna — zwolnienie. Opieka ustaje w następujących przypadkach, gdy małoletni: osiągnie pełnoletność, przywrócona zostanie nad nim władza rodzicielska, a także w chwili śmierci małoletniego. W przypadku ubezwłasnowolnienia całkowitego opieka ustaje z mocy prawa, gdy: orzeczenie o ubezwłasnowolnieniu zostanie uchylone lub zmienione z całkowitego na częściowe, jak również z momentem śmierci os. ubezwłasnowolnionej.

Wygaśnięcie funkcji opiekuna następuje natomiast w wyjątkowych sytuacjach. Przyczyną takiego wygaśnięcia — poza jego śmiercią — jest zwolnienie go przez sąd opiekuńczy. Jest to odrębna instytucja, którą należy odróżnić od zwolnienia od obowiązku podjęcia opieki. Zwolnienie to w przeciwieństwie do omówionej już regulacji następuje po objęciu opieki przez opiekuna. Ustawa rozróżnia przy tym zwolnienie opiekuna z jego inicjatywy jak i zwolnienie z urzędu. Na wniosek opiekuna sąd może go zwolnić z ważnych powodów. Natomiast niezależnie od wniosku osoby sprawującej opiekę, w sytuacji, gdy: jest on niezdolny do sprawowania opieki z przyczyn faktycznych lub prawnych dopuszcza się czynów lub zaniechań, które naruszają dobro pozostającego pod opieką.

W przypadku ustania opieki lub zwolnienia opiekuna przez opiekun ma obowiązek:

- w ciągu 3 miesięcy złożyć rachunek końcowy z zarządu majątkiem podopiecznego, który podlega badaniu i zatwierdzeniu przez sąd na podstawie art. 596 k.p.c. Do wzięcia udziału w badaniu rachunku końcowego z opieki sąd opiekuńczy wezwie osobę, która pozostawała pod opieką, jeżeli ma ona pełną zdolność do czynności prawnych. Natomiast w innych wypadkach — sąd wezwie przedstawiciela ustawowego tej osoby lub jej spadkobierców.
- niezwłocznie oddać majątek osobisty podopiecznego jemu samemu, jego przedstawicielowi ustawowemu lub spadkobiercom
- prowadzić pilne sprawy związane z majątkiem podopiecznego

Sąd opiekuńczy może na wniosek opiekuna przyznać mu za sprawowanie opieki nad osobą jak i majątkiem stosowne wynagrodzenie okresowe lub jednorazowe następujące w dniu ustania opieki lub zwolnienia od niej przez sąd. W postanowieniu o przyznaniu opiekunowi wynagrodzenia sąd upoważnia opiekuna do pobrania wynagrodzenia z dochodów lub majątku osoby pozostającej pod opieką, a w przypadku braku takich dochodów — wypłacane jest ze środków publicznych. Sąd określa wysokość wynagrodzenia na podstawie całokształtu okoliczności sprawy - nie należy się ono gdy nakład pracy opiekuna jest niewielki lub gdy sprawowanie opieki wynika z pełnienia funkcji rodziny zastępczej albo czyni zadość zasadom współżycia społecznego.

Literatura

1. Andrzejewski A., *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2011.
2. Gapska E., Studzińska J., *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2015.
3. Góra – Błaszczykowska A., (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, Warszawa 2016.
4. Ignaczewski J. (red.), *Komentarz do spraw rodzinnych*, Warszawa 2012.
5. Ignatowicz J. Nazar M., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2012.
6. Jakubecki A. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego – komentarz*, Warszawa 2012.
7. Łukasiewicz J. (red.), *Instytucje prawa rodzinnego*, Warszawa 2014.
8. Manowska M. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego – komentarz*, t. II, Warszawa 2015.
9. Smoczyński T., *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2014.
10. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 1964 nr 43 poz. 296).
11. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny (Dz.U. 1964 nr 16 poz. 93).

K. BARSZCZEWSKA, M. JAGUŚ,
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

FUNDUSZ REZERWY DEMOGRAFICZNEJ – ANALIZA, DEZAKTUALIZACJA ZAŁOŻEŃ KONCEPCYJNYCH, KONSEKWENCJE PRZEDTERMINOWYCH TRANSFERÓW JEGO ŚRODKÓW

Od lat 80. XX wieku obserwujemy w Polsce postępujący stan kryzysu demograficznego. Nieustannie spada liczba urodzeń z wprost proporcjonalnym do tego wydłużeniem się średniej długości życia Polaków, co skutkuje ujemnym lub balansującym na granicy zera przyrostem naturalnym. Ilość osób w wieku produkcyjnym i przedprodukcyjnym ciągle maleje, podczas gdy ilość obywateli w wieku poprodukcyjnym wzrasta. Równie istotnym jest problem starzejącego się społeczeństwa. Cały proces determinowany jest, tak jak i wyżej, przez wzrastającą liczbę osób nabywających prawa emerytalne i starszych, wzrost odsetku liczby ludności powyżej 65 roku życia i obniżający się udział dzieci i młodzieży w ogóle populacji. Według Głównego Urzędu Statystycznego długość życia kobiet w 2010r. w porównaniu z 1990r. wzrosła o 5,4 lat, a odpowiednio u mężczyzn o 4,3 lat¹⁸. Przytoczone zjawiska demograficzne stały się bodźcem do zreformowania systemu emerytalnego w Polsce i wprowadzenia Funduszu Rezerwy Demograficznej, który stanowi przedmiot rozważań. Zadaniem funduszu było wspomaganie stabilności finansowej wypłat funduszu emerytalnego zarządzanego przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych, a więc zapewnienie jego efektywnego działania, w szczególności w latach, w których swoje emerytury zaczną pobierać społeczeństwo wyżów demograficznych, a to wszystko przy pomocy środków wcześniej zgromadzonych.

¹⁸ *Prognoza ludności Polski na lata 2008–2035*, Warszawa GUS 2007.

Fundusz Rezerwy Demograficznej wprowadziła ustawa z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych¹⁹, jednakże dopiero trzy lata później, 15 lutego 2002 Minister Pracy i Polityki Społecznej rozporządzeniem nadał mu statut i po 14-dniowym *vacatio legis* Fundusz zaczął realnie funkcjonować, a ZUS rozpoczął przekazywanie części składki emerytalnej na jego poczet. FRD jest to fundusz rezerwowy dla funduszu emerytalnego funkcjonującego w ramach Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Cel funduszu to gromadzenie środków na uzupełnianie środków finansowych wspomnianego funduszu emerytalnego kiedy jego zasoby okażą się niewystarczające z przyczyn demograficznych, na co wskazuje już sama jego nazwa. Stanowi tarczę dla całego systemu emerytalnego w Polsce przed zmianami demograficznymi, które odbijają się na nim niekorzystnie. Zgodnie z art. 60 ust. 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych Fundusz to osoba prawna reprezentowana przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych, działająca na podstawie przepisów tejże ustawy, statutu i rozporządzeń wykonawczych do ustawy.²⁰

Art. 58 ustawy wskazuje na źródła przychodów FRD. Jest on tworzony ze środków pozostających w funduszu emerytalnym na koniec każdego roku kalendarzowego, pomniejszonych o kwotę niezbędną do wypłaty świadczeń w pierwszym miesiącu kolejnego roku kalendarzowego. Ponadto z części składki emerytalnej, z przekazywanych środków z prywatyzacji mienia Skarbu Państwa, z przychodów od ulokowanych środków jakimi dysponuje Fundusz, z odsetek uzyskanych z lokat na rachunkach prowadzonych przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych, które nie stanowią przychodów Zakładu ani Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, a także z innych źródeł, co wskazuje na otwarty katalog źródeł. W pierwotnym założeniu część składek emerytalnych, będących przychodem FRD, miała wynosić 1% podstawy ich wymiaru, jednak z uwagi na deficyt w systemie, jak do tej pory, takiego poziomu nie udało się uzyskać. Jeżeli chodzi o przekazywane środki z prywatyzacji mienia Skarbu Państwa, to początkowo nie odegrały one żadnej roli w gromadzeniu kapitału Funduszu²¹. Dopiero z początkiem 2009 r. zaczęto przekazywać je na poczet FRD, co w krótkim czasie zaczęło stanowić główne źródło przychodów, przed wpływami z tytułu składki emerytalnej oraz zyskami z inwestycji.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych zagospodarowuje środkami zgromadzonymi przez Fundusz na podstawie wieloletniej prognozy kroczącej dochodów i wydatków funduszu emerytalnego²². Inwestowanie ulokowanego kapitału określa ustawa i rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 29 stycznia 2014 r. w sprawie lokowania środków Funduszu Rezerwy Demograficznej²³. Środki mogą być lokowane w bony, obligacje skarbowe i inne papiery wartościowe Skarbu Państwa,

¹⁹ Ustawa z dnia 13 października 1998 o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. 1998 Nr 137 poz. 887).

²⁰ Dalej jako FUS.

²¹ W. Nagel, *Fundusz Rezerwy Demograficznej – dziesięć lat funkcjonowania. Próba bilansu i rekomendacje*, Wiadomości Ubezpieczeniowe 2012, nr 2, s. 97-98.

²² Art. 61 ust.1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. ... , op.cit.

²³ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 29 stycznia 2014 r. w sprawie lokowania środków Funduszu Rezerwy Demograficznej (Dz.U.2013 poz.167).

obligacje emitowane przez Bank Gospodarstwa Krajowego gwarantowane przez Skarb Państwa, papiery wartościowe emitowane przez gminy, związki gmin i miasto stołeczne Warszawa itd.

Stworzenie FRD miało być tzw. poduszką bezpieczeństwa dla całego systemu emerytalnego. Zasoby FRD mogą być również użyte na udzielanie nieoprocentowanych pożyczek uzupełniających środki funduszu emerytalnego na bieżącą wypłatę świadczeń, co ma się przyczynić do utrzymania płynności finansowej FUS. Następuje to na mocy rozporządzenia Rady Ministrów. Pożyczka musi zostać zwrócona nie później niż sześć miesięcy od dnia otrzymania środków przez FUS²⁴. Fundusz, wypłacając świadczenia emerytalne z własnych przychodów, których źródłem są składki na ubezpieczenia emerytalne, wspomaga się dotacjami przekazywanymi z budżetu państwa, łącąc w ten sposób istniejący w systemie deficyt.

Fundusz emerytalny już od początku swojej reformy wykazywał deficyt. U źródła tego problemu leżały zmiany demograficzne zachodzące w społeczeństwie polskim, których tendencja w najbliższych latach nie ma ulec zmianie. Co się z tym wiąże, niedobór środków funduszu z roku na rok będzie wzrastać, a więc i zapotrzebowanie na kapitał Funduszu również będzie się powiększało. Ustawodawca w art. 112 ust.1 ustawy zastrzegł uruchomienie FRD nie wcześniej niż w roku 2009. Pierwotny zamysł dziesięcioletniego okresu zamrożenia w praktyce ograniczył się do lat siedmiu, z uwagi na rozpoczęcie działań od 2002r.

Jak wskazuje art. 61 ustawy gospodarka finansowa FRD odbywa się na podstawie wieloletniej prognozy kroczącej dochodów i wydatków funduszu emerytalnego. Przedmiotem jej jest sytuacja demograficzna i społeczno-ekonomiczna kraju. Umożliwia to Radzie Ministrów racjonalne ułożenie planu gospodarowania środkami Funduszu, aż do roku 2060. Niestety praktyka i rzeczywistość ostatnich lat wskazuje na brak myślenia perspektywicznego wśród naszych rządzących, którzy wykorzystując zasoby FRD przedwcześnie, zaprzepaścili szansę na spełnienie zamierzonych zadań i nie osiągnie celów, dla których go powołano. Fundusz emerytalny ciągle boryka się z problemem deficytu przy wypłacaniu świadczeń emerytalnych obywatelom. Stanowi to przyczynę przedwczesnych transferów kapitału Funduszu, celem ratowania dziury budżetowej systemu emerytalnego. Rada Ministrów po raz pierwszy wykorzystywała zasoby Funduszu Rezerwy Demograficznej już na mocy rozporządzenia z dnia 24 sierpnia 2010 r. w sprawie wykorzystania w 2010r. środków Funduszu Rezerwy Demograficznej na uzupełnienie niedoboru funduszu emerytalnego wynikającego z przyczyn demograficznych²⁵. Jako główną przesłankę nie podano nic ponadto co wynika z nazwy rozporządzenia, a więc „uzupełnienie niedoboru funduszu emerytalnego wynikającego z przyczyn demograficznych”, czyli pozornie wszystko zgodnie z ustawą i warunkami wykorzystywania rezerwy, która w tej sytuacji

²⁴ Art. 59 ustawy z dnia 13 października 1998 r. ... , op.cit.

²⁵ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 sierpnia 2010 r. w sprawie wykorzystania w 2010 r. środków Funduszu Rezerwy Demograficznej na uzupełnienie niedoboru funduszu emerytalnego wynikającego z przyczyn demograficznych (Dz.U nr 163 poz. 1099).

opiewała na kwotę 7,5 mld zł. Idąc śladami minionego roku i działań rządu, Rada Ministrów ponownie w 2011 r.²⁶ zagospodarowała 4 mld zł FRD na poczet funduszu emerytalnego, co uczyniła również dokładnie rok później²⁷ w kwocie 2 mld 887 mln zł, a w kolejnym roku (26 czerwca 2013 r.) przekazując 2,5 mld zł. Dokonywane transfery znacznie uszczupliły zasoby FRD. Analizy jednoznacznie wskazują, że Fundusz nie zdołał zgromadzić tak dużej puli środków, aby móc realnie i efektywnie wypełniać powierzone mu zadania. Lepsza sytuacja kształtowałaby się gdyby procent odprowadzalności składki emerytalnej był równy zamierzeniom, 1% zamiast 0,35%, gdyby środki przekazywane z prywatyzacji mienia Skarbu Państwa zostały przekazywane jeszcze przed rokiem 2009, ale przede wszystkim gdyby okres ochrony Funduszu i niewykorzystywania jego kapitału był znacznie dłuższy od ustawowego oraz gdyby Rada Ministrów nie rozpoczęła przedwczesnego rozdysponowywania rezerwy. Kolejne lata to znaczny wzrost zasobów Funduszu, jednak nie tak znaczny, aby móc udźwignąć ciężar finansowania świadczeń, ponieważ wielkość rezerwy jest niewspółmierna do wysokości wydatków na emerytury w kraju. Korzystanie z rezerwy jest tylko wynikiem złej polityki rządu, który przyczynia się do marginalizacji zadań FRD i niemożności przygotowania systemu na czas, w którym na emerytury zaczną przechodzić obywatele powojennego wyżu demograficznego²⁸. FRD spełni swoją rolę dopiero, kiedy jego kapitał znacznie wzrośnie. Będzie mógł wtedy nie tylko pokryć niedobory zaistniałe w funduszu emerytalnym i realnie wesprzeć system, ale również spełni funkcję gwarancyjną, jaką powinien pełnić, dając tym samym poczucie komfortu obecnym i przyszłym świadczeniobiorcom.

Na koniec należy postawić sobie pytanie co zrobić aby przywrócić zdezaktualizowany Fundusz Rezerwy Demograficznej do jego pierwotnych założeń, zadań i celów. Istotną będzie zmiana polityki prowadzonej przez rząd w stosunku do Funduszu. Władza wykonawcza musi uwzględnić cel i zadania, dla których został on powołany²⁹. Działanie Funduszu musi być kompatybilne z długoterminową polityką rządu, założeniami budżetowymi i polityką pieniężną. Ponadto należy dopasować funkcjonowanie Funduszu do polityki gospodarczej oraz wprowadzić klarowne zasady korzystania z zasobów zgromadzonych, w celu uniknięcia sytuacji z lat poprzednich. Skutki wykorzystywania FRD powinny być rozpatrywane przez szersze i niezależne grono ekspertów, które przedstawi Radzie Ministrów konsekwencje sięgania po rezerwę. Należy powrócić do pierwotnych założeń powołania FRD. Co prawda, okres ochronny upłynął już w roku 2009, jednak mając na względzie łatwość z jaką środki te wykorzystuje rząd, należy rozważyć

²⁶ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 sierpnia 2011 r. w sprawie wykorzystania w 2011 r. środków Funduszu Rezerwy Demograficznej na uzupełnienie niedoboru funduszu emerytalnego wynikającego z przyczyn demograficznych (Dz.U nr 175 poz. 1041).

²⁷ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 sierpnia 2012 r. w sprawie wykorzystania w 2012 r. środków Funduszu Rezerwy Demograficznej na uzupełnienie niedoboru funduszu emerytalnego wynikającego z przyczyn demograficznych (Dz.U nr 159 poz. 950).

²⁸ J. Wantoch-Rekowski, *System ubezpieczeń społecznych...*, op.cit., s. 161

²⁹ Rutecka J., *Fundusz Rezerwy Demograficznej – analiza działalności oraz konsekwencje przedterminowego wykorzystania aktywów*, *Studia i Prace Kolegium Ekonomiczno-Społecznego*, nr 3 (15)/2013, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, s. 115

reaktywacji założeń ustawodawcy z art. 112 ust. 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, czyli do wspomnianego okresu ochronnego. Innym aspektem jest polityka informacyjna prowadzona wśród społeczeństwa. Mało kto wie o istnieniu Funduszu, strukturze funkcjonowania, zadaniach i celach jakie ma on spełniać. Obywatele, dysponując takową wiedzą, mogą śledzić poczynania rządu wobec FRD i wyrażać swoją aprobatę lub dezaprobatę. Podsumowując, należy postawić sobie pytanie: czy z punktu widzenia celu powołania Funduszu kluczowym jest interes bieżącego czy przyszłego podatnika. W przyszłości konieczne może być podwyższenie składki lub zmniejszenie świadczeń emerytalnych³⁰.

Literatura

1. *Prognoza ludności Polski na lata 2008–2035*, Warszawa GUS 2007.
2. Ustawa z dnia 13 października 1998 o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. 1998 Nr 137 poz. 887).
3. W. Nagel, *Fundusz Rezerwy Demograficznej – dziesięć lat funkcjonowania. Próba bilansu i rekomendacje*, Wiadomości Ubezpieczeniowe 2012, nr 2, s. 97-98.
4. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 29 stycznia 2014 r. w sprawie lokowania środków Funduszu Rezerwy Demograficznej (Dz.U.2013 poz.167).
5. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 sierpnia 2010 r. w sprawie wykorzystania w 2010 r. środków Funduszu Rezerwy Demograficznej na uzupełnienie niedoboru funduszu emerytalnego wynikającego z przyczyn demograficznych (Dz.U nr 163 poz. 1099).
6. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 sierpnia 2011 r. w sprawie wykorzystania w 2011 r. środków Funduszu Rezerwy Demograficznej na uzupełnienie niedoboru funduszu emerytalnego wynikającego z przyczyn demograficznych (Dz.U nr 175 poz. 1041).
7. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 sierpnia 2012 r. w sprawie wykorzystania w 2012 r. środków Funduszu Rezerwy Demograficznej na uzupełnienie niedoboru funduszu emerytalnego wynikającego z przyczyn demograficznych (Dz.U nr 159 poz. 950).
8. Rutecka J., *Fundusz Rezerwy Demograficznej – analiza działalności oraz konsekwencje przedterminowego wykorzystania aktywów*, *Studia i Prace Kolegium Ekonomiczno-Społecznego*, nr 3 (15)/2013, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, s. 115

С.С. ВОЛКОВА,

студентка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ІНСТИТУТ ОМБУДСМАНА: ПРОПОЗИЦІЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ОМБУДСМАНА НА ПРИКЛАДІ ПОЛЬСЬКОГО

Сьогодні інститут Омбудсмана займає важливе місце у системі конституційних державних органів, будучи незалежним та необхідним правовим інститутом у національній системі захисту прав людини. Досвід діяльності Уповноваженого з прав людини свідчить про те, що з появою цього інституту в країні почалися позитивні зміни у ставленні до прав і свобод людини.

³⁰ *Ibidem*, s. 117-119.

Питання правового статусу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини знаходять вираз у наукових працях українських фахівців, таких як: Ю. С. Шемшученка та Н. Наулік, В. Я. Тація, М. В. Цвіка, М. В. Косюти, В. Ключкова, Н. І. Карпачової, Т. О. Цимбалістого, К. О. Закоморної, О. В. Марцеляка, Бойцова В. В. та інших, але наявні публікації ще не вирішили у повній мірі всіх існуючих проблем, а скоріше створили базу для їх подальшого наукового дослідження.

Аналіз українського законодавства у порівнянні з іноземним дає підстави вважати, що існуюча в Україні модель інституту омбудсмана є «слабкою» у розрізі його статусу. Це зумовлене відсутністю значного досвіду його функціонування у нашій країні, все ще триваючим етапом його становлення, а отже й необхідністю пошуку оптимальної моделі інституту українського омбудсмана.

Вважаю за необхідне вивчення досвіду становлення інституту омбудсмана, в країнах Східної Європи, а саме у Республіці Польщі, де ця інституція вже функціонує протягом досить тривалого часу, має помітні досягнення у цій сфері та виходячи з їх спільного з Україною історичного минулого, яке наклало певний відбиток на протікання процесів посткомуністичного розвитку а також породжує схожі проблеми організації та функціонування державно-правових інститутів.

Інститут Речника громадянських прав у Польщі (польський омбудсман) не лише гармонійно увійшов до діючої системи державних органів, а й прискорив об'єктивні демократичні перетворення, що відбувалися в країні наприкінці 80-х років. Цьому значною мірою сприяв ідейно-політичний нейтралітет Речника, пропаганда принципів правової держави та ієрархії цінностей, орієнтованих на права людини.

Польська модель Речника з громадянських прав побудована за «сильним» взірцем парламентського омбудсмана стосовно його компетенції та повноважень. Його статус регламентовано Конституцією Республіки Польща від 2 квітня 1997 р. (ст. ст. 80, 103, 191, 208-212) та Законом Республіки Польща «Про Речника Громадянських Прав», ухваленого Сеймом від 15 липня 1987 року. Повноваження польського омбудсмана гарно висвітлені у статті Грекова І.П.

Закон Республіки Польща визначає Речника з громадянських прав як самостійний державний орган, що охороняє права і свободи громадян, встановлені Конституцією Республіки Польща та іншим законодавством.

Законодавство Польщі та України однаково вирішує питання щодо кола суб'єктів, які користуються правом звернення до омбудсмана, приналежності останнього до парламенту (обрання парламентом, надання парламенту інформації щодо стану дотримання прав людини у країні), несумісності посади, строку повноважень, участі уповноваженого у міжнародному співробітництві тощо. У той же час модель омбудсмана Польщі має суттєві відмінності від моделі українського омбудсмана.

Польський законодавець серед вимог до кандидата на посаду Речника висуває наявність юридичної освіти, українське законодавство у свою чергу не мі-

стить подібної вимоги, у ст. 5 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» серед вимог названо високі моральні якості та досвід правозахисної діяльності. Так як правозахисну діяльність можна здійснювати на громадських засадах, без відповідної освіти, то таку вимогу не можна розглядати як тотожню юридичній освіті. Відсутність вимоги щодо наявності юридичної освіти, на мій погляд, є суттєвим упущенням законодавця, адже робота омбудсмана відбувається переважно у правовій площині, потребує знань, вмінь та навичок юридичної кваліфікації діянь, відтак, не зазначаючи таку вимогу до кандидата, законодавець свідомо допускає апріорі непрофесійний підхід Уповноваженого до вирішуваних ним завдань.

В обох країнах омбудсман користується правом недоторканності на весь час своїх повноважень, але в Україні він не може бути без згоди Верховної Ради притягнутий до кримінальної відповідальності або підданий заходам адміністративного стягнення, що накладаються в судовому порядку, затриманий, заарештований, підданий обшуку, а також особистому огляду. У той же час польське законодавство передбачає, що Речника з громадянських прав не може бути затримано або заарештовано, окрім випадку, коли його було застигнуто на місці вчинення злочину, та, якщо його затримання є необхідним для забезпечення належного перебігу провадження. Про затримання негайно повідомляється Маршалок Сейму, який може розпорядитися про негайне звільнення затриманого. Тобто у Польщі недоторканність омбудсмана певним чином обмежена, що можна розглядати як запоруку більш високого ступеня відповідальності посадової особи.

У польському законодавстві поряд з парламентським Речником з громадянських прав запроваджено посаду регіональних Речників, сфера діяльності яких обмежена частиною території країни згідно адміністративно-територіальному поділу. В Україні має місце становлення інституту представників Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Представник — посадова особа, яка призначається і звільняється Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини і якій делегуються повноваження Уповноваженого щодо здійснення його функцій. Представник здійснює свою діяльність за дорученням Уповноваженого у межах делегованих йому повноважень.

Таким чином, представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у межах інституту омбудсмана дуже обмежений у своїй самостійності, представник не має сталих та чітко окреслених меж компетенції, він має виконувати доручення Уповноваженого «від випадку до випадку». Тобто з усіх справ, що розглядаються в межах державного інституту омбудсмана передбачена особиста участь парламентського Уповноваженого, як на початку розгляду справи, коли він приймає рішення про передання справи на розгляд тому чи іншому представнику, так і при прийнятті остаточного рішення по справі. Відтак, особлива «слабкість» інституту українського омбудсмана відчувається на місцевому рівні тоді, коли порушуються права та свободи людини як члена відповідної територіальної громади та виникає необхідність їх оперативного та ефективного захисту.

Між тим гарантованість муніципальних прав і свобод членів територіальних громад — це своєрідний зовнішній механізм обмеження свавілля місцевих чиновників. Вдосконалення процедур і механізмів захисту прав місцевого самоврядування — важливе завдання демократичної держави. Зрозуміло, що загальнодержавний омбудсман самотійно неспроможний охопити своєю діяльністю всі сфери та рівні суспільного життя, в яких порушуються (можуть порушуватися) права окремої особи. На жаль, за українським законодавством не передбачено посади регіонального представника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у розумінні посадової особи, до відання якої на засадах відносної самотійності віднесено вирішення певного кола завдань з охорони прав людини та громадянина у рамках відповідної територіальної громади.

У зв'язку з цим особливий інтерес викликає запровадження інституту регіонального Уповноваженого з прав людини, який успішно функціонує у Польщі у формі бюро представників Речника з громадянських прав при воєводствах, повітах та громадах. Щодо України регіональні Уповноважені могли б обиратися відповідними представницькими органами за поданням їх керівників. Однак слід мати на увазі, що в діяльності цих інститутів неможливі субординаційні відносини, засновані на підпорядкуванні один одному. На мою думку, на принципах координації повинні будуватися відносини лише парламентського Уповноваженого з прав людини з регіональними омбудсманами, стверджуючи конституційне верховенство парламентського Уповноваженого.

З метою запобігання виникненню конкуруючої компетенції, слід окреслити, як зазначив Батанов О. межі гармонійного розвитку та роботи інституту омбудсмана в Україні у всіх його проявах та насамперед відзначити наступне: 1) Конституція України має не перешкоджати утворенню інших омбудс-інститутів, окрім парламентського Уповноваженого з прав людини, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» також має не ставити правових «бар'єрів» таким процесам; 2) необхідно розробити та затвердити положення про регіональних омбудсманів, в якому чітко регламентувати компетенцію регіонального Уповноваженого та основні принципи співпраці з парламентським Уповноваженим; 3) парламентського Уповноваженого необхідно наділити повноваженнями для контролю за всіма регіональними омбудсманами.

На мою думку, модель українського омбудсмана відрізняється від моделі польського в деяких принципових питаннях. Польський омбудсман є яскравим взірцем становлення та належного розвитку цього інституту. Я вважаю, що запозичивши досвід Польщі, розширивши права і обов'язки українського омбудсмана з урахуванням повноважень польського і, навпаки, обмеживши його імунітет, - можливий його динамічний розвиток. Не слід забувати, про введення посади регіонального омбудсмана, що значно полегшить роботу парламентського та зробить захист прав своїх громадян ще легшим та доступнішим.

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ПРИ ВЧИНЕННІ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

Постановка проблеми. Досліджуючи особу злочинця при вчиненні насильницьких злочинів потрібно розуміти, що проблема злочинності виникла не сьогодні, а набагато раніше. Злочинність була викликана розпадом первісного суспільства, створенням держави та розподілом суспільства на класи, появою приватної власності та виникненням пов'язаного з цим економічного інтересу. Злочинність — соціально зумовлене, історично мінливе, порівняно масове та кримінологічне явище, що проявляє себе в системі кримінально-карних діянь на певній території за певний період часу, а також осіб, які їх вчинили [2, с. 60]. Якщо говорити простіше, то злочинність — це сукупність осіб, які вчинили злочин.

Актуальність теми полягає в тому, що якщо досконало вивчити особу злочинця то можна зрозуміти, що саме спонукає осіб до вчинення злочинів, вжити заходів з усунення цих причин, що саме по собі знизить рівень злочинності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед вчених, як зарубіжних так і вітчизняних, вивченню даної теми присвячувались роботи Ю.В. Александрова, А.М. Бандурка, А.П. Гаврилишина, О.М. Джужи, А.Ф. Зелінського, В.С. Медведева, В.О. Коновалова, Я.Ю. Кондратьєва, Л.В. Копець, Н.В. Ліфарєва, А.М. Столярєнка, та інших науковців.

Мета статті полягає у дослідженні саме тих детермінантів, які впливають на психіку людини, що змушують її вчинити злочин та в узагальненні результатів досліджень.

Основні результати дослідження. У межах позитивістського напрямку кримінології розвивались і психологічні підходи вивчення особи злочинця. Дехто з кримінологів, вивчаючи злочинну поведінку, робить акцент на особі злочинця. Розроблені спеціалістами тести сприяють глибшому вивченню особливостей особи правопорушника, уможлиблюють порівняння останніх із законотворчими громадянами, запровадженню індивідуальних заходів запобігання повторній злочинній поведінці [2, с. 88]. У кримінології поняття злочинності трактується по-різному. В першому випадку під ним розуміють особу, яка вчинила діяння, заборонене кримінальним законом і злочинців яких об'єднує лише те, що вони вчинили злочин. А в другому випадку, науковці роблять наголос на якісних відмінностях особи злочинця, від особи не злочинця.

На нашу думку, поняття особа злочинця не можливо трактувати без поняття особа. Поняття особи є одним із найскладніших та основоположним. Навколо нього точиться безліч дискусій, навіть у словниках ви не знайдете однозначного визначення. Ми взяли поняття, яке нам більше підходить, особа — це людина, узята в системі соціально-обумовлених психологічних характеристик, що проявляються в громадських стосунках, що визначають моральні вчинки людини і що є стійкими. А особа злочинця — це сукупність соціальне значущих характеристик, ознак, зв'язків і відносин, які характеризують людину, винну в порушенні криміна-

льного закону, в поєднанні з іншими (неособистими) умовами й обставинами, що впливають на її злочинну поведінку [4, с. 470].

Підсумовуючи погляди науковців щодо поняття особи злочинця, можна визначити, як будь-яку особу, яка вчинила злочин і яку відносять до статусу особи злочинця. Але ми з цим не погоджуємося через те, що поодинокі діяння вчинені з необережності чи навіть з умислом при збігові тяжких обставин в житті людини, не формують в ній особи злочинця.

А саме в цьому випадку формування особи злочинця проходить під час перебування в місцях позбавлення волі, тобто під впливом спілкування в екстремальних умовах та з особами які є злочинцями. В кримінально-правовому значенні особа вважається злочинцем після визнання її судом винною та вступу вироку суду в законну силу і триває до моменту відбуття покарання і погашення судимості. Але нас більше цікавить процес становлення та розвитку цієї особи [5, с. 150].

Кримінологічний аналіз особи злочинця ґрунтується на відмінності особи злочинця від особи не злочинця. Ці відмінності можна зафіксувати в особі злочинця на зовнішньому та внутрішньому рівнях. На внутрішньому рівні відмінністю є негативна (антисупільна) соціальна спрямованість, а на зовнішньому — специфічний вид діяльності — злочинна діяльність. Отже, *основна відмінна риса особи злочинця* полягає в її негативній соціальній спрямованості, носіями якої є властивості особи, що називаються суспільною небезпечністю особи злочинця. Виокремлюють таких злочинців:

- *насильницьких* (агресивних), які посягали на життя, здоров'я, честь і гідність людини — це вбивці, ґвалтівники, хулігани, засуджені за вандалізм;
- *корисливих*, які вчинили крадіжки і розкрадання майна ненасильницькими способами — хабарники, контрабандисти, фальшивомонетники та ін.;
- *корисливо-насильницьких* — бандити, грабіжники, рекетири, корисливі й наймані вбивці;
- *що вчинили злочини проти суспільного порядку управління*;
- *необережних*.

За другим критерієм виокремлюють таких злочинців:

- *випадкових* — вперше вчинили нетяжкі злочини під впливом несприятливих зовнішніх обставин всупереч власним ціннісним орієнтаціям;
- *ситуативних* — схожі з випадковими, але вчиняють тяжкі злочини (умисне вбивство з ревнощів);
- *нестійких* — вчиняють умисні злочини вперше, але раніше вчиняли правопорушення і проступки;
- *злісних* — здійснюють злочинну діяльність тривалий час (у тому числі рецидивісти, лідери організованих злочинних груп);
- *особливо злісних* — «зłodії в законі», «авторитети», лідери організованих злочинних угруповань [1, с. 85].

Виходячи з даної класифікації видно, що найбільш суспільно небезпечними є насильницькі злочинці.

Отже, до некорисливих насильницьких злочинів насамперед належать такі як: вбивство (ст. 115-118 КК України, крім вбивства з корисливих мотивів); усі

види тілесних ушкоджень (ст. 121-125 КК України); побої і мордування (ст. 126 КК України); катування (ст. 127 КК України); погроза вбивством (ст. 129 КК України); зґвалтування та інші статеві злочини (ст. 152-156 КК України); хуліганство (ст. 296 КК України); жорстоке поводження з тваринами (ст. 299 КК України).

Всі вище наведені злочини є умисними злочинами. Об'єктом посягання в яких є фізична особа. Суб'єктом злочину є загальний, але найбільшу їх частину складають чоловіки молодого та середнього віку до 40 років, так як вважається, що саме чоловіки схильні до випадкових компаній, вживання алкоголю, що спричинюють вчинення цих злочинів. А от жінки вчиняють такі злочини з особливою жорстокістю з мотивів ревнощів, заздрощів, помсти та в разі віктимної поведінки потерпілого.

Переважає більшість осіб які вчиняють насильницькі злочини мають низький рівень освіти, велику кількість з яких становлять п'яниці, алкоголіки, наркомани, токсикомани, та особи без певного роду занять і вчиняють його з корисливих мотивів.

Схильність до вчинення насильницьких злочинів з'являється у осіб ще в підлітковому віці. Обставинами, що впливають на виникнення цієї схильності є: вплив сімейних конфліктів, які вирішуються через насильство; вплив середовища в якому перебуває особа (неформальні групи, вживання наркотиків, алкоголю, знущання над слабшими). На думку вчених риси майбутнього вбивці, ґвалтівника, хулігана починають формуватися у 7-8 років.

Рисами насильницьких злочинців є: 1) егоїзм, що нерідко переходить в егоцентризм, при якому вся поведінка особи підкоряється лише її інтересам бажанням і потягам, «що хочу, те і роблю»; 2) є тісно пов'язана з егоїзмом (а нерідко і прямо ним обумовлена) зневага до інтересів і думок окремих членів суспільства, у тому числі навіть найближчих цій людині; 3) відсутність здатності, а часто і бажання поставити себе на місце потерпілого, звідси — відсутність почуття жалю до потерпілого, високий чи низький ступінь жорстокості; 4) переважно афективний характер поведінки, при якій бажання, що виникають в особи, потреби і спонукання відразу ж реалізуються, у тому числі злочинним шляхом.

Деякі вчені (М. Єнікеєв) до основних характерних рис насильницького типу злочинця відносять: дефектність соціальної ідентифікації, емоційну тупість, імпульсивну агресивність [3, с. 45].

Також вчинення насильницьких злочинів пов'язане з агресією. У психології агресія розглядається як поведінка або дія, спрямована на заподіяння фізичної чи психічної шкоди або знищення іншої людини. Готовність окремої особистості до агресії виявляється як негативна риса — агресивність.

Висновки. При вивченні особи злочинця у вчиненні насильницьких злочинів, ми вважаємо, що необхідно визначити соціальні фактори, детермінанти вчинення таких злочинів. Подолавши які, ми зможемо знизити рівень злочинності, попередити її, вжити заходів з усунення цих причин (факторів).

Таким чином, соціальними факторами є:

- поширеність у засобах масової інформації, передусім на телебаченні, пропаганди насильства та жорстокості, деструктивний вплив відеопродукції;

- поширення алкоголізму (порівняно з радянськими часами фіксується збільшення виробництва і споживання алкоголю на душу населення) та наркоманії;
- укорінення в суспільній свідомості цільової настанови на індивідуальне виживання, відсутність соціальних ідеалів, певний ідеологічний вакуум у суспільстві та криза моралі.

Вчені виділяють такі основні детермінанти вчинення насильницьких злочинів:

- утрату особистої перспективи, несприятливі матеріальні та житлові умови, що провокують на агресивні дії;
- підвищену поширеність серед певних груп населення уявлення про припустимість насильницьких дій, стереотипів агресивно-насильницької поведінки в конфліктних ситуаціях;
- віктимну (легковажну, аморальну, протиправну) поведінку потерпілих, яка стала приводом злочину;
- несвоєчасне виявлення правоохоронними органами криміногенних сімейно-побутових ситуацій, незадовільне реагування на такі конфлікти;
- nereагування на погрози розправою щодо потерпілого й інших осіб, побої, нанесення тілесних ушкоджень, катувань, хуліганських вчинків;
- недоліки в діяльності правоохоронних органів у боротьбі з рецидивом злочинів;
- недоліки в охороні громадського порядку та безпеки громадян, в організації патрульно-постової служби міліції, профілактичної діяльності органів внутрішніх справ;
- латентність і безкарність значної частини злочинів проти особи;
- неповноту виявлення осіб, які страждають на психічні захворювання чи аномалії психіки, обставин, що сприяли формуванню антигромадських угруповань молоді;
- не реагування навколишніх на факти застосування насилля, хуліганства, іншої аморальної чи протиправної поведінки;
- недоліки у виховній роботі за місцем проживання та роботи, в організації дозвілля, культурного обслуговування населення та ін. [2, с. 228-229; 5, с. 165].

Література

1. Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. Криминология: Курс лекцій. — К.: МАУП, 2002. — 295 с. — Бібліогр.: с. 288-289.
2. Іванов Ю.Ф. Криминологія: Навч. посіб. / Ю. Ф. Іванов., О. М. Джу́жа. — К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2006. — 264 с.
3. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: Підручник. — 2-ге вид., перероб. і доп. — Х.: Право, 2008. — 240 с.
4. Маклаків А. Р. Загальна психологія. — Спб.: Пітер, 2001. — 592 с.: мул. — (Серія «Підручник нового століття»)
5. Профілактика злочинів. Підручник. Джу́жа О.М., Васи́левич В.В., Гіда О.Ф. Видавництво: К.:Атіка, 2011. — 718 с.

SPECJALNY PODATEK WĘGLOWODOROWY - WYBRANE ZAGADNIENIA NOWEGO PODATKU DOTYCZĄCEGO WYDOBYWANIA WĘGLOWODORÓW W POLSCE

Z dniem 1 stycznia 2016 r. weszła w życie ustawa z 25 lipca 2014 r. o specjalnym podatku węglowodorowym (Dz.U. 2014 poz. 1215 z późn. zm., dalej PWU). Ustawa ta wprowadziła nowy podatek – specjalny podatek dotyczący prowadzenia działalności wydobywczej węglowodorów. Mimo obowiązywania wspomnianej ustawy od 1 stycznia 2016 r., podatnicy będą obowiązani do płacenia tegoż podatku dopiero od 1 stycznia 2020 r.

Zakres przedmiotowy specjalnego podatku węglowodorowego określa art. 1 PWU. Zgodnie z przytoczonym przepisem „Ustawa reguluje opodatkowanie specjalnym podatkiem węglowodorowym(...), zyski z działalności wydobywczej węglowodorów”. Przedmiotem opodatkowania w ujęciu teoretycznym, są stany faktyczne lub prawne, od których zaistnienia ustawodawca uzależnia powstanie obowiązku podatkowego. Przedmiotem opodatkowania w podatku węglowodorowym, będzie zjawisko osiągnięcia zysku z działalności wydobywczej węglowodorów. W związku z tym niezbędne jest określenie pojęć: "węglowodory" oraz "działalność wydobywcza węglowodorów".

Pojęcie węglowodorów ustawa definiuje w pkt 11 art. 2. Zgodnie z treścią tego przepisu, węglowodory to ropa naftowa, gaz ziemny oraz ich naturalne pochodne, z wyjątkiem metanu występującego w złożach węgla kamiennego oraz metanu występującego jako kopalina towarzysząca. Według definicji wskazanej przez ustawodawcę w art. 2 pkt 2 PWU, działalność wydobywcza węglowodorów to działalność w zakresie wydobywania węglowodorów ze złóż, w tym również w zakresie poszukiwania oraz rozpoznawania złóż węglowodorów, prowadzona na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub terytorium znajdującym się poza morzem terytorialnym, będącym wyłączną strefą ekonomiczną. Ustawodawca wskazał także na moment rozpoczęcia prowadzenia działalności wydobywczej węglowodorów. Po pierwsze, może to być dzień uzyskania koncesji na poszukiwanie złoża węglowodorów, koncesji na rozpoznawanie złoża węglowodorów lub koncesji na poszukiwanie i rozpoznawanie złoża węglowodorów. Drugim zdarzeniem może być uzyskanie koncesji na poszukiwanie i rozpoznawanie węglowodorów oraz wydobywanie węglowodorów ze złoża lub koncesji na wydobywanie węglowodorów ze złoża. Po trzecie, dniem rozpoczęcia działalności wydobywczej węglowodorów może być także dzień zgłoszenia projektu robót geologicznych do właściwego organu. Wspomniana działalność kończy się w dniu zakończenia likwidacji zakładu górniczego.

Podatnikami specjalnego podatku dochodowego, zgodnie z art. 3 ust. 1 PWU, są prowadzące działalność wydobywczą węglowodorów osoby fizyczne, osoby prawne oraz jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, w tym

spółki cywilne, których wspólnikom udzielono jednej z koncesji wskazanych w art. 2 pkt 2 PWU. Art. 3 ust. 2 PWU dotyczy sytuacji, w której działalność wydobywcza węglowodorów prowadzona jest w ramach umowy o współpracy. Umowę o współpracy regulują przepisy ustawy z 9 czerwca 2011 roku, Prawo geologiczne i górnicze (Dz. U. 2011 nr 163 poz. 981). Zgodnie z art. 49zi ustawy Prawo geologiczne i górnicze, przez umowę o współpracy strony zobowiązują się do wspólnego wykonywania działalności w zakresie poszukiwania i rozpoznawania złóż węglowodorów oraz wydobywania węglowodorów ze złóż albo wydobywania węglowodorów ze złóż, pod warunkiem uzyskania koncesji, o której mowa w rozdziale 3 oraz zawarcia umowy o ustanowieniu użytkowania górniczego. W przypadku, w którym działalność wydobywcza węglowodorów prowadzona jest w ramach wspomnianej umowy o współpracy podatnikiem, zgodnie z przywołanym już art. 3 ust. 2 Pwu, jest każda strona tej umowy, a jeżeli stroną umowy o współpracy jest spółka cywilna – ta spółka.

Podstawę opodatkowania w specjalnym podatku węglowodorowym stanowić ma zysk z działalności wydobywczej węglowodorów, stanowiący nadwyżkę uzyskanych w danym roku podatkowym przychodów z tej działalności, nad poniesionymi w danym roku podatkowym wydatkami kwalifikowanymi, o czym stanowi art. 13 ust. 1 PWU. Przepis art. 13 ust. 1 komentowanej ustawy wskazuje także, że w sytuacji w której wydatki kwalifikowane przekraczają w danym roku podatkowym sumę przychodów, to różnica stanowiła będzie stratę z działalności wydobywczej węglowodorów, o której wysokość zgodnie z ust. 2 przywołanego artykułu, podatnik będzie mógł obniżyć zysk z działalności wydobywczej węglowodorów w kolejnych latach podatkowych. O przychodach z działalności wydobywczej węglowodorów stanowią art. 8-10 PWU. Zgodnie z art. 8 ust. 1 PWU, przychodami z działalności wydobywczej węglowodorów są otrzymane pieniądze, wartości pieniężne oraz wartość należności uregulowanych w naturze, w tym zaliczki oraz przedpłaty z tytułu dostawy wydobytych węglowodorów. Wydatki kwalifikowane natomiast, zgodnie z art. 11 ust. 1 PWU, będą to wydatki poniesione przez podatnika w celu osiągnięcia przychodów lub zachowania albo zabezpieczenia tych przychodów, w tym wydatki na poszukiwanie, rozpoznawanie, wydobywanie, magazynowanie lub dostawę węglowodorów oraz zakończenie działalności wydobywczej węglowodorów, niezwrócone podatnikowi w jakiejkolwiek formie. Katalog wydatków które nie stanowią wydatków kwalifikowanych, zawiera art. 12 PWU. Zasada jest, że za wydatki kwalifikowane uznaje się wydatki poniesione po 1 stycznia 2016 r. Wyjątki od wspomnianej reguły określone są w art. 26 PWU.

Stawka specjalnego podatku węglowodorowego będzie ściśle związana ze wskaźnikiem R. Znaczenie tego pojęcia ustawodawca określił w art. 2 pkt 12 PWU. Zgodnie z tym przepisem, wskaźnik R jest to stosunek skumulowanych przychodów do skumulowanych wydatków kwalifikowanych. Należy więc zadać pytanie, czym są owe "skumulowane przychody" oraz "skumulowane środki kwalifikowane". Definicje tych pojęć również możemy znaleźć w art. 2 PWU. Zgodnie z pkt. 5 art. 2 PWU, skumulowane przychody to suma przychodów z działalności wydobywczej węglowodorów określonych w art. 8 PWU, uzyskanych od momentu rozpoczęcia

działalności wydobywczej węglowodorów do ostatniego roku podatkowego, dla którego określa się podstawę opodatkowania. Skumulowane wydatki kwalifikowane natomiast, to zgodnie z art. 2 pkt 6 komentowanej ustawy, suma wydatków kwalifikowanych określonych w art. 11, poniesionych od momentu rozpoczęcia działalności wydobywczej węglowodorów do ostatniego dnia roku podatkowego, dla którego określa się podstawę opodatkowania. Zgodnie z art. 14 pkt 1 PWU, w przypadku gdy wskaźnik R będzie mniejszy niż 1,5, to stawka podatku wyniesie 0% podstawy opodatkowania. Art. 14 pkt 2 PWU stanowi natomiast, że w sytuacji w której wskaźnik R będzie równy lub większy niż 1,5 ale mniejszy niż 2, to stawka podatku będzie obliczana według wzoru: $(25 \times \text{wskaźnik R} - 25) : 100$. Natomiast w przypadku w którym wskaźnik R będzie równy lub większy niż 2, to zgodnie z pkt 3 przywołanego art. 14 ustawy, stawka podatku wynosiła będzie 25% opodatkowania. Zgodnie z ust. 2 art. 14 PWU, stawkę podatku obliczoną zgodnie ze wskazanym przez ustawodawcę wzorem zaokrągła się w górę z dokładnością do dwóch miejsc po przecinku. Rozwiązanie jakie przyjął ustawodawca, w związku z określeniem stawki w specjalnym podatku węglowodorowym oznacza, że podatek ten rzeczywiście będzie uiszczany dopiero w sytuacji, w której skumulowane przychody wyniosą co najmniej 150% skumulowanych wydatków kwalifikowanych.

Celem ustawodawcy, jak przeczytać można w uzasadnieniu projektu ustawy o specjalnym podatku węglowodorowym było „zapewnienie trwałego, atrakcyjnego i przejrzystego środowiska regulacyjnego dla branży wydobywczej, stanowiącego jednocześnie impuls inwestycyjny dla polskiej gospodarki oraz sprawiedliwy podział zysków z wydobycia kopalin”. Jak zostało już wspomniane we wstępie niniejszej pracy, na podatnikach podatku węglowodorowego do 1 stycznia 2020 r. nie będzie spoczywał obowiązek jego płatności. Nie oznacza to jednak, że do tego czasu wobec podmiotów będących podatnikami tegoż podatku, przepisy PWU nie wprowadzają żadnych obowiązków. Zgodnie z art. 35 ust. 3 PWU na podmiotach prowadzących działalność wydobywczą węglowodorów, spoczywają obowiązki ewidencyjne oraz związane ze składaniem deklaracji podatkowych, dotyczących omawianego podatku oraz podatku od wydobycia niektórych kopalin.

Literatura

1. Ustawa z dnia 25 lipca 2014 r. o specjalnym podatku węglowodorowym, Dz.U. 2014 poz. 1215.
2. Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. – Prawo geologiczne i górnicze, Dz.U. 2011 nr 163 poz. 981.
3. Rządowy projekt ustawy o specjalnym podatku węglowodorowym, o zmianie ustawy o podatku od wydobycia niektórych kopalin oraz o zmianie niektórych innych ustaw - uzasadnienie, druk sejmowy nr 2351.

М.В. ЗОЛОТАРЕНКО,

студентка Київського університету права НАН України

М.О. ГУЗЕВАТ,

науковий керівник, к.ю.н., доцент кафедри цивільного, трудового права та процесу
Київського університету права НАН України

ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Перехід до ринкової економіки підвищує ступінь розвитку всіх сфер діяльності, які потребують активних заходів, в тому числі, щодо формування ринку страхових послуг, а також дієвого, але виваженого втручання держави у процес його реформування.

Проблема управління розвитку страхового ринку, на даний момент є найбільш актуальною як у теорії, так і в практиці сучасного страхування. Важливість її дослідження пов'язана саме з тим, що ця система на сьогоднішній день остаточно не сформована, як об'єкт державного регулювання: змінюється стан самого страхового ринку, триває постійне удосконалення нормативної бази страхування, відбувається зміни в діяльності державних регулюючих органів.

В Україні державний нагляд за страховою діяльністю здійснюється для ефективного розвитку ринку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків та захисту інтересів споживачів згідно зі статтею 35 Закону України «Про страхування» [1]. Страхове законодавство є фундаментом для будівництва страхового ринку у країні. Воно повинне визначати загальні принципи організації страхової діяльності, форми організації державного регулювання в страхуванні тощо. Одним з важливим напрямів, спрямованих на вдосконалення державного регулювання страхової діяльності в Україні є створення платоспроможного попиту населення на страхові послуги. Це питання повинне вирішуватися, з одного боку, шляхом формування населення в організації свого страхового захисту за допомогою страхування, а з іншого - підвищення рівня життя, що буде сприяти створенню умов для задоволення даної потреби.

В Україні державне регулювання страхової діяльності здійснюється за допомогою двох методів : методу непрямого (через податкову, інвестиційну, тарифну, антимонопольну та іншу політику держави) та методу прямого втручання у процес страхування — проведення законотворчої роботи та організації нагляду та контролю [2, с.54].

У загальній формі цей нагляд виражається у вивченні фінансового положення страховика та його платоспроможності за прийнятим договірним зобов'язанням перед страхувальниками. Саме тому держава не може знаходитись осторонь від страхової діяльності, пов'язуючи інтереси страховиків, населення та економіки в цілому. Основна проблема державного страхового нагляду - величина резервів, що гарантують платоспроможність страховика.

Страховий ринок як частина фінансово-кредитної сфери є об'єктом державного регулювання і контролю в цілях забезпечення його стабільності функціонування з урахуванням значущості страхування в процесі суспільного відтворення.

Взагалі, страхування було об'єктом контролю з боку державних органів, починаючи ще з XV-XVI століття [3, с.71]. Тому, в умовах створення правової держави та розвитку ринкової економіки в Україні, визначення основ регулювання страхової діяльності має важливе значення. Причинами необхідності державного регулювання страхової діяльності в Україні є :

- по-перше, гроші за страховку платяться сьогодні, а потенційна вигода буде отримана в майбутньому, отже, страховика можуть використовувати та втягнути у несправедливий дохід;
- по-друге, страхування є дуже складним предметом, інформаційна асиметрія між страхувальниками та страховика може призвести до того, що споживачі придбають не той страховий продукт;
- по-третє, страхування - це досить прибутковий вид бізнесу, який повинен підлягати оподаткуванню;
- по-четверте, страхування має великі можливості інвестиційної діяльності в якій зацікавлена держава.

Насамперед комерційна діяльність страхової компанії повинна регулюватися з метою створення гарантій достатності коштів у страхових товариствах для виплати страхових відшкодувань при настанні страхових випадків, а платоспроможність компанії — головна ціль контролю з боку державних страхових наглядів.

У світовій практиці існують три типи державного регулювання:

- ліберальний тип передбачає, що операції по страхуванню хоча і підлягають ліцензуванню, проте нагляд за діяльністю страхових компаній відносно слабкий;
- авторитарний тип - це коли кожний конкретний вид страхування проходить процедуру ліцензування і повинен відповідати певній системі вимог щодо правил страхування, конкуренція між страховиками чітко регламентується;
- змішаний тип використовує в певній мірі два зазначених підходи - виважена система регламентації діяльності страхових компаній поєднується з досить гнучкими підходами, які дають можливість забезпечити достатній рівень конкуренції [5, с.79].

На мій погляд, система державного регулювання страхової діяльності , що існує в Україні, за ступенем впливу на розвиток ринку та за методами, що при цьому застосовуються, займає проміжне положення між авторитарним та змішаним типом. На кожний конкретний вид страхування страхова компанія повинна отримати ліцензію. Законодавчі та нормативні акти встановлюють чіткі вимоги до платоспроможності страховиків (розміру статутного капіталу, кількості, порядку формування та порядку розміщення страхових та вільних резервів тощо). Разом з тим, держава гарантує захист інтересів страхових компаній, а також забезпечує умови вільної конкуренції в здійсненні страхової діяльності. Не дозволяється також (за винятком страхування життя) будь-яке централізоване регулювання розмірів страхових тарифів, страхових сум, страхових виплат та інших умов договорів страхування, якщо вони не суперечать законодавству України. Не припускається також втручання з боку держави та інших структур в

роботу страхових компаній, за винятком здійснення своїх повноважень органами державного нагляду.

Іншими словами, страховий нагляд - це контроль за діяльністю страхових компаній, який здійснюється державними органами. Органи страхового нагляду здійснюють перевірку страхових організацій за їх платоспроможністю, надають рекомендації по використанню вільних коштів та страхових резервів, надають ліцензії на здійснення певних видів страхування тощо.

Враховуючи світовий та вітчизняний досвід, можна виділити три форми здійснення державного нагляду за діяльністю страхової організації:

- ліцензування, метою якого є формування інституту страховиків, який відповідає встановленому законодавством України стандарту підприємницької діяльності;

- метою контрольної форми державного нагляду є дотримання інтересів суб'єктів страхової діяльності. предмет зазначеного контролю - ведення страховиком фінансових операцій, пов'язаних з формуванням резервів, розміщенням активів, забезпечення наявності вільних активів;

- статистична форма державного нагляду здійснюється на основі перевірки фінансової звітності, що надається страховиком. Страховики зобов'язані оприлюднювати річну звітність про свою діяльність, бухгалтерський баланс та фінансові результати діяльності за підсумком фінансового року [4, с.93].

Поступово в Україні створюється достатнє правове поле страхової діяльності, яке базується на законодавчій базі та раціональному державному регулюванні, контролі в цій галузі економіки, але говорити про розвиток страхового ринку та страхової справи в Україні досить рано.

Тому вважаю, що роль держави в регулюванні страхової діяльності досить значна, і на мій погляд, повинна зводитись до такого:

- встановлення норм та вимог до функціонування страхових компаній;
- використання фінансового механізму в регулюванні страхової справи;
- контроль за виконанням суб'єктами страхового ринку чинного законодавства України;
- забезпечення стабільності розвитку страхового ринку на основі вдосконалення системи правового забезпечення системи регулювання, нагляду і контролю за діяльністю учасників страхового ринку;
- підвищення капіталізації страховиків і конкурентоспроможності національного страхового ринку;
- посилення державного регулювання й нагляду за діяльністю по перестраховуванню;
- регуляцію оптимального співвідношення між обов'язковим і добровільним страхуванням;
- формування адекватної системи професійної підготовки й сертифікації фахівців зі страхування й забезпечення державної підтримки науково-дослідних робіт;
- підвищення рівня страхової культури у населення.

Отже, здорова макроекономічна і структурна державна політика є суттєвою передумовою стабільності системи страхування й запобіганням серйозним викривленням страхового ринку, оскільки в умовах економічної і фінансової кризи знижується активність на страховому ринку.

У цілому, для наших умов має інтерес: система страхування розвинутих країн, національні системи координації і функціонування страхових організацій, практика страхування і розвитку кооперативних страхових організацій. Не менш важливими видаються поправки до законодавства щодо поширення на страхову діяльність міжнародних стандартів у сфері страхування.

Таким чином, політика держави щодо розвитку страхової діяльності повинна базуватися на зміцненні ринкових засад діяльності його учасників, вдосконаленні нормативно-правової бази, запровадженні міжнародних принципів та стандартів, а також концентруватись на вирішенні зазначених вище потреб, що стримують поступальний розвиток національного страхового ринку.

Література

1. Закон України «Про страхування» // Урядовий кур'єр. - 1996. - 18 квіт. із змінами, внесеними згідно із Законами: № 306/97-ВР від 4.06.97; № 589/97-ВР від 21.10.97; № 684/97-ВР від 3.12.97.
2. Шевченко О.О. Напрями модернізації державного регулювання страхової діяльності в Україні // Бюлетень законодавства — К., — 2010. — С. 52—57.
3. Соболев Р.Г. Сутність державного регулювання страхової діяльності в Україні // Страхова справа — К., — 2009. — С. 67—72.
4. Тищенко Д.О. Необхідність вдосконалення системи державного регулювання страхування в Україні // Ринок цінних паперів України — 2012. — №9. — С. 95—100.
5. Філонюк О.Ф. Страховий ринок України як об'єкт державного регулювання // Інвестиції : практика та досвід. — 2009. — № 22. — С. 73—77.

I. KALISZ, P. OLSZAK,

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

HARMONIZACJA PODATKÓW POŚREDNICH

Przez pojęcie harmonizacji podatków pośrednich (podatku obrotowego i podatku akcyzowego) w krajach Unii Europejskiej rozumiemy proces, który opiera się na zbliżeniu systemów podatkowych krajów członkowskich w taki sposób, aby kwestie podatkowe nie wpływały na przepływ towarów, usług oraz czynników produkcji między tymi krajami. Podatki pośrednie dotyczą obrotu, produkcji i konsumpcji dóbr i usług. Są one elementem składowym ceny, płaconej przez finalnego nabywcę. Ową harmonizację można prosto zdefiniować jako rozwiązanie pomiędzy luźną, niewiążącą koordynacją krajowych przepisów podatkowych, a ich całkowitym ujednoliceniem we wszystkich krajach członkowskich. To pełne ujednolicenie, ze względu na odrębne interesy narodowe, faktycznie jest niemożliwe, istotnie Unia nie stawia sobie takiego celu ani w odniesieniu do podatków pośrednich ani bezpośrednich. Zwykła koordynacja podatków, zwłaszcza

w odniesieniu do podatków pośrednich jest zdecydowanie niewystarczająca dla prawidłowego funkcjonowania jednolitego rynku towarów, usług, siły roboczej i kapitału. W związku z powyższym harmonizacja jest działaniem, które ma na celu znaczne zbliżenie krajowych systemów podatkowych aby zminimalizować potencjalne zakłócenia w funkcjonowaniu tego rynku.

Harmonizacja podatków może być efektem trzech działań: działań legislacyjnych, które podejmowane są na szczeblu Unii przez odpowiednie instytucje mające na celu dostosowanie krajowych przepisów podatkowych; działań realizowanych przez kraje członkowskie z własnej inicjatywy, a stanowiących ich reakcję na stan i zmiany regulacji podatkowych dokonujące się w innych krajach Unii; procesów i zjawisk będących konsekwencją presji o charakterze nieformalnym wynikającej ze wspólnych działań podejmowanych przez kraje członkowskie, np. w obszarze zwalczania tzw. szkodliwej konkurencji podatkowej³¹. Każdy z tych czynników może w konsekwencji prowadzić do takiego samego efektu, czyli do zmniejszenia różnic w odniesieniu do zasad i praktyki stosowania podatków w poszczególnych krajach członkowskich.

Problematyka harmonizacji podatków pośrednich stała się szczególnie ważna po zniesieniu od dnia 1 stycznia 1993 r. kontroli granicznej między państwami Unii tym samym zapewniając swobodny przepływ towarów i usług ponad granicami. W preambule do pierwszej dyrektywy Rady 67/227/EWG z dnia 11 kwietnia 1967 r. w sprawie harmonizacji ustawodawstw Państw Członkowskich dotyczących podatków obrotowych³² przyjęto, że należy wprowadzić w państwach członkowskich takie ustawodawstwo dotyczące podatków pośrednich, które nie będzie pogarszało konkurencji ani utrudniało swobodnego przepływu towarów i usług w ramach wspólnego rynku. Osiągnięcie tych celów wymaga aby zniesione zostało opodatkowanie importu oraz zwolnienie z opodatkowania eksportu. Ten cel może być realizowany poprzez wprowadzenie wspólnego systemu od wartości dodanej. W myśl art. 2 ww. dyrektywy zasada wspólnego systemu podatku od wartości dodanej (inaczej VAT z ang. *Value Added Tax*, podatek od towarów i usług) polega na stosowaniu do towarów i usług powszechnego podatku obciążającego konsumpcję, proporcjonalnego do ceny towarów i usług niezależnie od liczby transakcji. Oznacza to, że przy każdej transakcji zostanie naliczony podatek od wartości dodanej obliczony od ceny towarów lub usług według stawki właściwej dla tych towarów i usług, po odliczeniu podatku od wartości dodanej poniesionego przy nabyciu różnych elementów kosztowych, przy czym mechanizm ten jest stosowany aż do poziomu sprzedaży detalicznej włącznie³³. Oddaje to podstawowe cechy prawne podatku od wartości dodanej, funkcjonującego na obszarze Unii Europejskiej, tj. powszechność, wielofazowość oraz neutralność ekonomiczna. Rozwinięcia ww. cech nastąpiły w innych dyrektywach. Podstawowa dyrektywa, która miała największe znaczenie to szósta dyrektywa Rady 77/388/EWG z dnia 17 maja

³¹ L. Oręziak: Konkurencja podatkowa i harmonizacja podatków w ramach Unii Europejskiej. Implikacje dla Polski, Wyższa Szkoła Handlu i Prawa im. Ryszarda Łazarskiego w Warszawie, Warszawa 2007 s. 141

³² Dz. Urz. UE L 71 z 14.04.1967, s.1301 z późn. zm.; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 9, t.1, s.3

³³ R. Mastalski, E.Fojcik-Mastalska: „Prawo finansowe wyd. 2 rozszerzone”, Warszawa 2013 s.314.

1977r. (wielokrotnie zmieniana i uzupełniana), aktualnie zastąpiona dyrektywą Rady 2006/112/WE z dnia 28 listopada 2006 roku w sprawie wspólnego systemu podatku od wartości dodanej, w sprawie harmonizacji ustawodawstw Państw Członkowskich. Można przyjąć, że postanowienia tej dyrektywy tworzyły pewnego rodzaju konstrukcję analizowanego podatku, a wiele z nich nadawało się do tego, aby stosować je w sposób bezpośredni ze względu na przepisy, które były jasne i bezwarunkowe. Ta owa konstrukcja ujęta w szóstej dyrektywie ma swoje odzwierciedlenie w przepisach obowiązującej ustawy z dnia 11 marca 2004 roku o podatku od towarów i usług, mimo iż w miejsce tej szóstej dyrektywy została wprowadzona inna. Jedyne wnioski jakie nasuwa się w tej sytuacji to, że mimo zastąpienia szóstej dyrektywy, dyrektywą 2006/112/WE w dalszym ciągu konstrukcja podatku od towarów i usług unormowana w ustawie z 2004 roku opiera się na postanowieniach szóstej dyrektywy. Prawo unijne wykształciło kilka dyrektyw, które w sposób znaczący odnoszą się do omawianego tematu. Dyrektywa Rady 91/680/EEG z dnia 16 grudnia 1991 roku uzupełniła wspólny system podatku od wartości dodanej i zmieniającą dyrektywę 77/388/EEG w celu zniesienia granic fiskalnych normuje ważną dla funkcjonowania podatku od wartości dodanej problematykę miejsca poboru tego podatku według zasady państwa przeznaczenia i według zasady państwa źródła³⁴. Zaś dyrektywa, która zmieniła 77/388/EEG to dyrektywa z dnia 17 czerwca 1999 roku - 1999/59/WE w zakresie podatku od wartości dodanej stosowanego do usług telekomunikacyjnych. W tym przypadku należy także wspomnieć o dyrektywie z 7 maja 2002 roku - 2002/38/WE w odniesieniu do usług radiowych i telewizyjnych.

Analizując specjalny podatek obrotowy o charakterze konsumpcyjnym taki jak akcyza, a w szczególności jego proces harmonizacji należy wskazać dyrektywę Rady z 16 grudnia 2008 roku będącą podstawowym aktem prawnym unijnym w sprawie ogólnych zasad dotyczących podatku akcyzowego. Dyrektywa ta uchyliła inną dyrektywę - 92/12/EEG³⁵. Zgodnie z treścią dyrektywy z 16 grudnia 2008r. ustanawia się ogólne zasady związane z podatkiem akcyzowym nakładanym bezpośrednio lub pośrednio na konsumpcję produktów energetycznych i energii elektrycznej, alkoholu i napojów alkoholowych oraz wyrobów tytoniowych. Wyroby objęte procesem harmonizacji podlegają podatkowi akcyzowemu zarówno w czasie produkcji jak i w czasie importu na terytorium Unii Europejskiej. Zgodnie z art. 7 ust. 1 dyrektywy 2008/118/WE podatek akcyzowy stał się wymagalny w momencie dopuszczenia do konsumpcji w państwie członkowskim, w którym to nastąpiło. Najprościej mówiąc dopóki znajduje się w składzie podatkowym dopóty zawiesza się obciążenie tym podatkiem (z pewnymi wyjątkami). Składem podatkowym jest miejsce, gdzie produkty podlegające podatkowi akcyzowemu są produkowane, przetwarzane, przechowywane, odbierane lub wysyłane na podstawie procedury zawieszenia podatku akcyzowego przez uprawnionego prowadzącego skład podatkowy

³⁴ Ibidem s. 315.

³⁵ Dz. Urz. UE L 9 z 14.01.2009, s.12 z późn. zm.

w ramach jego działalności³⁶. Oprócz ww. dyrektywy można też wskazać inne szczegółowe dyrektywy odnoszące się do takich kwestii jak restrukturyzacja wspólnotowych przepisów ramowych dotyczących opodatkowania produktów energetycznych i energii elektrycznej, podatków akcyzowych od alkoholu i napojów alkoholowych itd. O harmonizacji podatków pośrednich, takich jak VAT czy akcyza wspomina także bezpośrednio artykuł 93 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską (TWE). Artykuł 93 TWE był podstawą uchwalenia przez Radę dyrektyw dotyczących podatku VAT, a w szczególności, obowiązujących obecnie, I i VI dyrektywy, które określają główne zasady funkcjonowania wspólnego systemu podatku od wartości dodanej w Państwach Członkowskich³⁷.

W czasie przygotowywania i uchwalania TWE istniała świadomość, że wraz z wyeliminowaniem cel w handlu między krajami Wspólnoty, powstanie poważne ryzyko zastąpienia cel przez kraje członkowskie podatkami wewnętrznymi. Z tego względu postanowienia traktatu (art. 90-97) zawierają zakaz takiego postępowania i stanowią podstawę do harmonizacji krajowych przepisów dotyczących podatku obrotowego, akcyzy i innych form opodatkowania pośredniego³⁸. Jednym z podstawowych warunków prawidłowego funkcjonowania jednolitego rynku europejskiego było zniesienie różnic w systemach fiskalnych poszczególnych państw członkowskich. Pierwszym posunięciem w stronę zbliżenia systemów podatkowych było ujednolicenie podatków pośrednich stosowanych niegdyś w krajach Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej. Stworzenie rzeczywiście neutralnych (bezstronnych) warunków konkurencji na wspólnym rynku oznacza konieczność zapewnienia na nim wspólnego systemu podatków konsumpcyjnych (pośrednich), obejmującego nie tylko zbliżone zasady kształtowania podstawy opodatkowania danym podatkiem, ale także, jeśli nie jednakowe, to przynajmniej zbliżone stawki. Zróznicowanie stawek może mieć bowiem ogromny wpływ na konsumpcję poszczególnych produktów na wspólnym rynku i prowadzić ostatecznie do zakłócenia warunków konkurencji między przedsiębiorstwami z krajów członkowskich³⁹. W celu zobrazowania omawianego problemu posłuży nam przykład dwóch państw. Przyjmijmy zatem, że podatek obciążający dany produkt jest w państwie A niższy niż w państwie B. Założmy iż warunki produkcji i obrotu zarówno w państwie A, jak i w państwie B są jednakowe. Wniosek jaki sam nasuwa się na myśl przy wyżej przytoczonym stanie faktycznym jest tylko jeden, mianowicie przedsiębiorca z państwa A będzie w dużo lepszej sytuacji niż przedsiębiorca w państwie B który wytwarza ten sam produkt. Owa sytuacja wynika z tego, że niższy podatek daje możliwość stosowania niższej ceny, a to z kolei wpływa na wzrost popytu a tym samym sprzedaży i zysków. Taki stan rzeczy prowadziłby do stopniowej degradacji. Trudno byłoby sprostać konkurencji ze strony firm z krajów o

³⁶ R. Mastalski, E.Fojcik-Mastalska: „Prawo finansowe wyd. 2 rozszerzone”, Warszawa 2013 s.317.

³⁷ Harmonizacja podatków pośrednich – wybrane orzecznictwo [Elektroniczne źródło]. – Dostęp: <http://www.edukacjaprawnicza.pl/artykuly/arttykul/a/pokaz/c/arttykul/art/harmonizacja-podatkow-posrednich-wybrane-orzecznictwo-ets.html> (10.03.2016 r.).

³⁸ L. Oręziak: Konkurencja podatkowa i harmonizacja podatków w ramach Unii Europejskiej. Implikacje dla Polski, Wyższa Szkoła Handlu i Prawa im. Ryszarda Łazarskiego w Warszawie, Warszawa 2007 s. 141-142.

³⁹ Ibidem s. 142.

niższym opodatkowaniu zarówno na rynku swojego ojczystego kraju, jak i na rynkach innych krajów członkowskich. Niższa zdolność konkurencyjności sprawia, że przedsiębiorstwa te miałyby nikłe szanse na efektywne rozwijanie swojej aktywności poza rynkiem krajowym, aż w końcu zaczęłyby być eliminowane przez firmy z innych krajów członkowskich. Taki stan rzeczy oznacza, że brak harmonizacji podatków pośrednich całkowicie podważa możliwość stworzenia na trwałe jednolitego rynku wewnętrznego, a także stanowi przeszkodę w korzystaniu w pełni z możliwości działania na dużą skalę, jakie taki rynek powinien zapewniać. Podstawę prawną dla harmonizacji podatków pośrednich stanowią obecnie art. 90-93 TWE. Żadne Państwo Członkowskie nie nakłada bezpośrednio lub pośrednio na produkty innych Państw Członkowskich podatków wewnętrznych jakiegokolwiek rodzaju wyższych od tych, które nakłada bezpośrednio lub pośrednio na podobne produkty krajowe, a także nie nakłada na produkty innych Państw Członkowskich podatków wewnętrznych, które pośrednio chronią inne produkty⁴⁰. Proces ten zgodnie z art. 93 TWE powinien być realizowany na zasadzie jednomyślności i subsydiarności, co oznacza, że na szczeblu Unii powinny być rozstrzygane tylko te kwestie, które istotne są dla funkcjonowania jednolitego rynku wewnętrznego. Pozostałe mogą zostać uregulowane przez kraje członkowskie zgodnie z ich preferencjami i możliwościami. Praktyka pokazała, że obszar do swobodnych decyzji tych krajów jest relatywnie mniejszy w przypadku podatku od wartości dodanej niż w przypadku podatku akcyzowego. Jednolity rynek wewnętrzny w ramach Unii Europejskiej obejmuje nie tylko swobodny handel pomiędzy państwami, ale także uwarunkowania, na poziom ich konkurencyjności i atrakcyjność rynków krajowych jako miejsca do inwestowania. Harmonizacja podatku akcyzowego podobnie jak i podatku od wartości dodanej była procesem bardzo skomplikowanym. Analizując cały proces harmonizacji nasuwa pewien wniosek, mianowicie harmonizacja podatków pośrednich stanowi nieodzowny warunek pełnej realizacji i dobrego funkcjonowania rynku wewnętrznego- czyli głównej idei, dla której Wspólnota została powołana. Jednakże proces ten jest żmudny i przewlekły. Państwa rezygnują ze swych ustawodawstw podatkowych, głównego narzędzia polityki ekonomicznej i społecznej. Instrument, za pomocą którego mogą one zablokować każdy akt harmonizujący prezentuje im art. 93 TWE dotyczący reguły jednomyślności. Mimo to, udało się już w dużym stopniu przeprowadzić ujednolicenie przepisów, zwłaszcza w dziedzinie podatku VAT oraz akcyzy.

⁴⁰ Dz. Urz. C 326 ,26/10/2012 P. 0001 – 0390.

WPLYW INSTYTUCJI PRAWA PRYWATNEGO NA PODSTAWĘ OPODATKOWANIA W PODATKU OD SPADKÓW I DAROWIZN

I. Uwagi wstępne

Podatek od spadków i darowizn (dalej jako: PSD), jak każdy inny podatek, posiada swoje obligatoryjne elementy konstrukcji, które dzielą się na kwalitatywne, czyli podmiot i przedmiot opodatkowania oraz kwantytatywne, a mianowicie podstawę opodatkowania i stawki⁴¹. Kształt podstawy opodatkowania, która stanowi konkretyzację przedmiotu opodatkowania, kreują instytucje funkcjonujące na gruncie prawa prywatnego, a przede wszystkim prawa rodzinnego i spadkowego. Celem niniejszego opracowania jest analiza normatywnej konstrukcji podstawy opodatkowania w podatku od spadków i darowizn w kontekście oddziaływania na jej kształt instytucji polskiego prawa cywilnego.

II. Podstawa opodatkowania a instytucje cywilnoprawne

Podstawa opodatkowania jest ilościowym bądź wartościowym ujęciem przedmiotu opodatkowania. W PSD została ujęta wartościowo i jest to kwota przedmiotu opodatkowania⁴². Wartościowe ujęcie podstawy opodatkowania skutkuje ustaleniem procentowych stawek podatkowych⁴³. Podstawą opodatkowania w PSD jest tzw. czysta wartość, czyli wartość nabytych rzeczy i praw majątkowych po potrącenie długów i ciężarów. Wartość nabytych rzeczy i praw majątkowych ustala się na podstawie: stanu tych rzeczy i praw w dniu ich nabycia oraz ich wartości rynkowej z dnia powstania obowiązku podatkowego⁴⁴. Pojęcie długów w rozumieniu art. 7 ust. 1 obejmuje wszelkie pieniężne roszczenia cywilnoprawne związane z przedmiotem spadku, łącznie z roszczeniami z tytułu poczynionych nakładów na przedmiot spadku. Przepis ten nie zawiera zamkniętego katalogu długów i ciężarów obciążających nabyty spadek, zaś wyliczenie dokonane w art. 7 ust. 3 ustawy jest przykładowe⁴⁵. Ciężarem z kolei będzie inne niż dług obciążenie rzeczy bądź praw⁴⁶. Długi i ciężary można podzielić na spadkowe i od darowizny. UPSD wskazuje przykładowo długi i ciężary spadku⁴⁷. Jeżeli chodzi o długi i ciężary zmniejszające wartość podarowanych rzeczy i praw majątkowych to ustawodawca ich nie wyliczył. Do innych ciężarów i długów darowizny można

⁴¹ W. Nykiel, *Pojęcie i konstrukcja podatku*, [w:] *System prawa finansowego. Tom III: Prawo daninowe*, red. L. Etel, Warszawa 2010, s. 30.

⁴² S. Babiarz, *Rozdział I. Przedmiot opodatkowania*, [w:] *Ustawa o podatku od spadków i darowizn. Komentarz*, red. S. Babiarz, A. Mariański, W. Nykiel, Warszawa 2010, s. 231.

⁴³ Art. 15, ustawa z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn (Tekst jedn. Dz. U. z 2016 r. poz. 205), dalej jako: „UPSD”.

⁴⁴ Art. 7 ust. 1 UPSD.

⁴⁵ Wyrok NSA z dnia 16 października 2003 r., sygn. III SA 3519/01, CBOSA.

⁴⁶ S. Babiarz, *op.cit.*, s. 233.

⁴⁷ Szerzej: art. 7 ust. 3 UPSD.

zaliczyć: wartość opieki, jaką z zgodnie z umową darowizny ma sprawować obdarowany, a także wartość służebności ustanowionej w umowie darowizny⁴⁸.

Przy nabyciu w drodze zasiedzenia wyłącza się z podstawy opodatkowania wartość nakładów dokonanych przez nabywcę podczas zasiedzenia⁴⁹. Swoim zakresem obejmuje to także wybudowanie budynku na nieruchomości, która została nabyta w drodze zasiedzenia⁵⁰. Jako nakład na nieruchomość podlegającą zasiedzeniu nie można uznać kwoty zapłaconej na podstawie umowy sprzedaży bez formy aktu notarialnego. Z kolei odliczeniu podlegają nakłady poczynione także przez spadkodawcę podatnika podlegającego opodatkowaniu z tytułu zasiedzenia⁵¹.

W kontekście podstawy opodatkowania w UPSD ważne są również kwoty wolne od podatku. Wprowadzając takie postanowienia, ustawodawca zdecydował, że opodatkowaniu podatkiem od spadków i darowizn podlega jedynie nabycie rzeczy i praw majątkowych ponad wskazaną dla każdej grupy podatkowej wartość. Opodatkowaniu podlega nabycie przez nabywcę, od jednej osoby, własności rzeczy i praw majątkowych o czystej wartości nieprzekraczającej:

- 1) 9637 zł – jeżeli nabywcą jest osoba zaliczona do I grupy podatkowej;
- 2) 7276 zł – jeżeli nabywcą jest osoba zaliczona do II grupy podatkowej;
- 3) 4902 zł – jeżeli nabywcą jest osoba zaliczona do III grupy podatkowej⁵².

Istota wyłączenia z opodatkowania polega na kumulacji kwot otrzymywanych od jednej osoby. Nie ma znaczenia fakt otrzymania darowizn od różnych osób. Niepodleganie podatkowi powoduje, że podatnik nie ma obowiązku złożenia zeznania podatkowego. Obowiązek podatkowy powstaje gdy łączna wartość rzeczy lub praw majątkowych nabytych od jednej osoby w ciągu 5 lat przekroczy kwotę wolną od podatku⁵³. Obliczona nadwyżka podatku nie podlega ani zaliczeniu na poczet innych podatków, ani zwrotowi. Nabywcy winni są w zeznaniu podatkowym wymienić rzeczy i prawa majątkowe nabyte w podanym wcześniej okresie.

Istnieją również sytuacje, gdy przedmiotem nabycia jest prawo majątkowe, które polega na obowiązku świadczeń powtarzających się na rzecz nabywcy, a wartość tego prawa nie może być ustalona w chwili powstania zobowiązania podatkowego⁵⁴. Jeśli istnieje świadczenie powtarzające się, które dotyczy dłuższego okresu, podstawę opodatkowania ustala się w miarę wykonywania świadczeń powtarzających się. Omawiany przepis przewiduje również inne rozwiązanie. Naczelnik urzędu skarbowego może za zgodą podatnika przyjąć za podstawę opodatkowania prawdopodobną wartość świadczeń powtarzających się za cały czas trwania obowiązku tych świadczeń.

⁴⁸ S. Babiarz, *op. cit.*, s. 237.

⁴⁹ Art. 7 ust. 4 UPSD.

⁵⁰ Art. 7 ust. 5 UPSD.

⁵¹ S. Babiarz, *op. cit.*, s. 241.

⁵² Art. 9 ust. 1 UPSD.

⁵³ Art. 9 ust. 2 UPSD.

⁵⁴ Art. 12 UPSD.

III. Uwagi końcowe

Analiza wpływu instytucji prawa cywilnego na konstrukcję tego podatku prowadzi do wniosku, że rozwiązania prawa prywatnego determinują kształt podstawy opodatkowania w PSD. Przede wszystkim widać to na etapie ustalania wartości netto przysporzenia, które determinuje obowiązek odliczenia długów i ciężarów związanych z nabytymi rzeczami i prawami majątkowymi⁵⁵. Ich potrącenie wiąże się ze zidentyfikowaniem istniejących uprawnień i obowiązków cechujących się cywilnoprawnym charakterem, a to oznacza, że zastosowanie znajdą zasady prawa cywilnego.

Literatura

1. Babiarz S., Mariański A., Nykiel W., *Ustawa o podatku od spadków i darowizn. Komentarz.*, Warszawa 2010.
2. Goettel A., *Podatek od spadków i darowizn*, [w:] *Instytucje prawa cywilnego w konstrukcji prawnej podatków*, red. M. Goettel, M. Lemmonier, Warszawa 2011.
3. Nykiel W., *Pojęcie i konstrukcja podatku*, [w:] *System prawa finansowego. Tom III: Prawo daninowe*, red. Leonard Etel, Warszawa 2010.
4. Ustawa z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn (Tekst jedn. Dz. U. z 2016 r. poz. 205).
5. Wyrok NSA z dnia 16 października 2003 r., sygn. III SA 3519/01, CBOSA.

A.B. КСЕНДЗОВА,

студентка Київського університету права НАН України

ЗВЕРНЕННЯ СЯГНЕННЯ НА ЦІННЯ ПАПЕРИ

Примусове виконання рішень в Україні покладено на Державну виконавчу службу, яка входить до системи органів Міністерства юстиції України.

Сягнення на майно боржника звертається в розмірах і обсягах, необхідних для виконання за виконавчим документом з урахуванням витрат на виконання та стягнення виконавчого збору. У випадках, коли боржник володіє майном спільно з іншими особами, стягнення звертається на його частку, що визначається судом за поданням державного виконавця.

Поняття «майно» боржника слід розуміти як окремі речі та їх сукупність, так і всі майнові права боржника, існуючі на даний момент скоєння виконавчого провадження. Акція може розглядатися як майно, що засвідчують участь у статутному фонді акціонерного товариства, яке підтверджує членство в ньому і право на участь в управлінні ним, дає право його власникові на одержання частини прибутку у вигляді дивідендів, а також на участь в розподілі майна при ліквідації акціонерного товариства, однак при зверненні стягнення на неї вона повинна розглядатися як майно, дійсна вартість якого буде встановлено при його реалізації.

⁵⁵ A. Goettel, *Podatek od spadków i darowizn*, [w:] *Instytucje prawa cywilnego w konstrukcji prawnej podatków*, red. M. Goettel, M. Lemmonier, Warszawa 2011, s. 280.

Звернення стягнення на майно боржника, полягає в його арешті (опису), вилученні та примусовій реалізації [1; ст. 54].

Арешт (опис) цінних паперів. Арешт майна полягає у проведенні його опису, оголошенні заборони розпоряджатися ним, а в разі необхідності - в обмеженні права користування майном або його вилученні у боржника та передачі на зберігання іншим особам. Арешт на цінні папери застосовується для забезпечення збереження майна боржника у вигляді цінних паперів, яке підлягає наступній передачі стягувачеві або реалізації [1; ст. 57].

У п. 5 «Порядку накладення арешту на цінні папери», затвердженого Постановою № 1744, передбачено, що для накладення арешту на цінні папери державний виконавець виносить окрему постанову або в постанові про відкриття виконавчого провадження зазначає факт арешту. При цьому арешт може бути накладено на цінні папери як одного власника, так і кількох співвласників у разі наявності спільної власності, так як цей факт не є перешкодою для накладення арешту на такі папери боржника [5; п. 5].

У разі накладення арешту на іменні цінні папери в документарній формі, копія постанови направляється реєстратору або емітенту, що веде реєстр власників іменних цінних паперів відповідно до законодавства, а в разі накладення арешту на цінні папери, випущені в бездокументарній формі, і / або знерухомлені цінні папери — зберігачу.

Цінні папери, на які накладено арешт, підлягають опису в акті встановленої форми. У ньому фіксується їх вид, найменування випуску, категорія та кількість. Під час проведення опису необхідно оцінити майно боржника. Оцінка проводиться державним виконавцем, якщо вартість майна не перевищує ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, за ринковими цінами, що діють на день проведення оцінки. Для проведення оцінки майна, вартість якого перевищує сто неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, державний виконавець залучає оцінювача, який здійснює свою діяльність відповідно до Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні».

Якщо боржник або стягувач заперечує проти передачі заарештованих акцій меншої вартості на реалізацію за оцінкою, проведеною державним виконавцем, останній повинен залучити сертифікованого оцінювача.

Про результати оцінки цінних паперів державний виконавець повідомляє сторони виконавчого провадження, які в свою чергу мають право оскаржити оцінку майна до суду в 10-денний строк з дня одержання повідомлення.

Отже, проведення оцінки майна є важливою процесуальною дією, тому що від результатів оцінки залежить, з одного боку, реальність виконання вимог стягувача, а з іншого - охорона від порушення майнових прав боржника і також є однією з найскладніших процесуальних дій, тому що законодавці не приділили достатньої уваги питанню, стосовно оцінки цінних паперів, так, ч. 2.ст. 8 Закону України «Про Акціонерні Товариства» встановлює особливості визначення ринкової вартості цінних паперів в залежності від ринку їх звернення або при відсутності такої можливості [3; ст. 8].

Вилучення цінних паперів. Згідно п. 7 Постанови № 1744 виявлені при описі іменні цінні папери в документарній формі та цінні папери на пред'явника в документарній формі, на які накладено арешт, підлягають обов'язковому вилученню і негайну передачу на зберігання до установ Національного банку України. Крім того, іменні цінні папери в документарній формі обмежуються в обігу шляхом їх блокування реєстроутримувачем на особовому рахунку власника невідкладно після отримання копії відповідної постанови державного виконавця. Цінні папери, випущені в бездокументарній формі, і знерухомлені цінні папери, на які накладено арешт, обмежуються в обігу шляхом здійснення зберігачем відповідної облікової операції невідкладно після отримання копії постанови державного виконавця [5; п. 7].

Частина 4 ст. 59 Закону України «Про виконавче провадження» встановлює, що порядок і умови зберігання цінних паперів, на які накладено арешт, визначаються Національним банком України за погодженням з Міністерством фінансів України, а іншого майна - Міністерством юстиції України [1; ст. 59].

Згідно п. 1.2. Положення «Про порядок і умови зберігання цінних паперів, на які накладено арешт», затвердженого Постановою № 489, відповідальне зберігання цінних паперів здійснюється територіальними управліннями Національного банку України на підставі письмової угоди, укладеної з районним, міським (міст обласного значення), районним в місті відділом ДВС, який знаходиться в межах цього регіону [7; п. 1.2].

Примусова реалізація. Закон України «Про виконавче провадження» як про порядок арешту цінних паперів, їх вилучення, зберігання, так і про порядок їх примусової реалізації містить тільки відсылні норми. Так, ч. 4 ст. 62 цього закону встановлено, що порядок реалізації цінних паперів визначається Міністерством фінансів України за погодженням з Національним банком України [1; ст. 62].

Процедура примусової реалізації цінних паперів раніше була передбачена Постановою № 489. Зокрема, п. 2.2. Постанови № 489 визначав, що "Приймання, зберігання та видача цінних паперів, ювелірних та інших побутових виробів із золота, срібла, платини і металів платинової групи, дорогоцінного каміння і перлів, а також лому і окремих частин таких виробів, на які накладено арешт, відповідно до частини 8 статті 57 Закону України "Про виконавче провадження". Порядок реалізації майна, зазначеного в частині восьмій статті 57 цього Закону, крім цінних паперів, визначається Міністерством фінансів України за погодженням з Національним банком України. Порядок реалізації цінних паперів визначається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку за погодженням з Міністерством юстиції України, а іншого майна - Міністерством юстиції України [1; ст. 57].

Висновок. Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити такі висновки: порядок звернення стягнення на цінні папери є дуже важкою та довготривалою процесуальною дією, яка потребує оформлення великої кількості документів.

Тому що, по-перше наш законодавець не передбачив чітко визначеної процедури звернення стягнення на цінні папери, а лише дав роз'яснення про те, що

цінні папери прирівнюються до грошових коштів і стягуються в порядку передбаченому Розділом 4 Закону України «Про виконавче провадження».

По-друге, як я вже зазначала, що звернення стягнення на майно боржника, полягає в його арешті (опису), оцінці майна, яка в свою чергу є однією з найскладніших процесуальних дій, тому що законодавці не приділили достатньої уваги питанню, стосовно оцінки цінних паперів, так, ч.2.ст. 8 Закону України «Про акціонерні товариства» встановлює особливості визначення ринкової вартості цінних паперів в залежності від ринку їх звернення або при відсутності такої можливості, а згідно із законодавством ринкова ціна емісійних паперів визначається результатами біржових торгів на підставі виконаних біржових контрактів, в яких передбачено їх виконання на дату їх укладення або не пізніше трьох робочих днів після дати їх укладення. Таким чином, проблемним залишається визначення ринкової ціни цінних паперів, у яких останні операції відбувалися досить давно.

По-третє, стосовно порядку арешту цінних паперів, їх вилучення, зберігання, так і про порядок їх примусової реалізації, наше законодавство містить тільки відсильні норми, а не конкретизуючі.

Література

1. Про виконавче провадження: Закон України від 21.04.1999 № 606-XIV Редакція від 28.12.2015, підстава 901-19.
2. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV, редакція від 20.09.2015, підстава 701-19.
3. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 № 514-VI, редакція від 01.01.2016.
4. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12.07.2001 № 2658-III, редакція від 16.01.2016.
5. Про затвердження Порядку накладення арешту на цінні папери: Постанова Кабінету Міністрів України; від 22.09.1999 № 1744.
6. Про затвердження Положення про порядок і умови зберігання цінних паперів, на які накладено арешт Постанова Національного банку України, від 04.10.1999 № 489.
7. Про затвердження Положення про порядок і умови зберігання ювелірних та інших побутових виробів із золота, срібла, платини і металів платинової групи, дорогоцінного каміння і перлів, а також лому і окремих частин таких виробів, на які накладено арешт, та внесення змін до окремих нормативно-правових актів Національного банку України, Постанова Національного банку України, від 02.11.2005 № 409, редакція від 29.07.2011.

А.О. МАРКІВСЬКА,

студентка Київського університету права НАН України

М.О. ГУЗЕВАТ,

науковий керівник, к.ю.н., доцент кафедри цивільного, трудового права та процесу
Київського університету права НАН України

МАЙНОВІ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК ВНЕСОК У СТАТУТНИЙ КАПІТАЛ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ

У сучасному прогресивному демократичному суспільстві, у всіх його сферах, тяжіють загальні гуманістичні начала, включаючи й певну диспозитивність. Дана тенденція не обходить стороною і господарські взаємовідносини — у всьому світі, і в Україні зокрема, знайшов своє відображення принцип вільної підприємницької діяльності, закріплений у Господарському кодексі України, в основі якого лежить право здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, здійснювати її в будь-якій організаційно-правовій формі, передбаченій законодавством, на вибір підприємця — тобто, в основі регулювання стоїть аксіома, яка говорить, що дозволено все, що не заборонено законом.

Таким чином, регулювання, налаштоване на самовдосконалення в контексті диспозитивності, призводить законодавця і його нормативні акти до розумного розширення, максимального врахування різноманітних інтересів більшості суб'єктів права і згодом — до зростання якісних характеристик тієї чи іншої норми.

Так, можливість внесення майнових прав у статутний капітал господарських товариств — це своєрідний прояв свободи підприємницької діяльності, який визначається в тому, що кожна особа на свій розсуд обирає яким чином, за рахунок якого майна вона може стати учасником того чи іншого господарського товариства.

Безумовно, формування статутного капіталу господарського товариства за рахунок внесення майнових прав — питання дискусійне само по собі, але в даній статті нас цікавить ще більш вузький аспект — формування статутного капіталу господарського товариства за рахунок внесення майнових прав інтелектуальної власності.

Актуальність означеної тематики складає, в першу чергу, той факт, що вона була недостатньо глибоко досліджена на теоретичному, доктринальному рівні, а так само і той, що з практичної точки зору вона зачіпає цілу сукупність вимог різного законодавства у сфері інтелектуальної власності, регулювання правовідносин щодо створення господарських товариств, оцінки майнових вкладів тощо і часто навіть кваліфіковані, компетентні фахівці не можуть охопити всю специфіку означеного питання.

Загальні проблеми правового регулювання вкладів до статутного капіталу були предметом дослідження багатьох вчених, таких як: Вінник О., Кравчук В., Спасько-Фатєєва І., Якубівський І., Янкова О. та ін. Разом з цим вітчизняними науковцями не досліджувались особливості формування статутного капіталу господарського товариства саме за рахунок майнових прав інтелектуальної власності. Вітчизняними практиками, зокрема Я. Ващуком, Л. Тетянич досліджуються окремі аспекти внесення майнових прав інтелектуальної власності до статутного капіталу,

зокрема питання оцінки таких майнових прав та бухгалтерської звітності цієї операції. Іноземні науковці та практики, зокрема О. Беляєва, М. Гордєєва, М. Дорошкін, В. Зінов, А. Козирев, О. Новосельцев, В. Самойленко, К. Сафарян, А. Рабець, О. Рузакова, С. Фролов, М. Юрченко, також досліджують лише окремі аспекти внесення майнових прав інтелектуальної власності до статутного капіталу господарського товариства.

Відповідно, *метою даної роботи* є систематизація вже існуючих надбань наукового середовища у сфері, що була окреслена вище, аналіз законодавства України, що визначає вимоги до формування статутного капіталу господарського товариства за рахунок майнових прав інтелектуальної власності та формулювання висновків за результатами проведеного аналізу.

Автори роботи умовно розділили зазначену в ній проблематику на три частини, сформувавши три різних положення, а саме:

1. Оцінка майнових прав інтелектуальної власності, що вносяться до статутного капіталу господарського товариств.

2. Доцільність внесення майнових прав інтелектуальної власності до статутного капіталу господарського товариства на тому чи іншому етапі його (товариства) створення.

3. Процедура внесення майнових прав інтелектуальної власності до статутного капіталу господарського товариства.

По-перше, слід зазначити, що майно господарських товариств може формуватись за рахунок різних джерел, але основним з них на початкових стадіях існування є внески засновників. Саме вони, як ініціатори створення товариства, повинні подбати про забезпечення їх необхідним і достатнім, на їх думку, майном [5, с. 60]. Отже, основним обов'язком засновників господарських товариств є обов'язок вносити вклад у статутний капіталу розмірі, способами і в строки, які передбачені законом або статутом.

Законом «Про господарські товариства», а також Цивільним та Господарським кодексами України, хоч і у вигляді різних формулювань, встановлено, що вкладом до статутного (складеного) капіталу господарського товариства можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку, якщо інше не встановлено законом [2].

Як ми бачимо, враховуючи ступінь розвитку майнового обороту та суспільства в цілому, закон встановлює широке коло об'єктів, що можуть вноситись в якості вкладу до статутного капіталу господарських товариств. Серед таких об'єктів знайшли своє місце і майнові права, які останнім часом міцно увійшли у господарський обіг. Але, фактично, майнові права можуть бути предметом вкладу, тільки за наявності двох обов'язкових умов: по-перше, вони повинні бути відчужуваними, по-друге, вони повинні мати грошову оцінку.

Фактично, майнові права інтелектуальної власності відповідають зазначеним умовам і, виходячі з цього, під час внесення таких прав до статутного капіталу господарського товариства, доцільним буде провести їх оцінку.

Відповідно до українського законодавства грошова оцінка вкладу учасника господарського товариства здійснюється за згодою учасників товариства, а у випад-

ках, встановлених законом, вона підлягає незалежній експертній перевірці. Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [3] зазначає, що оцінка майна проводиться у випадках, встановлених законодавством України, міжнародними угодами, на підставі договору, а також на вимогу однієї зі сторін угоди та за згодою сторін. Проведення оцінки майна є обов'язковим, зокрема у випадках:

створення підприємств (господарських товариств) на базі державного майна або майна, що є у комунальній власності;

визначення вартості внесків учасників та засновників господарського товариства, якщо до зазначеного товариства вноситься майно господарських товариств з державною часткою (часткою комунального майна), а також у разі виходу (виключення) учасника або засновника зі складу такого товариства.

Іншими словами, законодавець не закріплює прямого обов'язку засновника господарського товариства провести оціночну експертизу свого майнового права інтелектуальної власності, а це означає, що такий учасник, як це визначено в законодавстві, може провести подібну оцінку на свій розсуд. Однак не варто забувати про те, що сам по собі статутний капітал є сукупністю тих матеріальних цінностей, якими згодом господарське товариство буде відповідати за своїми зобов'язаннями, а це означає, що, якщо такий капітал внесений не у вигляді грошового внеску, то учасники повинні позначити адекватний грошовий еквівалент свого вкладу (у нашому випадку — майнового права інтелектуальної власності). На практиці дана ситуація викликає вкрай багато питань на етапі реєстрації товариства з статутним капіталом, що складається з майнових прав інтелектуальної власності, тому що засновники такого товариства, як правило, не можуть документально підтвердити більш-менш об'єктивну вартість таких прав і, відповідно, перед державним реєстратором стоїть питання про можливість подібної реєстрації як такої і про здатність даного товариства згодом нести відповідальність за своїми зобов'язаннями.

Здебільшого, саме через це доволі часто майнові права інтелектуальної власності вносять до статутного капіталу вже під час збільшення такого. Тобто, у сформованій вже ситуації виникає виключно практична проблематика, тому що законодавчо внесення майнових прав інтелектуальної власності на етапі формування статутного капіталу товариства не заборонено, однак, на практиці засновники такого товариства повинні знати, що передати майнові права інтелектуальної власності, у тому числі як внесок до статутного капіталу господарського товариства, можливо лише після створення юридичної особи- правонаступника, оскільки суб'єктами права інтелектуальної власності є фізичні та (чи) юридичні особи, а, відповідно, юридична особа вважається створеною з дня її державної реєстрації [4].

Отже, у разі внесення майнових прав інтелектуальної власності до статутного капіталу господарського товариства, на початку слід здійснити певну ідентифікацію відповідного об'єкта інтелектуальної власності і перевірити, хто безпосередньо є власником прав на відповідний об'єкт; чи існують права третіх осіб на нього; можливість використання об'єкта інтелектуальної власності господарським товариством тощо.

При цьому слід зазначити, що при прийнятті рішення щодо внесення майнових прав інтелектуальної власності до статутного капіталу господарського товариства необхідно враховувати особливості правової охорони відповідного об'єкта і, як демонструє існуюча практика, доцільно віддавати переваги майновим правам на знаки для товарів і послуг, об'єкти авторського права, об'єкти суміжних прав та винаходи.

Також важливим буде зазначити, що передання майнових прав інтелектуальної власності потребує певного документального оформлення, яке б мало відповідну юридичну силу. Так, у статуті господарського товариства повинна бути передбачена можливість формування статутного капіталу без залучення грошових коштів (у нашому випадку — через передання майнових прав інтелектуальної власності), порядок внесення майнових прав і порядок вилучення майнових прав зі статутного капіталу. Крім того, обов'язковим є укладення договору про передання майнових прав інтелектуальної власності, а у певних випадках і державна реєстрація такого договору.

Підводячи підсумки, варто сказати, що українське законодавство прямо надає можливість вносити майнові права інтелектуальної власності в статутний капітал господарського товариства, але не враховує всієї специфіки регулювання, якої вимагають дані взаємини. Хотілося б так само змін і в контексті правозастосовчої діяльності, тобто, на практиці — щоб процес внесення майнових прав інтелектуальної власності був доступним більшості і визначеним. Слід також зазначити, що в межах однієї статті неможливо дослідити усі питання, що виникають при внесенні майнових прав інтелектуальної власності у статутний капітал, а тому проведений аналіз може слугувати підґрунтям для подальших досліджень у цій сфері.

Література

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 №436-IV // ВВР від 02.05.2003 — 2003 р., № 18, стаття 144.
2. Закон України “Про господарські товариства” від 19.09.1991 №1576X11 // ВВР від 03.12.1991 — 1991 р., №49, стаття 682.
3. Закон України “Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні” від 12.07.2001 № 2658-III (із змінами) // ВВР від 23.11.2001 — 2001 р., №47, стаття 251.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 №435-IV // Відомості Верховної Ради України (далі — ВВР) від 03.10.2003 — 2003 р., №40, стаття 356.
5. Кравчук В. Вклади статутного капіталу господарського товариства/ В. Кравчук // Право України. — 2007. — №7. — С. 57-61.
6. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України: — 2-е вид., перероб і допов. / За заг. ред. Г.Л. Знаменського, В.С. Щербини; кол. авт.: ОА. Беяневич, О.М. Вінник, В.С. Щербина та ін. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — 720 с.
7. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. — Вид. 2, змінене і доп. / За ред. В.М. Коссака. — К.: Істина, 2008. — 992 с.
8. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. / за відповід. ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. — К.: Юрінком Інтер, 2005. — Т. I. — 832 с.

А.О. МАРКІВСЬКА,

студентка Київського університету права НАН України

О.Г. ВАРИЧ,

науковий керівник, к.ю.н., доцент кафедри історії та теорії держави і права
Київського університету права НАН України

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВИ

Категорія правовий статус є системною та комплексною, що характеризується наявністю внутрішньої будови, її елементів та різноманітністю напрямків її прояву. Особливим проявом загального правового статусу є правовий статус держави як особливого учасника різноманітних правовідносин.

Слід наголосити, що держава є не тільки теоретико-правовою категорією, але і суб'єктом, який забезпечує певні напрямки діяльності як на внутрішньодержавному рівні, так і на рівні різноманітних форм співробітництва між іншими державами шляхом укладення певних угод. Тому відштовхуючись від розуміння правового статусу як юридичного поняття і визначення держави як складної за сутністю категорією, можна зробити висновок, що воно як певне суверенне утворення володіє сукупністю прав і обов'язків, які здатне реалізовувати як у внутрішній діяльності так і на міжнародному рівні.

Досліджуючи особливості взаємодії правового статусу та держави доцільним є твердження про те, що держава і правовий статус є взаємозалежними юридичними категоріями. Необхідно звернути увагу, на те, що держави можуть так сказати «власноруч» (одноосібно) змінювати характер власного правового статусу, проте знову таки лише в межах необхідних для задоволення інтересів і потреб народу, а також існуванню інших держав на міжнародній арені. Зміст правового статусу держави, в свою чергу, є залежним і визначається з урахуванням особливостей держави (форми держави, природи, її соціально-економічного, культурного розвитку, активної співпраці на міжнародному рівні [3, с. 140].

Правовий статус держави - це передбачений нормами національного та міжнародного права реально правовий стан держави, який передбачає наявність необхідного обсягу прав, обов'язків і принципів відповідно до яких держава як суб'єкт здійснює свою діяльність як на внутрішньому так і міжнародному рівні в різних сферах. До основних ознак правового статусу держави слід віднести:

- наявність складного правового (юридичного) характеру. Подвійність правової природи правового статусу держави зумовлюється виключно наявністю норм національного та міжнародного права, які містять певний обсяг прав і обов'язків держави, що направляють його внутрішньодержавну діяльність, а також координаційне співпрацю з іншими суб'єктами міжнародного права та міжнародними інституціями [2, с. 458].

Разом з тим, внутрішня і зовнішня діяльність повинна мати узгоджений цілеспрямований характер, а в сукупності скласти спільну і єдину діяльність держави, основною метою якої є досягнення основоположних і пріоритетних завдань, що вона прагне досягти завдяки чітко визначеними напрямками. Саме завдяки право-

вому статусу держави, зміст якого складають норми національного та міжнародного права визначається цілеспрямованість діяльності держави. Тому сукупність норм національного та міжнародного права, в цілому визначають зміст діяльності держави, його правовий статус і дозволяє характеризувати його як такий, що має подвійний характер.

- наявність динамічного характеру правового статусу держави. особливість цієї ознаки передбачає пряму залежність правового статусу держави від рівня розвитку суспільних відносин та їх кон'юнктури на міжнародному рівні. Зазначений ознака акцентує увагу і на необхідності обов'язкової відповідності правового статусу держави тим змінам, які відбуваються в процесі вдосконалення і появою нових суспільних відносин як на національному, так і міжнародному рівнях, оскільки це забезпечить не тільки правомірне функціонування держави у внутрішній і зовнішній діяльності, а й єдиний змістовний, комплексний і цілеспрямований характер його діяльності;
- інституційний характер правового статусу держави. Зміст зазначеної властивості правового статусу держави передбачає характеристику його як складної структурної категорії, яка складається із сукупності певних пов'язаних між собою елементів. У цьому напрямку слід говорити про зовнішньому і внутрішньому аспектах будову правового статусу держави. По-перше, зовнішня структура правового статусу держави як суб'єкта міжнародних відносин полягає в тому, що він є різновидом правового статусу як окремої правової категорії в цілому. По-друге, внутрішня структура правового статусу полягає у виділенні необхідних елементів, які відображають його сутність, зміст і є тими особливостями, які характеризують умови необхідні для функціонування держави [4, с. 129].

Такими обов'язковими елементами є:

1) права, тобто невід'ємні можливості держави, які закріплені у національному законодавстві державі і міжнародної правової базі і обумовлені його сутністю і природою, і завдяки яким вона виступає в якості повноправного суб'єкта міжнародних;

2) обов'язки, які являють собою міру належної поведінки держави в процесі здійснення своєї діяльності, а також її міжнародного співробітництва з іншими суб'єктами міжнародного права та міжнародними інституціями, що визначено нормами національного та міжнародного права;

3) законні інтереси, що являють собою юридичні можливості (умови і засоби) держави, які спрямовані на задоволення як громадських, так і державних потреб у процесі виконання покладених на неї функцій, а також здійснення міжнародного співробітництва;

4) юридичні гарантії - це передбачений нормами і принципами міжнародного права комплекс різних за змістом засобів забезпечення та дотримання юридичних можливостей держави іншими суб'єктами міжнародних відносин і міжнародних інституцій у процесі здійснення ними міжнародного (міждержавного) співробітництва;

5) принципи виявляють собою основні і керівні начала, які і є базисом для нормального функціонування держави у суспільстві та здійснення міжнародного співробітництва та нормального функціонування держави поряд з іншими суб'єктами міжнародного права на міжнародному рівні;

6) юридична відповідальність як елемент правового статусу держави являє собою комплекс зобов'язань внаслідок заподіяння шкоди громадянам, а також відшкодування шкоди іншому суб'єкту міжнародного права в результаті вчинення міжнародного правопорушення [1, с. 289-290].

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що правовий статус держави розкриває основні напрями діяльності держави, де держава безпосередньо здійснює реалізацію правового статусу держави, основними з яких є:

- загальносоціальні напрямки реалізації правового статусу держави, що впливають у зв'язку із загальними потребами суспільства та спрямовують дію елементів правового статусу на соціальну сферу, а саме на охорону праці, розвиток освіти, соціальне забезпечення населення та особливо незахищених верств населення. Тут держава виступає як гарант забезпечення реалізації громадянами своїх соціальних прав, а з іншого боку як контролюючий суб'єкт, діяльність якого спрямована на забезпечення належного виконання відповідними органами та організаціями обов'язків, що стосуються дотримання соціальних прав громадян.
- економічний напрямок реалізації державою правового статусу проявляється через положення держави як суб'єкта економічних відносин як на внутрішньому так і міжнародному рівнях. Насамперед, це врахування економічних потреб людини, забезпечення економічних інтересів, створення стратегічних напрямків їх реалізації. Важливим для правового статусу держави як внутрішньої системи є створення мінімальних економічних можливостей для кожного громадянина, що в цілому буде складати економічну основу суспільного розвитку.

Література

1. Загальна теорія держави і права — Цвік М. В., Петришин О. В., Авраменко Л. В. - Харків, -2009 - 322 с.
2. Правознавство: Підручник / Авт.кол.: Демський С.Е., Ковальський В.С., Колодій А.М. та ін. За ред. В.В. Копейчикова. — 7-е вид-во, стер. — К.: Юрінком-Інтер, 2003. — 736 с.
3. Розвиток теорії держави в політико- правовій думці України і Росії (кінець XIX — початок XX ст.). Монографія. — К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2004.- 358 с.
4. Теорія держави і права. Навч. посіб. / Упоряд. Л.М.Шестопалова. — К.: Прецедент. 2004. — 234 с.

С.Я. РОЗУМИК,

Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

В.М. ПАНЬКЕВИЧ,

науковий керівник, к.ю.н., доцент, Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

ОКРЕМІ НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ БЮДЖЕТНИХ ПРАВОВІДНОСИН

В статті розглянуто основні проблеми, пов'язані із практичним застосуванням та теоретичним формулюванням статті 211 КК України у взаємозв'язку зі ст. 210. Проаналізовано негативну ситуацію, що склалася в юридичній сфері та запропоновано основні шляхи вирішення даного питання.

Ключові слова: стаття 211, Кримінальний Кодекс України, бюджетна система, нормативно-правові акти, суб'єкт бюджетного злочину.

В статье рассмотрены основные проблемы, связанные с практическим применением и теоретической формулировкой статьи 211 УК Украины в взаимосвязи со ст. 210. Проанализировано негативную ситуацию в юридической сфере и предложены основные пути решения данного вопроса.

Ключевые слова: статья 211, Уголовный Кодекс Украины, бюджетная система, нормативно-правовые акты, субъект бюджетного преступления.

The article describes the main problems associated with the practical application and theoretical formulation of article 211 of the Criminal Code of Ukraine in interrelation with article 210. Analyzed negative situation in the legal field and provides the basic solutions to this issue.

Keywords: article 211, Criminal Code of Ukraine, the budget system, regulatory legal acts, the subject of the budget of the crime.

Постановка проблеми. Бюджет в сучасних умовах — це не просто фінансовий план держави, це основний інструмент, який визначає стан соціальної захищеності суспільства та характеризує добробут населення. В Україні важко говорити про ефективність захисту громадян та кримінально -правову охорону бюджетної системи. Особливо це помітно, коли дивишся на зовсім незначну кількість справ, порушених за ст. 211 КК України, коли збитки держави від порушень цих статей є дуже великими і негативно впливають на розвиток економіки. Більшість осіб, які все ж притягуються до кримінальної відповідальності за бюджетні злочини, звільняються від кримінальної відповідальності або відбування покарання.

Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення проблеми. Окремі питання предмета злочинних посягань у бюджетній сфері досліджували Р. А. Степанюк Н. О. Гуторова, О. О. Дудоров, О. В. Тихонова В. М. Руфанова, Я. В. Дячишин, О. Ю. Заблоцька, В. В. Ковш, В. В. Коряк, Ю. Г. Маслак, Г. А. Матусовський, С. С. Мірошніченко, Л. П. Скалозуб, В. Р. Сливенко, А. В. Холостенко, С. С. Чернявський. В. І. Василичук, Г. М. Гончар.

Р. А. Степанюк вважає, що відповідно до ст. 211 кримінальна відповідальність має наступати не лише за видання нормативно-правових актів (як було у

ст. 80-4 КК 1960 року), а й за видання розпорядчих актів, які змінюють доходи і видатки бюджету всупереч встановленому законом порядку.

Виклад основного матеріалу. Практика застосування статті 211 Кримінального кодексу України показує, що, не зважаючи на те, що кількість фінансових правопорушень під час проведення операцій у бюджетній сфері збільшується, число засуджених осіб зменшується. За рішеннями, які набрали законної сили впродовж 2003 — 2015 років, за цією статтею усього засуджено 2 особи (1 особу — у 2005 році та 1 особу — у 2006 році), а також у 2008 році стосовно 1 особи справу закрито (згідно з запитом в ДСА України № 9200-16-207/16 від 23.03.2016).

Статтею 211 КК передбачена відповідальність за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону.

До розпорядчих актів, які змінюють видатки бюджету і дають підстави для порушення кримінальної справи за ст. 211 КК України відносяться такі документи:

а) акти, які стосуються незаконного звільнення конкретних платників податків від їх сплати;

б) акти, про надання незаконних пільг зі сплати податків чи надання дозволу використати бюджетні кошти не за цільовим призначенням, або у розмірі, що перевищують затверджені межі видатків;

в) акти, які незаконно дозволяють проведення реструктуризації чи списання заборгованості перед бюджетами. Наказ про затвердження проектно-кошторисної документації до таких актів не відноситься.

Стаття 211 КК України співвідноситься з статтею 210, у якій теж правопорушення, що виникають, відносяться до таких, які приносять збитки бюджету у великих і особливо великих розмірах. Але дані статті водночас мають суттєві відмінності. За статтею 211 правопорушення відбуваються у виді видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону; 210 визначає відповідальність за скоєння наступних таких суспільно небезпечних дій: 1) нецільове використання бюджетних коштів; 2) здійснення видатків бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч БК чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік; 3) надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч БК чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік.

Згідно з Постановою ПВС № 22 від 22 грудня 1995р. "Про практику призначення судами кримінального покарання" при сукупності злочинів суд, призначивши покарання (основне і додаткове) за кожний злочин окремо, визначає остаточне покарання шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим або шляхом повного чи часткового складання призначених покарань [1]. Стаття 211 передбачає вище покарання — штраф від ста до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян порівняно з сумою від ста до трьохсот мінімумів в ст.210; обмеження волі на строк до п'яти років, або позбавленням

волі на строк до чотирьох років порівняно з обмеженням волі на строк до трьох років в ст. 210 (якщо предметом дій були бюджетні кошти у великих розмірах). При цьому позбавлення права обіймати певні посади в ст. 210 не є обов'язковим, на відміну від ст. 211 [2], [3]. Відповідні відмінності спостерігаються і при тих самих діяннях, предметом яких були бюджетні кошти в особливо великих розмірах або вчинені повторно.

Суб'єктом бюджетного злочину може бути лише службова особа органів виконавчої влади та їхніх структурних підрозділів, наділена правом затверджувати своїми наказами нормативно-правові акти, виконання яких зменшує надходження до бюджету або збільшує витрати бюджету [4, ст.33].

Суб'єктом розглядуваного злочину є фізична осудна особа, яка досягла 16 років і є службовою особою (див. частини 3, 4 ст. 18 КК), наділеною повноваженнями щодо видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету. До таких осіб належать, зокрема, службові особи органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування: керівники міністерств та відомств, інших центральних органів — по державному бюджету; керівники місцевих органів — по місцевим бюджетам; керівники державних виконавчих органів обласного рівня — по державному бюджету; керівники районних органів — по місцевим бюджетам.

Предметом злочину відповідно до ст. 211 є бюджетні кошти, тобто кошти, що включаються до бюджетів всіх рівнів незалежно від джерела їх формування. Варто зазначити, що Н.О. Гуторова вважає, що злочини, передбачені ст. 211 КК України, мають два предмети — бюджетні кошти (основний предмет — складова частина об'єкта цих злочинів) та нормативно-правові або розпорядчі акти, що змінюють доходи і видатки бюджету всупереч встановленому законом порядку (додатковий предмет, що не є складовою частиною об'єкта злочинів) [5, с. 70].

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною виною : службова особа усвідомлює, що нормативно-правовий чи розпорядчий акт, який нею видається (затверджується), незаконно змінює доходи або видатки бюджету всупереч встановленому законом порядку і бажає видати (затвердити) такий акт. Мотиви й мета незаконного видання нормативно-правового чи розпорядчого акту, яким змінюються доходи й видатки бюджету всупереч установленому законом порядку, можуть бути різними і на кваліфікацію діяння не впливають.

Якщо відповідний акт видано службовою особою через необережність (наприклад, через неправильне розуміння положень бюджетного чи податкового законодавства), вчинене може розцінюватись як службова недбалість (ст. 367 КК) [6].

Окрім службової недбалості часто можна помітити протидію розслідуванню злочинів. Під цим терміном слід визначити умисні дії (бездіяльність), котрі мають місце після початку кримінально-процесуальної діяльності з метою створення перешкод встановленню істини у кримінальній справі. Типові способи протидії розслідуванню злочинів, пов'язаних з порушеннями бюджетного зако-

нодавства, визначені за допомогою анкетування слідчих: а) знищення, приховування або фальсифікація документів, що відображають операції з бюджетними коштами (71,8 %); б) здійснення “тиску” на свідків злочинних дій (51,8 %); в) втручання у процес розслідування корумпованих представників органів державної влади (30,9 %); г) використання корумпованих працівників правоохоронних органів для протидії розслідуванню (25,5 %); ґ) протиправні дії стосовно слідчого або інших осіб, які беруть участь у розслідуванні (співробітників оперативних підрозділів, експертів тощо) (14,5 %); д) утворення негативної суспільної думки щодо процесу розслідування (11,8 %) [7].

Аналізуючи зміст ст. 211 КК, можемо дійти висновку, що за вчинення злочину проти бюджетних коштів законодавцем покарання у виді конфіскації майна не передбачено. Тобто особа, яка завдала великих чи особливо великих збитків фінансово-економічним відносинам держави, порушила порядок використання бюджетних коштів, сама майже не зазнає матеріальних обмежень, оскільки вся власність злочинця залишається у його приватній власності [8, ст. 111].

Така позиція законодавця є недостатньо обґрунтованою, оскільки робить державну власність менш захищеною, ніж приватну. Окрім того, переважна більшість злочинів, пов’язаних з незаконним використанням бюджетних коштів, вчиняються з корисливих мотивів. Зокрема, нецільове використання коштів з державних фінансових фондів досить часто відбувається внаслідок зловживань або прямого корисливого інтересу посадових осіб, які, розподіляючи пільгові кредити, надають їх не тим, кому вони адресовані, а — за хабарі — «потрібним людям», іноді своїм замаскованим комерційним структурам [9, с. 137-138].

Також варто зазначити, що сума штрафу при порушенні статті 211 є доволі незначною (від 100 до 400 неоподаткованих мінімумів при н.м.д.г. рівному 17 грн.). І це враховуючи, що предметом статті є бюджетні кошти у великих розмірах, сума яких має в тисячу і більше разів перевищувати н. м. д. г.

Узагальнення вищевикладеного дозволяє нам запропонувати доповнити санкцію ст. 211 КК покаранням у виді збільшення штрафу від десяти тисяч неоподаткованих мінімумів залежно від суми зменшення видатків бюджету (штраф повинен перевищувати втрачені кошти в 10 разів). Також варто внести покарання у вигляді конфіскації майна, якщо буде встановлено корисливий мотив у діях винної особи. Внаслідок цього у санкції ст. 211 КК було б доцільним підвищити нижню межу позбавлення волі від 5 років, оскільки застосування конфіскації майна можливе лише за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини.

Висновки. Бюджетні злочини вчиняються в умовах розгалуженого та проблемного бюджетного законодавства, що проявляється в суперечливості його норм, їхній мінливості, періодичному характері дії. Необхідно внести зміни до ст. 211 КК України з метою усунення протиріч і чіткого визначення видів порушень бюджетного законодавства. Особливо варто звернути увагу на неточність формулювання статті, так як це не дозволяє широко застосовувати документ на практиці. Варто доповнити санкцію ст. 211 КК покаранням у виді збільшення штрафу, внести покарання у вигляді конфіскації майна, якщо буде

встановлено корисливий мотив у діях винної особи, а також підвищити нижню межу позбавлення волі від 5 років. Уточнення та деталізація статті покращить кримінально - правову охорону бюджетної системи.

Окрім удосконалення формулювання статті 211, варто зміцнити економічну систему України і цим посилити бюджетне законодавство. Також необхідно побороти протидію розслідуванню злочинів, пов'язаних з порушеннями бюджетного законодавства (здійснення "тиску" на свідків злочинних дій, втручання у процес розслідування корумпованих представників органів державної влади, використання корумпованих працівників правоохоронних органів для протидії розслідуванню) за рахунок реформування судової та економічної системи.

Література

1. Постатейний коментар до Кримінального кодексу України [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/699/69/>.
2. Стаття 210. Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mego.info/матеріал/стаття-210-нецільове-використання-бюджетних-коштів-здійснення-видатків-бюджету-чи-надання-к.>
3. Стаття 211. Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://mego.info/матеріал/стаття-211-видання-нормативно-правових-актів-що-зменшують-надходження-бюджету-або-збільшуют.>
4. Онищенко А. Відповідальність осіб за порушення законодавства в бюджетній сфері / А. Онищенко. // Казна України. — 2013. — №3. — С. 33.
5. Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України : монографія / Гуторова Н. О. — Х., 2001.
6. Узагальнення судової практики щодо проведення аналізу та вивчення окремих проблемних питань правозастосування норм закону про кримінальну відповідальність щодо злочинів у сфері господарської діяльності [Електронний ресурс] // закон і бізнес — Режим доступу до ресурсу: http://zib.com.ua/ua/print/74526-uzagalnennya_sudovoi_praktiki_schodo_provedennya_analizu_ta_.html.
7. Степанюк Р. Л. Методика розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням бюджетного законодавства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: спец. 12.00.09 "кримінальний процес та криміналістика" / Степанюк Р. Л. — Харків, 2004. — 18 с.
8. Жорін Ф. Л. Юридична відповідальність за правопорушення у сфері економіки / Ф. Л. Жорін. — Київ: КНЕУ, 2003. — 209 с.
9. Антипов В. І. Тіньова економіка та економічна злочинність: світові тенденції, українські реалії та правові засоби контролю / В. І. Антипов. — Вінниця, 2006. — 1040 с.

WIELOLETNIE PROGNOZOWANIE FINANSOWE PRZEZ JEDNOSTKI SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO

Założeniem ustawy prawo o finansach publicznych z dnia 27 sierpnia 2009 r., było przeprowadzenie szerokich zmian w prawie finansowym [1, s. 5]. Jednym z głównych zamiarów ustawodawcy było wprowadzenie do polskiego porządku prawnego nowego elementu wieloletniego planowania finansowego na poziomie samorządowym [2, s. 78]. W celu realizacji tych postulatów, ustawa wprowadziła wieloletnią prognozę finansową dla jednostek samorządu terytorialnego (WPF) [3, art. 226 - 232].

Ustawodawca postanowił, że WPF powinna być realistyczna [3, art. 226 ust.1]. „Prognoza jest realistyczna, jeżeli daje pełny i wiarygodny obraz najbardziej prawdopodobnego kształtowania się zmiennych kluczowych dla stabilności budżetu jednostki, odzwierciedlający pełną wiedzę o prognozowanym zjawisku, dostępną w momencie przygotowania prognozy.” [4, s. 57]. Warunkiem koniecznym dla uznania WPF za realistyczną jest przyjęcie obiektywnych kryteriów w zakresie zdarzeń jakie mają lub mogą wywrzeć wpływ na gospodarkę JST w perspektywie większej niż 1 rok [5, s. 1109].

Pomimo że wieloletnie prognozy finansowe w JST mają charakter obligatoryjny [6, s. 515], ustawodawca nie przewidział żadnych sankcji w przypadku ich nieuchwalenia, jednocześnie nie traktuje takiej sytuacji jako naruszenia dyscypliny finansów publicznych. W takim przypadku niemożliwe jest wnioskowanie w drodze analogii z przepisów dotyczących nieuchwalenia budżetu JST.

Zakres WPF określa art. 226 ust. 1 FinPublU, lecz nie jest on zamknięty, wynika to z wykorzystanego przez ustawodawcę zwrotu „co najmniej” [5, s. 1109], który wskazuje na obligatoryjne elementy zakresu WPF. Zaliczamy do nich: dochody i wydatki bieżące JST w tym na obsługę długu, gwarancje i poręczenia; dochody w tym ze sprzedaży majątku oraz wydatki majątkowe z budżetu JST, wynik budżetu JST, przeznaczenie nadwyżki lub sfinansowania deficytu, przychody i rozchody JST z uwzględnieniem długu zaciągniętego oraz planowego do zaciągnięcia, kwotę długu JST oraz sposób finansowania długu, kwoty wydatków bieżących i majątkowych wynikających z limitów wydatków na planowanie i realizowanie przedsięwzięcia z art. 226 ust.3 FinPublU.

Prognoza finansowa zawiera także objaśnienia przyjętych wartości, objaśnienia mogą także zawierać szczegółowe dane dotyczące zakresu WPF. Do WPF dodawany jest załącznik określający odrębnie dla każdego przedsięwzięcia: nazwę i cel, jednostkę organizacyjną realizującą wykonywanie przedsięwzięcia, czas realizacji i łączne nakłady, limity wydatków w poszczególnych latach oraz limit zobowiązań [7, s. 46]. Przedsięwzięcia te obejmują: środki pochodzące z budżetu UE, środki nie podlegające zwrotowi udzielone w ramach pomocy przez EFTA oraz

inne środki zagraniczne nie podlegające zwrotowi oraz umowami o partnerstwie publiczno-prywatnym. Katalog ten ma charakter zamknięty [8, s. 27], zawarcie w załączniku powyższych elementów ma charakter obligatoryjny, natomiast sam załącznik może zawierać także inne dane szczegółowe.

Wieloletnia prognoza finansowa obejmuje okres roku budżetowego oraz co najmniej trzech kolejnych lat budżetowych [3, art. 227 ust. 1], Wprowadzono okres minimalny na jaki ma być sporządzana prognoza, lecz okres ten musi zostać przedłużony do czasu na jaki przyjęto limity wydatków na realizację przedsięwzięć w poszczególnych latach obowiązywania WPF. Okres WPF jest zsynchronizowany z Wieloletnim Planem Finansowym Państwa (WPFp). Na część WPF składa się również wieloletnia prognoza kwoty długu. Oddzielenie WPF od prognozy kwoty długu było świadomym działaniem ze strony ustawodawcy, który przewidział że termin realizacji zadań może być krótszy od terminu spłaty zobowiązań przez JST [9, s. 34], regulacja ta ma na celu uelastycznienie prognozowania finansowego.

Wieloletnia prognoza finansowa, może fakultatywnie zawierać upoważnienie zarządu JST do zaciągania zobowiązań związanych z realizacją zamierzonych w niej przedsięwzięć oraz z tytułu umów, których realizacja w roku budżetowym i w latach następnych jest niezbędna do zapewnienia ciągłości działania jednostki, i z których płatności wykraczają poza rok budżetowy [3, art. 228 ust. 1]. Wyżej wskazane regulacje są istotne dla praktyki stosowania prawa, pozwalają na zaciągania zobowiązań w perspektywie dłuższej niż rok budżetowy, co znacznie ułatwia pracę organów JST [5, s. 1112]. Na mocy art. 228 ust 2 FinPublU, organ Stanowiący JST może upoważnić zarząd do delegowania swojego uprawnienia do zaciągania zobowiązań na kierowników jednostek organizacyjnych JST. Uprawnienie zawarte w art. 228 nie jest elementem uchwały budżetowej lecz jest elementem uchwały ustanawiającej WPF. Różni się także zakres tego upoważnienia, ponieważ dotyczy ono umów, których realizacja jest niezbędna do zapewnienia ciągłości działania JST i których płatności wykraczają poza rok budżetowy.

Artykuł 229 FinPublU określa zakres minimalnej zgodności WPF z budżetem JST, do którego zalicza się: wynik budżetu tj. nadwyżka lub deficyt, związane z wynikiem kwoty przychodów i rozchodów oraz długu JST. Z tego przepisu wynika że na etapie projektu WPF oraz podczas jego uchwalania wyżej wspomniane dane będą zgodne z uchwałą budżetową, natomiast w czasie roku budżetowego, kiedy to w uchwale budżetowej dokonywane są liczne zmiany WPF będzie musiała być dostosowywana do ustawy budżetowej, co najmniej w zakresie jaki jest określony w art. 229 FinPublU. W stosunku do pozostałych danych zawartych w WPF oraz uchwale budżetowej mogą występować różnice [10, s. 78 - 79]. Warto zauważyć, że w przypadku zmiany wyżej wymienionych danych, nie zawsze występuje konieczność zmiany WPF, taka sytuacja może mieć miejsce gdy pomimo zmian wartości tych danych, nie rzutują one na wynik budżetu [11, s. 604 – 605; 12, s. 26].

Wieloletnia prognoza finansowa jest stanowiona w drodze uchwały, inicjatywa sporządzenia uchwały w sprawie WPF zawsze jest kompetencją wyłączną zarządu JST, projekt WPF przedstawia się wraz z projektem uchwały budżetowej:

regionalnej izbie obrachunkowej – celem wydania opinii oraz organowi stanowiącemu JST. Organ stanowiący posiada wyłączne kompetencje do: podjęcia uchwały w sprawie WPF oraz jej zmiany w wypadku gdy jej projekt jest przedłożony przez organ wykonawczy [13, s. 44], podejmowania uchwały w wypadku uchylecia obowiązującej dotychczas WPF oraz wprowadzenia zmian w WPF w przypadku gdy Regionalna Izba Obrachunkowa wyda negatywną opinię o prognozie długu. Warto zaznaczyć, że uchwała w sprawie WPF lub jej zmiany jest podejmowana przez organ stanowiący JST nie później niż uchwała budżetowa.

Podsumowując rozważania dotyczące wieloletniej prognozy finansowej w JST, mamy zamiar odnieść się do dwóch aspektów: po pierwsze chcielibyśmy wskazać wadliwe uregulowania dotyczące WPF, a następnie odnieść się do pozostałych przepisów i odpowiedzieć na pytanie czy WPF spełnia rolę jaka została dla niej przewidziana.

Naszym zdaniem, rozwiązania dotyczące okresu na jaki jest tworzona WPF są niewłaściwe. Obecnie wskazany jest jedynie minimalny czas obowiązywania wynoszący rok budżetowy oraz 3 kolejne lata, jednak nie może być on krótszy niż okres, na jaki przyjęto limity na zrealizowanie konkretnych przedsięwzięć. Regulacja taka może powodować wymóg tworzenia przez JST prognoz finansowych na okres, w którym nie będzie już można mówić o realizmie, ponieważ zmiany zachodzące w obecnych czasach są bardzo szybkie i często nieprzewidywalne, np. kryzys finansowy, z którym od kilku lat zmagają się państwa nie mógł zostać przewidziany przez JST, a ma on wpływ na finanse JST. Sama kwestia realizmu jest też ciekawym zagadnieniem z powodu braku formalnych kryteriów oceny tego postulatu, JST mają dużą swobodę w kwestii tworzenia WPF, co prowadzi do sytuacji, w których prognozy są kompletnie nierealne, a tworzone są tylko po to, aby spełnić ustawowy wymóg posiadania przez JST takiej prognozy. Niestety takie postępowanie organów JST nie uderza tylko w prawidłowe gospodarowanie środkami publicznymi. JST sporządzając nierealną, wadliwą oraz niespójną WPF w znaczący sposób utrudnia sobie pozyskiwanie środków z budżetu UE, które często istotnie przyczyniają się do ich rozwoju. Kolejną problematyczną regulacją jest uzgodnienie wartości zawartych w WPF oraz uchwale budżetowej. Ustawa ta wymaga zgodności wyniku budżetu, związanych z nim kwot przychodów i rozchodów oraz długu JST. Analizując te przepisy można dojść do wniosku że WPF w najważniejszych kwestiach stanowi powtórzenie budżetu, co wskazuje że ma on znaczenie tylko formalne. Często może dochodzić do sytuacji gdzie JST ujednolica wartości zawarte w WPF oraz uchwale budżetowej w zakresie w jakim jest to od nich wymagane, natomiast dane które nie wymagają takich ujednoliczeń, będą miały zupełnie inne wartości w obu tych dokumentach [11, s. 606].

Regulacje dotyczące WPF mają również swoje zalety. Naszym zdaniem dobre rozwiązanie prezentuje art. 228 FinPublU, dotyczący upoważniania zarządu JST do zaciągania zobowiązań. Regulacje te pozwalają (dzięki WPF) zaciągać organom wykonawczym zobowiązania w perspektywie dłuższej niż rok budżetowy. W razie braku takiego przepisu alternatywą musiałoby być udzielanie takich upoważnień w uchwałach budżetowych w każdym roku, to w znaczny sposób komplikowałoby

pracę JST. Kolejną pozytywną regulacją jest uprawnienie, na mocy którego organ stanowiący JST może upoważnić zarząd JST do przekazania uprawnień kierownikom jednostek organizacyjnych JST. Przepis ten ma uzasadnienie w praktyce, ponieważ to kierownicy lepiej znają potrzeby swoich jednostek. Rozwiązaniem zasługującym na pochwałę jest procedura podejmowania uchwały WPF. Nie jest ona skomplikowana, a każdy organ ma jasno wyznaczone kompetencje.

Na podstawie wyżej zawartej oceny przepisów dotyczących wieloletniej prognozy finansowej, należy stwierdzić że założenia ustawy o finansach publicznych nie do końca spełniają swoją rolę, dlatego należy przede wszystkim:

- wprowadzić formalne kryteria przy ocenie realności WPF,
- należy wprowadzić maksymalny okres na jaki tworzony jest WPF,

Literatura

1. M. Fedorowicz, K. Nizioł, *Wieloletnia prognoza finansowa jednostki samorządu terytorialnego w świetle projektu ustawy o finansach publicznych*, [w:] „Finanse komunalne” 2010.
2. P. Wieczorek, *Deficyt i dług publiczny sektora instytucji rządowych i samorządowych w Polsce w latach 2008-2010*, [w:] „Kontrola Państwowa”, Warszawa 2010.
3. Dz.U. 2009 Nr 157 poz. 1240, *Ustawa o finansach publicznych*.
4. S. Krajewski, M. Mackiewicz, P. Krajewski, *Przygotowanie wieloletniej prognozy finansowej – wybrane problemy metodologiczne*, [w:] „Finanse komunalne” 2010, nr. 7- 8.
5. J. Leńczuk, [w:] *Ustawa o finansach publicznych – komentarz*, red. P. Smoleń, Warszawa 2014 r.
6. C. Kosikowski, *Nowa ustawa o finansach publicznych – komentarz*, Warszawa 2010.
7. Walasik, *Wątpliwości dotyczące wieloletniej prognozy finansowej*, [w:] „Samorząd Terytorialny” 2011, nr. 1-2.
8. E. Czołpińska, *Wieloletnia prognoza finansowa – doświadczenia po roku stosowania. Przewidywania, praktyka i wnioski de lege ferenda*. [w:] „Finanse komunalne” 2012, nr. 11.
9. E. Czołpińska, *Wieloletnia prognoza finansowa w jednostkach samorządu terytorialnego*, [w:] „Finanse komunalne” 2010, nr. 5.
10. Babczuk, E. Pudło, *Wieloletnie prognozy finansowe jednostek samorządu terytorialnego w ocenie regionalnych izb obrachunkowych 2011*, [w:] „Finanse Komunalne” 2011, nr.7-8.
11. *Ustawa o finansach publicznych komentarz prawno-finansowy*, red. H. Dzwonkowski, G. Gołębiowski, Warszawa 2014.
12. M. Szczubiał, *Wieloletnia prognoza finansowa – tworzenie instrumentu zarządzania finansami samorządu z poszanowaniem przepisów ustawy o finansach publicznych*, [w:] „Finanse Komunalne” 2010, nr. 10.
13. Monika Korolewska, *Finanse samorządowe według projektu ustawy o finansach publicznych*, [w:] *Porównanie ważniejszych regulacji projektowanej i obecnej ustawy o finansach publicznych*, red. Z. Springer, Druk sejmowy 1181, 2009.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ PODATKOWA ROZWIEDZONEGO MAŁŻONKA

Zagadnienia związane z odpowiedzialnością podatkową reguluje rozdział 2 działu III Ordynacji podatkowej. [1, art.26 - 32] Ustawodawca przyznaje pierwszeństwo regulacjom dotyczącym zobowiązań współmałżonka poprzez umieszczenie ich w art. 29 Ordynacji podatkowej, natomiast przepisy regulujące odpowiedzialność rozwiedzonego małżonka zawarte są dopiero w art.110 Ordynacji podatkowej, co świadczy o tym, że drugi spośród wyżej wymienionych artykułów stanowi dopełnienie odpowiedzialności za zobowiązania podatkowe osób pozostających w związku małżeńskim. [2, s.470]

Uregulowania dotyczące zakresu przedmiotowego odpowiedzialności podatkowej małżonka podatnika oraz rozwiedzonego małżonka znalazły odzwierciedlenie w przepisach obowiązującej ustawy podatkowej. Zgodnie z art.29 Ordynacji podatkowej w przypadku osób pozostających w związku małżeńskim odpowiedzialność podatkowa obejmuje majątek odrębny podatnika oraz majątek wspólny podatnika i jego małżonka. Paragraf trzeci wyżej wymienionego artykułu statuuje, że przepisy paragrafu 1 i 2 stosuje się odpowiednio do płatnika i inkasenta, co stanowi rozszerzenie odpowiedzialności podatkowej tych podmiotów na osoby pozostające z nimi w związku małżeńskim. Brak jest szczegółowej regulacji zakresu przedmiotowego odpowiedzialności małżonka, jednak należałoby uznać, że podmiot ten odpowiada za te same zobowiązania, co podatnik: w pierwszej kolejności za należność główną, a następnie także za zaległość podatkową. [3, s.19] Przedmiotem odpowiedzialności małżonka jest majątek wspólny, który zgodnie z przepisami Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego [4, art.31§1] stanowią przedmioty majątkowe nabyte w czasie trwania wspólności ustawowej przez oboje małżonków lub jednego z nich.

Kolejną problematyczną kwestią jest moment powstania zobowiązania podatkowego oraz związanej z tym powstaniem odpowiedzialności małżonka. Generalną zasadą wynikającą z art.29 Ordynacji podatkowej jest odpowiedzialność za zobowiązania powstałe w czasie trwania wspólności majątkowej oraz wyłączenie odpowiedzialności za zobowiązania zaistniałe po ustaniu wspólności majątkowej. Odnośnie zobowiązań podatkowych powstałych przed ustanowieniem wspólności małżeńskiej brak jest jednolitego stanowiska w doktrynie i orzecznictwie. Zdaniem J. Szczepaniaka [5, s.141] małżonek podatnika odpowiada również za zobowiązania powstałe przed zawarciem małżeństwa, chyba, że sporządzono intercyzę. Odmienne stanowisko zajął natomiast NSA, którego wyrok z dnia 13 grudnia 2013 roku stanowi: „oczywistym warunkiem objęcia odpowiedzialnością, za zobowiązania podatkowe jednego z małżonków, majątku wspólnego jest istnienie tego majątku w dacie powstania zobowiązania majątkowego.” [6] Orzeczenie to w sposób jednoznaczny wskazuje, że małżonek nie odpowiada za zobowiązania podatkowe zaistniałe przed ustanowieniem wspólności majątkowej.

Ze względu na brak uregulowania tej kwestii w przepisach sposób jednoznaczny, doktryna i orzecznictwo dokonują własnych, niejednokrotnie odmiennych interpretacji norm prawnych zawartych w przepisach art. 26 i 29 Ordynacji podatkowej.

Obecnie obowiązująca ustawa podatkowa reguluje sytuację prawnopodatkową rozwiedzionego małżonka, formułując zasady ogólne odpowiedzialności podatkowej osób trzecich oraz ograniczenia tej odpowiedzialności zawarte w przepisach szczegółowych odnoszących się do określonej kategorii podmiotów. Dla ustalenia zakresu podmiotowego odpowiedzialności należy ustalić w pierwszej kolejności zakres dla wszystkich osób trzecich zawarty w m.in. art.107 Ordynacji podatkowej, a następnie określić czy przepisy regulujące zakres odpowiedzialności rozwiedzionego małżonka zawarte w art.110 Ordynacji podatkowej przewidują wyłączenia z tego zakresu. Instytucja prawna odpowiedzialności osób trzecich służy zabezpieczeniu interesów Skarbu Państwa w sytuacji, gdy podatnik z jakichś przyczyn nie wykonuje zobowiązań podatkowych. [5, s.138] Zgodnie z art.107 Ordynacji podatkowej za zaległości podatkowe podatnika odpowiadają całym swoim majątkiem solidarnie z podatnikiem osoby trzecie, a jeżeli dalsze przepisy nie stanowią inaczej, odpowiadają również za inne wymienione w paragrafie drugim tego artykułu należności. W zakresie odpowiedzialności poszczególnych osób trzecich występują pewne różnice, jednak za zaległości podatkowe podatnika odpowiadają wszystkie podmioty. [7, s.42] Zaległością podatkową w myśl art.51 Ordynacji podatkowej jest podatek niezapłacony w terminie, w tym także niezapłacony w terminie zaliczka na podatek i rata podatku.

Osoby trzecie ponoszą majątkową odpowiedzialność osobistą za cudzy dług, co w odniesieniu do rozwiedzionego małżonka oznacza, że odpowiedzialność ta obejmuje nie tylko udział małżonka w majątku wspólnym, ale także jego majątek osobisty. [8, s.585] Jednakże w myśl art.110 Ordynacji podatkowej odpowiedzialność ta odnosi się do zobowiązań podatkowych powstałych w trakcie trwania wspólności majątkowej i jedynie tylko do wysokości wartości przypadającego temu małżonkowi udziału w majątku wspólnym. Nie ma tu jednak znaczenia czy rozwiedziony małżonek faktycznie otrzymał, czy jedynie przysługiwał mu udział w majątku wspólnym. [9, s.133] Przepisy paragrafu drugiego wyżej wymienionego artykułu zawierają wyłączenia zakresu przedmiotowego odpowiedzialności osób trzecich na zasadach ogólnych. Do katalogu tego należą: podatki niepobrane oraz pobrane, a niewpłacone przez płatników lub inkasentów, odsetki za zwłokę oraz koszty egzekucyjne powstałe po dniu uprawomocnienia się orzeczenia o rozwodzie. [2, s.473] Zgodnie z art.118 Ordynacji podatkowej osoby trzecie nie będą odpowiadać za zobowiązania podatkowe, ponieważ nie można wydać decyzji o odpowiedzialności podatkowej osoby trzeciej, jeżeli od końca roku kalendarzowego, w którym powstała zaległość podatkowa, upłynęło 5 lat lub doszło do przedawnienia zobowiązania wynikającego wspomnianej decyzji po upływie 3 lat od końca roku kalendarzowego, w którym została doręczona decyzja o odpowiedzialności podatkowej osoby trzeciej. Zgodnie z treścią uchwały NSA z dnia 17 grudnia 2007 pojęcie wydania decyzji określonej w art.118 Ordynacji

podatkowej nie oznaczało jej doręczenia, co wskazuje na odrębne uregulowanie przez prawodawcę biegu terminu 5-letniego między powstaniem zaległości podatkowej a wydaniem decyzji oraz 3-letniego terminu przedawnienia decyzji, który liczy się od jej doręczenia. [10]

Odpowiedzialność rozwiedzonego małżonka ma charakter solidarny, gdyż zobowiązanie podatkowe powstaje (z mocy prawa lub w drodze wydania organów skarbowych) tylko po stronie podatnika, a rozwiedziony małżonek odpowiada jedynie za jego wykonanie. Jest to regulacja odmienna od zobowiązania solidarnego, w którym zobowiązanie powstaje równolegle dla więcej niż jednej osoby. [11, s.34] Relacje między podatnikiem a osobą trzecią, w tym rozwodzonym małżonkiem kształtuje także art.108§4 Ordynacji podatkowej, który stanowi, że egzekucja zobowiązania wynikającego z decyzji o odpowiedzialności podatkowej osoby trzeciej może być wszczęta dopiero wówczas, gdy egzekucja z majątku podatnika okazała się w całości lub w części bezskuteczna. Przepis ten wyraża zasadę subsydiarności odpowiedzialności osób trzecich, która została rozwinięta w sentencji wyroku NSA z dnia 14 maja 1997 roku: „odpowiedzialność osób trzecich ma charakter posiłkowy i środki zmierzające do realizacji zobowiązania podatkowego powinny być skierowane przede wszystkim przeciwko podatnikowi”. [12] Art.108§4 Ordynacji podatkowej reguluje także sposób powstania odpowiedzialności osoby trzeciej, gdyż do jej zaistnienia niezbędne jest wydanie i doręczenie tej osobie odrębnej decyzji o jej odpowiedzialności podatkowej. [13, s.8] Potwierdzeniem obligatoryjności wydania wyżej wymienionej decyzji jest sentencja wyroku WSA z dnia 30 maja 2011 roku, który stanowił, że do powstania odpowiedzialności podatkowej osoby trzeciej wystarczające jest wydanie decyzji z zachowaniem właściwego terminu przez organ podatkowy I instancji. [14] Choć ordynacja nie określiła wprost konstytutywnego charakteru powyższej decyzji, to charakter taki został już ostatecznie rozstrzygnięty w orzecznictwie i doktrynie, gdyż wydanie decyzji o odpowiedzialności podatkowej osób trzecich tworzy nowy stan prawny, poszerzając krąg podmiotów odpowiedzialnych za wykonanie zobowiązania. [11, s.34]

Zakres podmiotowy odpowiedzialności podatkowej małżonka reguluje art.29 § 1 Ordynacji podatkowej, zgodnie z którym wspomnianą odpowiedzialność może ponieść jedynie osoba pozostająca w związku małżeńskim z podatnikiem. Wydaje się, że ustawodawca stworzył nową kategorię podmiotów dla małżonka, niebędących podatnikami, podmiotami pośredniczącymi w postępowaniu podatkowym, ani osobami trzecimi. [5, s.141] Wyłączenie małżonka z tej kategorii podmiotów następuje: na skutek śmierci współmałżonka – wówczas odpowiedzialność podatkową dziedziczą spadkobiercy, ustanowienia rozdzielności majątkowej – wówczas małżonek odpowiada jako członek rodziny za zaległości podatkowe wynikające z prowadzonej przez niego działalności gospodarczej na mocy art.111 Ordynacji podatkowej, a także poprzez prawomocne orzeczenie rozwodu, separacji oraz unieważnienia małżeństwa i wówczas małżonek odpowiada jako osoba trzecia, na takich samych zasadach jak małżonek rozwiedziony na podstawie art.110 Ordynacji podatkowej.

Z określaniem zakresu podmiotowego odpowiedzialności za zobowiązania podatkowe powiązane jest nakładanie odpowiedzialności małżonka i rozwiedzionego małżonka, jeżeli w trakcie postępowania podatkowego orzeczono rozwód. Jest to istotny problem, gdyż w zależności czy dana osoba odpowiada jako małżonek czy też rozwiedziony małżonek, różny będzie zakres przedmiotowy odpowiedzialności tych podmiotów, odrębny sposób orzekania, a także różny majątek, z którego można żądać zaspokojenia wierzyciela podatkowego. [3, s.26] Jeżeli organ podatkowy nie wdrożył żadnych kroków egzekucyjnych przed orzeczeniem rozwodu względem małżonka, to wówczas będzie on odpowiadał zgodnie z przepisami o odpowiedzialności osób trzecich. Jeśli natomiast rozwód został orzeczony w trakcie prowadzenia postępowania egzekucyjnego w stosunku do majątku wspólnego na mocy art. 26 Ordynacji podatkowej, oznaczać to będzie konieczność zastosowania przepisów o odpowiedzialności podatkowej małżonka, a tytuł egzekucyjny realizowany będzie z majątku wspólnego małżonków, a nie z majątku osobistego, jakby miało to miejsce na podstawie art.110 Ordynacji podatkowej statuującej odpowiedzialność rozwiedzionego małżonka. [3, s.27]

Problematyka odpowiedzialności za zobowiązania podatkowe małżonka oraz rozwiedzionego małżonka regulowana jest w dziale III Ordynacji podatkowej zatytułowanym „Zobowiązania podatkowe”. Taki układ Ordynacji podatkowej jest właściwy, gdyż wskazane instytucje regulują całościowo materię odpowiedzialności podatkowej odnoszącej się do stosunków małżeńskich przed ich powstaniem, w trakcie ich trwania, a także po ich ustaniu. Jednakże przepisy dotyczące sytuacji prawnopodatkowej małżonka znajdują się na początku działu - w rozdziale 2, natomiast przepisy odnoszące się do rozwiedzionego małżonka w części końcowej działu - w rozdziale 15, za regulacjami dotyczącymi m.in. terminów i rachunków za opłaty podatkowe. Można mieć zastrzeżenie w kwestii układu ustawy i jej systematyki, gdyż oba wyżej wymienione rodzaje odpowiedzialności stanowią wzajemne uzupełnienie, odnoszą się do zbliżonych stanów prawnych i na mocy jednej czynności prawnej możliwe jest przekształcenie odpowiedzialności podatkowej małżonka w odpowiedzialność osoby trzeciej. Ze względu na podobieństwo obu instytucji prawnych należałoby postulować o zmianę układu obecnie obowiązującej ustawy podatkowej, wzorując się na poprzednio obowiązującym, w którym przepisy o odpowiedzialności małżonka i rozwiedzionego małżonka dzielił jeden artykuł statuujący odpowiedzialność podatkową członka rodziny za zaległości podatkowe wynikające z prowadzonej działalności gospodarczej. Korekta rozmieszczenia przepisów prawnych i umieszczenie obecnego art.29 i art.110 Ordynacji podatkowej obok siebie oddawałoby w pełni istotę odpowiedzialności podatkowej małżonka i osób trzecich, gdyż w przypadku obu rodzajów odpowiedzialności podatnika z pozostałymi podmiotami łączy więź osobista lub majątkowa.

Literatura

1. Dz. U. z 2015r., poz. 613, *Ordynacja podatkowa*.
2. R. Dowgier, [w:] *Ordynacja podatkowa. Komentarz*, red. C. Kosikowski, L. Etel, Warszawa 2007.
3. A. Mariański, *Odpowiedzialność małżonka i rozwiedzionego małżonka podatnika (płatnika, inkasenta) za zobowiązania podatkowe na gruncie ordynacji podatkowej*, „Palestra” 2000, nr.2.
4. Dz. U. z 2015r., poz. 2082, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*.
5. J. Szczepaniak, *Ordynacja podatkowa. Komentarz porównawczy*, Kraków 1999
6. Wyrok NSA z dnia 13 grudnia 2000r., SA/Bk 752/00, niepubl.
7. A. Olesińska, *Odpowiedzialność osób trzecich za zobowiązania podatkowe*, Lublin 2000.
8. S. Babiarz [w:] *Ordynacja podatkowa. Komentarz*, S. Babiarz, B. Dauter, B. Gruszczyński, R. Hauser, A. Kabat, M. Niezgódek – Medek, Warszawa 2011.
9. B. Brzeziński, M. Kąlinowski, M. Masternak, W. Morawski, *Ordynacja podatkowa – zobowiązania, postępowanie. Komentarz praktyczny*, Gdańsk 2001.
10. Uchwała NSA w Warszawie w składzie 7 sędziów NSA Wa-wa z dnia 17 grudnia 2007 r., I FPS 5/07.
11. K. Knapik, *Odpowiedzialność osób trzecich za długi podatnika – konsekwencje praktyczne*, „Przegląd podatkowy” 2000, nr 10.
12. Wyrok NSA w Warszawie z dnia 14 maja 1997r., SA/Sz 948/96, niepubl.
13. R. Kubacki, *Odpowiedzialność osób trzecich za zobowiązania podatkowe*, „Przegląd podatkowy” 1998, nr 1.
14. Wyrok WSA w Warszawie z dnia 30 maja 2011r., IIISA/Wa 3142/10, niepubl.

I.O. ЯКИМЕНКО,

студентка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІНСТИТУТУ СУДУ ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Інститут суду присяжних є надбанням суто англо-американського типу держав, оскільки історично він виник саме там. Але згодом і в континентальних країнах така форма судочинства набула поширення та еволюціонувала. Україна є яскравим прикладом континентальної моделі суду присяжних, хоч зовсім нещодавно приєдналась до неї. На відміну від англосаксонської моделі суду присяжних, що передбачає прийняття рішення самими лише присяжними без професійних суддів, континентальна вбачається у прийнятті рішення присяжними спільно з суддями. Про переваги і недоліки тієї чи іншої системи інституту суду присяжних сперечатись можна довго, але безперечно саме остання модель є більш фаховою та дозволяє вирішувати питання права з кваліфікованими суддями.

Конституція України у ст. 124 передбачає безпосереднє здійснення народом правосуддя через народних засідателів та присяжних. Формування інституту суду присяжних в Україні є чи не найбільш обговорюваним явищем. І навіть коли розгляд кримінальних справ присяжними вже закріплений в законі, науковці вже ще сперечаються про доцільність їх існування. Налаштування роботи «на-

родних суддів» тривалий і ретельний процес: чимало положень, висвітлених законодавцем, потребують доопрацювання й зокрема пропонуємо звернути увагу на такі.

Кримінальний процесуальний кодекс України у ст. 31 передбачає такий склад суду присяжних: два професійні судді та три присяжні. Визначений склад є однаковим для усіх кримінальних справ, які підсудні суду присяжних. При цьому присяжні не проходять жодної підготовки для розгляду справи по суті, на відміну від Польщі, де присяжні проходять спеціальну підготовку до початку судових засідань чи Болгарії, де така підготовка проводиться вже під час виконання присяжними своїх обов'язків. Чи не було б доречно Україні перейняти деякі аспекти європейського судочинства? Наприклад, до судового розгляду кримінальних справ, стороною яких є спеціальний суб'єкт, наприклад неповнолітній, залучати присяжних, які мають знання, хоч і не в галузі юриспруденції, але певну спеціальну підготовку. З іншої сторони, при цьому слід розраховувати на значні фінансові витрати, на що Україна нині навряд чи може розраховувати.

Склад суду присяжних в Україні передбачає участь професійних суддів, що мають авторитет як перед учасниками кримінального провадження, так і в очах присяжних, оскільки суддя — кваліфікований спеціаліст, який може саме юридично оцінити правовідносини, що є суттю кримінального провадження. Оцінка «народними суддями» обставин справи покладається лише на їх внутрішнє переконання, яке формується на підставі оцінки обставин кримінальної справи та доказів, хоча це не виключає й можливого впливу зі сторони професійних суддів.

Так згідно зі ст. 391 КПК голосування судом присяжних є відкритим, головуючий суддя висловлює свою позицію останнім, і він же зобов'язаний допомогти присяжним у складанні судового рішення, якщо серед більшості складу суду відсутні професійні судді. Тому, великий ризик того, що в нарадчій кімнаті, де вершиться доля обвинуваченого, може бути порушено принцип незалежності та об'єктивності присяжного.

По-перше, озвучення рішення головуючим суддею в останню чергу повинно забезпечити відсутність впливу професійної думки судді на присяжного. Але порядок голосування другим професійним суддею зі складу суду присяжних не визначено, хоч він також є кваліфікованим спеціалістом і його думка може підштовхнути присяжних вирішити так, а не інакше. Зокрема законодавство Польщі передбачило цей недолік, вказавши, що професійні судді голосують лише після висловлення думки «народними суддями». Положення КПК України ж є недопрацьованим, адже своєрідне підвищення ролі головуючого — безпідставне, він не має переваги над іншим суддею. Головуючий має лише процесуальні повноваження, здійснюючи організаційне керівництво в ході судового розгляду. Вважаємо, що правильніше буде, коли і думка головуючого, і думка іншого судді висловлюватиметься лише після прийняття рішення всіма присяжними.

По-друге, на увагу заслуговує також і форма голосування — відкрита шляхом обговорення. На нашу думку, для зменшення ризиків і, щоб мінімізувати можливий підсвідомий вплив, слід запровадити письмове голосування. Вира-

жаючи своє рішення на папері можна усунути не лише недолік порядку голосування професійними суддями, а й зниження рівня самостійності при ухваленні рішення присяжними.

По-третє, допомога головуючого присяжним при складанні судового рішення у певних випадках теж викликає сумніви та недовіру. Дане положення може суттєво відобразитись при прийнятті рішення через пасивне погодження «народними суддями» з активною позицією професійного судді.

Отже, хоч інститут суду присяжних існує, але чимало прогалин можуть кардинально змінити мету його створення: замість гуманізації законодавства та демократизації кримінального процесу можна отримати трансформований інститут із судом присяжних, який неефективно приймає рішення. Тому ретельної роботи законодавця вимагають норми КПК, присвячені провадженню в суді присяжних, а особливо необхідно приділити увагу процесу та порядку голосування.

МАТЕМАТИКА ТА СТАТИСТИКА

С.В. ГЕЗУН, Є.В. КАРНАУХ,

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

РОЗПОДІЛ КІЛЬКОСТІ ВИМОГ В СИСТЕМІ З НЕОРДИНАРНИМ
ВХІДНИМ ПОТОКОМ

Теорія масового обслуговування — розділ теорії ймовірностей, метою досліджень якого є раціональний вибір структури системи обслуговування та процесу обслуговування на основі вивчення потоків вимог, що надходять у систему і виходять з неї, тривалості очікування черг [1].

Основи теорії систем масового обслуговування були закладені в працях датського математика, співробітника Копенгагенської телефонної компанії А.К. Ерланга і отримали широкий розвиток у подальших дослідженнях.

Системам масового обслуговування з неординарним вхідним потоком присвячена велика кількість робіт. Із них можна вказати [2], де розглянуті різні випадки неординарних потоків як з фіксованим так і з довільним розміром групи, а також роботу [3], в якій проведено аналіз для випадку рекурентного неординарного потоку.

Розглянемо модифіковану систему $M/M/1$, що має один пристрій обслуговування та неординарний вхідний потік (вимоги надходять до пристрою групами). Позначимо через λ інтенсивність надходження вимог, через μ — інтенсивність обслуговування та через ρ — коефіцієнт навантаження системи. Нехай g_m визначають ймовірності того, що в групі надійшло m вимог та p_k — стаціонарні ймовірності наявності в системі k вимог, відповідні твірні функції позначатимемо через $G(z)$ та $P(z)$.

Враховуючи аналогію розглядуваної системи з системою $M|E_r|1$, в [4] була одержана така формула для твірної функції розподілу кількості вимог у системі

$$P(z) = \frac{\mu(1-\rho)(1-z)}{\mu(1-z) - \lambda z[1-G(z)]}.$$

Оскільки середній обсяг вимог в групі дорівнює $G^{(1)}(1)$, маємо, що

$$\rho = \frac{\lambda G^{(1)}(1)}{\mu}.$$

Для того, щоб отримати формулу для ймовірностей p_k необхідно зробити деякі припущення щодо ймовірностей g_k . Припустимо, що вимоги надходять кожна окремо або парами, тобто, що

$$g_k = \begin{cases} 0, k \geq 2 \\ p, k = 1 \\ (1-p), k = 0 \end{cases}, 0 < p < 1.$$

Після підстановки та обернення твірної функції $P(z)$, отримаємо розподіл наявності k вимог в системі:

$$p_k = (1-\rho) \frac{[q + \sqrt{q^2 + 4q(1-p)}]^{k+1} + (-1)^k [-q + \sqrt{q^2 + 4q(1-p)}]^{k+1}}{2^{k+1} \sqrt{q^2 + 4q(1-p)}}$$

$$q = \frac{\rho}{G^{(1)}(1)}$$

Проілюструємо поведінку отриманих ймовірностей для деяких чисельних значень параметрів. Розглянемо два варіанти навантажень $\rho = 0,25$ та $0,9$ і для кожного з варіантів два випадки ймовірності надходження вимоги окремо $p = 0,25$ та $0,75$ (див. рис. 1 та рис. 2).

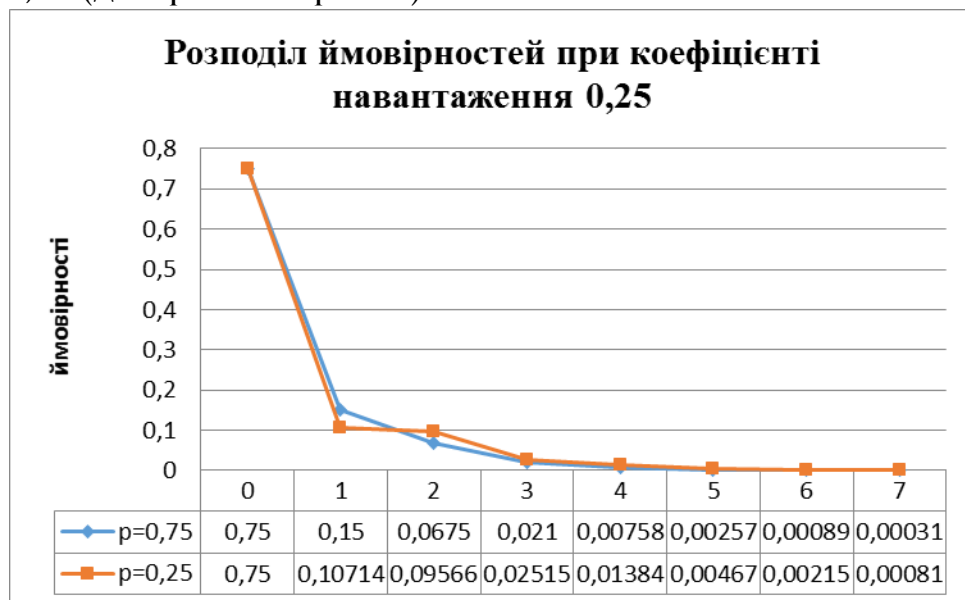

Рисунок 1

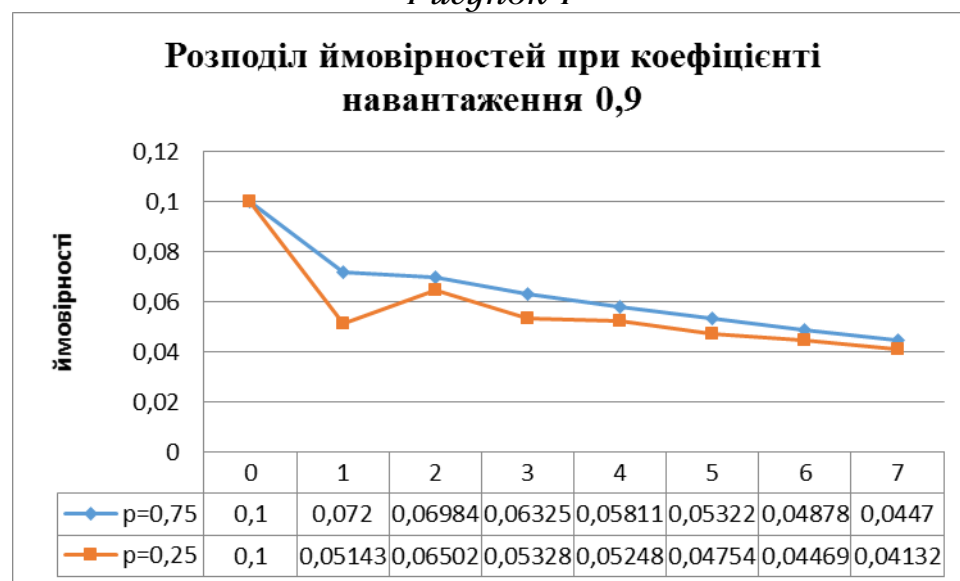

Рисунок 2

Застосуємо отримані значення для розв'язку задачі: нехай маємо інтенсивність надходження вимог $\lambda = 5$, ймовірність того, що вимога надійде окремо дорівнює 0,25 (відповідно, що надійде пара 0,75). Знайти з якою інтенсивністю необхідно обслуговувати вимоги, щоб з ймовірністю не більшою 0,05 мати в системі, в певний момент часу, не більше ніж 4 вимоги.

Підставимо $p = 0,25$ у формулу для розподілу наявності вимог в системі для різних значень ρ . Для $\rho = 0,4$ маємо виконання умови

$p_0 + \dots + p_4 \geq 0.95$ (див. табл. 1). За означенням $\rho = \frac{\lambda G^{(1)}(1)}{\mu}$, тоді $\mu = \frac{\lambda G^{(1)}(1)}{\rho}$. Після підстановки отримаємо, що інтенсивність обслуговування вимог дорівнює 21,875.

Таблиця 1

p_0	p_1	p_2	p_3	p_4
0,6	0,137143	0,134204	0,054185	0,035392

Література

1. *Теория массового обслуживания* // Математический энциклопедический словарь, М., «Советская энциклопедия», 1988, стр.327-328.
2. L.Kleinrock. *Queueing Systems* - N-Y: John Wiley & Sons, 1974.
3. А.А.Шахбазов, Є.Г.Самандаров. *Об обслуживании неординарного потока* // Кибернетику на службу коммунизму. Т.2. М. Энергия. 1964.
4. *Теория массового обслуживания*. Пер. с англ./Пер. И.И. Грушко; ред. В.И. Нейман. — М.:Машиностроение, 1979. — 432с.,ил.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

С.П. ГЛАВАЦКИЙ,

аспирант Одесской национальной академии связи им. А.С. Попова

ИССЛЕДОВАНИЕ НАГРУЗКИ МАРШРУТИЗАТОРА ПРИ ПРЕОБРАЗОВАНИИ СЕТЕВЫХ АДРЕСОВ

Бурное развитие сети интернет привела к тому, что структура адреса IPv4 не позволяет использовать публично доступные адреса в количестве, достаточном для того, чтобы обеспечить адрес для каждого связанного с Интернетом устройства или услуги. Современные исследования подтверждают исчерпание IPv4-адресов в сети интернет [1,2]. Эта проблема была частично решена на некоторое время при помощи изменений в системе распределения адресов. Переход от классовой адресации к бесклассовой позволил существенно отсрочить исчерпание адресного пространства IPv4 [2]. Кардинальным решением проблемы есть использование в сети интернет IPv6, однако его повсеместное внедрение имеет ряд проблем.

Одной из наиболее распространенных технологий уменьшающей потребность сети в реальных ip-адресах есть использование метода преобразования адресов Network Address Translate (NAT), который позволяет предоставить доступ к сети посредством одного IP-адреса [3].

Поскольку целью проведения исследований является изучение нагрузки на маршрутизатор с включенным и отключенным методом NAT при различных размерах ТСП буфера в качестве методологического аппарата будем использовать метод сравнения.

Для этого были использованы 2 современных идентичных персональных компьютера (PentiumG850/2x2,9/4Gb) под управлением ОС Linux, а в качестве тестового маршрутизатора использовался Tr-Link 842ND под управлением linux дистрибутива OpenWRT. Аппаратное обеспечение данной модели маршрутизатора имеет процессор AR9341 архитектуры MIPS 74Кс и работает на частоте 533 МГц. Объем оперативной и флэш-памяти составляет 32 МБ и 8 МБ соответственно. Сетевой коммутатор на пять 100 портов Мбит/с, радиоблок 802.11n. Для генерации трафика и измерений результатов пропускной способности использовалась программа iperf. Схема исследуемой сети построенной по технологии 100BaseT отображена на рисунке 1.

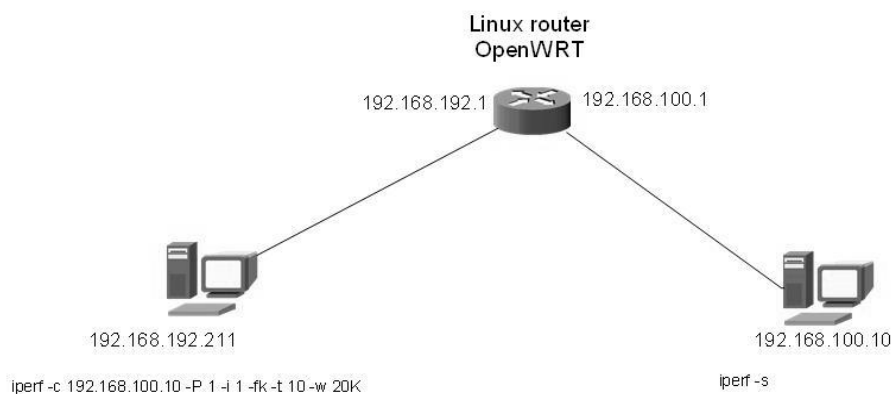

Рис 1. Схема исследуемой сети

Программа `iperf` работает по клиент-серверной архитектуре, поэтому на компьютере клиенте `iperf` запущен со следующими параметрами:

```
iperf -c 192.168.100.10 -P 1 -i 1 -fk -t 10 -w 20K
```

На сервере:

```
Iperf -s
```

По умолчанию маршрутизатор настроен таким образом, что трафик между интерфейсами WAN и LAN подвергается преобразованию NAT. Полученные усредненные данные с разными параметрами TCP буфера сведём в таблицу 1

Таблица 1. Скорость TCP трафика с NAT преобразованием.

№	Трафик, кбит/с				
	TCP буфер 5Kb	TCP буфер 15Kb	TCP буфер 20K	TCP буфер 40K	TCP буфер 80K
СРЕДНЕЕ	38682,4	77812,5	82760	88098,8	90870,5

Для проверки пропускной способности сети без NAT преобразования на маршрутизаторе удалим из памяти правило фаервола, которое отвечает за реализацию NAT:

```
iptables -t nat -D zone_wan_postrouting -j MASQUERADE
```

На компьютере сервере надо задать правило маршрутизации:

```
route add -net 192.168.192.0 netmask 255.255.255.0 gw 192.168.100.1
```

Полученные средние результаты и их сравнение с предыдущими представим в таблице 2.

Таблица 2. Скорость TCP трафика без NAT преобразования.

№	Трафик, кбит/с				
	TCP буфер 5Kb	TCP буфер 15Kb	TCP буфер 20K	TCP буфер 40K	TCP буфер 80K
СРЕДНЕЕ	41344,5	82952,3	88191,2	92851,5	94272,4
Разни- ца, Кбит/с	2662,1	5139,8	5431,2	4752,7	3401,9
Разница, %	6,4388249 9	6,1960910 1	6,1584375 8	5,1186033 6	3,6085853 3

Для исследования зависимости нагрузки от метода преобразования ip-адресов в протоколе UDP также была использована программа iperf, которая несколько раз запускалась на стороне клиента с параметрами:

iperf -s 192.168.100.10 -u -b 100M

На стороне сервера iperf запущен с параметрами: iperf -s -u. Метод отключения NAT идентичен протоколу TCP

Полученные результаты сведем в таблицу 3.

Таблица 3. Скорость UDP трафика.

Метод преоб- разования	Скорость передачи, Мбит/с				
	1	2	3	4	Среднее
NAT	94,6	94,2	94,3	94,3	94,35
без NAT	95,8	95,9	95,8	95,8	95,825

Как видно из результатов, протокол UDP вызывает меньше нагрузки на маршрутизатор при использовании метода преобразования IP-адресов, чем протокол TCP. Что объясняется отсутствием механизма подтверждения пакетов в протоколе UDP, в следствии чего трафик обрабатывается быстрее.

Результаты исследования показывают незначительную нагрузку вызываемую методом преобразования IP-адресов. Однако, следует учитывать, что данные исследования не учитывали влияние других видов нагрузки на маршрутизатор.

Современные маршрутизаторы имеют высокие аппаратные характеристики, в следствии чего можно предположить дальнейшее использование данной технологии с целью экономии IPv4-адресов. Дальнейшие работы предполагают исследования IPv6 протокола, сложности его внедрения и сравнение с IPv4.

Литература

1. Главацкий С. П. Исследование количества свободных IP адресов V4 / С. П. Главацкий // Сучасна наука: теорія і практика : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 27-28 листопада 2015 р., м. Запоріжжя / ГО «Інститут освітньої та молодіжної політики»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. — Запоріжжя : ГО «ІОМП», 2015. — С. 147–149.
2. Исчерпание IPv4-адресов [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Исчерпание_IPv4-адресов.
3. Олифер В. Г., Олифер Н. А. Компьютерные сети. Принципы, технологии, протоколы: Учебник для вузов. 3-е изд. — СПб.: Питер, 2006. — 958 с: ил.

О.О. РИБАЛКО,

викладач методики навчання математики та методики навчання інформатики
Прилуцького гуманітарно-педагогічного коледжу ім. І. Я. Франка

ДОСВІД ПРОЕКТУВАННЯ ТА АНАЛІЗ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ ДЛЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Питання використання педагогічних програмних засобів навчального призначення знайшло відображення у законодавчих документах нашої держави. Зокрема, проект Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012—2021 роки визначає одним з пріоритетних напрямів розвитку освіти «забезпечення навчально-виховного процесу засобами інформаційно-комунікаційних технологій» [1, с. 102].

Учитель початкової школи нового покоління повинен грамотно застосовувати інформаційні технології, використовуючи весь спектр можливостей комп'ютерної техніки, що є одним з критеріїв якості підготовки сучасного фахівця. Дуже важливим є вміння педагога розібратись у тому розмаїтті ІКТ, які існують на ринку і в мережі Інтернет. Краще використовувати ті ІКТ, які мають гриф Міністерства освіти, тому, що вони пройшли апробацію й експертну психолого—педагогічну; дизайн-ергономічну; техніко—технологічну оцінку провідними спеціалістами країни [2].

Розглянемо електронні навчальні посібники для початкової школи, які найчастіше використовуються вчителями початкових класів в українських школах та за кордоном.

Одним з таких посібників для навчання математики є педагогічний програмний засіб "Математика 1 - 4 клас" ПП "Контур плюс", що допомагає полегшити роботу вчителя та економити час на підготовку до уроку, пояснення нового матеріалу, створення власних уроків, формування та закріплення навичок розв'язування вправ, передбачених програмою, проведення індивідуальних і факультативних занять та самостійного вивчення матеріалу. Педагогічні програмні засоби «Математика, 1 клас», «Математика, 2 клас», «Математика, 3 клас», «Математика, 4 клас» розроблені відповідно до програми з математики для 1—4 класів загальноосвітніх навчальних закладів.

Мультимедійні посібники орієнтовані на сучасні форми навчання із забезпеченням сумісності з традиційними методами та прийомами навчання в повній відповідності з документами, що регламентують зміст освіти. Увесь курс «Математика, 1 клас» складається з 29 уроків, «Математика, 2 клас» складається з 51 уроку, «Математика, 3 клас» та «Математика, 4 клас» містять по 48 уроків кожний. Уроки, які розміщені в даних посібниках, розкривають конкретні теми згідно навчальної програми та містять засоби для її пояснення: малюнки, світлини, дикторський супровід; зразки розв'язання задач, завдання, запитання тощо [3].

Серед програмних засобів для дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку, які пропонує фірма з торговою маркою «Сорока Білобока», є кілька програм для підтримки математики: «Логіка», «Бджілка Жу-Жу». Зачаровані числа», «Петрик. Каникули в бабусі», "Петрик. Лісові пригоди", «Петрик. Загадкові острови». Програмні засоби покликані формувати в учнів логічне мислення, вміння рахувати, сприяти вивченню геометричного матеріалу та навчити молодших школярів додавати, віднімати, множити і ділити [4].

Продукція компанії «Нова школа» близька за поданням матеріалу до мультфільму або документального фільму. Графічні та фотографічні зображення із підписами супроводжуються дикторським текстом або поясненнями мультиплікаційних героїв. Програмне забезпечення дисків видавництва «Нова школа» вимагає динамічної участі дитини у навчально-ігровому процесі — постійному наданні відповідей на поставлені запитання [5].

До програмних продуктів видавничої групи «Основа» відносяться електронні тренажери «Математика. 1 клас», «Математика. 2 клас», «Математика. 3 клас», «Математика. 4 клас», «Вивчаю таблицю множення». Інтерактивні тренажери з математики призначені для самостійного навчання і контролю знань учнів першого, другого, третього і четвертого класу. Електронні посібники охоплюють увесь обсяг матеріалу, що вивчається в першому, другому, третьому, та четвертому класах за навчальною програмою з математики, і забезпечують ефективне тренування учнів в усній лічбі і розв'язуванні типових задач. Тренажери допоможуть підвищити рівень знань з математики і сформувати в дитини інтерес до математики. Електронний тренажер «Вивчаю таблицю множення» допоможе учням засвоїти дії множення і ділення, запам'ятати таблицю множення й ділення [6].

Серед програмних засобів для дітей молодшого шкільного віку, які пропонує НВК «Росток», є програми для підтримки математики: електронний навчальний посібник «У пошуках скарбів» (отримав відповідний гриф МОН у 2012 році) та електронний навчальний посібник «Казкова математика» (отримав відповідний гриф МОН у 2014 році). Електронний навчальний посібник «Казкова математика» створено з метою надання допомоги вчителям, студентам вищих педагогічних навчальних закладів та учням початкових класів під час вивчення молодшими школярами тем, що вивчаються у 1 класі, в 1 семестрі. Педагогічний програмний засіб «Казкова математика» розроблений відповідно до програми з математики для 1—4 класів. Розрахований на учнів, які працюють за

підручниками Л. Г. Петерсон [8]. Застосування електронного посібника на уроках та в позанавчальний час дозволить урізноманітнити форми й засоби навчання, підвищити творчу активність учнів, активізувати самостійну роботу першокласників. Матеріал посібника викладено в логічній послідовності та доступній формі для сприйняття учнями початкових класів [7].

Педагогічний програмний засіб «У пошуках скарбів» розроблений відповідно до програми з математики для 1—4 класів, розрахований на учнів, які працюють за підручниками М. В. Богдановича, Г. П. Лищенко та Л. Г. Петесон. Електронний навчальний тренажер має на меті допомогти вчителям, студентам вищих педагогічних навчальних закладів та учням у вивченні табличних та позатабличних випадків множення й ділення в межах сотні. Граючи в запропоновані у посібнику ігри, учні засвоюють і закріплюють табличні та позатабличні випадки множення й ділення. Посібник побудовано так, що в разі неправильної відповіді учень може повернутися на початок гри й повторити теоретичний матеріал. При створенні контролюючих програм враховано специфіку роботи з учнями початкових класів. Мета посібника - прищепити інтерес дитини до вивчення «класичної» математики» [8].

Одним із найсучасніших вітчизняних ЕОР з математики для учнів початкових класів, який отримав відповідний гриф МОН у 2014 році, є електронний посібник «Математика, 1 клас» із серії «Дидактичні ігри», продукт ТОВ «Видавництво «Розумники», створений згідно з чинною навчальною програмою з математики для 1—4 класів загальноосвітніх навчальних закладів [89]. Він має вісім частин, кожна з яких містить від 9 до 15 тем. Матеріал до кожної теми електронного навчального посібника підібраний з урахуванням вікових особливостей молодших школярів та складається з цікавої анімаційної теоретичної частини та певної кількості інтерактивних практичних завдань на закріплення теоретичного матеріалу [9].

Програмна підтримка вивчення математики реалізується не лише в предметних ППЗ, а й в інших програмних засобах, що містять математичний матеріал. Такими є програми для вивчення інформатики в початковій школі, які своїм змістом мотивують учнів до розв'язання поставлених завдань. Наприклад, «Скарбниця знань», «Сходинок до інформатики».

Програма «Скарбниця знань» містить ряд вправ, які покликані сприяти формуванню інтелектуально розвиненої особистості [3; 10].

Зміст навчального матеріалу програмно-методичного комплексу «Сходинок до інформатики» для 2 — 4 класів відповідає віковим особливостям учнів, подається в доступній ігровій формі, зацікавлює дітей. Програмний продукт створений колективом педагогів, психологів, програмістів, художників, аніматорів, неодноразово проходив науково-методичну й психолого-педагогічну експертизу та апробацію в навчальних закладах України. У ньому містяться деякі програми, які своїм змістом безпосередньо спрямовані на підтримку вивчення математики. Ці програми доцільніше використовувати для закріплення та перевірки математичних знань [11].

Обласні інститути післядипломної освіти розпочали роботу по створенню репозитаріїв електронних освітніх ресурсів на сайтах. Найбільше електронних освітніх ресурсів з математики для початкової школи можна знайти на сайті Черкаського інституту післядипломної освіти [12].

Крім програмних продуктів, які існують в Україні, слід звернути увагу на програмні продукти, які існують на російському ринку. Їх набагато більше.

Це продукти провідних фірм: «Нью Медіа Дженерейшн», «Руссобіт-м», «1С».

Мультимедійні підручники «Уроки Кирила і Мефодія. Математика», виробник «Нью Медіа Дженерейшн», призначені для учнів початкової школи. Підручники створені для підтримки навчального процесу математики в початковій школі з першого по четвертий клас. Навчальний контент розміщено на восьми дисках (по 2 в кожному класі). Підручники включають анімовані інтерактивні тренажери, які допоможуть школяреві опанувати навчальний матеріал, який передбачено програмою з математики початкової школи. Матеріал навчального курсу дозволить учневі розвинути увагу й логічне мислення. Навчальний матеріал тематичних уроків представлений в ігровій формі, яка найбільш відповідна для дитячого сприйняття. Дані електронні підручники є сучасними ефективними засобами для вивчення математики в початковій школі [13].

Програмні продукти, які належать освітньому комплексу «1С: Школа» призначені для вчителів та учнів, для кожного класу призначається окремий диск. Їх основне призначення - створення зручного і зрозумілого навчального середовища, що дозволяє працювати з електронними навчальними посібниками, які вже розроблені і розроблятимуться фірмою «1С» у майбутньому. Електронні навчальні посібники вмішують у собі різноманітні наочні мультимедіа-підручники, довідкові матеріали, діагностичні, навчальні і контролюючі тестові завдання. Дані програмні продукти можна використовувати для засвоєння навчального матеріалу, підготовки домашніх завдань, перевірки своїх знань, для підготовки вчителя до уроку. Крім того, є інформація про проходження навчального матеріалу для кожного користувача, яка зберігається індивідуально. Матеріали для кожного класу розміщені на окремих дисках [14].

Одним з найновіших програмних продуктів виробників «Руссобіт-м» (видавництво «Просвещение») є електронні посібники, які являються мультимедійними інтерактивними компонентами навчально - методичних комплексів «Математика. 1 клас», «Математика. 2 клас», «Математика. 3 клас», «Математика. 4 клас», створених за підручниками М. І. Моро та ін. Додатки можуть використовуватися для спільної роботи учнів та вчителя в класі і для самостійної роботи молодших школярів удома. Електронні посібники включають мультимедіаресурси різних типів, що розширюють інформаційно-освітній простір навчально-методичних комплексів [15].

Прикладом електронного ресурсу, який створено вчителями початкових класів, є інтерактивні тренажери для 2 класу. «Математика. 2 клас. Навчання із захопленням». Автори Буряк М. В., Каришева О. М. Видавництво Вчитель, 2014. Компакт-диск представляє комплект інтерактивних тренажерів на допо-

могу вчителю початкової школи як додатковий електронний освітній ресурс до уроків математики в 2 класі [16].

Наступний електронний ресурс Третьякової А. А. Видавництво Вчитель, 2014. Мультимедійні інтерактивні завдання до уроків математики в 3 класі, які містить компакт-диск, сприяють підвищенню якості знань, дозволяють раціонально і ефективно проводити індивідуальну і групову роботу, активізувати самостійну розумову діяльність учнів оперативно здійснювати контроль засвоєння знань та умінь, спостерігати за динамікою формування універсальних навчальних дій [17].

Компакт-диск «Математика. 4 клас. Інтерактивні плакати, завдання тести». Автори-укладачі: Кутиркіна Е.Н., Львова Е. В., Міхальова З. В., Сиротина Н.Н. Видавництво Вчитель, 2015. Містить комплекс мультимедійних інтерактивних матеріалів з курсу «Математика» на допомогу вчителям початкових класів загальноосвітніх установ. Структуру електронного посібника складають основні теми курсу математики для 4 класу. Диск систематизований по темах, які вивчаються в 4 класі. Всього пропонується 39 тем. Кожна тема включає наступні елементи: Інтерактивні плакати, створені в програмі Microsoft Office PowerPoint 2007 і призначені для ілюстрації тем, що вивчаються. Файли для проведення усного рахунку, розроблені за допомогою Flash-технологій. Розроблені авторами диска інтерактивні завдання до уроків математики в 4 класі сприяють підвищенню якості знань, дозволяють раціонально і ефективно проводити індивідуальну і групову роботу активізувати самостійну розумову діяльність учнів [18].

Вчителеві початкових класів потрібно вміти не лише застосовувати готові електронні освітні ресурси, але й вміти проектувати власні, що допоможе йому більш ефективно обирати програмні засоби для своєї роботи, які пропонують виробники в мережі Інтернет.

На сучасному етапі навчання математиці використання навчальних комп'ютерних програм стає необхідним. При цьому необхідно врахувати наступний важливий момент - комп'ютерні програми можуть надати істотну допомогу при вивченні основних питань математики в початкових класах, передбачених державним стандартом. Таким чином, вбудовування навчальних комп'ютерних програм у початковий курс математики не може бути здійснено механічно і вимагає поєднання із змістом навчання. Тільки в цьому випадку можна здійснити розвиток пізнавальних інтересів, інтелектуальних і творчих здібностей, що є одним із завдань загальноосвітнього стандарту початкового навчання математики.

Література

1. Проект Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 — 2021 роки // Вища школа. — №2 — 2013. — С. 86-106 .
2. Лаврентьева Г.П. Методичні рекомендації щодо добору і використання електронних засобів навчального призначення в загальноосвітніх навчальних закладах [Електронний ресурс] / Г.П. Лаврентьева // Інформаційні технології і засоби навчання. — 2011. — №4 (24). — Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/547/438>

3. Шкворченко, Г. Ю. Використання педагогічних програмних засобів (ППЗ) з метою мотивації до вивчення математики в початковій школі / Г. Ю. Шкворченко // Вісника Глухівського національного педагогічного університету імені Садовнікова О.П. Серія: Педагогічні науки. — Випуск 18. - С.89 - 93.
4. Web-site. Сорока Білобока. [Електронний ресурс]. — Режим доступу:
5. http://www.soroka-tm.com.ua/page-menu_id-2-parent_id-3.html
6. Литвиненко О. Особливості видавничого асортименту мультимедійної дитячої продукції в Україні / Ольга Литвиненко // Вісник Книжкової палати. — 2010. — № 12. С. 1 — 5.
7. Web-site. Вдавнича група Основа [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://e-kniga.in.ua/category/matematika_nachalnaya/page/5/
8. Пушкарьова Т. О.Електронний навчальний посібник з математики для 1 класу / Т. О. Пушкарьова, О. О. Рибалко // Комп'ютер у школі та сім'ї. — 2014. — № 2. — С.43-46.
9. Пушкарьова Т. О. Ігрові комп'ютерні програми на уроках математики / Т. О. Пушкарьова, О. О. Рибалко // Початкова школа. — 2013. — № 2. — С. 9 — 13.
10. Мельник О. М. Розвиток електронних освітніх ресурсів для організації навчально - виховного процесу в системі початкової освіти / О. М. Мельник // Початкова школа. — 2015. — №5. — С. 40 — 44.
11. Web-site. Teach-Inform. Скарбниця знань [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://teach-inf.at.ua/load/programi/rozvivajuchi_igri/skarbnicja_znan_i_riven_2_4_klas/35-1-0-307#.Vmr0m2wY3_S
12. Web-site. Сходінки до інформатики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dvsvit.com.ua/cxodunku/>
13. Web-site Черкаський інститут післядипломної освіти [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://oipopp.ed-sp.net/digital-resources-collection>
14. Web-site Екранно-звуковые пособия [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.alkortd.com/catalog/ekranno-zvukovye-posobiya-108/>
15. Web-site 1С:Школа. Математика, 2 класс [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://www.1c.ru/news/info.jsp?id=21000>
16. Web-site Математика. 2 класс. К учебнику Моро [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://www.labirint.ru/books/224255/>
17. Web-site Математика. 2 класс. Интерактивные тренажёры «Учение с увлечением» [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://www.labirint.ru/books/453130/>
18. Web-site Математика. 3 класс. Интерактивные задания к урокам [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.labirint.ru/books/453130/>
19. Web-site Математика. 4 класс. Интерактивные плакаты, задания, тесты. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://my-shop.ru/shop/soft/1853589.html>

ЕЛЕКТРИЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

Н.В. АКЧЕБАШ,

аспірант Одесского национального политехнического университета

А.А. БОЙКО,

доцент Одесского национального политехнического университета

ОСОБЕННОСТИ МЕТОДА АНАЛИЗА ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЛИФТОВЫХ ЭЛЕКТРОПРИВОДОВ С ПРИМЕНЕНИЕМ ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ДИАГРАММ

Метода позволяет иметь общий не трудоемкий подход к комплексному анализу энергетических показателей лифта - элементов подъемного механизма, лебедки с двигателем и управляющего устройства, в целом [1]. Это дает возможность проводить объективную сравнительную оценку энергетической эффективности лифтов с электроприводами различного типа и различных производителей, а так же разрабатывать рекомендации по их применению [2].

Метод заключается в разложении суммарной энергии, потребляемой из сети на отдельные составляющие, которые потребляются на приведение в движение кабины с грузом, противовеса, лебедки с двигателем и др. [3]. Это позволяет выявить наиболее затратные, с точки зрения потребления энергии, элементы и режимы работы лифта и корректно оценить степень влияния на них предлагаемых конструктивных решений. Общая оценка энергетической эффективности лифта можно разделяется на две составляющие:

- общие показатели качества и эффективности преобразования энергии в статических и динамических режимах, которые можно принять как базовые (паспортные данные энергетической эффективности конкретного типа лифта) и выразить через значение коэффициента полезного действия;
- оценка энергетической эффективности в виде потребляемой из сети энергии за некоторый промежуток времени с учетом места размещения лифта и его пассажиропотока.

Первая группа показателей позволяет объективно провести относительное сопоставление качеств лебедок различных типов с одинаковыми параметрами скорости и грузоподъемности. Второй показатель, служит в качестве технико-экономического показателя эксплуатации лифта. Для расчета указанных энергетических показателей можно применять несколько методов: аналитические упрощенные расчеты; математическое моделирование с максимальным учетом параметров и особенностей всех элементов лифта и особе-

нностей пассажиропотока; экспериментальные статистические исследования потребляемой энергии, с учетом разделения на силовую часть, автоматику, освещение [3].

Для первой группы показателей важнейшим и объективным, при сопоставлении энергетической эффективности различных вариантов электроприводов, является суммарный коэффициент полезного действия. Для анализа можно рекомендовать учитывать режим установившегося движения кабины с номинальной скоростью и динамический режим пуска двигателя лебедки, поскольку каждый из них имеет различное математическое описание [4].

Установившийся режим движения. В данном случае, полезной является мощность, которая расходуется на перемещение груза с заданной скоростью с учетом действия противовеса и КПД всех преобразователей энергии. Для однозначности предлагается использовать номинальные значения скорости, массы груза при подъеме и номинальные данные КПД отдельных составляющих электропривода и механизма подъема (двигатель, редуктор, канатная передача и т.д.). Тогда полезная мощность в номинальном режиме будет определяться, как [5]

$$P = V_{\text{н}} \cdot k_{\text{о}} \cdot m_{\text{к}} \cdot g, \quad (1)$$

где $V_{\text{н}}$ — номинальная скорость кабины, м/с; $m_{\text{к}}$ — номинальная масса груза, кг; $k_{\text{о}} = \frac{m_{\text{п}} - m_{\text{к}}}{m_{\text{к}}}$ — коэффициент уравнивания груза ($m_{\text{п}}$, $m_{\text{к}}$ — массы противовеса и кабины, соответственно, кг); g — ускорение свободного падения, м/с².

Мощность, которая потребляется электроприводом из сети, с учетом допущения, определяется

$$P_1 = \frac{P}{\eta_{\text{п}} \eta_{\text{дв}} \eta_{\text{р}} \eta_{\text{кп}}}, \quad (2)$$

где $\eta_{\text{п}}$, $\eta_{\text{дв}}$, $\eta_{\text{р}}$, $\eta_{\text{кп}}$ — номинальные значения коэффициентов полезного действия преобразователя, двигателя лебедки, редуктора, канатной передачи, соответственно.

Допущение заключается в учете только номинальных значений КПД преобразователей энергии, принимая во внимание, что рассматривается режим подъема груза номинальной массы [6].

Таким образом, КПД в установившемся режиме

$$\eta_{\text{о}} = \frac{D}{D_1} 100\%. \quad (3)$$

Динамические режимы работы. Энергоэффективность этих режимов можно оценить через усредненный КПД процесса пуска (или цикла пуск-торможение при перемещении на один этаж). Полезная энергия процесса пуска состоит из кинетической энергии, накопленной массой груза и работы силы веса груза во время разгона. Здесь, как и в установившемся режиме, для однозначности можно использовать номинальный вес груза и номинальную скорость

в режиме подъема. Время и путь при пуске рассчитывается по упрощенным выражениям с учетом только ограничение ускорения. Лифты с управляемым электроприводом гарантировано отрабатывают заданные кинематические параметры, при этом время и путь разгона можно определить по упрощенным выражениям [7]

$$t_i \approx \frac{V_i}{a_i}; \quad h_i \approx \frac{V_i \cdot t_i}{2}. \quad (4)$$

При применении нерегулируемой системы управления, время и путь при пуске могут быть рассчитаны при помощи пускового момента двигателя, или для упрощения можно так же допустить, что пуск происходит с заданными параметрами ускорения [8]. Кинетическая энергия при подъеме кабины с номинальным грузом, с номинальной скоростью при наличии противовеса [5]

$$W_{\tilde{a}\tilde{e}} = k_o \frac{m_{\tilde{a}i} V_{\tilde{e}i}^2}{2}. \quad (5)$$

Аналогично, потенциальная энергия

$$W_{\tilde{a}i} = k_o \cdot m_{\tilde{a}i} \cdot g \cdot h_i. \quad (6)$$

Потребляемая энергия, состоит из общей кинетической энергии системы и потенциальной энергии по перемещению груза. При расчетах необходимо учитывать, что составляющие механизма подъема лифта, лебедки с двигателем и преобразователя находятся на разной «удаленности» от источника питания, что обуславливает различное количество ступеней преобразования энергии. Например, кинетическая энергия масс, движущихся поступательно, преобразуется, через канатную передачу, редуктор, двигатель и полупроводниковый преобразователь [3]. А кинетическая энергия двигателя лебедки, шкива электромагнитного тормоза, редуктора преобразуется, только через двигатель и преобразователь. Поэтому при расчетах необходимо учитывать коэффициенты полезного действия соответствующих устройств

$$W_1 = \frac{W_{\tilde{a}i}}{\eta_{i\delta} \eta_{\tilde{a}\tilde{a}} \eta_{\delta} \eta_{\tilde{e}i}} + \frac{(m_{\tilde{a}} + m_{\tilde{e}} - m_i) V_{\tilde{e}}^2}{2 \eta_{i\delta} \eta_{\tilde{a}\tilde{a}} \eta_{\delta} \eta_{\tilde{e}i}} + \frac{(\sum J_{\tilde{a}\tilde{e}} + J_{\tilde{e}\tilde{a}\tilde{o}}) \omega_{\tilde{a}\tilde{e}}^2}{2 \eta_{i\delta} \eta_{\tilde{a}\tilde{a}} \eta_{\delta} \eta_{\tilde{e}i}} + \frac{(J_{\delta} + J_{\tilde{a}\tilde{a}} + J_{y\tilde{o}}) \omega_{\tilde{a}\tilde{a}}^2}{2 \eta_{i\delta} \eta_{\tilde{a}\tilde{a}}} \quad (7)$$

где $J_{квш}$, J_p , $J_{дв}$, $J_{эт}$ — моменты инерций канатоведущего шкива, редуктора, двигателя, электромагнитного тормоза, соответственно, кгм²; $\sum J_{\tilde{a}\tilde{e}}$ — сумма моментов инерций всех вспомогательных блоков канатной передачи, кгм².

Тогда, в режиме пуска, усредненный коэффициент полезного действия может быть определен [1]

$$\eta_{\tilde{a}\tilde{e}i} = \frac{W_{\tilde{a}i} + W_{\tilde{a}\tilde{e}}}{W_1}. \quad (8)$$

Описанный метод, основанный на анализе энергетических диаграмм путем разложения всей потребляемой энергии на отдельные составляющие, позволяет рассматривать механизмы подъема, лебедки с двигателями и управляющие

устройства лифта как единую комплексную систему. Благодаря этому, появляется возможность:

- выполнить анализ влияния каждого из элементов на общую энергетическую эффективность электромеханической системы лифта;
- корректно оценить степень влияния на энергетическую эффективность лебедок различных традиционных и инновационных решений;
- выявить наиболее затратные, с точки зрения потребляемой энергии, отдельные конструктивные элементы и режимы работы.

В работах [1,2,8,9,10] приведены примеры такого анализа, которые убедительно доказывают эффективность предложенного метода. Его недостатком можно считать погрешности расчетов в динамических режимах, вызванные принятым допущением о постоянстве КПД всех элементов и их независимости от текущей загрузки кабины.

Литература

1. Андриященко, О. А. Пассажирский лифт как электромеханическая система. Перспективы и проблемы совершенствования энергетических показателей / О. А. Андриященко, В. В. Булгар, В. Ф. Семенюк // Подъемные сооружения. Специальная техника. — 2010. — № 2. — С. 23 — 28.
2. Бойко, А.А. Порівняльний аналіз енергетичної ефективності ліфтових електроприводів / А.А. Бойко, І.І. Тищенко // Вісник кафедри “Електротехніка” за підсумками наукової діяльності студентів. — Донецьк: ДонНТУ, 2014. — С. 11 — 14.
3. Семенюк, В.Ф. Методика анализа энергетических показателей лебедок пассажирских лифтов различных типов и производителей / В.Ф. Семенюк, А. А. Бойко // Науково-технічний та виробничий журнал «Підйомно-транспортна техніка». — Вып. 2 (42). — Одеса: Інтерпрінт, 2014. — С. 89 — 93.
4. Архангельский, Г. Г. Компьютерное моделирование динамики лифта / Г. Г. Архангельский, Ю. С. Овчинникова // Материалы Интерстроймех. — Бишкек, 2009. — С. 12 — 18.
5. Чиликин, М. Г. / Общий курс электропривода / М. Г. Чиликин, А.С. Сандлер. — М.: Энергоатомиздат, 1981. — 576 с.
6. Андриященко, О. А. Энергетика асинхронного электропривода скоростного пассажирского лифта при параметрическом управлении / О. А. Андриященко, М. Г. Ладыженский, Г. С. Липатов // Библ. указатель ВИНТИ Депонированные рукописи. — 1982. — № 6 (128). — С. 11 — 15.
7. Александров, М. П. Грузоподъемные машины [учеб. пособие для ВУЗОВ по специальности «Подъемно-транспортные машины и оборудование»] / М. П. Александров, Л. Н. Колобов, Н. А. Лобов. — М.: Машиностроение, 1986. — 400 с.
8. Бойко, А.А. Анализ энергетических показателей традиционного редукторного подъемного механизма пассажирского лифта с двухскоростным асинхронным двигателем / А.А. Бойко // Электронный журнал «Проблемы региональной энергетики» Института энергетики АН республики Молдова. — Вып. №1 (24), 2014. — С. 21 — 30.
9. Герхард, Тумм. Энергетический КПД лифтовых систем-сравнение на основе VDI4707 / Тумм Герхард // Лифтинформ. — 2010. — № 2. — С. 39 — 45.
10. Герасимьяк, Р. П. Енергетичні показники електроприводів підйомних механізмів / Р. П. Герасимьяк, Д. О. Махортова // Електромашинобудування та електрообладнання. — № 73. — К.: Техніка, 2009. — С. 38 — 41.

ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ

Д.О. КЛЕЦ,

студентка Національного університету харчових технологій

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ВИРОБНИЦТВА ЯКІСНИХ ТА БЕЗПЕЧНИХ М'ЯСНИХ ВИРОБІВ

Мікробіологічна безпечність на сьогодні є однією з найважливіших факторів, що визначають якість продуктів поряд з харчовою цінністю та органолептичними властивостями. Одним з пріоритетних напрямів харчових технологій ХХІ століття вважають такі фактори як: запобігання втратам, збереження якості та гарантія безпечності продуктів на всіх стадіях виробництва та їх зберігання. Виробники продуктів харчування намагаються знайти нові рішення, які б покращували смакові, ароматичні й функціонально-технологічні властивості продукції створюючи переваги в умовах жорсткої конкуренції на ринку і згубно не впливали на безпечність виробів. Загальною метою є забезпечення споживачів високо функціональною та якісною продукцією, а також сучасними новітніми технологіями виробництва м'ясних виробів. Необхідність наукового пошуку інноваційних підходів висвітлена у Концепції державної політики у сфері управління якістю продукції, розробленої на основі Указу Президента України «Про заходи щодо підвищення якості вітчизняної продукції» [1,2].

Спрямований контроль та запобігання процесам псування, що призводять до втрати безпечності та якості продуктів — є надважливими завданнями для науковців та спеціалістів м'ясопереробної галузі. Актуальність теми даної роботи визначає відсутність достатніх експериментальних напрацювань, спроможних послужити основою для обґрунтування особливостей процесу псування, оскільки у світлі сучасних світових тенденцій розробка концептуальних принципів інноваційних технологій виробництва якісних та безпечних м'ясних виробів і рекомендацій із створення спеціальних умов на виробництві є актуальними завданнями для м'ясопереробної галузі і відповідають стратегічному напрямку Концепції державної політики у сфері управління якістю продукції.

Метою роботи було науково обґрунтувати необхідність пошуку альтернативних методів для забезпечення високої якості та безпечності вітчизняної м'ясної продукції і розробити концептуальні принципи інноваційних технологій виробництва якісних та безпечних м'ясних виробів.

Розвинене суспільство характеризує попит на екологічно чисті товари, які зберігають свої природні властивості. На сучасному етапі розвитку харчових те-

хнологій перед розробниками стоїть завдання одержання продуктів, які є безпечними, якісними, стабільними при зберіганні, мають високу харчову цінність та є корисними для здоров'я.

Найперспективнішими способами досягнення перелічених вимог є ті, що засновані на нетермічній інактивації мікрофлори, в т. ч. і щодо збереження якості та безпечності м'яса та м'ясопродуктів. Серед них можна визначити високий гідростатичний тиск, новітні пакувальні системи, натуральні антимікробні компоненти, інноваційні бактерицидні препарати, біоконсервування, тощо. На основі даних методів слід розробляти альтернативні техно-логії, що забезпечують енергозбереження, екологічну безпечність виробництва, усунення активності патогенних мікроорганізмів без втрати природних властивостей продуктів.

Останнім часом активно розвивають концепції підвищення стійкості м'ясних продуктів при їх тривалому зберіганні шляхом перевірки складу газу в упаковці. Принцип "активного" контролю атмосфери ґрунтується на абсорбції та емісії специфічних газів в упаковці. При цьому забезпечується цілеспрямоване регулювання атмосфери в упаковці завдяки хімічному або ферментативному видаленню небажаних газів. Найчастіше поглиначі кисню використовують у вигляді газопроникних подушок, наклеєних всередині упаковки. Вони містять не повністю окислене залізо, здатне до відновлення у присутності кисню. Подібну подушку часто використовують в комбінації з модифікованою атмосферою для виробів з м'яса. Поглиначі кисню є лише допоміжним засобом збільшення терміну придатності упакованих м'ясних виробів і не дають споживачеві оперативної інформації про свіжість продукту. Для цього додатково можуть застосовувати "індикатори кисню", що вказують на цілісність упаковки і відхилення від ідеального складу газу протягом усього періоду зберігання. Типовий індикатор складається з окислювально-відновного, відновлюючого і лужного барвників, завдяки яким за зміною кольору легко виявити пошкоджену упаковку.

Для попередження псування м'ясних продуктів важливо: дослідити склад мікрофлори, визначити домінуючі види, походження, культуральні і морфологічні властивості, сприятливі та несприятливі умови розвитку, особливості біохімічної діяльності та механізми адаптації до мінливих умов навколишнього середовища тощо.

У зв'язку з вищевикладеним, завдання досліджень полягали у визначенні та моніторингу домінуючих видів мікрофлори з поверхні м'ясних продуктів, обладнання та у повітрі виробничих приміщень в процесі виробництва та зберігання.

В ході роботи було доведено, що на поверхні м'ясної продукції передусім розвиваються мікроорганізми, переважаючи у повітрі робочої зони та на поверхнях техно-логічного обладнання. Вияснили, що провокаторами процесів псування продукції, погіршення її товарного вигляду і смакових якостей, що спричиняють небажані зміни в білковому та жировому складі є розвиток бактерій родів *Acinetobacter*, *Aeromonas*, *Clostridium*, *Enterococcus*, *Listeria*, *Micrococcus*, *Moraxella*, *Pseudomonas*, *Psychobacter*, дріжджі *Candida*, *Rhodotorula* та цвілеві гриби *Aspergillus*, *Cladosporium*, *Geotrichum*, *Mucor*,

Penicillum, Rhizopus. Тому постає необхідність комплексного підходу до підвищення рівня якості та безпечності м'ясних продуктів.

Концепцією сучасних способів зберігання є так звана бар'єрна технологія.

Основними потенційними бар'єрами для м'ясних продуктів є: первинне мікробне обсіменіння продукту; температура зберігання, активність води; рН середовища; окисно-відновний потенціал; конкуруюча мікрофлора; хімічні консерванти; антибіотики; феноли й альдегіди; продукти реакції Майєра; нітри-ти; антиокислювачі та ін. До застосування комплексу бар'єрів потрібно підходити дуже ретельно, оскільки неправильно підібрана комбінація може чинити негативний вплив на якість виробів, крім того, для збереження якості та безпечності м'ясних продуктів всі бар'єри важливо використовувати в оптимально-му технологічному режимі.

В Україні, як і в усьому світі, крім суворого дотримання правил санітарно-епідеміологічного контролю існує необхідність пошуку та удосконалення сучасних технологій виробництва високоякісних продуктів харчування та харчової сировини, як і способів досягнення тривалої біологічної безпеки.

Отже, на підставі інноваційних технологій виробництва якісних та безпечних м'ясних виробів з використанням комплексу перспективних методів для реалізації сучасних підходів, основними принципами концепції можна вважати:

- обробка м'ясної сировини антимікробними засобами — нановмісними препара-тами чи органічними кислотами ,що сприяє зниженню рівня первинного мікроб-ного обсіменіння, підвищує мікробіологічну безпечність та сприяє одержанню ви-сокоякісної продукції;

- використання у рецептурі м'ясних виробів протеїнових добавок, гідро- ко-лоїдів, харчових волокон та коптільних препаратів як комплексів сучасних поліфункціональних харчових добавок комплексної дії, що підвищують мікробіологічну безпечність та сприяють регулюванню “бар'єрних” факторів шляхом впливу на технологічні характеристики продукту;

- підвищення стійкості м'ясних продуктів до розвитку мікрофлори шляхом використання біоконсервантів та бактеріостатичних препаратів ,що також сприяє стабілізації рівня безпечності продукції та контролю “бар'єрних факторів”;

- забезпечення санітарно-гігієнічного стану виробничих приміщень та обладнання за допомогою дезінфікуючих та антимікробних препаратів ,що спри-яє стабілізації якості та безпечності продукту.

Отже детально вивчивши чинники що впливають на безпеку та якість м'ясних продуктів, які були підтвердженні дослідним шляхом, запропоновано сучасні підходи та науково обґрунтовані і доведені експериментально концептуальні принципи інноваційних технологій до підвищення якості та безпечності м'ясних продуктів. Результати дослідження залучають інтереси підприємств і дають змогу виробникам надати своїй продукції якісний рівень що буде гарантією безпечного продукту для споживачів та спонукати свої підприємства до систематичного нова-торства, безперервного удосконалення тех-ніки та техноло-

гій, цілеспрямованого і організованого пошуку змін і резервів підвищення ефективності виробництва.

Література

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про затвердження Концепції державної політики у сфері управління якістю продукції (товарів, робіт, послуг)” від 17 серпня 2002 р. № 447-р // Офіц. вісн. України. — 2002. - № 34. — Ст. 1620. — С. 238-243.
2. Указ Президента України «Про заходи щодо підвищення якості вітчизняної продукції» № 113/2001 // Голос України, 24.12.2001 р.
3. Закон України «Про безпечність та якість харчових продуктів» Документ 771/97-вр: остання редакція від 30.05.2011р. / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К.: Парлам. вид-во, 2011.

Н.С. ЛАЦИК,

студент Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

МЕТОДИ ПІДВИЩЕННЯ НАФТОГАЗОВИЛУЧЕННЯ ІЗ ПЛАСТІВ

Методи підвищення нафтогазовилучення є комплексом принципів технологічних рішень, спрямованих на поліпшене вироблення запасів нафти порівняно з традиційним методом заводнення. При цьому забезпечується зміна структури дренажного об'єму пласта (збільшення коефіцієнта витіснення вуглеводнів, збільшення охоплення пласта дією, зміна фізико-хімічних характеристик системи колектор - пластові флюїди - витіснювальний агент). Відмінною рисою цих методів є необхідність проведення значних науково-дослідних робіт у кожному конкретному випадку, а також їх витратний характер, підвищений технологічний і економічний ризик [1].

У літературі стикаємось з різною класифікацією цих методів. Зокрема російські вчені та дослідники всі сучасні методи дії на пласт з метою підвищення нафтогазовилучення і виділяють шість основних груп:

- раціональне розміщення нафтових, газових і нагнітальних свердловин;
- гідродинамічний вплив запомповуванням значної кількості води для підтримування, або збільшення початкового пластового тиску;
- теплове діяння на систему пласт-насичені рідини;
- фізико-хімічні методи, основані на використанні хімічних реагентів типу ПАР, полімерів, кислот і т. д.;
- газові методи, основані на використанні азоту, діоксиду вуглецю, димових газів, метану, природного газу та інших подібних речовин;
- група комбінованих методів, які включають в себе одночасно різні принципи впливу на об'єкт розробки.

Всі із вище зазначених методів підвищення вуглеводневилучення із пластів визначаються геолого-фізичними умовами та характеризуються різними потенційними можливостями збільшення флюїдовилучення із пластів (від 2% до 35%

балансових запасів) і різними факторами їх застосування [2,3].

На практиці, вплив на пласт в більшості випадків реалізується саме через комбінований принцип діяння: гідродинамічної і теплової, гідродинамічної та фізико-хімічної, теплової та фізико-хімічної і т.д. Практично всі методи діяння на пласт мають поєднуватись з раціональним розміщенням свердловин, так як максимальна ефективність досягається лише при оптимальному розташуванні свердловин для конкретного методу. Вибір методу інтенсифікації в кожному конкретному випадку залежить від багатьох факторів, зокрема:

- типу колектора;
- значень фільтраційно-ємнісних властивостей ПЗП;
- величини пластового тиску;
- розташування інтервалів впливу в межах продуктивного розрізу;
- наявність водоносних інтервалів по розрізу;
- технічного стану свердловини;
- причин зниження колекторських властивостей ПЗП;
- технічних та фінансових можливостей підприємства, яке експлуатує

даний об'єкт [4].

Як свідчить досвід, найбільш перспективним в цьому плані слід вважати розробку комплексних технологій. При цьому високоефективний комплекс впливу на пласт має відповідати технологічній доступності та простоті здійснення технологічних операцій. Одним із найбільш раціональних напрямків інтенсифікації припливу флюїду є перехід на принципово нові методи, які забезпечують ефективне дренування та перспективні для підвищення продуктивності свердловин та величини нафтогазовилучення із пластів. Такими методами є гідродинамічні та фізичні методи.

Література

1. U.S. Crude Oil, Natural Gas, Natural Gas Liquids Reserves, 2001 Annual Report Energi Information Administration. Wachington. Office of Oil end Gas. U.S. Deparment of Energy.
2. Поддубный Ю.А. О классификации методов увеличения нефтеотдачи пластов/ Ю.А. Поддубный, С.А. Жданов// Нефтяное хозяйство. — 2003. — №4. — С.19-25.
3. Мороз Л. Б. Огляд впровадженнь технологій з інтенсифікації видобування нафти і збільшення нафтовилучення на родовищах світу /Л. Б. Мороз // Нафтогазова енергетика — 2014. - №1 — С.22-32.
4. Мороз Л. Б. Проблеми і перспективи застосування методів підвищення нафтовилучення на родовищах Передкарпаття / Л. Б. Мороз // Розвідка та розробка нафтових і газових родовищ — 2014. - №3 — С.26-32.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА

М.В. ГЛИНЧАК,

студент Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

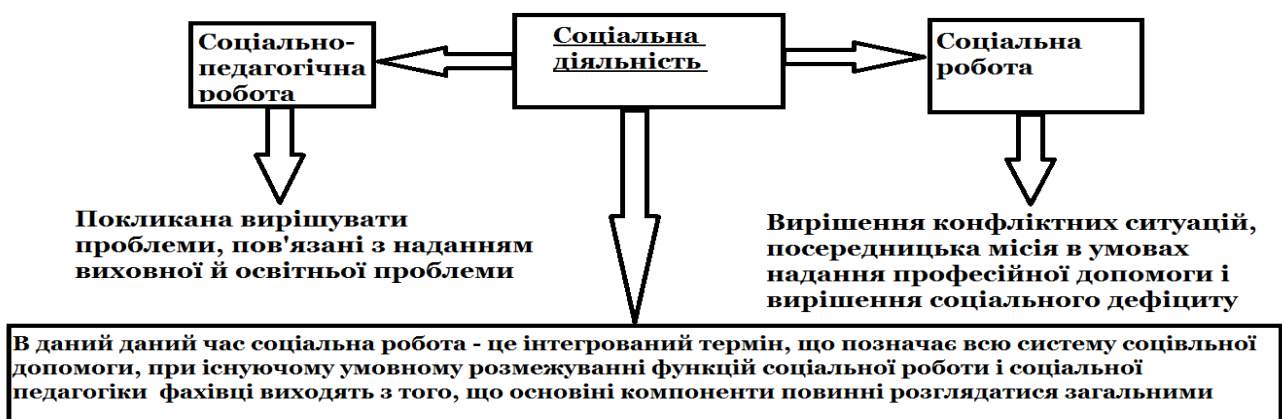
АСПЕКТ РОЗУМІННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В НІМЕЧЧИНІ

Дана тема є актуальною оскільки розкриває німецький погляд соціальної сфери діяльності, показуючи досвід роботи німецьких соціальних педагогів і робітників, даючи нам приклад для наслідування і внесення певних змін у свою систему соціальної сфери діяльності нашої держави.

Становлення соціальної сфери а саме соціального працівника в Німеччині відбулося в ХХ столітті, це була суцільно жіноча професія тобто соціальними працівниками були суто жінки а не чоловіки [3, с. 57–58].

До середини ХХ століття в Німеччині значно набувало поширення англо — американські методи ведення соціальної роботи, сьогодні вони вважаються класичними методами соціальної діяльності. Поступово обсяг і тематика соціально — педагогічних досліджень значно розширювалося з урахуванням національної специфіки. Сам термін « соціальний працівник » в Німеччині зафіксований в 1959 році як юридичне визначення професії [3, с. 58].

Соціальна діяльність в Німеччині поділялася на два типи: соціальна робота, соціально-педагогічна робота

Педагогічна практика являє собою цілісний процес, який створює баланс між: професійними якостями (теорії і концепції, що відбиває практик — «голова»); особистим якостями (через одну особу, позитивний настрій, побудова особистих відносин, але зберігаючи привітність через «серце»); практичним якостями (використовуючи певні методи і творча діяльність — в «руках»);

«Соціальна педагогіка є теорія всього особистого, соціального і морального виховання в даному суспільстві, в тому числі опис того, що сталося на практиці». Карл Магера (1810–1858), німецький «батько-засновник» соціальної педагогіки [1, с. 62].

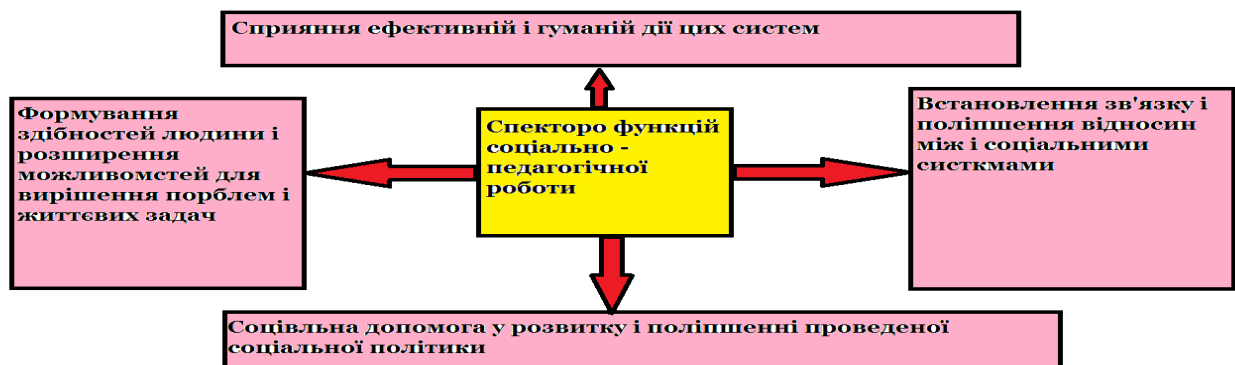
В основі німецької соціальної педагогіки лежить: гуманістична цінність бази, наприклад: *повага, довіра, вдячність*, безумовні фундаментальні концепції дітей як рівних людських істот, з багатим і незвичайним потенціалом: *як грамотні, розумні і активні речовини*; міждисциплінарні теорії поєднуючи поняття і моделі: *соціології, психології, освіти, медичних наук і соціальної роботи*. Цілі німецької соціальної педагогіки: *Холістична освіта* — освіта керівника (когнітивні знання), серце (емоційне і духовне навчання), і руки (практичні та фізичні навички); *цілісне благополуччя* — сприяє зміцненню і підтримці здоров'я факторів, щоб дати дітям можливість вирости самостійно-відповідальною особою, педагоги які беруть відповідальність за їх суспільстві; для просування благополуччя людини і запобігання або пом'якшення соціальних проблем;

Що таке соціальна педагогіка в розумінні німецьких фахівців?

Соціальна педагогіка є академічна дисципліна, яка залучає на основних теорій з різних суміжних дисципліни, такі, як освітня справа, соціологія, психологія та філософія. *Соціальна педагогіка практика* пов'язана з навчанням людських істот, благополуччю і включенням в життя суспільства.

*Термін педагогіка походить від грецького *Pais* (дитини) і *agein* (вести, виховувати).*

Ось, схема яка показує саму соціальну систему роботи в Німеччині та її різнобічний спектр діяльності

Як соціальна педагогіка виникла: Варто відзначити, що Соціальна педагогіка виникла в цілях задоволення культурно-специфічні соціальні проблеми за допомогою освітніх засобів і як кожна культура, виявляє їх власні унікальні проблеми, рішення соціальних проблем сильно залежить від її контексту. В результаті, немає загальноприйнятого визначення соціальної педагогіки — її сенс для конкретного контексту, культури і часу. У цьому сенсі ми можемо говорити про соціальну педагогіку як соціально обумовлену сферу діяльності фахівців.

Відповідно, Соціальна педагогіка — «це функція суспільства» (Мінор Хауер 1964). Це означає, що він описується дане суспільство, думаючи про ви-

ховання дітей, про відносини між особистістю і суспільством, і як вона підтримує знедолених або маргіналізованих членів суспільства. Протягом всієї історії різних культур розробили різні смисли соціального педагогіка [1, с. 62–63].

Головною метою соціальної педагогіки в Німеччині — це бачення в кожній особистості, діамант — тобто діамантова модель

Діамантова модель символізує один з найфундаментальніших, що лежать в основі принципів соціальної педагогіки — це є діамант всередині всіх нас. Як людські істоти ми всі цінні і мають багате розмаїття знань, навичок і умінь. Не всі алмази поліровані і блискучі, але можуть завдяки потенціалу бути блискучими і цінними. Аналогічно, кожна людина має потенціал, щоб виділятися і соціальні педагоги підтримують їх у цьому. Отже, Соціальна педагогіка має чотири основні цілі, які тісно пов'язані між собою: благополуччя і щастя, цілісне утворення, відносини, і можливості [2, с. 145–146].

За діамантовою моделлю яка сама складається з таких частин:

➤ **Благополуччя і щастя:** Головною метою всіх соціально-педагогічних практик є забезпечення добробуту і щастя, не на короткострокові потреби-орієнтованій основі особистісних вимог, але стійкі, на основі правозахисного підходу.

➤ **Цілісність навчання:** Процес навчання — є приємним очікуванням, на думку німецького філософа Слотердайка, у цьому сенсі, цілісне навчання є дзеркало — метою якого є благополуччя і щастя, воно повинно розглядатися як вклад, або підвищення, нашого благополуччя. Навчання — це більше, ніж те, що відбувається в школі, це цілісний процес реалізації власного потенціалу для навчання і зростання, які можуть мати місце в кожному, ситуація яка надає можливість навчання [2, с. 133].

➤ **Стосунки і відносини:** Педагогічні відносини повинні бути особистими відносинами між людьми — соціальні педагоги повинні використовувати свої особистісні якості і бути справжніми у відносинах. Тому педагогічний взаємозв'язок професійний і особистісний одночасно, вимагає від соціального педагога щоб бути толерантного ставлення до всіх [4, с. 61].

➤ **Розширення прав і можливостей:** ряд відносинах прав і можливостей має вирішальне значення для того, щоб гарантувати, що ми отримуємо відчуття контролю протягом нашого життя, відчують себе залученими до рішення, що зачіпають нас, і здатні розібратися у нашій власно Всесвіту. Соціа-

льна педагогіка підтримує можливості людей, їхню незалежність, а також взаємозалежність.

➤ **Позитивний Досвід:** В цілях реалізації цих основних цілей соціальної педагогіки, повинна бути про надання позитивних вражень. Коли людина відчуває щось позитивне — те, що робить нас щасливими, то ми маємо позитивно налаштованих людей і морально-культурних особистість. Як навчальна дисципліна, соціальна педагогіка використовує відповідні дослідження, теорії і концепції з інших наук, таких як соціологія, психологія, або філософія освіти для забезпечення глобальної точки зору в даній сфері . [4, с. 59].

Аналогічним чином, всі чотири спрямовані вказати на той факт, що соціальна педагогіка: це процес благополуччя і щастя, цілісного навчання, взаємовідносин, прав та можливостей — все це продукт, який, досягнувши його, можна забути власну гармонію і благополуччя. Ось чому важливо сприймати їх як основоположні права людини, що ми всі маємо постійно, потрібно працювати, якщо ми хочемо переконатися, що нічий права порушуються або ігноруються. Завжди є щось більше, що може бути зроблено для підвищення якості в кожному з напрямків Алмазу, як це лежить в людській природі, щоб постійно його розвивати.

Література

1. Dulai, N. (2014). Social Pedagogy — When the Penny Drops. International Journal of Social Pedagogy, 3 (1), 62–63.
2. Cameron, C. (2004). Social pedagogy and care : Danish and German practice in young people's residential care. Journal of Social Work, 4 (2), 133–151.
3. Кубінський С.О. Історія соціальної роботи в зарубіжних країнах: в схемах і таблицях // С.О. Кубінський. — К. : — ДАКККиМ, 2010. — 124 с.
4. Hämäläinen, J. (2003). The Concept of Social Pedagogy in the Field of Social Work. Journal of Social Work, 3 (1), 69–80.

Розділ 12

ТРАНСПОРТ

Л.С. ГРОМ'ЯК,

студентка Національного авіаційного університету (м. Київ, Україна)

РОЗВИТОК АВІАЦІЙНИХ РОБІТ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Авіаційні роботи - польоти повітряних суден, під час яких повітряне судно використовується для забезпечення спеціалізованих видів робіт у таких галузях, як сільське господарство, фотографування, топографічне знімання, будівництво, медична допомога, нагляд та патрулювання, пошук та рятування, повітряна реклама, гасіння лісових пожеж та інше.

Сільськогосподарська авіація, організація (служба), що використовує літаки і вертольоти для виконання всіляких робіт в сільському господарстві. Авіаційні роботи у сільському господарстві застосовують для захисту рослин, боротьби з бур'янами, знищення небажаної рослинності, переджнивного видалення листя бавовника і інших культур; внесення мінеральних добрив, аеросівби трав і інших робіт.

Застосування авіації в сільському та лісовому господарстві дає змогу своєчасно та рівномірно вносити агрохімікати, засоби захисту рослин, десиканти та дефоліанти зі зменшенням пестицидного навантаження на рослини та ґрунти, розселяти корисні ентомофаги з метою біологічного захисту рослин тощо, а також запобігає пошкодженню посівів під час застосування наземної техніки [1].

Авіаційні роботи є дуже важливою ланкою у сільському господарстві, адже Втрати врожаю від шкідливих об'єктів (шкідників, хвороб і бур'янів) можуть досягати часом до 45 % [2].

Тому значної уваги приділяється догляду за посівами від шкідливих організмів. Комплекс цих робіт можна здійснювати, застосовуючи різні технології. Догляд за посівами може бути виконаний, як наземною так і авіаційною технікою.

Застосування авіації при виконанні хімічних сільгоспробіт має ряд переваг: можливість виконання авіаційних хімічних робіт (АХР) у ранньовесняний період по перезволоженому ґрунті; відсутність колії, що знижує врожайність; висока безпека польотів, продуктивність і мобільність, що дозволяє здійснювати маневрування при проведенні АХР у невеликих фермерських господарствах. При виконанні АХР можуть застосовуватися різні літальні апарати (ЛА): традиційні, легкі, надлегкі й безпілотні [3].

Залежно від характеру та призначення робіт і застосовуваних хімічних речовин види робіт розділені на чотири групи: боротьба з шкідниками та хворобами сільськогосподарських культур, боротьба з бур'янистою рослинністю, внесення мінеральних добрив; дефоліація і десикація сільськогосподарських культур. Таке групування робіт відповідає не тільки їх спрямованості, але і спрощує їх планування і аналіз [3].

Нажаль рівень розвитку авіації спеціального призначення не відповідає сучасному попиту на авіаційні роботи в сільському господарстві.

Дуже важливо розробити перспективні рівні розвитку авіації для відродження авіаційних робіт в умовах ринку, підвищення їх ефективності і частоти застосування, використання більш сучасних та модернізованих технологій, апаратури та повітряних суден, залучення висококласних фахівців.

Для повноцінного розвитку авіації в сільському господарстві потрібно:

- оновити парк повітряних суден, адже він застарілий, порівняно з повітряним парком закордонних держав;
- пошук і використання більш новітньої апаратури та обладнання, що використовується при авіаційній обробці сільських господарств України;
- розробити окремі нормативно-правові акти, які б сприяли постійному розвитку авіаційних робіт;
- створити усі умови для розвитку авіації не тільки з підтримкою держави, а й без неї;
- створити пестициди і агрохімікати нового покоління, які б мінімізували екологічну шкоду, що наноситься природі під час виконання авіаційних робіт у сільському господарстві;
- донести до власників великих сільськогосподарських площ переваг по використанню авіації для обробки цих площ, у порівнянні з наземним методом;
- підготувати високо кваліфікаційні кадри не тільки для виконання авіаційних робіт у сільському господарстві, але й для постійного наукового дослідження і пошуку кращих шляхів виконання робіт, застосування агрохімікатів, використання повітряних суден і апаратури.

Я вважаю, що насамперед нам потрібно залучити усіх провідних науковців і фахівців, які працюють у напрямку авіаційних робіт у сільському господарстві, забезпечити їм тісну співпрацю, для їхньої експертної оцінки стану сільськогосподарської авіації України, і подальшої розробки сучасних авіаційних технологій застосування пестицидів і агрохімікатів, біологічних матеріалів у сільському господарстві, які стануть невід'ємною частиною системи інтегрованого захисту рослин в інтенсивних технологіях вирощування сільськогосподарських культур у біологічному та промисловому землеробстві.

Література

1. Герасименко І. М. «Особливості авіаційно-хімічних робіт в Україні» / І. М. Герасименко // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. — К. : НАУ, 2009. — Вип. 23. — С. 194–199.
2. Авиация в сельском хозяйстве [Текст] / В.В. Агарков, А.Г. Дибир, В.П. Копычко, С.А. Халилов, И.И. Хоменко // ТАЛ "Слобожанщина". — 2002. — 403 с.
3. Михайлов Г.М. Проблеми застосування авіації у сільському господарстві України [Текст] / Г.М. Михайлов // Збірник наукових праць Київського університету економіки і технологій транспорту: Серія «Економіка і управління». [Текст] — Вип. 8. — К.: КУЕТТ, 2006. — С. 224-229.

ЗМІСТ

Розділ 1 ОСВІТА

<i>Н.Г. Бузіян, Т.Ю. Лебеденко,</i> ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ.....	3
<i>О.В. Клехо,</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	7
<i>М.І. Кузьма-Качур,</i> ФОРМУВАННЯ ПРИРОДОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ МЕТОДОМ ПРОЕКТІВ.....	10
<i>О.О. Кульчицька, М.В. Дойчик,</i> АКАДЕМІЯ ЯК ПРОСТІР СВОБОДИ.....	12
<i>О.Д. Соболева, О.Л. Дубовська,</i> ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ НА ЦІННОСТЯХ МУЗИЧНОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ.....	18

Розділ 2 КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

<i>Н.М. Антонюк-Коберська,</i> ФОРМИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ДИЗАЙН-ОСВІТИ.....	23
<i>Ю.Я. Венц,</i> СИНТЕЗ ПЛАСТИЧНОГО ОБ'ЄКТУ В КЕРАМІЧНИХ ТВОРАХ ЛЕСІ ГОРЛОВОЇ.....	27
<i>І.І. Яворська, Т.М. Топольницька,</i> ОСМИСЛЕННЯ ПРОФЕСІЇ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА В ХУДОЖНЬО- ЕСТЕТИЧНОМУ РАКУРСІ МУЗИЧНОГО ВИКОНАВСТВА.....	32

Розділ 3 ГУМАНІТАРНІ НАУКИ. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

<i>О.В. Вірич,</i> ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ САМОСТІЙНІЙ РОБОТІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ.....	36
<i>В.В. Головка,</i> БЮРО ПЕЧАТИ И И.Я. ГУРЛЯНД.....	39

І.В. Запорожцева, ПРОБЛЕМА ВІЙНИ У РОМАНІ ФРАНСУА РАБЛЕ «ГАРГАНТЮА І ПАНТАГРЮЕЛЬ».....	41
Л.В. Калашник, ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ШТУЧНОГО ІНШОМОВНОГО СЕРЕДОВИЩА НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В СТАРШІЙ ШКОЛІ..	45
Я.В. Калашник, ВИВЧЕННЯ КОНЦЕПТІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ.....	48
Н.М. Корнодудова, М.А. Баранова, ДО ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕТАФОР У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОРЕСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ.....	51
О.М. Романюк, О.В. Паращук, ІСТОРИЧНИЙ НАРИС ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПЛОЩІ МІСТА ВІННИЦІ – ПЕРЛИНИ ПОДІЛЛЯ.....	54

Розділ 4 СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ. ЕКОНОМІКА. СОЦІОЛОГІЯ

М.М. Голубка, ОСВІТНЄ ЗРОСТАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВО- ЕКОНОМІЧНОЇ ТА КООПЕРАТИВНОЇ ОСВІТИ НА ЗАХІДНО- УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ-ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ) ЧЕРЕЗ ТОВАРИСТВО ім. Т.Г. ШЕВЧЕНКА, «ПРОСВІТА», «РІДНА ШКОЛА», НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ ТА ІСТОРИКО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРСОНАЛІЇ: ТЕОРІЯ.....	59
А.А. Дудар, О.Ю. Шелест, ОБЛІК ГРОШОВИХ КОШТІВ В АВТОМАТИЗОВАНІЙ ІНФОРМАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ.....	61
А.А. Дудар, О.Ю. Шелест, ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ОБОВ'ЯЗКОВОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЗАХОДИ ЩОДО ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ.....	63
Л.В. Ковальчук, УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦЕДАВЦІВ ПРИ СТВОРЕННІ НОВИХ РОБОЧИХ МІСЦЬ ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ.....	67
Т.О. Кушнір, С.В. Костюк, СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ.....	70

Н.С. Чернікова, ЦІННІСНИЙ КОНТЕКСТ СВІТОГЛЯДНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	74
---	----

Т.В. Штучка, ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРА.....	79
---	----

Розділ 5 УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

А.В. Фурман, РЕАЛІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ.....	82
---	----

Розділ 6 ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

К. Badurowicz, K. Barszczewska, DEFINICJA POJĘCIA- ŚRODEK O SKUTKU RÓWNOWAŻNYM DO OGRANICZEŃ ILOŚCIOWYCH W ORZECZNICTWIE TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI UE DOTYCZĄCYM SWOBODY PRZEPŁYWU TOWARÓW.....	84
--	----

М. Baranowska, I. Cakała, ZASADY OGÓLNE POSTĘPOWANIA ADMINISTRACYJNEGO UREGULOWANE W K.P.A.....	88
--	----

М. Baranowska, I. Cakała, POSTĘPOWANIE NIEPROCESOWE – SPRAWY Z ZAKRESU OPIEKI NAD MAŁOLETNIM.....	92
--	----

К. Barszczewska, M. Jaguś, FUNDUSZ REZERWY DEMOGRAFICZNEJ – ANALIZA, DEZAKTUALIZACJA ZAŁOŻEŃ KONCEPCYJNYCH, KONSEKWENCJE PRZEDTERMINOWYCH TRANSFERÓW JEGO ŚRODKÓW.....	95
--	----

С.С. Волкова, ІНСТИТУТ ОМБУДСМАНА: ПРОПОЗИЦІЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ОМБУДСМАНА НА ПРИКЛАДІ ПОЛЬСЬКОГО.....	99
--	----

К.З. Джаши, ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ПРИ ВЧИНЕННІ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ.....	103
--	-----

М. Drabik, T. Drab, SPECJALNY PODATEK WĘGLOWODOROWY - WYBRANE ZAGADNIENIA NOWEGO PODATKU DOTYCZĄCEGO WYDOBYWANIA WĘGLOWODORÓW W POLSCE.....	107
---	-----

<i>М.В. Золотаренко, М.О. Гузеват,</i> ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	110
<i>I. Kalisz, P. Olszak,</i> HARMONIZACJA PODATKÓW POŚREDNICH.....	113
<i>D. Kościółko, M. Królicki,</i> WPŁYW INSTYTUCJI PRAWA PRYWATNEGO NA PODSTAWĘ OPODATKOWANIA W PODATKU OD SPADKÓW I DAROWIZN.....	118
<i>А.В. Ксендзова,</i> ЗВЕРНЕННЯ СТАГНЕННЯ НА ЦІННЯ ПАПЕРИ.....	120
<i>А.О. Марківська, М.О. Гузеват,</i> МАЙНОВІ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК ВНЕСОК У СТАТУТНИЙ КАПІТАЛ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ.....	124
<i>А.О. Марківська, О.Г. Варич,</i> ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВИ.....	128
<i>С.Я. Розумик, В.М. Панькевич,</i> ОКРЕМІ НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ БЮДЖЕТНИХ ПРАВОВІДНОСИН.....	131
<i>М.М. Wasil, K. Zubik,</i> WIELOLETNIE PROGNOZOWANIE FINANSOWE PRZEZ JEDNOSTKI SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO.....	136
<i>P.T. Wolak, M. Zdolińska,</i> ODPOWIEDZIALNOŚĆ PODATKOWA ROZWIEDZONEGO MAŁŻONKA.....	140
<i>І.О. Якименко,</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІНСТИТУТУ СУДУ ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ.....	144

Розділ 7 МАТЕМАТИКА ТА СТАТИСТИКА

<i>С.В. Гезун, Є.В. Карнаух,</i> РОЗПОДІЛ КІЛЬКОСТІ ВИМОГ В СИСТЕМІ З НЕОРДИНАРНИМ ВХІДНИМ ПОТОКОМ.....	147
---	-----

Розділ 8 ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

<i>С.П. Главацкий,</i> ИССЛЕДОВАНИЕ НАГРУЗКИ МАРШРУТИЗАТОРА ПРИ ПРЕОБРАЗОВАНИИ СЕТЕВЫХ АДРЕСОВ.....	150
---	-----

О.О. Рибалко, ДОСВІД ПРОЕКТУВАННЯ ТА АНАЛІЗ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ ДЛЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	153
---	-----

Розділ 9 ЕЛЕКТРИЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

Н.В. Акчебаш, А.А. Бойко, ОСОБЕННОСТИ МЕТОДА АНАЛИЗА ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЛИФТОВЫХ ЭЛЕКТРОПРИВОДОВ С ПРИМЕНЕНИЕМ ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ДИАГРАММ.....	159
---	-----

Розділ 10 ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ

Д.О. Клец, КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ВИРОБНИЦТВА ЯКІСНИХ ТА БЕЗПЕЧНИХ М'ЯСНИХ ВИРОБІВ.....	163
Н.С. Лацик, МЕТОДИ ПІДВИЩЕННЯ НАФТОГАЗОВИЛУЧЕННЯ ІЗ ПЛАСТІВ.....	166

Розділ 11 СОЦІАЛЬНА РОБОТА

М.В. Глинчак, АСПЕКТ РОЗУМІННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В НІМЕЧЧИНІ.....	168
--	-----

Розділ 12 ТРАНСПОРТ

Л.С. Гром'як, РОЗВИТОК АВІАЦІЙНИХ РОБІТ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ.....	172
--	-----

Наукове видання

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Матеріали

Міжнародної науково-практичної конференції

м. Київ, 29—30 квітня 2016 року

*Тези надруковані в авторській редакції, мовою оригіналу
Відповідальність за зміст наданих матеріалів несуть автори*

Підписано до друку 03.05.2016. Формат 60х84/16. Папір офсетний білий.
Гарнітура «Literaturna». Друк цифровий. Ум. друк. арк. 10,46.
Зам. № 0305-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами.

Віддруковано з готового оригінал-макета ФОП Москвін А.А.
м. Запоріжжя, пр. Леніна, 109, моб. 38 (050) 961-66-67

Інститут освітньої та молодіжної політики. Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України
e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com.ua

Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40